

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Bindbetegnelse | Volume Statement:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Efterretninger angaaende Byen Ribe.

Saml. 8-11

Ribe, 1831-48

1-11 i 2 bd.

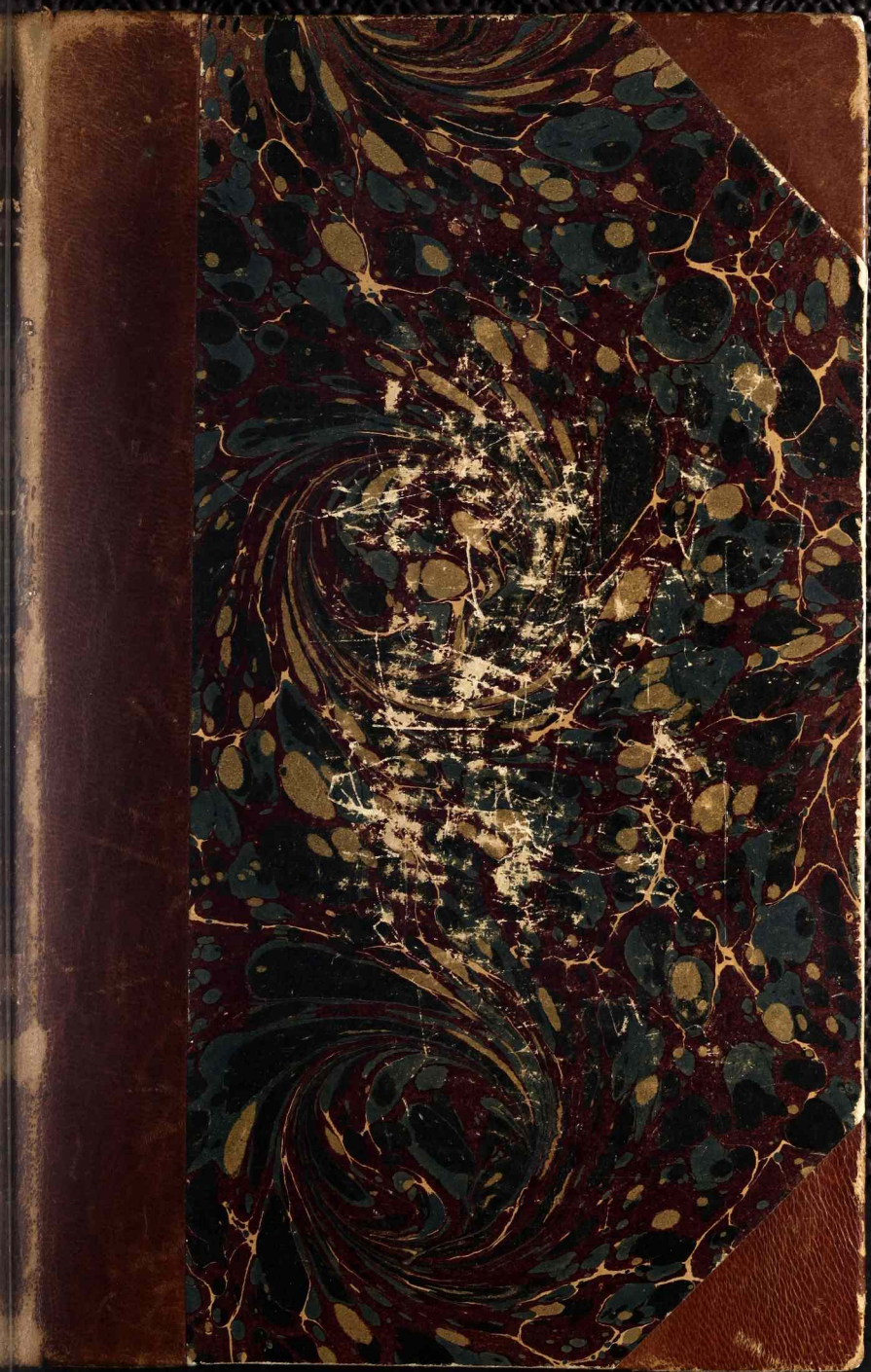
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

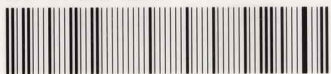
The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

33,- 382-8°

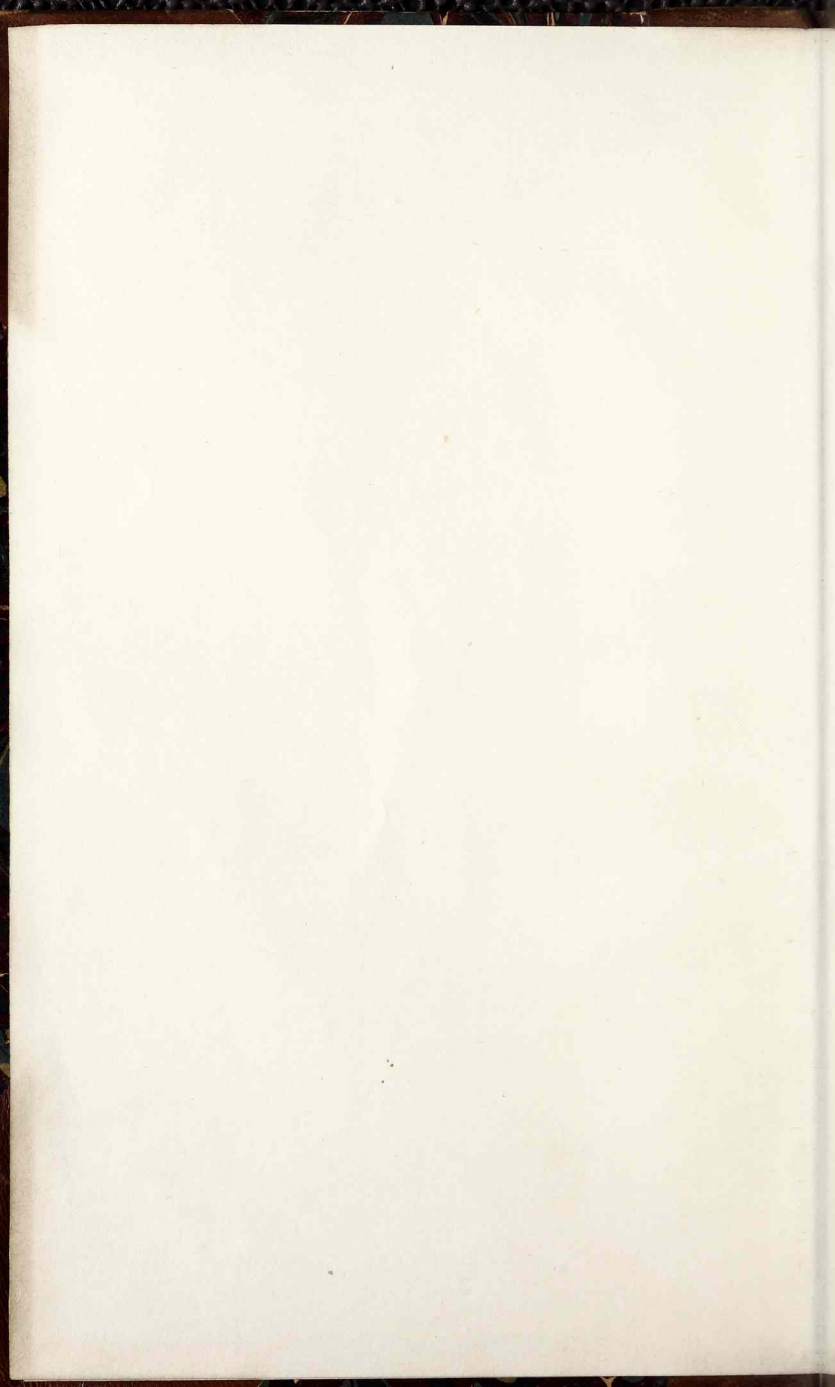
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 33 8°

1 1 33 0 8 04802 7

+ REX

Efterretninger

angaaende

B y e n R i b e ,

udgivne

som Indbydelseskrift til den offentlige Examen
i Ribe Cathedralskole
1842.

Ottende Samling.

2f

Peter Adler,
Adjunkt.

R i b e 1 8 4 2 .

Trykt hos Christine sal. Hyyhoff.

Österreichischer

Verlag

Neu

Verlag

dem Kaiserlichen Hof- und Universitäts-Buchhändler

in Wien, in der Schulerstraße

1812.

Gründe Sammlung

18

Peter Schöberl

Verlag

1812

Copyright

Bidrag til Skildring

af

B y e n R i b e

i

i de forrige Aarhundreder;

efter

utrykte Kilder.

ved

Peter Adler,
Adjunkt.

1ste Hefte.

Skibsfart og Handel.

1ste Afsnit.

R i b e 1 8 4 2.

Trykt hos Christine sal. Hyyhoff.

Bibliographisches Verzeichnis

Verzeichnis

der in den Jahren 1811 bis 1812

in der Stadt Hagen

erschienenen Bücher

1811-1812

Verzeichnis der in den Jahren 1811 bis 1812

Forord.

Da Skolens Rektor, Hr. Professor Dr. Thorup, anmodede mig om at forfatte Programmet til denne Examen, opfordrede han mig venstabeligen til at indfri et i Programmet for 1836 Publikum givet Løfte om en Skildring af Ribes Forfatning i ældre Tider. Ved samme Lejlighed gjorde Hr. Professoren mig opmærksom paa, at jeg vilde finde vigtige Materialier blandt en Del gamle Dokumenter, Raadstuarlivet tilhørende, som han nu havde ordnet, og for hvis Restaurering og Bevaring, han med uførtroden Iver og sjældent Held nu har sørgt. Flere af de hidtil Utrykte blandt disse ere vel anførte i danske Atlas med en kort Angivelse af Indholdet, men dels er dette i adskillige Tilfælde stet mindre nøjagtigen, dels forlanger man nu slige Dokumenter fuldstændigen aftrykte, hvorfor Hr. Professoren anmodede mig om, at lade de af disse Dokumenter, som jeg maatte afbenytte til min Skildring, afstykke nøjagtigen og fuldstændigen, hvorhos han tilfagde og siden rigeligen ydede mig sin virksomme Bistand til den stundom meget vanskelige Læsning af dem, hvorfor jeg her maa bringe ham min hjerteligste Taksigelse. — De af disse Originaldokumenter, som ere benyttede i dette Udsnit af Skildringen af Ribes ældre Forfatning, findes, ordnede efter Tidfølgen, aftrykte som Bilag 1 til 12.

Hvad dette lidet Arbejde iøvrigt angaaer, vil jeg kun bemærke, at mit Hovedformaal har været det samme, som ved mine tidligere Arbejder af samme Art, det nemlig, af Arkivets Dokumenter og Protokoller at uddrage og samle saameget historisk Stof, som det var mig muligt; at forøge vort historiske Materiale fra de Tider med Samtidiges Bemærkninger og Efterretninger om det daglige Livs Færd, gjengivne med deres egne Ord, og derved bidrage til at oplyse Folkets indre Historie i forgangne Dage. Det Bifald, som sagkundige Dommere have skænket de historiske og topografiske Undersøgelser, som nu i en Række af Aar ere udgaaede herfra Skolen, har opmuntret mig til at skride videre frem ad den begyndte Bane, og jeg haaber derfor, at den velvillige Læser vil tage til Takke med det Givne, som det er, og bære over med, at Ubetydeligheder ere løbne ind med, som uden Skade kunde have været udelukkede, og at Udbyttet af det Hele ikke giver noget betydeligt Resultat.

Hvis det falder i min Lod at fortsætte disse Skizzer, vil det næste Hefte komme til at indeholde en Skildring af Byens Bestyrelse, Kommunalforhold, Retspleje, Politii og deslige, i det 15. og 16. Aarhundrede, foruden Fortsættelsen af Handelshistorien.

Sluttelig maa jeg bemærke, at i Pengeberegningerne betyder Daler stedsse en Sletdaler til 64 $\frac{1}{2}$ s. d. (1 Rbd. 6 $\frac{1}{2}$ s. i Rigsbankp.) og en Rigsdaler er derimod 96 s. dansk (9 Mk. 9 $\frac{3}{4}$ s. i Rigsb.)

K i b e, d. 1ste September 1842.

Forsfatteren.

A.

**Skibsfarten til Ribe i det 15., 16. og til ind
i det 17. Aarhundrede.**

I.

Ribe var, som betjendt, fra de ældste Tider, fra hvilke Efterretninger eller kun Sagn ere komne til os, berømt som Hoved-Udfskningsstedet for Jylland, som den By, hvortil og hvorfra den meste Samfærsel med fremmede Lande, (Holland, England, Frankrig) fra Danmark stete. Vel synes den i den Periode, hvis nøjere Belysning i denne Henseende efter Dokumenter, Protokoller og Regnskabsbøger er disse Blades Hensigt, at være passeret sit højeste Punkt og alt være begyndt at dale, dog skildres den endnu i denne Tid, efter samtidige eller kort efter levende Skribenters Vidnesbyrd, som den anseeligste i Jylland, og næst Kbhavn den betydeligste i hele Danmark, og den, som de Handlende mest besøgte. I gamle, saavel danske som fremmede, Geografier finde vi den altid nævnet, hvor ufuldstændige endog de Efterretninger ere, de sidste meddele om Norden¹⁾ Om dens Anseelse vidner det fremde-

1) I en gl. forfattet fransk Geogr. paa Skolebib. nævnes allene Kbhavn og Ribe som Stæder i Danmark, og i en noget udførligere tilføjes ved Ribe: port de mer, où les Hollandois font un grand commerce.

les, at Ribe i det 16de Aarhundrede og ind i det 17de var blandt de Byer, der fattedes højest i Skat næst efter Kbhavn. Saaledes har jeg et andet Sted vist, at Ribe og Aalborg i 1618 maatte udrede Omkostninger o.sv. for 47 Konstabler¹⁾, medens Aarhus og Randers kun vare tarerede for 24, og de andre jydskke Stæder for end færre. Imidlertid var Handelen nu bleven mere fordelt mellem Stæderne, Aalborg havde hævet sig op ved Siden af Ribe, og Tilferselen til og Udfibningen fra Jylland drevs ikke længere saa udelukkende eller saa fortrinnsvis over den sidstnævnte By, som tidligere skal have været Tilfælde.

Ribes Strøm- og Forstrands-Ret. Blandt de Privilegier, som Ripenserne synes at have anseet som fortrinlig virksomme til at befordre og betrygge deres Sejlads og Sehandel, anføres oftere de kongelige Bevillinger eller Gavebreve paa Ribes Forstrand, Lyst, Mando og de mellemliggende Strandbredder med deres Dyb (Judejlingerne til dem). Det ældste Dokument, man har eller som nævnes herom, er af Erik Menved dat. Nyborg 1292²⁾, men deri siges udtrykkelig, at det kun er

1) Se Programmet for 1831. (Ribe under de Keiserliges Indfald) Pag. 6. I en Fortegnelse fra Frederik d. 1stes Tid (c. 1523) i Ny Danske Magaz. 6 Bind 317. — er Ribe Byskat anført til 237½ Mk.; Aalborgs kun til 200; Malmø og Odense til 300; alt feruden Told, Sagesald, „Siise,,: Beløbet af disse er ikke anført for Ribe, som for nogle af de andre Byer. Men denne Angivelse synes mig ikke at afgive nogen ganske sikker Maalestok for Byernes respective Betydning.

2) In crastino Barthol. Apost. in presentia nostra et dilectæ maris: det er aftrykt hos Terp. Pag. 690; en Oversættelse findes i en Protokol, begyndt 1618, hvori den daværende Bysoged

en Stadfæstelse paa tidligere Bevillinger, eller dog en fgl. Konfirmation paa gamle, hævede Rettigheder¹⁾. Foruden at dette Gavebrev maa anses indbefattet under de samtlige Riber Privilegier, som ere bekræftede af alle senere Konger, er det særskilt stadfæstet af Kong Christian den 1ste Mar 1450.²⁾

Disse Gavebreve eller Bevillinger, mente Ripenserne indrømmede dem Eneret til Sejlads paa Strømmene mellem Sønderho og Rist og til Udfibning fra alle Steder ved Kysten, inden dette Distrikt. De have endog med Magt haandthævet disse deres Rettigheder, angrebet og anholdt Overtræderne, og det om disse endog vare af de højere Autoriteter. Saaledes havde i Slutningen af det 15de Aarh. Hans v. Ahlesfeldt³⁾, Lænsmand i det Slesvigske villet udføre en Ladning Korn gjennem en af de nævnte Strømme, men Ripenserne anholdt Skibet, bortførte dette og Ladningen til Ribe, hvorhen de ogsaa bragte og indsatte i Fængsel⁴⁾ en af Ahlesfeldts Folk, som synes at have sat sig til Modværge. Ahlesfeldt klagede og indstevnede Borgeme. og Raad, og 1483 affagde Kong Hans Dom i Sagen i Graabrødre Kloster i Kbhvn., i Nærværelse af Erkebispnen i Lund, Biskopperne af Roskild, Odense, Viborg og Aarhus, Provsterne af Roskild og Aalborg

Dettef Hansen har affrevet Riber-Ret og en Mængde Domme og fgl. Breve Bogen angaaende.

- 1) Ligesom de dennem hæfue haft af Arvidts Tid (sicut ea habere assueverint ab antiquo.
- 2) Datum in castro Ripensi vigilia Ascensionis. Bilag 2.
- 3) Denne ogsaa i vore Doc. hyppigt forekommende Stægt skrives her, som andensteds, afværende Ahlesfeldt og Ahlesfeldt, f. Ex.: giffuet N. for hendis Vogn og Godske von Ahlesfeldts Jomfruer till Nabsstedt efter Frue Ingeborg Albret fristis besaluing. (af et Regnskab for 1590.)
- 4) De havde „stocket oc blocket“ ham.

stov, Landsdommerne i Sjælland, Skaane og Nørre-Jylland, hvori han kjendte de af Kong Erik givne og af hans Fader Christian den 1ste stadfæstede Privilegier for endnu gjeldende og virksomme, saa at ingen hvosomhelst maa udfiske eller indføre noget Gods ad de nævnte Strømme og fra det omtalte Distrikt uden Tilladelse fra Borm. og Raad i Ribe, og dette berettiges til at domfælde og straffe Dvertræderne efter Byens Stads-Ret. Hvad den omtvistede Sag angik, da domte Kongen, at hvad de havde gjort ved det anholdte Skib, Kornet og Manden, de havde grebet, det havde de gjort med fuld Ret og enhver, der havde havt Deel i denne „Raad og Gjerning“ erklæredes fri og angerløs¹⁾.

Noget senere bemyndigede (1491) Kong Hans Borg. og R. i Ribe til at anholde og standse (hindre og tæsse) alle Skibe med Korn og andet Gods, som bleve trufne paa deres Strømme i den Hensigt at udføre samme, samt ligeledes alle Barer, som i samme Hensigt sandtes oplagte i Distriktet.²⁾ Regustaberne vise ogsaa nu og da, at Raadet endog langt senere med Iver holdt over denne Ret, opsogte og anholdt Dvertræderne.³⁾

1) Rettekræftdommen findes afstrykt in extenso efter Originalen som Bilag 4. Læsningen af Navnene er blevet mig meget lettet ved at sammenholde denne med en Afskrift i ovenomtalte Protokol af Ditlef Hansen, som har givet den, Erik Menveds Forordning og Christian den 1stes Stadfæstelse den fælleds Dverkræft: de tre Privilegier paa Riber Byes Strømme.

2) Dok. afstrykt efter Orig. under Bilag 6.

3) F. Er. 1621. Samdag (6te Sept.) gaff jeg R. M. af Vesteruedsted for hand met hans buod satte Byens Tienere vd fra Vesteruedsted oc till en schiper som hadde indskibet noget Kuorn derpaa strømmen icke at udføre forne Kuorn efter Kong. Maestadts Mandatte, efter Borgemester oc Raadts Befallning der for 3½ Mk. Denn Johanni Dag daa gaff jeg disse eff-

Søtønder og Kaber. Herfor var Byen ogsaa forpligtet til at bekoste, vedligeholde og udlægge Søtønder for at betegne Indlobene og Grundene, og sætte Kaber (Somærker) paa passende Steder, hvilket man skulde synes, at allerede egen Interesse og Erkjendelse af Sagens Bigtighed for Byen maatte paalægge dem at gjøre. Imidlertid klagede dog Raadet over den betydelige Bekostning, det medførte at vedligeholde disse Søtønder „for den mienige sefarende Mandes Lærv“, som om det var en Dpoffrelse af Byen til Bedste for det Almindelige. Det erholdt ogsaa af Kong Kristian den 3die 1545 Tilladelse til at oppebære af enhver Udlænder (vdtlendiske mandt) 2 sd, af hver Læst Gods, de indførte til eller udførte fra Byen.¹⁾

Ogsaa Byens Indvaanere vare forpligtede til at erlægge en Afgift til Søtønder og Kaber (Thyudpeng), men denne synes ikke at være dem paalagt ved nogen kongelig Befaling, men den er paabudet af Raadet i Forening med de 24 Borgere, som ved slige Anledninger deltog i Forhandlingerne. Afgiften verlede noget, skendt ikke meget til forskjellige Tider. Den ældste Bestemmelse, jeg har truffet, er fra²⁾ Anno 1550 Mandag næst efter S. Pauli³⁾ Dag

terschreffne Som vor vdforen paa Byens Reh om Noget Knorn Som Carsten Ogsen havde indschibet efter B. Hans Friises Befatning; (følger 7 Navne) giffuen for en buod, som førte denuem til schiben o. s. v. den 12te Juli daa gaff jeg N. C. for hand hæfde verctt vde att forfare om Nogett Rog som schulle hæffue bleffuet vdfendt, efter Bor. oc Raadts Befall.

1) Dok. efter Orig. under Bilag II.

2) Det Følgende er Ord for Ord efter Raadstubogen med forandret Ortografi til Lettelse for Uøvede, men iøvrigt aldeles uden Forandring.

3) Pauli Omvendelses Dag er 26 Januar.

paa Riber Raadhus med B. og R. og 24 af menige Mædne og desligeste med fleste Part af Skipperne her i Byen udi deres Nærværelse blev da vedtaget, bevilget og samtykt, disse efterskrevne Punkter og Artikel at ubrodelig holdes skal, ligervis som heresterken stander og som indskrevet er udi Riber Stads=Bog.

Først at hvilken Skipper, som efter denne Dag fejser ud af Riber=Dyb med noget Kjøbmandskab eller Orne, da skal han være forpligtet til at efter 14 Dage eller inden 14 Dage, efter han er hjemkommen og ind udi Havne, at gjøre der Skrивeren Rede og Regnskab for hvad (hvis) Gods, han havde inde paa samme Rejse og desligeste paa hvis Gods han har igjen hjemført paa samme Rejse ved ti Dalers Brøde.

Dg hvilken Kjøbmand, Tydsk eller Dansk, ikke vil da redbeligen udgive strax samme hans Part Lønd=Pendinge, da skal han have forbrudt 5 Daler. Desligeste skal to Skipperne være forpligtet til hvert Aar den ene efter den Anden at lægge samme Lønder ved fire Dalers Brøde, og dertil Hjælp skal hver Skipper lade en Mand til, under en Dalers Brøde, og dertil skal lejes en Skude for disse Pendinge.

Sameledis hvilken Skipper, som forsømmer og ikke sætter sin Kabe (S. Pedersdag¹⁾) skal bryde²⁾ en Daler, og hvilke Vaadmænd³⁾ ikke sætter deres Kabe inden den

1) Den 22de Febr.: Denne Dag spiller i det Hele en vigtig Rolle i Byens Ansiggender, paa den udlejes endnu Byens Enge og Ejendomme, paa den aflægges og afsjortes for Byens Regnskaber o. s. v.

2) s: bøde. Ordet bruges endnu i daglig Tale især i den sønderjydske Mundart.

3) Skipperne, som førte de større Skibe, have nok sat og passet Kaberne ved Dybet og i Indløbet, og Vaadmændene, som

forne Tid og holder den ved Magt hele Aaret igjennem, om den bliver afløben og hendreven, da skal han sætte en anden igjen eller og bryde en Daler, saa det som han ikke dette gjør.“

Derefter følger Tarten med Overtskrift:

Tønd Pendinge at holde Tønder færdige med.

Af hver Læst Gods 2 \textasciix dansk ligel. af en Pakke Klæde, en Kramliste, en stor Kramfad, en stor Fad Vin; af en Ane Vin en Hvid. Af et Tusend Skuller og Hvil-ling her fra Byen 1 Alb. og desligeste fra Sønderho, Mando, eller andensteds paa Byens Strømme; et Tusend Samrast¹⁾ 2 Pending, 1 Læst Lenborg (Lyneborg) Salt 1 \textasciix ; af hver Læst „Baye (?) groffue Læst“²⁾ 2 \textasciix ; hver Par Orne 5 Hvid³⁾, hver Læst (12 Tdr.) Hamborger Ol 2 \textasciix af en Topetsfad og Mommesfad 1 \textasciix .⁴⁾

item hvad der skibes ind eller ud her for Byen, der skal gange Tønd-Pendinge af, undtagen Tommer, Steen og Kalk.

Jeg har ladet denne Anordning indrykke i sin Helhed, fordi den synes mig at indeholde flere Oplysninger og jeg nok senere vil komme til at beraabe mig paa den. Imid- lertid har man snart fundet denne Bestemmelse ufuldstæn-

ferste Baadene og Smaaskibene (Skuderne) der kunde løbe lige indtil Byen, dem i Aaen.

- 1) Et Slags mindre vindtorrede Flynder. (Moth. Dial. Vericon, hvor Terpager citeres som Autoritet.)
- 2) Skulde „bayer“ være det Slags Tøj, som endnu kaldes saaledes? Grov Læst er vel stor Læst = 18 Tdr.
- 3) Jeg ved ikke, om der var nogen Forskjel paa Benævnelserne Hvid og Album i Mynt; i denne Tært bruges begge Be- nævnelser.
- 4) Hvad Topet skal være, ved jeg ikke; Momme er et eget Slags stærkt Ol, som især bryggedes fortrinligt i Brunsvig.

dig. Mange baade Ind- og Udførsels-Artikler vare slet ikke nævnte, og dette har oftere givet Anledning til Bryderier, da der udtryffeligt siges, at enhver Vare skal erlægge Afgift. Endelig bekendtgjorde Raadet en ny og fuldstændigere Tare i 1583¹⁾, hvilken jeg vil anføre noget forkortet, da man deraf ser, hvilke Artikler der den Gang var Gjenstand for Ind- og Udførsel. Hver Last Rug, Byg, Malt, Meel, Havre, Smør, Al, Eild, Salt, Fisk, Tran, Kjøb, Honning²⁾ og Hamborger Ol betalte 2 ß .; ligel. af en hel Pakke Klade en Pakke Lærred, en Kramkiste, Kramfad og et Fad Vin. Et Drehoed (hochshoffnit) et „Pind Sun“³⁾, en Ame Vin, et Stippund Bly, et Skp. Stang Jern, et Skp. Flest, Hamp (Hammop) Hør eller Blaar $\frac{1}{2}$ ß .; en Skibesten erlagde 1 ß . Et Tusind „Huidling“ 2 Alb., et Tusend Tal Skuller 2 Albusum, et Tus. Meel Skuller⁴⁾ $\frac{1}{2}$ ß .; et Tus. Samrast 1 Alb., 10 Dægger Faarekind, Lamme- eller Kalveskind $\frac{1}{2}$ ß .; hver Dægger tørre Huder 1 Alb., hvert saltede do. $\frac{1}{2}$ ß .; og endelig et Par Dren 2 ß .

Man ser, at Afgiften var kun ubetydelig i Forhold

1) Forordning och Skik vðaff Borgemeistere och Raadt och xxiv. Mendt Endelig giort och samtycht att opkrefue Thondpendinge effther, som her effther følger, och thet besluttet och giordt vðj Man Naaned Mar indlerriti (1583).

2) At der fastsættes Afgift for 1 Last (12 Edr.) Honning, viser at den ikke har været nogen ubetydelig Handels-Artikel, mere herom længere hen.

3) Pind-Sun, et Slags Fustage har det været. Ordet er mig ganske ubekjendt.

4) Disse Benævnelser paa de forskjellige Arter Skuller eller tørre Støndere forekomme ikke mere, saavidt mig bekjendt. Meel Skull. findes i Dial. Yer. blandt de af Tarpager Moth. opgivne Ord. Den bedste Sort, i Terten Tal Skulle, kaldes nu Præsteskulle.

til de Dphævelser, jeg oftere kan spore, at den har for-
anlediget.

Endnu gjordes der ingen Forstjæl mellem Byens Bor-
gere og Fremmede¹⁾. Men 1595 bestemte Raadet og de
24 „at Alt det fornævnte Gods, som Borgerne give 1 $\text{\$}$.
danst ud af, der skulle fremmede Mænd give 1 $\text{\$}$. lybsk²⁾“.
Bed Fremmede forstaaes her, som overalt i mine Kilder,
Iffe=Nipensere, alle Bestemmelser angaaende Paalæg og
Afgifter til Havnen, Bropenge osv. gjore aldrig Forstjæl
mellem Landsmænd og Udlændere, kun mellem Byens
Børn og Udenbyes. En Bardenser var i Ribernes Djne
ligesaavel fremmed som en Hollænder, han maatte, ligesaa-
vel som denne, betale sine to Skilling „Londpenge“ af
hver Dre, han udferte.

Aarligen forhandlede denne Lond=Sag i Raadet,
hvor da de to Skipperer udnævntes, som skulde lægge So-
Londer for det Aar. Saaledes i Martz 1599, da Raa-
det havde, formodtl. som sædvanlig, tilfaldet Skipperne, af
hvilke ogsaa 13 navngivne Mænd³⁾ havde indfundet sig.
Disse sidste forpligtede sig til, aarligen at aflægge Regn-
skab for Londe=Penge af de Drer, de udferte i deres Ski-
be, at indestaa derfor og holde Drerne tilbage, hvis Kæb-
mændene vægrede sig for at betale⁴⁾. Denne Forpligtelse

1) Med Udlændere har man vel rettet sig efter den før omtalte
Egl. Forordning af 1545.

2) Her synes denne Raadets Bestemmelse at komme i Strid med
den nævnte Forordning.

3) Alle Skipperer och Borgere her sammesteds. At ikke alle
Byens Skipperer vare tilstede, ses blandt andet deraf, at netop
de to, som valgtes til at lægge Londerne, ikke findes blandt
de Nærværende, lige saa lidt som 2 af de 6, som i Forsamlin-
gen paalagdes, at give dem hver en Karl, Bodzmand, til Hjelp.

4) Och ther høes forplietdt alle forne schipperethennem, att the

for Skipperne, som de selv underkastede sig, som vi her igjen stode paa, og som oftere gjentoges og altsaa er tilslagt nogen Betydendhed, beviser klarligen, at en Del, og det ingen ubetydelig, af de Skibe, som aarligen forte Dren over til Holland, har været hjemmehørende her i Byen, thi ellers var jo Forpligtelsen uden al Betydning.

I Raadstubbogen anføres endnu 1602 de to Skipperne navnlig, som for det Nar skulde lægge Lønderne, men senere ikke, saa at Skipperne ikke længere have opfyldt denne Forpligtelse, men Raadet maatte lade det gjøre ved betalte Folk under Kammereus Tilsyn. Men kjed heraf, indgik Raadet 1630 en Kontrakt med en Mand paa Sønderho, at denne skulde lægge Søtønderne for Dybene ved Neden og Rakken og sætte Kaberne paa Korresand for 50 Daler aarlig¹⁾. Det er formodentlig de betydelige Befestninger, der vare uundgaaelige, da jo Storm og Flod meget ofte maatte gjøre det nødvendigt, at befordre Folk og Redskaber til Stedet, den Vanskelighed og de Bryderier, der var forbundet med at faa Folk til at arbejde der²⁾,

aarligen skall gierre Claus Bardscher Regenskab for Thond. Pendinge aff huis Dne, the hassue Jude vdi theris Skibe, och beholde themnem huos themnem, ond Kiobmanden vil themnem icke vdgiffue.

1) 1630 d. 18 Decembris Neruerendis B. oc R. oc de 24 Mend som tilstede wor bleff forligt oc fordraget medt Possuel Jesen aff Sønderhuod, att han Aarlig schall lege Siotynderne for Dybene, som er for Neden oc Rakken oc destigeste for Kaberne adt sette paa Korresand, oc schall derfor Aarlig hassue till Ven 50 Slette Daler adt betale halffpartten Naar tynderne leges oc Kaberne Settes och den halffpart Naar the optages, oc forpligther forskreffue P. J. sig same tynder adt lege, saa the schulle vere uden saare oc Byen uden schaade i alle mader. (Raadstubbogen).

2) Item gaff Jeg Niis Gierzen paa sonderhuo for Niis och Andet

der have bevæget Raadet til at indgaa denne Alford¹⁾. I 1647 fik en Mand 80 Daler for at lægge og optage Tønder og Kaber. Endnu i 1646 finde vi en Sønderhoer meget ivrig med at redde Kjedder og Kaber fra Flod, Is, og, som det synes, fra Faningers Kloor²⁾. Romeboere brugtes ogsaa undertiden til flige Hverv³⁾.

Foruden disse, nu vel snart nok omtalte, Tøndepenge af Ind- og Udførsels-Gods vare nogle andre Indtagter

hand Afgitt till Kab, som Landfolk Ikie wiclle Afgie och sieden med Buck och Andett hand Afgiet fraa kab y stund. H. Lassen for haad vor vde medt hans schude oc Folk oc schulle hendte Siemunder op oc sich doch icke vden en tynd op, derfor 6 D. it. schall H. Beck betalles for Setønder at optage 20 Daler. (Af Mads Pines Regnskab for 1624) flere Uddrag af dette og andre lignende Regnskaber længere hen.

- 1) Sønderho egner sig ogsaa bedre hertil end Ribe, hvorfor ogsaa i den seneste Tid hele Tønde og Kabvæsenet er overdraget denne Del af Fano, nu saameget passeligere, som den Søfart nu drives derfra, som før drevs her fra Byen.
- 2) Giffuet Pouel Jesen Sønderhøned som Borg, oc K. bleff forsigt med hannem om, for Kieder at schille fraa Sib-Tønder oc Antvordet hans Beck dennem. derfor 2 Mk., Saa tog Hans B. dennem met sig till Fano og kaste dem i Fano Laa (?), saa leyde Pouel Wogn och tog Folk met sig og tog dem op under Isjet og lod dennem agge till Sønderhøne igien kofstedt hannem Penuge 2 Dal. Siden haffuer hand fornavet dennem paa adtschillige steder saa de ere endnu beholden, Gud were loffuit, derfor 2 D. Siden haffuer weret vde wed den nder Kabe och Bierget; trey Ringe och Bollter, ochaget det hjem til hans Hus, fortjent 3 Mk. siden haffuer Poul Siels 2den weret met heste och Wogn wed den Inderste Kabe ochaget tang till den, derfor fortjent 2 Dr.
- 3) 1624. it. gaff jeg (2 Navne) paa Rom for 2 Siemønder at hiente her och for dennom att siege till gauenß och for kabber ath opsettie paa Korresand och vdi høst for sø-tønder att thagie op och føre hied och kabier att thagie nier och forrare them paa Rom Ind till vdy for Nar.

anviste til Omkostningerne ved Lønder og Kaber, men af hvilke ogsaa Skibbroen skulde vedligeholdes, og ligeledes Prammene paa Aaen¹⁾). Disse Indtægter oppebæres af en egen Kæmmer, som ogsaa besørger det nødvendige Tilsyn og lod udføre hvad Arbejde, der udfrævedes, holdt Regnskab over Indtægt og Udgift og indbetalte Dyrskuddet til Byens Rentemester (Pengeimester)²⁾ eller modtog det Manglende af ham, naar undertiden Udgifterne ved de nævnte Arbejder oversteg hans Indtægter³⁾.

Disse bestode, foruden Lønde-Pengene af Varer, i Bejserpenge, 2 fl. af hvert Skpd. og af hver Lønde 2 fl. og saaledes Andet i samme Forhold, af alt Gods, som vejedes paa Byens Bejserbod⁴⁾, (Becthus). Hermed gjordes ingen Forskjel mellem Indens og Udenbyes⁵⁾, længere hen i 16de Aarhundrede forhøjedes Bejserpengene til det dobbelte⁶⁾. Videre Kraupenge af Varer, oplagte baade af

-
- 1) Disse anskaffedes derimod af Byens Kasse, som ogsaa udredede Omkostningerne ved Aaens Opmudring o. s. v.
 - 2) Byens øverste Regnskabsfører, under hvem Kæmmerne hørte, var en af Raadmændene, sædvanlig en Kobmand (se mine tidligere Programmer, navnlig det om Keisfertiden).
 - 3) Af Havne-Kæmmerens Regnskaber har jeg ikke fundet noget fra det 16de Aarh., skønt der ikke findes saa saa af de andre Kæmmeres. De ikke ubetydelige Oplysninger, jeg har est af dette Slags Regnskaber, henhøre derfor til det 17de Aarh. det ældste er fra 1616. De ere ikke alle lige udførlige, idet nogle ikke specificere enkelte Indtægtsposter, f. Ex. 1624: fanget af skib paa Ried denne Aar 28 D. 8 fl.
 - 4) Beleb sig aarlig til 15 a 23 D. (1624 f. Ex. 23 D. 3 Mk. 9 fl. 1616 kun 9 D. 3 Mk. 10 fl.
 - 5) F. Ex. af Regnsk. for 1821: Vier Birkstoff 2 siecker hommel 1111 fl. wor hommelmand 10 siecker hommel 1 Mk. 4 fl. , Een husnimer 5 Skipund stik 10 fl. , hans Lauerßen 1 Skipund stik 2 fl. , en Sidering 2 Skp. 4 fl. o. s. v.
 - 6) F. Ex. af Regnskab for 1617 28 Decbr.: weiget 1 schip. 8 fl.

Borgere og Fremmede paa Byens Kran;¹⁾ Leje af Byens Pramme²⁾, af dens Skruer³⁾, Bropenge af alle Barer, som løssedes eller ladedes paa Skibbroen af Skuder eller Pramme af Fremmede); en Afgift af fremmede Skibe, som laa paa Rheden (Key) først 2 Mk. 5 β . siden 3 Mk. hvert Skib; en noget større af dem, som laa paa „Nak“ denne afverlede noget, først 4 Mk. 8 β ., mest 5 Mk. 12 β ., en Tid 1 Rd. og en Tid 1 Pjaster (Stück v. Achten, spansk Daler) Skibet⁴⁾; en lille Afgift af hver Baad fra udenbyes Steder, og af hvert lille Fartoi (Smache), som kom ind til Skibbroen. Denne Afgift kaldtes Kabpenge, og var vel især bestemt til Kaber og Nis paa Naen. Af Byens egne Fartøjer (Skuder), som besøilede Naen betales en aarlig Afgift hertil af 12 β . af de mindre; og 24 β ell. 2 Mk. af nogle enkelte større (stor Smache,

for Jenns Lauridzen hommelmand for 8 β ., weiget 3 schip. Stang Jern for Clemenss Masen 12 β . o. s. v. For hele Aaret er det dog kun 17 D. 1 β .

1) F. Cr.: Niels Pedersen i Koldingh till Krandspenge af Hollands goeds; En liden Pache, en løsse (tillaaset) tønn, tou Fad Umdam, en tonde Allund, 2 tønd Sæbe, 50 staal Gryder, Otte Dussin Ullkaarer (Karter) tilhaabe xx β .; betalt af Kremer i Kolding for hollandzgoeds, et stycke Ny, 6 Dussin Kaarer, tre Tønder Valnødder, en Tønd Kauring o. s. v. 29 Nov. betalt af en Joermand af Haderøleff for Threy Ogrchossueder wiin och en Fad med ter Goedts ndi som var en Hermands Goedts, Krandspenge xii β . o. s. v.

2) Indtægten var 1616—21 imellem 50 sog 60 Daler aarlig; herom udførtigt siden.

3) Skibsfruer, Schriffuer til schibene; f. Cr. af Jergen Hollander for Byens Skruer han brugte til sin schude 1 Mk. Denne Indtægt var højst ubetydelig, kun 4 a 5 Mk. danif aarlig.

4) For 1622 betales af Skibe paa Nak 51 D. og paa Rhed 23 enhalt D. 1621 87 D. 2 enhalt Mk. paa Nak og 28 D. 8 β . paa Rhed.

Kreyer). Videre tilfaldt denne Kasse den Del af Sagsfald, som tilfaldt Byen.¹⁾ Hele Indtægten af disse for

1) Bøder for Slagsmaal (Bordag) Overfald, Mishandling o. s. v. f. Ex.: fangen af H. G. for den Staaede som L. A. y farup paa thuoffs gjorde Enn, och war sat derfor i Beddel Hus 5 Stette Daler 3 Mk. 2 s.: Af Jeffren hingsie for hand slog Niels Keder 2 enhalv Daler thill 37 s. er 2 Daler 3 Mk. 9 s. (Dette er et eget Slags Daler, her nævnes 1626, som have været 5 s. bedre, end de almindelige) aff K. P. paa P. L. y Horsens wiegen for den Staaede han gjorde Kirsten Bruck der sammesteds 7 enhalv Dr. (Striden maa have været her i Byen, siden Sagsfaldet tilfaldt denne). Af Pier Viendsen for den Staaede hand gjorde Jessuer Nielsen Broder Datter 2 Dal. 1 s. Aff Gunder Grom sønn Niels for dien Staad, hand gjorde suart fierers (Sorte Fedders?) piieg madetieen hans Datter 2 Dal. 1 Mk. Aff Hans Bartsfer for den vferme (Overlast, Overfald) hand gjorde Jeffer Ibbfen 1 enhalv Dal. Aff Hans Nielsen skumager for hans suen slog Een skumagersuenn paa Mond; Aff Knud Knudsen for thuo gang hand vor thuoffsuenn 111 Dal. Af N. N. fordi han slog N. N. paa Mond; 1 enhalv Dal.; et Tilfælde og en fast Tært som oftere forekommer, (udpillet af Regnskaberne for 1616—21). Den aartlige Indtægt heraf var mellem 20 og 30 Dal. i dette Tidsrum. 15 Aug. aff Hans Wedsted for den parlament han gjorde Mortten Hollander paa Engen til Byen 2 D. 1 Mk.; betalt af H. M. paa Fanoe for den parlament hand gjorde till thomas schippers her i Ribe, till Byen derfor 3 Daler. N. N. for den Woldstoug, han var i med N. N. 2 D. 1 Mk. (4 Personer) for den Slagsmaal de gjorde paa Laurids Guldtschmidt, derfor till Byen 13 enhalv Daler. Aff N. N. Dutrup for den Dsuertlast han gjorde N. N. hans egen Staldbroder 1 Dal. Aff Anders Svane (Borgmesteren) paa N. N. Vegneaff schierne Sogn forden Parlamentt han gjorde medt den Dreng, som hadde stiaalet di Penge i Markets Dage, till Byen 2 D. Denne sidste Post synes at bevise, at Retten ogsaa revsede dem, som mishandlede Tyve grebne i Gjerningen, eller dem som toge sig selv til Rette (af Regnsk. for 1641—47). Som Kuriosa vil jeg anføre nogle Sagsfalds Notitser af de ældre Regnskaber, Kiendt disse Bøder paa den Tid næppe til-

skjellige Poster beløbe sig i Begyndelsen af 17de Aarh. til omtrent 300 Daler, stundum noget mindre, stundum ogsaa en Del derover. I 1616 (et maadeligt Handelsaar) 254; i 1621 (et endnu ringere) 215; 1622 282 Daler, og 1624 377 Dal. Længere hen i Aarhundredet blev Indtagten, som Følge af den aftagende Handel meget mindre, 1641 191 D.; 1642 172 D.; 1645 (et Krigsjaar) c. 120 D.; 1647 222 D. uagtet Vejerpengene og rimeligt flere Afgifter vare betydeligt forhøjede.

Om Udgifterne til disse Lønder og Kaber, hvorover vi ovenfor have hørt, at Raadet klagede, giver Regnskaberne en Del Oplysninger, men først i det 17de Aarhundrede. Saaledes havde Byen 1616 en Udgift af 51 D. 1 Mk. 12 $\frac{1}{2}$ paa Kaber paa Korresand ved Mandoe, dels at istandsætte, dels at forfærdige for gammel Ribers-

salbt Sø-Havnokassen, og altsaa er her uvedkommende. It. tu enkende Daler (hele Dalere, Kroner) for theed Bordag (Slagsmaal) som Iwer Jensen i Dokom (maaske Dokum i Frisland) og Hans thyl mester Kaspers (ventelig Caspar Nule, den Tid Provst i Harslyssel, et Kannikdom her ved Domkirken) gjorde y riibe merken, som Ehlous Iwersen antwordet mig anno 1565. It. hassuer jeg opboren aff Jens Poulsen thyl Baggis xi (11) Daler y danske Penнге for en fierde part schyb, som en Kommer Karl bleff slagen ihjel paa, oc de andre penнге gaff han mas Dorre (en anden Oppebærer) fierde Juel Dag anno 1565. It. opbored aff niels Borg paa hans Broder tames Borgs wegne for theud Bordaghand gvorde thyl Peder Kraghs thyl brotop paa wor herris himmelfardts Aften, anno 1565 xx (20) enkende nye Daler. Same Dag (1576) opboren aff per Nielsen, som fick Niels Jensens Søster i tuedt, som hand vdgaff for hand bleff hiem der de xii bofs mendt bleff soft wdgiordt iii Daler. Af den sidste Notits ser man, at Raadet mod en lille Kjendelse viste sig fejelig mod Folk, der hellere vilde gaee i Brudens end til Orlogs.

dyb¹⁾). Hermed menes maaske Løbet mellem Mands og Kemo²⁾). 1622 kostede en stor Søjede over 50 Rd.³⁾. I 1623 kjøbte Knud Lamb. i Hamborg to Søjeder, den

1) For at lære at kjende den Tids Priser og bidrage til nøjere Bekjendtskab med sammes daglige Færd, vil jeg meddele nogle Enkeltheder af de udførlige Regnskaber: Item gaff jeg N. N. for hand aget mig till Vester Vested, oc der saund jeg meest Part af bege Kaber, som wor kommet fraa Korresand. Item gaff N. N. oc N. N. som havde bieret dem thil dieris guor hvis thre, som wor beholden af samme Kaber, 2 Mk. 8 s., en Mast til en Kab x Mk., en Fyr thre 1 enhalv Mk., 17 letter, stock 4 s., to thiere thønner, som kom til at staa paa biege Kaber 1 Mk., 7 stob thier at pige (bege, tjære) medt. 7 s., for Stob. at age alt thre till Mands 6 enhalv Mk. 1 enhalv Skp. Jern, som kom til de smaa thno søo Kieder xii Daler hvort Skp. for huer Visp. Arbiedstonn 1 Mk., to Kampstien 20 s. samme at hugge huol igiennem v Mk. o. s. v. begge de smaa søo tdr. at føre till Mands 2 Mk. 8 s. for begge Kaber at sætte paa Korresand oc bege Søo tdr. at lege 10 enhalv Dal. for 1 Td. All, de fik som lagde sø tdr. for de smaa Kaber 6 Mk. for 2 Hyssing oc for dem at binde och huise: Hyssing for en Art Seglgarn, et Bindematerial, er et Ord endnu gængs her i Byen, huise er sandsynligviis Stammeverbet til dette Ord: altsaa binde, suøre.

2) Se herom Ripæ Cimbr. Pag. 680.

3) Itt. haffuer jeg fanget thill den store Søo Kied af Knud Lambertsen (Regnskabsføreren) 1 Skp. 3 Lpd. 9 Pd. stang stoll som hans Smed vor med och tog dett vd. Skp. 16 D. noch fik jeg Hans Smed 11 enhalv Lpd. Summa 2 Skp. 10 Skaalpund thill hob som kom till den store søo Kied, er vdi Riberpund 35 Pd. 15 Mk., som jeg skulde give Hans Smed thill Arbiedstonn for huer Riber Pund 1 enhalv Mk. Gaff jeg 2 Mk. for en Kampsteen, som kom til søo-Kiede. Ade Marti haffuer Indfangen aff Hans Smed samme søo Kied 1 enhalv Skp. 3 Lpd. 7 Skaalp. riester mig aff Byen stoll huos H. M. 2 Lpd. 2 Pd. stoll, paa (det er vel for) samme 2 Lpd. 2 Pd. stoll haffuer H. S. hugenn huol paa stien till søo Tdr. o. s. v. Knud Lamb. paa samme Tid givet en Skipper 2 D. for 2 Søjeder denne førte fra Hamborg, som Knud havde kjøbt der.

ene paa 13 „Fadium“ den anden 9, vejede 1152 Skaal-
pund. og kostede 108 Dal., desuden Drifkepenge, Vejers-
penge, Transport o.s.v. I 1624 blev en stor Kab sat
paa Sønderho, som voldte en Udgift af 61 Daler 1 Mk.
14 s.¹⁾, nogle Søfjeder bleve s. N. omstøbte for c. 30
D.²⁾. Riiskaber fattes i Namundingen til Mando og Kom-
mer-Leje, s. E. Nar 1615³⁾.

- 1) Jtt. gaff jeg mieregrett bagis for 1 Jegie thre (Egetræ) 15
Allang 2 enhalv D. och gaff hiind for 3 fyr Bleekin (Bjel-
ker) 4 enhalv Dal. o. s. v. gaff Hans Andersen Captienn for
4 Mast som kom till striet piel 7 Dal. o. s. v. for 2 Bieltier
som bleff sauet i Latter til Kab 3 enhalv D. Noch gaff
Jesuier Brullseger og Maz for samme at saff i Latter 7 enhalv
Mk. Anders tiemermænd for 4 Dage hand huog paa Kab
22 s. om Dagen (3 andre 20 s. hver); paa Sønderhoe fik
Anders 24 s., de andre, (mig selfue 4 Dag 5 enhalv Mk.)
22 s., for 1 Td. Al wi fik medt os paa sønderhuo 2 enhalv
Dal., gaff jeg 3 kall som hjalp skuden med Kab og Ris ned i
2 Skuder 1 Mk. 2 s. af 2 skuder som forte Kab og Ris of-
fuer till sønderhuo 6 Dal. For Bucken (Rambuk.) at age de
ind i sancti Pierskierke (der var nemlig Stadens Materialhus;
dens Kirkegaard var Byens Sommerplads for Sommer til of-
fentligt Brug o. s. v.)
- 2) Jtt. haffuer jeg fanget Lauerst Smed som bleff huogen af 3 Søs-
kieder som wor forslitt megiet 1 Skp. 3 Pp. 9 Skolp. jeg gaff
hannem til Arbiedsløn for hver Lipp. 2 Mk. o. s. v. Jtt.
haffuer jeg fanget Lauerst S. 2 Jærenu som Knud Lambarsen
haffuer ladet giere n Hamborg som skulle igiellem stien thill
die 2 søo kieder som icke thiente, men Lauerst wotte smiede
dennem om weget 4 Pp. smedsløn 5 Mk., for 1 stien til Sø-
Tdr. 3 Mk., och 2 Stien, 1 enhalv Dal. o. s. v.
- 3) 1615 d. 25 Jann. giffuct for 5 Sues lange Riis Kaaber,
komb till at sette fra Namund oc ud til Kiel sand, paa Mando
Side og Kommers Leje for hver Sues 2 Dal. och 80 smaa
Kaber sat i Maen og Kommers Leje. Nomoederne dreve be-
tydelig Fart til og fra Byen, saa det er ikke urimeligt, at
Kom-Leje var det Sted paa Rheden hvor de sædvanligt laa.

Havnekammerens Len var aarlig 30 Daler, hvoraf en Del undertiden holdtes inde for at dække forrige Aars Mangler¹⁾. En Forretning, han havde at besørge, var ganske heterogen fra hans øvrige, nemlig at lade dem stævne, som havde gjort Indgreb i Byens Rettigheder, hugget i dens Kjør²⁾ gravet Klyne i dens Moser, Løv paa dens Hebe, osv.³⁾. Tab paa Mynt nævnes ogsaa i disse, som i alle Regnskaber, fra den Tid⁴⁾.

2.

Aaens Dybde og Sejlbarhed. I alle Geografier og Beskrivelser lase vi, at Ribes Forsald, Handelsens Dalen og Skibsfartens saa godt som fuldkomne Døphor fornemmeligen, ja næsten ene ere foranledigede ved Aamundingens Tilstoppelse og de bestandig vorende Grunde i Aaen, at denne fordem var sejlbar for store, fuldlastede

- 1) Item myn Len 30 Daler, die 10 hier ind at reigne oc die 20 at skriffue ved myn gammel Reigenfab, men der er vedtegnat under Regnskabet, Samme Naah Limes Vdgift paa o. s. v. ephter hans Regnskabs Indhold medt thi Daler som ham er fortedt vdi som er hans Len, in alles o. s. v.
- 2) Ribe Kjør var i det 16de Aarh. en Storskov, i d. 17de endnu en udstrakt Kratskov, (s. Proq. 1838 Tilag 2. Pag. 92.)
- 3) Itt. gaff jeg 2 som vor i Jedsliedt oc gaff dem warfeel som huog v Kjør 1 enhalv Mt., gaff 2 som vor i Farup og blesbierre oc gaff dem warfeel som haffde grauett Byens tjørre, ligel. en til Harreby (Regusk. 1621.)
- 4) Itt kommer jeg for kortt paa 20 Daler jeg haade indfanget vdi löckstادت ment for 4 Skill. och vdgiffuet dennem for 3 enh. s. d. 8 enh. D. — Glückstادت var kortt i Forvejen anlagt.

Skibe,¹⁾ at disse kunde løbe lige ind til Byen²⁾, løbse og lade ved Kranen og Skibbroen. Dette har hos Mange vaft næsten fantastiske Forestillinger om store rigtladede Brigz og Fregatstibe paa Aaen, man drømmer, troer jeg, endog om Ost- og Vestfarere, som have ladet og løstet her, og fleres Fantasi fastholder Billedet af en Tid, hvor Nibsaacen ved vort Ribe frembød omtrent samme Skue, som Eiben nu ved Hamborg. Men disse glimrende Forestillinger om Aaens Sejlbarhed har jeg aldrig kunnet dele, om vi endog nedstemme dem ganske betydeligt. Da Ribe og dens Søfart stod mest i Anseelse og havde det største Ry, var vel selv de anseeligere Handelsstibe ikke stort større end de Botter, som dog endnu, skøndt ikke uden Besvær, kunne flyde ind til Byen³⁾. Paa den Tid, da Talen først med Rimelighed kunde være om Ostindiefarere, og som netop falder sammen med den Periode, hvormed jeg her beskæftiger mig⁴⁾, har Aaen næppe været tilgængelig for Fartøjer, der have stuktet betydeligt dybere end de, der endnu befare den, og frembudt ganske samme Banstieligheder for de Skibe, der med Nød og Næppe kunne komme frem

1) Annis, per quem e mari ad urbem navigia mercibus onusta ad urbem penetrarunt. Terpager. R. C. 682.

2) Galthen 41 og 86. Der, hvor store Skibe fordom kunde gaa med fuld Ladning, kan nu ikke gaae uden Pramme o. s. v.

3) Man erindre sig de Skibe, navnlig de tv af dem, hvormed Columbus vovede sig over Atlanter-Havet.

4) Portugiserne vare i c. 100 Aar de eneste, der kunde benytte Sevejen til Indien; Hollænderne dreve en indbringende Handel med indiske Varer, som de tilforhandlede sig af Portugiserne, og det var først efter at Portugal var kommet under Spanien, og Holland. Handel derpaa derved først blev forbundet med Besværligheder og siden ganske afbrudt, at disse selv sendte Expeditioner til Indien, den første afgik fra Teret 1597, og den første der med Varer kom til Holland var 1600.

her. Det Billede af Aaen og dens Sejlbarhed, som stilles os for Dje i de Regnskaber osv., efter hvilke jeg sammen- skriver disse Blade, er omtrent det samme, som det, der endnu fremstiller sig for os. Samme Klager over de samme Mangler, samme usfuldstændige Forsøg paa at afhjælpe dem, samme Besværinger over disses Utilstrækkelighed og Mislykken, over de naturlige Hindringer, Vandfloder, Bundens Bestaaffenhed osv., omtrent samme Planer til virksommere Foranstaltninger, og saa fremdeles. Jeg vil nu sege nærmere at oplyse og godtgjøre dette, ved at meddele mine Lesere nogle Enkeltheder herom af mine Kilder.

Skibenes Leje. Udskibningssteder. Større fremmede Skibe løbe sjelden eller aldrig ind i Aaen, men havde deres Stader udenfor den paa to Steder, Neden og Nalken. Det første var længere ude, hinsides det nu saakaldte Skjegum eller maaste netop derved.¹⁾ Her betalte hvert fremmed Fartøj, som før anført, tidligere 2 Mk. 5 s. senere 3 Mk. i Toud-Penge. Her laa Skibe fra Bremen og Holland med „Gøds“ osv., dog vel ogsaa stundom nogle Dren-Skibe²⁾. Disse havde ellers deres sæd-

1) I Regnskabet over Indtægten af Pramlejen for 1611 og flg. nævnes ikke Neden, som i de tidligere, men derimod Skjegum, der aldrig anførtes før, og den ansattes nu til en Pramleje og nævnes i de Forhold, hvor før Neden blev omtalt, f. Ex. betalt af Anders Svahne for 4 Pramb fra schögumb til Breuen medt Hollandsk-gøds 4 Daler. Efter Tarterne for Pramleien, som meddeles lidt længere hen, kan man nogenlunde slutte sig til Afstanden fra Namundingen til Neden.

2) I Regnskabet 1616 siger Mads Lime, som oppebar Toudpengene, ved at nævne Skibene paa „Niedt: thuo Skipper som hadde den waarde Dæsen siende mig wy i myn Buod 4 Mk.“, han fører til Regning en Daller, han og medens han selv var paa „Nact“ for at kræve Afgift „gaff pier Jensen som var paa Niedt af de

vanlige Stæde paa Natten (Nack, Nach) uden for Aamundingen. De fladbundede hollandske og frislandste Fartøjer, som bringtes til denne Fart, løbe med Floden op paa Grundene langs med Kysten, hvor de stode saagodt som paa det Torre, hvor da Dyrerne bleve drevne ud til dem og saaledes indskibede¹⁾. Personer, der reiste til Skibs til Holland kortes derud²⁾, ogsaa ere Ind- og Udforselsgods til Bogens bragt i og fra Land, dog befordredes dette sidste vel sædvanligst med Byens Pramme. Havnemesteren eller den, der oppebar Skibsafgiften, førte, imellem ledsaget af et Stadsbud eller en anden Assistent, ud til Skibene, men derude blev han roet fra det ene til det andet³⁾. Tarpager siger, at Skibenes Antal undertiden oversteg et Antal af 270⁴⁾, som alle bleve tilladede paa en og samme Dag

Skib; ligl. til (2 Navne) for di tvende Gange vor paa Rej oc kressuit Tøndpenge 2 enh. D. (han har lige i Torrejen anført han selv var paa Nack (1617).

- 1) Et Sted derude kaldes endnu Drenlo.
- 2) f. Gr. Steclerne 1623, se Noten 2 næste Side.
- 3) Jtt. gaff jeg seffren skaad for han agett mig vd paa Nack oc skiff hvor mange skiff der vor 2 Mk. noch gaff jeg sambarts stadbu som var med mig 10 f. it. gaff jeg 3 Kall som ruode mig med Een Buod til alle skib 12 f. (Mads Limes Regnsk. 1616) Giffuet N.N. i Spuderfardrup for han agget mig selff anden ud paa Nache tuende gange der di schibet Ogren, derfor 1 Rd. 1 Mk. en Kart, som var med mig omboer till schibene och kressuit toud Penge derfor 3 Mk. it. N. N. paa Mandoe for han met hans haad Roued mig ombord till alle schibene, derfor 2 Mk. (1612).
- 4) Det Antal, som jeg finder i Regnsk., der har erlagt de befalede Tøndpenge er høist betydeligt mindre; dette kan imidlertid ikke svække Tarpagers Autoritet, som kunde være Djensidne, levede paa Stedet og paa en Tid, da Drenhandelen endnu ikke var ophørt. Herom mere paa sit Sted.

og gik bort igjen med en og samme Flod¹⁾. Dette be-
styrkes end ydermere ved Regnskabernes Udtryk "den Dag
de Dren bleve udfibede. Den Dagh Drene reiste, eller da
de Dren Skibe reigste" osv. Dette store Antal maa alt-
saa have indtaget en meget betydelig Strækning langs Ky-
sten, og jeg finder ogsaa Hvidding Nak nævnet som et
Sted, hvorfra Ud- og Indfibuing stete²⁾.

Byens Pramme. Alle andre Vare bleve førte til
og fra Skibene, saavel paa Rhed som paa Nak i Pram-
me. Af disse vare flere³⁾ anskaffede og vedligeholdtes paa
Byens Beforsning, og de baade Borgere og Udenbyes,
som afbenyttede dem erlagte samme Betaling⁴⁾ efter en
vis af Raadet sat Tarr, af hvilke den ældste, jeg kender
er fra 1559, og bestemmer Betalingen for en af de store
Pramme til „Theigelholm“ til 8 fl . og af den „liden“ til
6 fl ., for en af de store til Skore⁵⁾ 1 Mk., til Namund
1½ Mk., til Rheden 2 Mk., og dobbelt saa meget med
Kalk. Raadet tilføjer, at Lejen skal erlægges forud, og

1) omnes tamen uno die uno eodemque æstu seu excessu maris
solvuntur. Pag. 682.

2) 1623 d. 8de Mæne daa gaff jeg Wolte Nielsen for hand medt
hans Vogen Og velberdige Chresten Skeel och Welb. Otte Skeel
herfra oc till Hveduing Nache dend Tid di Reiste her Fra och
Zill Holland effter Bor. Mortten Limes Befalling der For 3 Mk.

3) I 1622, 3, 2 store og en lille (Brie-Pram) It. gaff jeg to
Kalk for Vand och Iß att komme aff alle 3 Pram och for di
lagde dennem offuer thill sanct pier.

4) f. Ex. en Ebbelmand Pram til Hollem 1 Mk. Tak bonum till
hollem 1 Mk. (1616) N.N. Kremmer i Koldingh for en pramb
til schuor met goedh till Holland 2 Mk. En Pramb fra schaar
til Brouen mett Hamborger Oll fra Jesper Ibsen 2 Mk. (1612).

5) Skore, skov, schaar imellem Holmen og Namund, nævnes gjen-
nem hele 17. Aarhundrede, nu kender ingen, hvem jeg har
spurgt, til dette Navn. Det maa uden Tvivl være samme
Sted, som nu kaldes Kværnsten.

Pengene udgives, førend Prammen løb fra Broen¹⁾. I 1616 og følg. Aar var Lejen blevet noget forhøjet, til Tegls- holm eller Holm 1 Mk., til Skuor 1½ Mk., til Namund 2 Mk. og til Reden 2½ Mk. Fordoblingen, naar det var Kalk, der førtes i Prammene, var bortfaldet²⁾. Derimod vare egne Pramme anskaffede alene til denne Transport³⁾. I 1641 og følg. A. er atter Prisen bleven forhøjet til resp. for de forskjellige Stationer 24 β ., 2 Mk., 3 Mk. og 1 D., en enkelt Gang findes en Pram til Slott 8 β .⁴⁾. I disse Aar findes, som før er anført, ikke omtalt „til Reden“ men nu er „til Schogumb“ den dyreste og følgelig den længste Station. Ligeledes nævnes en ikke for forekommende Station „Berløø“, hvortil Prisen er den samme som til Tegls- holmen. Ved dette sidste Sted har

- 1) 1595 thend 11. Decembris bleff bevilget och samtycht af Borg, och Raad Saa och de 24 Mend, som tilfede waare. Att ingen effter thenne dag skall faa Pramme at leie, vndtagen the giffue theris Pramlie strar wd, och huiltken som thet icke will giøre, skall lade thennem ligge, Och Pendingen att wdgifue forindt the løber fraa Broen medt them.
- 2) laß fredericksen 1 Pram 4 gang till för Ester Kalk 6 Mk. och 2 Gang medt Mollt 3 Mk. 1 gang medt främmer goedz 1 Mk. 8 β .
- 3) Itt d. 29. Nouembier (1624) gaff Jeg 24 Mand, som drog den store Kalk Pram aff Kiersten Anderskuens kaall guor (endnu gængs Kalkgaard, Kofte Kalyard W. Scott, Have) 6 Mk. Der havde ved den Tid været en meget høj Flod, som vel havde transporteret den til dette upassende Sted. Itt gaff Sonnenick for han tu gang lagde den stor Kalk Pram over till santti pier och øste vand aff den.
- 4) Naar Nogen fra Slottet brugte Prammen erlagdes ingen Betaling. Willem Hansen paa Slot tu Pram till Riedt 00 1616. Si heller ikke naar den brugtes paa Byens Begne.
- 5) Schipper Anders Nielsen 1 Pramb fra berløø och till Vand- porten (paa Slottet) met Huede 1 enh. Mk. schipp. Jørgen Enewolken Guldagger for tou Pramb fra schaar till Broen met Kongl. May. Geuer 1 Dal it. Aff Johann Appotcher

lige til den senere Tid, været en af de værste Grunde i hele Naen¹⁾. Stationerne inde i Naen vare altsaa beregnede til de Steder, hvor Fartejerne oftest modte Vanstærligheder, og hvor altsaa Losning og Omkladning gjordes mest Behov.

Byens hele Indtægt af Pramleje var 1616 34 D., for 1622 59 D. og for 1624 41 D. I 1641 var den 49 D., i 1642 51 D. og saa fremdeles undtagen i 1645, da den kun var 7½, paa Grund af Krigen, og at Prammene vare edelagte eller ramponerede af egne og fremmede Krigsfolk²⁾.

Den sædvanlige eller dog jevnlige Gang af Ind- og Udfskibningen her ved Byen og Hindringerne ved denne, viser sig klart i en Beretning af Knud Lambertsen 1623 om spansk Salt, han havde modtaget paa det spanske Handels-Kompagnies Vegne. 6 Læster Salt, han havde kjøbt for det i Hamborg, sender han med en Skipper til Ribe (paa Reden) derfra forer to Skuder det til Teglsholm, hvorfra Byens Pram ferer det til Slottet, og derfra kjører det endelig til Raadhuset³⁾.

forton Pramb fra Dammund till bronuen met hollandsche godh
1 enh. Dall. NN. en Pramb til schogumb till Anders Matthij.
(schibf medt Huder och flesch) (alt i 1642).

- 1) I de sidste Aar ere Grundene forandrede i Naen, og Teglsholm er nu ikke af de værste Steder.
- 2) Kjøbt till att giøre den pramb ferrdig met som Kongens Fötsch hafde Affbrött och brennt osv. (1615) At de Kejserslige 1629 vilde have havt fat paa den store Pram (dog maaske den da nylig anskaffede Mudderpram), se Progr. af 1831.
- 3) Giffuen jesser Anderssen skiper till Fragt fra Hamborg de till Riibe af huer Last 5 Mk. tobtsch. giffuen tuende Mendt af Ballum for di medt deris Skuder ferte ferne Solt fra P. N. Skib de till Teael Hollem, derfor 18 Mk. gaff jeg N. og sine Staldbrodrer for samme Solt att fere fra Teget hollem de till Slet.

Til Naens Opnyddring (Nydyning og Rensning) er der ogsaa stet Foranstaltning og stundum endog arbejdet med megen Iver og Kraft. Og til Forsøg paa ved Graaven og Aspælen at rette Strømmens Løb og forøge dens Kraft, har jeg og fundet Spor. I 1623 anskaffedes, især ved de driftige og dygtige Mand, Borgemeesteren Hans Frises og Regnskabsførereren (Rentmesteren) Knud Lambertsens¹⁾, Bestræbelser, en meget stor Mudder-Maskine eller Pram, som kostede omtrent 250 D. eller maaste meget mere²⁾. Og hele Foraaret og Sommeren 1624, fra April

ten 1 Dr.; Samdag gaff N. oc N. for dj medt deres Bogu oeg forne Sollt fra Clotten oc til pachhuset vnder Naadhuset 3 Dr. 3 Mk. 8 s. (K. L. Regnskab til Komp. 1623—25.)

- 1) Om disse Mænds Virksomhed findes en Del Træk adspredte i Programmet for 1834, som for en stor Del er udarbejdet efter Kn. L. Regnskabsbøger, og hvad deri indeholdes om Hans Friis har Stiftesprovst Dr. Frost samlet og sammentrukket i sine nye udkomne, populære Optegnelser om Ribe. Kun maa jeg, for at vedde gamle Frises Ære og Borgersind i hans Grav, bemærke, at de Side 101 omtalte Kjøbmandskaber, Hans gjorde med Kejsertlige Officerer, ikke vare for egen, men for Byens Regning, at det Købte anvendtes til Byens Tjeneste, og at Regnskabsførereren erstattede ham de udlagte Penge, hvilket ogsaa ndtrykkeligen er nævnet i Programmet Pag. 44 Note 1 og 2; Ordene i Terten, tilstaar jeg, maatte let lede til Misforstaaelsen.
- 2) Denne Aar 1623 paa adtschillige Tider giffuen Willem Johannsen Kloche for en Pram hand byngtte paa Byens Vegenn som skulle bruges Till at renuse Naen medt, paa det at Dybet Kunde bliffue noget forbedret, efter B. oc N. befallning 187 Dal. 3 Mk. 12 s. D. 30de Oct. gaff Jeg N. for 15 Bgers Koste Bellum Kloche haffde huos hannem vdi medellen Tid hand byatte en Pram til Byen, derfor 20 D. Bygmesteren var nemlig fra Kjøbenhavn, og forskrevet for at forbedre Sejsads. n. 1623 giffuen N. for han gif herfra til Kjøben Haffu medt Striffuelse til Willum Kloche som skulle forbedere Dybene for Byen, der for 4 D. 1 Mk. For et Anker til Drammen gav K. L. 18 D. foruden nogle mindre Punkter. Har Byen leveret Sommeret,

til September arbejdede 11 a 13 Mand daglig med denne paa Aaens Rydning, hvilke Arbejder lededes af Prammens Bygmester, som var forskrevet fra Kbhvn., hvorover Knud Lamb. har ført et Regnskab paa sin sædvanlige nøjagtige og udførlige Maade¹⁾, efter hvilket hele Arbejdet kostede 357 D. 2 Mk. 9 ß. Men selv efter denne store Opvuddring omtales Grunde i og for Aaen oftere²⁾. At Skibsvrag (en sunken Skude) i Slutningen af 16de Aarh. kunde, endog i længere Tid, blive liggende i Strømmen til Hinder for Sejlsadsen og Fare for indsejlsende Skibe, vid-

hvorum jeg Intet kan se af Regnskabet, da har Prammen kostet langt mere, end i Terten er anført. Kæmneren ved Havnen anskaffede „Jarnskenssel“ med Trækaster; og da den blev lagt op, gav samme en Mand 4 Mk. for „hjul“ hand huog aff pram, som kam i Sancte piers Kirke oc for han nu i for Aar hincete dennem y same pram och for dend bag Bielke at flottie. Han gav videre „Pier Norik med 28 kall for denn stor pram att fly vd“ o.s.v. Vi se, at vore Forfædre gjemte deres Mudderpramme i Kirken (men som alt længe i Forvejen var blevet et Materialhus) og lod dem ikke Vinteren over udsættes for Storm, Uvejr og Floed.

- 1) Blandt Arbejderne, der er betalt, findes i Begyndelsen ogsaa Villem Klocke indtil 9de Maj. Han har atfsaa sat Arbejdet i Gang, øvet Folkene i at bruge Maskinen og ledet det Hele. Hver Arbejder fik 24 ß. om Dagen indtil 24 August, fra da af kun 20 ß., paa en Henning Gardener nær, der var Formand og beholdt sine 24 ß. der er beregnet halve og Dvartdage. Efter det egentlige Opvuddrings-Arbejde paa Aaen, arbejdede de i 3 Dage med at opkaste „Neden for Stotten.“
- 2) 1623. Samdag daa gaff jeg Senich Friis og N. L. for Nogett Fetalie, de førte fra Stotten oc offuer Grundene Som kam til hans Maestads schibe Som var Indstormmedt ved Rømme efter B. oc R. befalning dennem huer 20 ß. 1646. Giffuet for en Steen oc Kiede at opføre till Bryn och hiemb Igten till Senderhoue, som waar till-Smeden at giøre noget wid, derfor til Vaadleye och at hjelpe offuer Teigellholmb. 1 D.

ner ikke om noget virksomt Havnepoliti i en besøgt Havn¹⁾. Rige ind til Byen løb sædvanlig kun Baade fra Fano, Sonderho og flere Steder, Smaastibe (Smacher, Skuder) især friske og fra Derne Rom, Fohr, Silt, tilligemed Byens egne Skuder. Om alt dette mere paa sit Sted. Dvertydet af Erfaring om Utilstræffeligheden af de Foranstaltninger til Sejladsens Forbedring, som hidtil vare gjorte, tænkte man ogsaa den Gang paa virksommere, nemlig paa Holmenes Gjennemgravning. Paa Raadets Foreskilling af Nødvendigheden af denne, for at sikke Byens Sejlads, tilstod Kong Chr. 4. Byen 1642 en Del Bøvlinger (Smaatold, Accise og Ret til at have flere Afgifter), som de 1639 havde faaet paa 6 Mar, nu fremdeles paa 20 Mar, dog at paa samme Arbejde strax og for Alvor skal begyndes²⁾. Krigen, der udbred Mæret efter for-

1) Anno 1598. 5 December. wdass Ib Thornum, Kield Jørgensen Borgemeistere, Niels Griisbek, Raadmand, N. N. Borgere ic. och 24 Mend theris neruuelle, gaffue forne Ib Thornum och Kield Jørgensen, Borgem. hans huffbiery (nu Høyberg) tillkiende Att ther klagis paa, Att hans Skibswrag ligger wdj Niber Uae och midt wdj Strömen, Saa att thet kunne werre Byenn till stoer skade, Och bad the hannem, Att han skulde giøre hans største siid till, Att hand kunde fange thet op aff wanditt, Paa thet Att ther skulle icke komme entheu fremmede eller ubekiende Schippere eller woris eigene Borgere med theris Skibe paa samme wrag och fange Skade, och ther som nogen fanger nogen skade ther aff, tha wille the icke suare ther till wdj nogen maade, medenn hand skall tilltencke och stande ther selff for till Ret.

2) Det kgl. Brev er aftrykt hos Terpager, Pag. 681. Som forhen trykt henholder det altsaa ikke i min Plan, men ganske forbigaae at berøre Sagen, wille jeg dog ikke. Man ser af dette, dets at Raadet dengang kunde blide enig om denne Sag, dets at dette saa ofte omtalte Foretagende, alt for 200 Mar siden, er sanctioneret og approberet af Kongen.

hindrede Foretagendets Udførelse, og siden blev Byen ved den, og end mere ved den følgende, altfor forarmet, til at man kunde tænke paa at optage det igjen.

Kapere i Nordsoen. En Hindring eller stor Ulempe for Sejladsen i Nordsoen voldte den Mængde Kapere og Serovere, hvoraf den paa den Tid hjemsogetes. Da Krigen næsten gjennem hele vor Periode rasede mellem de Spanste og de frasaldne Niderlande, bleve Hollanderne især forfulgte og efterstræbte af Kaperne under spansk Flag, hvoraf en Mængde udrustedes især i Dünkirken, hvorfor Skibene, der forte Drer herfra, undertiden bleve konvojerede af hollandske, imellem ogsaa af danske Krigsskibe¹⁾; dette var navnlig Tilfældet strax før og under Danmark's Deltagelse i 30 Aarskrigen, dog ogsaa flere Gange længere hen²⁾. At Udskillige have drevet Kaperiet paa egen Haand, altsaa Seroveri³⁾, beviser den bekjendte Historie med Skipper Hans Jeszen, kaldet Sohane, og de 5 Serovere, han fangede og som henrettedes her for Byen i 1573⁴⁾. Ogsaa Barbarets-Kapere viste sig af og til i Nordsoen, ja endog i Nordhavet, hvor de i Aaret 1627 herjede Is-

1) Navnlig af Prosmundt. Se herom Prog. 1634 Pag. 9 og Bilag 7, hvor nogle Exempler paa og Beviser for slige Konvojeringer ere anførte.

2) Navnlig: 1633.

3) Seroveri er uautoriseret Kaperi; Kaperi autoriseret Seroveri. Dette er nok omtrent hele Forskjellen imellem disse to noble Haandteringer.

4) Denne Begivenhed, som jo ogsaa vedkommer den Riber Søfarts Historie, er oplyst af Prof. Thornup i Progr. 1839 Pag. 7, som berigtiger de flere feilagtige Angivelser i Relationen hos Terp. og navnlig viser det Urigtige i at derivere Navnet Hoved Eng af denne Begivenhed. Jeg vil kun bemærke, at i Regnskaberne forekommer endnu i 1592 Benævnelsen Tuodes Eng. f. E. 23de Febr. 92 aff Nath Huiett af Tuodes Eng 25 Dr.

land og Færøerne. Frygten for dem, og de gruelige Forstillinger om Tyrkerne og deres Behandling af de friske Fanger, har vistnok været den Medlidenhed, som idelig udtreder sig i de hyppige Gaver, jeg finder anførte givne Folk, der have været, eller foregive at have været i tyrkisk Fængsel¹⁾.

3.

Fremmede Skibe. Deres Antal. Skibsfarten dreves her baade af egne og fremmede Skibe. De større af disse løbe, som alt anført, i det mindste kun sjældent ind i Aaen. De bleve enten liggende paa Neden, eller løbe ind paa Naffan, hvilket sidste især var Tilfælde med Drenskibe. Antallet paa disse sidste, forsihrer Tørpager, kunde imellem overstige 270²⁾, et Antal, som staar i et stort Misforhold til det, jeg i vedkommende Kæmmer=Regnskaber har fundet, der hele Aaret rundt have erlagt Løndepengene paa begge Skibslejerne, og som sædvanligt kun er en $\frac{1}{8}$ eller $\frac{1}{4}$ Del og kun faa Gange henimod Halvdelen af det af Tørpager paa Drenskibene angivne Antal. Dog er det langt fra, at jeg herpaa vil bygge noget Bevis mod T. eller omstøde

1) Saaledes i 1621 3 Tilfælde. Giffuen Marknos Lomo, som havde været fangen i Torchi Till hjælper till den Ransun, hand havde vdfloffuit efter B. och Raadts Befalling, 2 Dr. De to andre foregivne Er=Slaver kalder Knud Lambertsen Stefshjonn. Marckel vonn Orgeuudt och Madhsus Jiliianus. Navnene ere i det mindste barbariske nok.

2) Navet istæ, omnes fere Batavæ, boves vehentes, Dren Skibe, inlerdam excessesunt numerum CCLXX, Tørp. R. C. 682.

hans Autoritet. Da han var barnsbed her i Byen, Søn af en Handelsmand, levede og skrev paa en Tid, da Dre-Handelen endnu var i Gang og var en Hovednæring for Byen, havde tilbragt saa at sige sit hele Liv her, bestjefstigede sig ex professo med Alt, hvad Ribe angik, var Præst til eller ved Udsfibningsstedet¹⁾: saa maa det, efter alle disse Præmisses, ansees næsten for utroligt, at han kunde nære og med Bestemthed fremføre for sine Landsmænd en Angivelse, der stred saa meget mod Noget, der maatte være næsten enhver i Byen saa godt bekendt. Paa den anden Side maa jeg gjøre opmærksom paa, at Angivelser paa Toldlister, paa Fortegnelser over erlagte Ind- og Udforsels-Afgifter o.s.v. kun i det Højeste bevise, at de nævnte Gjenstande virkelig ere ud eller indførte, men ingenlunde, at ikke et større Antal eller en større Mængde af samme Slags er ud eller indført. Det kan saaledes her gjerne være, at et Antal har vidst at unddrage sig Afgiften²⁾, eller at flere have oppebaaret denne³⁾, eller at en Del af Skibsforerne have erlagt den til Rentemeesteren eller til en

-
- 1) Han var Præst til Vesterbedsted, som til hans Død var annekteret til Pectoratet her i Byen.
 - 2) Da hele Dre-Udsfibningen skete paa en Gang, alle Skibene altsaa vare tilstede samlede, synes det dog ikke, at nogen kunde unddrage sig Opkræveren, da han som vi have set, paa Stedet optegnede (Kriff.) Skibene og tog fra Skib til Skib og indkrævede Afgifterne. Heller ikke kunde han konnivere med en eller anden eller stikke Pengene i sin egen Lomme, da Borgemeesterne og de fleste Raadmænd vare Købmænd, selv dreve Handelen og altsaa godt vidste, hvor mange Skibe, der hver Gang var kommet.
 - 3) Saa synes det dog, som om i det mindste nogle saa af deres Regnskaber endnu maatte findes.

af Borgemeisterne¹⁾). Endnu er der en Omstændighed, at lægge Mærke til. Terpager siger, at næsten alle Skibene vare hollandske²⁾). Saaledes var det vel i Terpagers Tid, men i de tidligere Perioder, hvortil de Rilder høre, hvoraf jeg har øst, er efter min Formening, rimelig en betydelig Del af Udførselen flet med Byens Skibe. Jeg har tidligere Pag 10 hentydet hertil ved at omtale en Forpligtelse, som en Del navigivne Skippere havde indgaaet i Borg. og Raad. Rærværelse og paa diesses Opfordring, og som aldeles ingen Betydning havde, naar ikke disse besørgede eller deltog i Dren-Udførselen, og de benævnes udtrykkelig Byens Skippere og Borgere. Endvidere siger Kn. Lamb. i sit Regnskab for 1626, hvor han omtaler nogle Omkostninger, Skibenes Konvojerung til Holland har anlediget, „da han (den hollandske Kaptejn) konvojerede vore Borgere over til Holland³⁾), hvilket synes at tyde paa, at Skibene, i det mindste tildels, vare fra Byen.

Dette være nu, som det vil, vist er det, at Antallet paa de Skibe, som efter Regnskab. have erlagt Afgift ved Udfibningen, er betydeligt under det af Terp. opgivne. I 1616, i hvilket Regnskab hvert Skib er specielt anført, betales Afgiften af 20 Skibe paa Rak, hvoriblandt 5 Rømere¹⁾), som ere anførte under en egen Rubrik; paa Re-

1) Saa maatte det dog findes ført til Indtægt i Hoved-Regnskab, som aldrig er Tilfældet.

2) Omnes fere Batavae, l. c.

3) Progr. 1834. Bilag 7. ført i Forvejen har han sagt: „Da hand konvojerdt voris Dren“. Ved Borgere kunde han vel ogsaa mene de Byens Købmænd, som muligens ere fulgte med Skibene paa Handelens Vegne.

4) Det er rimeligt, at Skibene fra denne D sædvanlig har indtaget en vis bestemt Del af Rakken, det før nævnte, i Regnskaberne ofte omtalte Rømers-Leje.

den erlagdes den af 18 Skibe. For hvert paa Nak betales 4 Mk. 8 β ., for hvert paa Red 2 Mk. 5 β . I 1621 anføres Afgiften paa Red til 3 Mk. og erlagdes af 18 Skibe. For Skibe paa Nak, som ikke ere anførte hvert for sig, er i det Hele erlagt 43½ Dal.¹⁾, som naar vi regne 4½ Mk. pr. Skib er Afgift for 38. For de følgende Aar er ligeledes blot hele Summen anført af Dyræverne, navnlig i 1622 paa Nak og Red respekt. 54 D. og 23½ D., hvilket udgjøre, forudsat, at Afgiften er blevet uforandret, 48 Skib paa Nak og 33 paa Red; i 1624 ere Summerne 81 D. 3 Mk. og 28 D. 8 β ., hvilket under samme Forudsætning giver et Antal af 73 Skibe paa Nak, c. 37 paa Red, eller 110 større Skibe i det Hele. Længere hen i Aarhundredet ere Skibene atter anførte hver for sig i vedkommende Kæmners Regnskaber²⁾. Udgiften paa Red var uforandret 3 Mk., men paa Nak 1½ Dal. (6 Mk.) eller 5 Mk. 12 β . I 1640 betalte 51 Skibe Tøndepenge paa Reden og 23 paa Naken ialt 74; 1641 32 paa Nak og 17 paa Red. 1642 26 paa Nak og kun 6 paa Red. 1646 netop 46 paa begge Steder o.s.v.³⁾.

Skibenes Gjemsteder. Skibene paa Nak, forsaavidt

- 1) Jtt. haffuer jeg fangeun denne Foraar af huis Skib som haffuer verit paa Nak och Laud 43 enhald D. Denne Notis angiver baade Tiden, da Udskibningen skete, og bidrager til at forstaa Benævnelsen Nak.
- 2) Disse fra 1640—47 førte af en Clemens Madsen ere særdeles tydelige og fuldstændige, hvorfor jeg har hentet en Del Oplysninger fra dem, skøndt de ligge lidt udenfor den Periode, jeg nærmest havde foresat mig at behandle.
- 3) Disse Avgivelsler ere naturligvis tagne af Kæmner-Regnskaberne for de nævnte Aar. Formen er s. Ex.: betalte skipper Rotoff Heinrichsen aff Blachsiel hans Tøndepeng paa Nach 5 Mk. 12 β .

de vare fremmede, vare i 1616 fra Enthuysen (4)¹), fra Aland (4)², Blochsiel, Hoyer (2)³, Romo (5). Paa Reden vare de samme Aar fra Bremen, Emden, Friesland, Delwersiel⁴), Oldenborg⁵), Hoyer og unævnte Steder. I 1640 og de følgende Aar var det største Antal paa Nak, altsaa Drenskibe, og nogle paa Reden, fra Blockzyl⁶) (Blochsiel), iøvrigt fra Kuinder⁷), (Kynder, Rønder) Enthuysen, (1640—8)⁹), Harling⁸) i 40—8. Workum⁹), Mackom¹⁰) Kampen¹¹), Emden, Schermershorn¹²), Amsterdam), Zwarte=Eleus¹³), Hamborg (3 i 1640)¹⁴), Bremen)⁵¹). Fra indenlandske Stæder var der Skibe fra

-
- 1) Inthøsing, Entthøsing skriver Regnsk., som bekendt i Nordholland.
 - 2) Formodentlig Ameland, en Ø ved Vestfrisland.
 - 3) Høffuer, derfra dreves ogsaa i den Tid megen Skibsfart paa Holland.
 - 4) Formod. Delszyl i Grøningen ved Indløbet til Dollart.
 - 5) Olew Borre, derfra er navnlig indført en Del Humle.
 - 6) Blockzyl, en befæstet Havn i Over=Væsel ved Zuider=So.
 - 7) Kvinder ligel. Norden for Blockzyl.
 - 8) Frisland.
 - 9) Ligel. i Frisl. Syd for Harling.
 - 10) Mackum (Machomb) er en Flette i Frisl. midt mellem begge foran nævnte. Farten mellem den og Ribe har været betydelig (aarlig 7 a 8 Skibe). Især er en stor Del Kalk indført derfra. Fletten er endnu bekendt for sine Teglstens- og Kalkbrønderier.
 - 11) Landk. Over=Væsel ved Udløbet af Væsel i Zuder=So.
 - 12) Dette Sted har jeg ikke kunnet finde, uden Tvivl ved Zuider=So.
 - 13) Suartefluis, en Havn og Flække i Over=Væsel ved Udløbet af den lille Flod Zwarte i Zuider=So.
 - 14) Et eneste Aar 1640, nævnes 3 Skibe, som hjemmehørende der. Farten derpaa dreves ellers af Byens egne Skibe, og af Romøerne.
 - 15) Herfra nævnes i 1611 samme Skipper 4 Gange, (3 paa Red og 1 paa Nak) han har altsaa drevet en temmelig regelmæssig, omgaaende Fragtfart mellem Bremen og Ribe.

Romo (3 a 5 aarl.), Løding, Varde¹⁾, Ballum²⁾, Føhr. Den regelmæssige Fart til de større Stæder (Amsterdam, Hamborg) efter Kbmbsgods og med de sædvanlige Udforselsartikler, dreves mest med Byens egne Skibe, ogsaa deltoge Remoerne meget i denne Fart. Ligel, men med mindre Fartøjer, som kunde gaa lige til Byen, Føringerne og især Silderingerne³⁾. Om Fanniker og Sønderhoer tales den Tid aldrig i denne Fart; deres Hoved- og, som det synes, eneste Næring har været Fiskeriet, hvis Udbytte de i Fiskerbaadene førte hertil og til Varde. Af Pramregnskaberne kan sees, at fremmede Skibe ikke sjældent have løstet og ladet ved Skuor (Kværnstenen efter min Mening), stundum og ved Teglsolmen (Borløf)⁴⁾

Smaa-Fartøjerne fra udenbyes Stæder. Foruden denne Samfærdsel med fremmede Stæder, dreves i den omhandlede Periode en, synes det, ret levende Kystfart, med indenrigske.

Fiskerbaade. Da Fiskeriet i Vesterhavet den Tid, navnlig i det 16de Aarhundrede, var af langt større Betydning, og dreves i en videre Udstrækning end nu, og Ribe havde Stapelret for Handelen med Fisk⁵⁾, saa er det

- 1) Disse to vare paa Nak, for at hente Øren og føre dem til Holland.
- 2) Nartlig 5 a 6, muligt var ofte kun Skipperen derfra.
- 3) Saaledes nævnedes den Gang, og vel tildels endnu, Beboerne paa Sylt (Sild.)
- 4) F. Er. betalt af den Hollander, som ligger til Jens brøndum's for trej Pramb thou fra schaar och en fra Borløf 1 enhalt D. 1 enhalt Mk. Årendzen aff Hamborg for 4 Pramb fra Dumnud oc tou fra Borløf medt Hommel, Dll och Hamborger goedz.
- 5) Herom mere, naar vi komme til at tale om Byens Handel; om Beboernes Forpligtelse til at holde sig fra Handel med Fremmede, og kun sælge til Landets Købst. navnlig til Ribe, se fgl. Forordn. af 1515 Bilag 12 og fritagelse for Told af Fisk fra Vesterside af 1527 under Bilag 10.

naturligt, at en Mængde Fisserbaade fra Vestkantens Fiskerlejer maatte søge herind og affætte deres Varer her, eller omtuske dem med, hvad de selv trængte til. Dette skete især til Byens to store aarlige Markeder¹⁾, St. Hans Marked og Riber Marked, som det store 3 Dages Marked, der holdtes først i September, fortrinnsviis kaldtes²⁾. Da Havneregnskaber osv. fra det 16de Aarhundrede mangle, og da de, der forefindes, fra Begyndelsen af det 17de, ikke ere detaillerede, hvad Lønde og Rabpengene af Skibe paa Red, og Skuder og Baade ved Brosten angaar, saa maa jeg holde mig til de udførligere Fortegnelser i Regnskaberne fra længere inde i Aarhundredet, (1640 og følg.) skøndt Fiskehandelen paa den Tid synes stærkt at have været i Aftagende. De Steder, Fiskebaadene kom fra, vare især Fano og Sønderho³⁾, men nogle og

1) Kaldtes ogsaa tidligere vor Frues Marked, efter Mariæ Fødselsdag, (dies Nativitatis Mariæ) som falder den 8de Sept., ved hvilken Tid det holdtes. Da en Mængde Fremmede i ældre Tider kom til Riber paa disse Markeder, bestemmes de hyppigt, især det sidste til Betal. Termin mellem Udenbys og Ribere ved Forlig om Pengesager o. s. v., endog ved Dom. Saaledes i en Sag 1548 mellem Jørgen v. Alefeldt, Henrich Schulz og Reinhold Petersen af Kiel paa den ene, og en Riber Borger paa den anden Side, om gjensidig Pengesfordring, misligholdt Alford paa Levering af Fisk, Orer og andre Varer, har Ripenseren forpligtet sig til at betale et Uddrag hver St. Joh. Dag til Riber-Marked. I 1606 falder Dommen mellem en Mand i Bilslev og en i Riber, at Førstnævnte skal betale 80 gode Dalere, 10 Orter Korn, halv Rug, halv Byg, at betale paa fire Aars Terminer, først 20 D. og 5 Orter Korn til vor Frue Dag nativ. førstkommande, og saaledes 20 D. og 5 Orter til hver Frue Dag nativ. indtil samme Penge og Korn er klart afbetalt (Naadst. Dom Protok.)

2) Om dets Betydelighed se ogsaa Programmet af 1836 (Om det 1ste svenske Indfald) Pag. 56 og Note 1.

3) Aaret 1640 var her, efter en hastig Optælling, 57 Baade fra Fano og Sønderho. At jeg overalt hvor jeg bruger Udtrykket

saa fra Mandsø, Romø, Synderside (Ho, Orby osv.¹⁾) og Hjerting. I 1640 var Antallet af Fiskerbaadene ved St. Hans Marked 31 og ved Riber Marked 44. Af disse vare 3 fra Silb, 4 fra Mandsø²⁾, 3 fra Romø, 5 fra Synderside og 2 fra Hjerting. I 1641 kom til St. Johannes Marked 42 Baade og 4 Skuder fra Fiskerlejerne og i Riber Marked 38 Baade, Skuderne var 3 fra Sønderside og 1 fra Amrum. I 1645 var her til St. Hans Marked 40 Baade, Riber Marked blev ikke holdt det Aar, da den svenske Oberst Seb. v. Rothenburg efter Freden til Bromsbro, atter marscherede herind og efter mange Udskrivninger her, udfikede sin Bagage, Udbyttet af sine Udplyndringer og sit Fodfolk, medens andre Oberster, som Schibusch og Rothwein, fore ligesaa afsted i Egnene Norden herfor³⁾. I 1646 vare 44 Baade og 4 Fiskerskuder herinde til St. Hans og 41 til Riber Marked. Foruden fra de ovennævnte Steder var der ogsaa nogle Baade fra Strandby.

Frisiske og andre Smakker og Skuder. Foruden disse Fiskerbaade løbe en Del noget større fremmede Fartøjer ind til Byen, hvilke benævnes „Smacher, Skuder og

Fans efter den her gængse Talebrug forstaaer Nordby Sogn, ell. om man vil, Oddenby og ikke den hele D, er en Bemærkning, jeg kun tilføjer for dem, der ere fuldkommen fremmede her paa Egnen; ligesom ogsaa, at Sønderho er en By og et Sogn sødlig paa samme D.

- 1) Ved Sønderside forstodes Egnen omkring Hobugten og det Vesten derfor liggende Orby Sogn, eller maastee blot Fiskerhusene ved Stranden. Kysten af Vesterherred Norden herfor kaldtes Vester side. Grændsen er vel ikke saa ganske nøje at bestemme.
- 2) En Del af Dens Beboere have vel ogsaa den Gang, som nu, bragt deres Fisk herover paa Vogne.
- 3) Program 1836. Pag. 55-59.

en enkelt „Kreyert“¹⁾). De fleste af disse vare Friser²⁾, som saagodt som alle vare ladede med Salt hertil Byen, og de fleste ene hermed. I ældre Tider virkedes nemlig en, som vi allene kan slutte af det Kvantum, som fortes hertil Byen, meget betydelig Mængde Søsalt langs med Kysten af Marskegnene i det Slesvigke. Paa Stranden³⁾ udgravede man nemlig en Art Løv eller Mosejord, som findes der under Sand eller Sliflaget, og som er meget saltholdig, da den er blandet med eller vel mest dannet af forraadnet Tang og andre Søværter. Denne Jord bragtes i Land, tørredes i Solen og blev derpaa brændt til Aske; denne blev nu overgydet med Søvand, rensed fra Smaaastenene, derpaa gjennemæltet med Fodderne, atter tørret, endnu engang overgydet med Saltvand og derpaa kogt i store Jern-Pander⁴⁾. Hovedsædet for denne Salttilvirkning synes Marskegnene af Bøcking Herred, derfra kom i det mindste det meste af det, der fortes her til Byen, og der har denne Fabrikation ogsaa holdt sig længst, navnlig i Dagebüll. Mangel paa Brændsel skal have været den fornemste Aarsag til at den ophørte ind i det 18de Aarh. Denne Handel med Salt⁵⁾ var, som sagt, ikke ubetydelig, og da Tilførselen fra denne Kant var vigtig for Byen, er den oftere blevet reguleret ved Bestemmelser af Raadet. Den ældste jeg er stødt paa, er af 1537 og deri synes Raadet at foreskrive Borgerne den højeste Pris, de maatte give for Saltet, og Borgermesterne at forbeholde

1) Af Baadene betales i Raabpenge 4 s., af Smatterne 8 s., af en Stude 12 s., af en stor Smakke og en Kreyert 3 Mk.

2) Fra Egnen, Syd for Højer, navnlig fra Bøcking Herred.

3) Die Watten.

4) Gudme. Schleswig-Holstein 1ster Band. Statistik beyder Herzogthümer. Kiel 1835. Pag. 102—3.

5) Friis-Salt i Modsetning til Lønborg-Salt; spansk-Salt.

sig Forkøbsret¹). En anden Vedtægt af Borg. og Raad og de 24 Mænd af 1598. 12 Decr. stadfæster det tidligere Forbud ikke at købe eller mærke Saltet i Skuden; den antyder, at der svaredes Told deraf, som det synes, i Natura²), at Borgere skulle stilles paa Bøgt, til Udsalg maa ske, og at, naar der uden for Markeds Tid indtræffer Mangel paa Salt³), skal Saltet i Skuden deles ligelig mellem alle, der trænge dertil.⁴)

1) Anno dni mdrxxvii (1537) vigilia sanctor. simonis Jude: (den 27de Oktob.) tha wore borgemesther och raad forsamblet paa raadhus och lagde tesse estterscreffue artikle paa met minig almves samtyske att thette estterser. skal holdes ubrødelig vnder tesse estterschr. brøde (Artikkel 1 og 2 vedkommer os ej her). Itt. enghen skal och heldher købe salth aff friske sørend the haffue leget thet met for ffibbroen vdi 3 Dage og borgemesther hafuer gjort køb først och en heldher nogen gaa i ffiben oc scriffue syn mercke paa noghen tøndhe och sigе han will beholde den, først tesse Dage forgangen ere, vnder same brøde vi Mk. thre Mk. till Kongen och the thre Mk. til Byen).

Hvo som her drosswis (drister sig) imoed ath gøre och thesse icke holde will och vdgiffue theris brøde, om hand saa falder for, hann skal regnis for en minnedher och straffes thet fore. (Foran i Raadstu-Prot. 1.)

- 2) Dette synes at ligge i Udtrykkene: naar N. N. tager Thold-Salt, enten denne Told gik til Kongen eller Byen kan ikke ses, men for den udrededes, maatte Salget ikke begynde.
- 3) Denne Klausul tilkjendegiver, at en saadan Salt-Mangel imellem, og vel ikke sjeldent, maatte indtræffe.
- 4) Same thiid bleff och samtøcht, Att naar her kommer nogen Skuder med Friis Salt, Tha skall ingen Mand Kjøbe noget Salt vdi Skuden, Eller mercke enn Thonde Salt vdi nogen Skude, sørend thet bliffuer satt aff the thoe Mænd, wdaf 24 Mænd, som bliffuer tillsagd, och hñem som her imod gierre, Skall haffue forbrøtt till Borgemestere och Raad och 24 mēdt 10 Mk. danske strar att vdgiffue, Och naar som Niels Pouellsen afthager Thold-Salt, skall hand strar att waare stadhbuden Och saa skal stadzbuden strar tilsiige same thoe mēd somn stānder

Hvor stort Kvantum af dette Strand-Salt, Friserne aarligen har indført her til Byen, kan jeg meddele nogen, om end ikke ganske fuldstændig, Oplysning om. I 1622 betales Bropenge af 270 Læster Salt, indført af Friser. Men Oppebæreren anfører i sit Regnskab et Par Poster, i hvilke han blot nævner sin hele Oppebørsel i en Sum, uden som ellers at anføre de enkelte Gjenstande, hvoraf han har oppebaaret den¹⁾. I 1624 erlagdes Afgiften af 401 Læst eller 4812 Tdr., Læsten beregnet til 12 Tdr. og 7218 Tdr. naar den regnes, som den rimeligt maa, til 18 Tdr.²⁾. Længere hen i Aarhundredet, da Regnskaberne ere udførligere og fuldstændigere, var Antallet i 1642 233 Læster og i 1647 210½ Læst.³⁾

Foruden Bropenge (4 s. pr. Læst) Tonde og Rabpenge maatte Friserne ogsaa muligen, i det Mindste efter 1625 erlægge en Afgift af 4 s. pr. Tonde Salt til det

nest for, Att the Skal strax waare paa medt same Skudfudt Saltt, Och naar thet thrangt for Saltt Vden Markind er, Tha Skal enhuer haffue liige mogitt, och bytte thet ligelig emellem huer andre, emeden Rinder och Winder, the som wed Skiben er och haffue thet behoff.

- 1) Item haffuer jeg fangenn y sant Hans Dags Marken til Bropenge 4 Dal. 9 s. Item haffuer jeg fangen vdi wor fruedags marken, forvden af Salttender, tilføjes her.
- 2) Guden Læsten af friskt Salt Skal beregnes til 12 eller til 18 Tdr. finder jeg vel ingen bestemte Data for, men da det sidste var det Almindelige dengang, og da det gjerne anføres udtrykkelig, naar der kun Skal regnes 12 Tdr., s. Ex. ved Hamburger Ol, maa vi vel antage 18 Tdr., især da bevislig Læsten Spanisk Salt beregnedes dertil. Nu Lambert i sit Salt-Regnskab anfører købt 16 Tønder Salt, Læsten 85 Mk. l. bliver for 16 Tdr. 75 Mk. 8 s, hvilket giver 18 Tdr. til Læsten. Ligesledes angiver han engang at have købt Tid efter anden 3 Læst, 4 L. 6 Læst og 16 Tdr. og angiver at have faaet i Alt 250 Tdr.
- 3) Udtaget og sammendraget af Regnsk. over Bropengene.

spanske Kompagni. Et saadant kongeligt Handelselskab som omfattede hele Vester-Jylland, havde nemlig i Begyndelsen af det 18de Aarh. sit Hovedsæde i Ribe og Agenter og Dplagssteder i det mindste i Varde og Ringkøbing; Det havde særdeles Privilegier, Monopol paa Handelen med Salt (baade Spansk Salt og Strand Salt); ogsaa med Forrettigheder i Handelen med Korn og øvrige Produkter¹⁾; og ved en kongelig Forordning dateret Skandersborg d. 6 Januar Aar 1623, autoriseres dette Selskab udtrykkeligen til at oppebære 4 p. af hver Ld. Strandsalt, som salbødes paa Jyllands Vestkyst²⁾. Denne Forordning, som indeholder alle Bestemmelser disse Handelskompagnier i Almindelighed angaaende, hvilke den sluttelig bringer i særlig Anvendelse paa det for Jyllands Vestkyst, angaaer mere en Stadfæstelse af tidligere Privilegier, i det Højeste en Reorganisation af disse Kompagnier, end en Oprettelse af saadanne. Navnligen har det herværende bevisligen tidligere eksisteret tilligemed dets Filialer³⁾, og at det ligeledes

1) Navnligen naar der stete almindeligt Forbud mod Udf. af Produkter, Fulde Kompagniet ikke være indbefattet derunder, men have fri Handel, med mindre den udtrykkeligen blev iuddraget under det.

2) For det sidste wille wii naadig Compagniet wdj vor Kiøbsted Ribe og dens med Consorter paa ald Vester-Judtland haffue princeligret som deris Salt oc wiin hos dennem allene haffuer att bekomme oc serdelis at Compagniet allene huis Strand-Salt paa forbr. wester Søkant af Judtland foris, maa sig thilforhandle, dog at de icke wider fordeet offuer ald anuente bekostring en fire Skilling danske paa Tønden: Hvilcke forstreffue Naader, Friheder og Privileger wi forbl. Compagnier samt oc serdelis Compagniet wdj vor Kiøbsted Ribe oc dens med Consorter naadige wunde oc giffue o. s. v. Jeg har beuyttet en Afskrift i den for omtalte af Byfoged Dettel Hansen sammenTredne Samling Ripensia.

3) Se et detailleret Regnskab af Kn. Lambertsen, dengang Kompagn.

tidligere, i det mindste paa sine Steder, har udovent Ret til at have bemældte Afgift af Saltstuderne, bevises uimodsigelig af et Regnskab, aflagt af Kompagniets Agent i Ringkøbing til dets Formand her i Byen i 1624¹).

Friserne, der, som sagt, førte deres selv beredte Salt hertil, udførte igjen nogen Rug, i ældre Tider noget betydeligere, saa at denne Handel blev Gjenstand for Raadstus Forhandlinger, og et Forbud mod eller Indskrænkning af den holtes fornøden 1596²), senere kun meget saa Tdr. og

(saaledes kaldtes her Compagniet som oftest) Regnskabsfører over Salt indkøbt og modtaget 1623—25, og de derved havde Udgifter.

- 1) 1624 d. 2 September Annammit af Christian Orseni i Marsch aff 66 smalt thynd Strand Saldt som hand solde i Ringkøbing, aff huer thynd till Compagnien 4 s. Thet er 4 Dal. 8 s. (Af Kompagni-Agentens Regnsk. i Ringkøbing 1624—25) han havde i dièse Aar modtaget „fra Compagni Skibenn er mig tilskiffet, Effter Styrmand Bedelers Lydelse ialdt 954 thyndr. Er mig tilschicket fra Ribe 362. Tdr. i Alt 1316 Td. 1624 lod jeg hjemkøbe fra Hamburg forgangene Sommer tho Viber Frans Wiin, som koste medt første Køb og anden Omkostning 74 D. 3 Mk. 12 s. sold Potten deraf for 12 s., bliffuer deraf beholdenn Compag. til Fortieneste 33 Dlr. Noch bleffuen tilschicket fra Hans Friis B. i Ribe 1 Orhosuid o. s. v. endogsaa Sælle sendte de ham fra Ribe, men „ther kunde icke gaa en tynde i hver Sek.“ Kn. L. har i sit Salt-Regnsk. ikke beregnet sig nogen Afgift af de frisiske Saltstuder. Maastee kunde Comp. ikke sætte det igjennem her, hvor Friserne fra ældgammel Tid havde drevet denne Handel. Imidlertid hjemler dog Forordningen Comp. Ret dertil med klare Ord.
- 2) 1596 then 24 Sep. Wdaff B. R. oc 21 M. bleff beuilæet och samtocht Aht Ingen maan kōbe nogett Korenn her paa Gaden til Forprang, till atselge til Friiße eller andre thett att u dsørre oc wdsfibe, Icke heller Ingen att thage nogen Fremede theris Pendinge att kōbe Nogett Koren for, Indtill paa videre besfeden oc till B. oc Raad bliffuer anderledes tilsiindz ther om, saa frambt Alt the icke skall haffue forbrot theris Borgerschab. (Raadstubbog.)

ikke hyppigt; videre en sjelden Gang imellem Torsfisk¹⁾; men deres hyppigste Udforsel var Skovprodukter af ubetydeligt Værdi, Brændeved, Baandstager særdeles ofte, og en stor Mængde Riis²⁾ ligeledes Gavntommer, forarbejdede Træ-Barer, som Vogne, især hyppigt Vognhjul, „Wogn-leierer, Wognlederer“, tomme (ledige) Tønder, Ølkar, Kister osv. Denne Handel med Trævare med Friserne er meget gammel, ligesom Salthandelen, thi alt i et Forbud, Christian den 1ste 1480 lod udgaae mod Udførselen af Tommer og Trævare fra Ribe, er undtaget „det smaa timber“⁴⁾.

- 1) f. Er. 1622. Dye Brorsen ind 6 læster Solt wdigien hier fraa 60 Tønd Rong, Eidecker Bomesen, ind 5 læster. wd 12 Td. Rong. Senere kun Ubetydeligheder f. Er. 1612 Christ. Gadsbrorsen af Gallenspel. Ind 6 Lest Solt, wd igien 2 Tdr. Rong.
- 2) Er. 1641. Richert Brodersen af westermeresch Broupenge af 4 laß brenndtræ, 8 Par Wogen hjul, 2 laß Ege Borch, och 1 laß Kromb trej tilhaabe 1 enh. Mk. Carsten Mømsen af Gallenspel Ind 15 L. Salt, Wd igien 2 Laß brenndtrei, 1 Laß Baandstager 1 Par Wogenhjul, Broup. 1 D. Dye Brodersen paa ser Ind 10 Tdr. Solt wd igien 10 Laß fische-Riis, Elluf Jensen Gallenspel Ind 9 Tdr. salt, wd igien 8 laß fische Riis. en Anden wd igien 4 laß Riis 4 smaa støper. Udtrykket Fiske-Riis syntes at antyde en egen Anvendelse af Rysene, neml. til Fiske, men saa traf jeg: Gadsboer Hansen af Gallenspel Ind 1 enh. lest salt, wd igien 6 laß fisch och Riis, og saaledes nogle Gange flere.
- 3) f. Er. Bonich Carstensen paa Tøer Ind en Lest salt, wd igien tou laß Brendtræ, 2 Kister, 2 Ølkar, 1 laß for Latter och tomme tynder deraf tilhaabe 20 s. Hey Knudsen paa Tøer, Ind Intet, wdigien 5 laß Brendtre, 3 laß Bøge fjeller, en laß Brandstager, noget Krombtræ, och en Wagn medt hendis tilbehøring, 1 Laß Timber och 10 pedynder der aff 1 Mk. 12 s. Falcher 1 leß bege fjelle, thou Par Wognhjul osv.
- 4) I danske Atlas, hvor denne Forord. er nævnet, staaer vigtigen „smaa Tønder“ Dokum. er aftrykt efter Orig. under Bil. 3.

til vore Lande Føhr, Sild og Cybersted,,. I Vedtægterne fra 1540 hedder det, at ingen maa tage Penge af Friser, for at købe Tommer til dem for¹⁾. Antallet paa de til Ribe i Begyndelsen af 17. Aarhund. indløbne Skuder og Baade er vel ikke specificeret i vedkommende Regnskaber, ligesaa lidet i de over Broz, som i de over Kabpenge; imidlertid ser jeg dog, at i 1622 51 Friser have klareret Bropenge, deraf 19 til Riber-Marked; og i 1621 netop 50. I 41 og følgende ere Regnsk., som før sagt, udførligere, anfører fra hvilket Sted enhver Skude er, dens Ind- og Udførsel²⁾ osv.

Deraf ser man, at de fleste af disse Saltskuder i de nævnte Aar kom fra Galmehüll³⁾, som den Gang maa have været en nærsom Kirkeby eller Flekke og Hovedsædet for Handelen med Strand-Salt. I 1641 og 42 kom derfra resp. 18 og 20 Smækker til Ribe, og i 1647 endog 36 og tidligere i Aarh. har Antallet vist været end større. Den laa paa en D⁴⁾, skilt ved en bred Kende fra Fastlandet. Først efter at Christian Albrechts og Marienfog ere blevne inddigede, er Stedet, hvor den laa, blevet landsfast. Byen er nemlig ikke mere til. I Danckwerths Tid havde den endnu, skøndt den da alt havde lidt meget, en Kirke og udgjorde et Sogn. Men Storm-Floders Odelæggelser, og maasse endnu mere Saltvirkningens Standsen og altsaa Ophøret af dens Handel og Skibs fart, fuldendte dens Ruin. Da Marienfog inddigedes 1789, vare kun nogle faa Huse tilbage af den; disses Beboere flyttede

1) Ny danske Magazin 2 D. Pag. 279.

2) Exempler se i de foregaaende Noter.

3) Her skrev de Gallenspyt. Ogsaa Gallintehüll, se Program 1834. Bilag 15.

4) Derfor kaldes det en Halvø.

noget efter ind i Rogen, og „Galmßbüll Knoop“ er nu en Sandbanke, som i Flodtiden overfyldes af Belgerne.

Bidere kom flere slige Fartøjer fra „Westermersch“ (Westermark) i Landskabet Eyderstedt¹⁾. Derfra indfortes foruden Salt, Potter (røde Potter²⁾), og de toge ofte Rug og altid Trævarer hjem med. Derfra klarerede i 1641 4, i 42 6 og i 47 14 Skuder. Bidere kom af og til en Saltstude herind fra Fajtofft³⁾, Rüttibül⁴⁾, Sielborg⁵⁾. Ogsaa fra Fehr indfortes noget, skøndt ikke meget Salt, ellers Styfgods. Remeerne førte Styfgods her til Byen, navnlig Hamburger-Dl⁶⁾, Silderingerne en Del Byg og Fist⁷⁾. Fra Amrom kom af og til Østers (Øster-

- 1) Westermark ligger vestlig i Eyderstedt og hører deels til Ørding, deels til St. Peter Sogn. I Landskabet dreves Salsvirkningen stærk, og Gudme paastaar, at den har taget sin Begyndelse der. Om Ribe Handel med Eyderstedt vidner allerede Forord. af 1480 Bil. 3.
- 2) 3 May Jentrich peitersen Westermersch Ind met Potter, wd igien 24 Tdr. Roug, deraf brøup. 12 s. betalte Jochum Potman och Wibecke Pottmagers aff dend Plads de stander paa met deres Potter 1 Mk. Richert aff Mersch ind Potter, wd Goeds for Nytter Prest, noch en laß skovet Ege fjeller en laß Kromtræ.
- 3) Sydligst i Böking Herred, før Inddigningerne i forrige Aarh. en D.
- 4) Sydvest for Tender ved Bid-Na.
- 5) Dette Sted, som jeg en 2 a 3 Gange er stødt paa, ved jeg ingen Besked om.
- 6) Jesper Hannsen paa Rome for thou Lester Lyuborger Salt och Hamburger Dll deraf 8 s. Peder Rome paa Rombe ind 20 Tdr. Eibel, wd et Par Wognhjul. 1 Td. Roug, en Suart Kiste. Mattis Jensen paa Rome ind trei schippund Hor och Samp. wd tou Par Wognhjul, tie Par Wognlenrer osv.
- 7) Richert Blicher paa Sild, Ind hallem Reb til Stott, wd igien 6 Par Wognhjul, 3 Kister och 3 Dkar, Fridrich Forodker ind 24 Tdr. Ving, wd 6 Par Wognhjul oc 2 Depentpugh och andet Smaating.

ling), stundom møde vi en Smakke fra en Hallig¹). Alle Dboerne førte Gavntømmer og færdige Trævare tilbage igien, ogsaa Baadene og Smakkerne fra Synderside, Hjerting, Strandby toge jaadanne Vare hjem med²). Naarlig kom til Markederne et Par Smakker fra Husum med Potter, andre med Hør, Stykgods, og førte Lox-Fisk tilbage³). En Smakke fra Frisland slap ogsaa imellem her ind til Marked med Havesager og med Sild⁴). Ogsaa se vi af og til Transigtgods, især fra Kolding, føres til og fra Broen⁵), ogsaa Smakker fra Varde hente de Havesager og Stykgods her, hvilket Fartøier fra Amsterdam, Hamborg osv. bragte⁶).

- 1) Giert Nichelsen ind Østerling, wd et Par Vognhjul och nogen anden trævare. Hallig, (Halle) vinddiget D ved Kysten.
- 2) Bache Jensen fra Synderside 2 last ny fieller, 2 last Kromtræ, 2 smaa Støtper og nogen anden smaa Tingest.
- 3) di trej Potmagere fra Husumb af den plads di stander paa brouen met deris Potter huer 8 s. og et andet Sted af 4 Pottem. fra Husum. betalte Broder Hansen af Husumb Bropenge af 10000 Hvilling oc schulder sem tilhørde Anne troells i Husumb. Aneche smieds i Husumb, 10000 hvillinger oc skuld. Henning Wederkopf aff Husum Brou. aff 4000 huill. och 3000 schuller.
- 4) Iacob Jacobsen af Ambladet (Ameland ved Frisland). No-gen Kaal, Rødder, Løgh och en Lest sild; wd igien 30 Tønder Bing. Pitter Beredzen Hollander af 6 Lest Salt, 200 Kaal, thou Tønder Sild, thou tønder hjeff (Sæbe) tilhaab 2 Mt.
- 5) Niels Pedersen i Kolding hans Tiener 1 lest Goeds til Holland, och hiemb igien 15 tbounder Sild og en Tbounde Sebe. N. P. aff Varde, nogen Kaal, Rødder, Løgh och 4 T. Sild Brou-peng 21 s.
- 6) Alf Dirich Corneliussen schipper aff Amsterdam 4 Dreh. Wien thou Seger Hommel, en Lest Sieff, thou Lest Wallnødder, wd igien 36 Tdr. Matt. Denne Skipper synes med sin Smakke at have ført en regelmæssig Fragtfart mell. Amsterd. og Ribe. Jochuu Gæssing af Hamborig Brou. af trej Kaarre

Byens egne Skibe. Saameget om Fremmede, som fordim have besøgt vor Red og vor Havn. Men Byen har i ældre Tider ogsaa havt sine egne Skibe og talt mange Skippere blandt sine Borgere. Efter Tarpagers Udsagn, var der paa hans Tid ingen anden Levning af Skibe, Skippere og Skipperlaug end en Ligbaare, som endnu da benævnedes efter det¹⁾; det øvrige Skibsvesen "var til Graven baaret."

Skibsbyggeri. Hvad Skibsbyggeri angaar, beretter han videre, at der fordim har været Skibsvarfter, indrettede baade til Skibes Bygning og til deres Istandsættelse²⁾, tæt ved St. Peders Kirke. Skibsbyggerpladsen ved St. Peders Kirke omtales ogsaa flere Gange i det 16de Aarhundrede i Tingbøgerne³⁾. Denne Gjenstand vedkommende har jeg kun at tilføje, at en kongelig Forordning af 1554, som forbyder til udenrigske Købere at sælge Skibe, som bygges her i Landet, forend disse ere 10 Aar gamle⁴⁾, er læst paa Ribe Raadhus og indført i Byens Raadstuprotofol, og maa følgerigen været anset for at have særegen Betydenhed for Byen⁵⁾, ellers plejede denne Indførelse i Protokollen ikke at ske. Videre har jeg alt i disse Blade anført, at en stor Mudderpram, eller rettere Muddermaskine, er blevet bygget her i Byen

Hommel, en Pest Hamborg 2ll, 2B igien 4 Schipund fleisch, 6 Deger Huder tilhobe 2 Wt.

1) R. C. 339 og 480.

2) R. C. 682 Prope templum D. Petri Occidentem versus visentur hic olim Navalia navibus construendis et resiciendis aptata,

3) 1587, 1591, 1595; se Prof. Thörups Program 1839 S. 64 og Note 1.

4) Aftrykt efter Raadstuprof. som Bilag. 3.

5) Paa samme Tid og Sted er indført en Forord. om Husbygning, af samme Tendens, nemlig Besparelse af Træ for at forebygge Skovens Udteggelse.

1622'). Vel er Bygmesteren bleven forskrevet andenstedes fra, fra København nemlig, men man havde dog vel næppe ladet den bygge her, havde her slet ingen Anstalter til Skibsbygning været, eller deri kyndige og erfarne Arbejdere, men i det Tilfælde hellere ladet den komme færdig fra et Skibsværft, ligesom man jo i vore Dage har gjort.

Skipperne her i Byen udgjorde i det 15de Aarhundrede et Laug, SkibsmandsLaug i Ribe kaldet, hvilket havde den hellige Soffren, en indenlandsk Helgen, til Patron²). Dette gav sig i Aaret 1478 en Skraa (Love), som 1ste Fredag i Fasten stadfæstedes af Borg. og Raad i Ribe. Dette Laug talte da henved 70 Medlemmer (Bredre), men indbefattede ogsaa Fiskere, efter en af Artiflerne: hvo, som nærer og bjerger sig ved Skibsmandskab enten ved Fiskeri eller anderlunde, han bør søge S. Soffrens Laug og gjøre „Fyldlyste“. Vedtægterne (Skraaen) angaa mest deres Forhold ved selskabelige Sammenkomster, hvortil man ser, at ogsaa Fruentimmer stededes. De vedtagne Boder for Overtrædelser bestaa i 1 Mark Bøx og 1 Ld. Ol til Lauget. 1 Mark Bøx skal saaledes den erlægges, som bliver siddende i Laugshus, efter at Skafferen har opklappet

1) se foran Pag. 25.

2) Søren, en af de saa danske Kanoniserede, skal have været en Bondesøn fra Ny (Vesten for Skanderborg ved Himmelbjerget) være bleven Erkebiskop i Cölln og Martyr. Kirken i Ny er indviet til ham, og til en ham helliget Kilde ved Kirken velsartedes stærkt i den katolske Tid.

3) Denne Skraa er aftrykt i ny danske Magazin 2 Bind Pag. 257-61. I de Uddrag, jeg har gjort af den i Terten, har jeg beholdt Originalens Ord med forandret Rettskrivning. Efter den, i alle disse Programmer fulgte Plan, har jeg ikke dvælet længe ved den, da den alt forhen er trykt, men den kunde dog ej heller ganske forbigaaes i en Skildring af Ribes Skibsfart paa den Tid.

tre Gange; ligeledes den, der fortaler sin Broder; rorer han paa dennes Ære, skal han desuden give en Td. Ol til Lauget; samme dobbelte Bøde erlægges den, som spiller Ol paa en Laugsbroder eller Søster af Overdaadighed og Brede; det samme bøder den, som slaar Stob og Kande isønder, og han skal tillige gjøre dem saa gode igjen, som de var o. s. v. Hjælper han ikke sin Laugsbroder paa givet Barsel dennes Skibe i Vand eller af Vand, enten det er hjemme eller ude (i Land eller uden Lands), saa bøder han kun en Mark Vor. Ingen Mand's Svend eller Dreng skal komme til sin Husbonde om Aften med Løgte før 7 slaar (formodentlig til Laugshuset for at følge ham hjem), hvo før kommer stander uden Dorren til 7 slaar o. s. v.

Ogsaa i det 16de Aarhundrede var her endnu en Del Skipperne, som udgjorde et Laug eller en Corporasjon. Vi have før set, at Raadet har tilfaldt dem, naar Anliggender, Søfarten angaaende, forhandlede. Dette var navnlig Tilfælde 1550, da de foran¹⁾ anførte Bestemmelser om Tøndpenge vedtoges, og da Skipperne paatog sig stiftetvis at lægge Sotønder. I 1599 var, som berørt er, 13 navngivne Skipperer tilstede, da Raadet fornyede og indskrævede de navnte tidligere Bestemmelser, og disse synes at have handlet i alle Skipperes Navn, hvilke altsaa maa antages endnu at have udgjort en Corporasjon, de valgte nemlig blandt de Mænd, der skulde lægge Sotønder, eller lade deres Folk hjælpe til derved, 4, som ikke vare tilstede ved Forsamlingen. Ogsaa har jeg antydet, at vistnok endnu i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede en stor Del af Studene, som udfibedes herfra, førtes til Holland paa Skibe, hjemmeherende her²⁾.

1) Se foran Side 9.

2) Foran Side 10.

Antallet paa de større Skibe, som Byen den Gang har ejet, og som sejlede paa Frankrig, England og Middelhavet, kan jeg ikke angive; ej heller bestemt, hvor de have havt deres Vinterstation, naar de vare hjemme. Dog antager jeg, at den oftest har været i Nomo-Havn. Der lagde i det mindste Kompagniets Skibe sig ind, naar de kom fra Spanien med Salt¹⁾. Af mindre Fartøjer, som besørgede Kystfarten, løb til Hamborg, Amsterdám og andre hollandske Stæder, ejede Byen her i det 17de Aarh. endnu omtrent en Snees; de kunde løbe ind til Teglsolmen og endog lige til Skibbroen, og have vel havt deres Vinterleje disse Stæder. De kaldes Skuder, store Smakker og Kresjerter²⁾.

Riber-Skippere i Udlandet. Tvistigheder, opstaaende blandt vore Søfarende paa fremmede Stæder og dragne for Domstolene her, have foranlediget, at der i vore Retsprotokoller findes adspredte nogle Træk af deres Færd i

1) Huis Spans Salt Jeg haffuer Entfangen aff Companies Skib som han førde fra Callies i Spanien d. 12 Dg. May 1624. Samdag giffuen forne Skudemend for forne Salt at føre fra Nomo Haffuen (det var i Alt 800 Tdr.) (Kn. Lamb. Regnskab) Af Hans Friises Optegnelser i hans og hans Faders Handelsbog, hvoraf mere siden, ser jeg, at de Skibe, hvori han havde Parter, ogsaa havde deres Vinterhavn der.

2) Disse Fartøjer betalte ikke, som de Udenby, Kabpenge for hver Rejse, men en bestemt aarlig Afgift, 12 s. for hver Skude, 3 Mk. for hver stor Smakke eller for en Kresvert. I 1646 erlagde 17 Fartøjer denne Afgift, og de fleste af dem ogsaa for foregaaende Aar, og blandt de 11, som betalte den i 1647, var et som da tillige betalte for 1648, i hvilket der altsaa bevisligen var 18 slige Skuder til Byen, s. Cr. 1616: betalt af Lauridz Vaggesen for tuende Aar Kabpenge aff hans store Smakke, huer Aar 3 Mk. er 1 euhals D., Veder Gregersen tuende Aar i Kabpenge aff hans Kreyer 6 Mk.; 1647 betalte schipper Hans Seffrensen Kabpenge aff hans schib for 1546 og 47, 1 euhals Mk.

Udlandet, men disse bidrage, efter Retsfagers almindelige Natur, just ikke til at fremhæve den lysere Side af samme Færd. Jeg vil meddele nogle korte Uddrag af nogle af disse Tilfælde fra det 16de Aarhundrede, mere som Bidrag til Tidens Karakteristik, end egentlig til Oplysning af vort Hovedemne¹).

I Holland træffe vi naturligvis oftest vore Landsmænd. Vi stode nu først i Aaret 1561 i en Kro i Enkhuysen paa nogle unge Ripensere, som det synes, af god Familie, Selsk og Handelsmænd, der „sade og drucke“. En af dem Per Jensen (den Anklagede) tager en Daler af sin Pung, kaster den paa Bordet og siger: „Broders, den vil jeg give os tilforne (forud, forlods) O Gud give, at den bliver „pegskurvet“²), der gaar bort, før den er opdruffet.“ Da tog Skipperen denne Daler til sig og sagde, han vilde gaa til Skibs med saa mange, der vilde følge ham, naar de kom til Amsterdam, hvis da nogen vilde give dem noget tilforne, da vilde de takke ham. Per Jensen raabte nu: „Jeg troer ikke, at I vil tage fra mig“. Skipperen kastede da atter Daleren paa Bordet, og det kom til et almindeligt Slagsmaal, hvori Per Jensen haardt saarede en anden ung Ripenser, Jacob Frandsen, som hidtil ikke er omtalt i Sagen. Ved Hjemkomsten klagede dennes Fader og forlanger Skadeerstatning. 12 uwillige Mænd udnævnes nu af Retten³), hvilke tilligemed 4 Bartz-

1) I disse Uddrag har jeg bibeholdt Protokollernes Udtryk og vendinger, naar de syntes mig karakteristiske, dog med forandret Retskrivning.

2) Vore Forfædre vare lidt maasive og uhøvlige i deres Udtryk. Retsprotokollen for de sidste Aar kunde maaske vise, om Udtryk ved slige Leiligheder nu falde finere.

3) Næmlig Lænsmanden Niels Lange til Kjærgaard, Borg. Oluf Pedersen og Jens Hegelund.

flerere „ubginge og grangivelig besaa Jacob Frandsens Saar, da var han slaget ret udi hans Ryg, hvor alle Alderer (Marer) samles, og hvo, der bliver slaget, det gaar ikke heden uden Mensel, og at de havde meled (maalt) hans Ben, da var den ene Ben forvunden (indsvundet) af samme Slag, saa at det var 2 Fingersbred kortere end det Andet, og at J. F. havde sin Lest og Lemsel af samme Slag¹⁾. De vurderede Skades-Erstatingen til 100 Mk. d. foruden 10 D., som Per Jensen alt havde udgivet til Kost og Lægelsen. Retten demte P. J. til at betale den Sum, da han ikke kunde bevise, at J. F., som han paastod, først havde slaaet ham paa Munden²⁾. P. J. sagsegte nu Skipperen, som den der først skulde have givet Anledning til det hele Dptrin. Denne svarede, han havde i en god Hensigt søgt at hindre de Andre i deres Driften, da Boren blev „levj“ (løs) og de maatte ile, hvis de ville til „Marvind“ i Amsterdam med Godsset. Retten demte, at da Skipperen „vor Metborger“ havde villet forhindre, at de skulde forsamme deres Ver og Rejse og Købmandene tage Skade for deres Forsømmelses Skyld, saa havde han gjort som en from Skipper og ikke villet, de skulle forsamme deres egen Gavn og Forbedring, og burde følgelig være fri for al Tiltale.

I 1559 finde vi omtalt, at Raadmand Hans Thygesen her af Byen laa med det ham og en anden Købmand tilhørende Skib i Middelburg (til Meddelborre

1) Ved at læse dette visum repertum, maa man tænke paa Verset hos Holberg:

 Nu mister man en Arm, nu Fod, nu faar man Saar
 I Hoved, Hals og Ryg, i Side og i Laar.

2) Dommen er affaagt mdrvi (1562) den Ottensdag nest Ottensdag nest efter Visitationis marie.

vti Seeland) og der handlede med en Franskmand og to andre Riber-Borgere om et Parti fransk Vin¹).

I 1602 har en Skipper her forpligtet sig at fore Bidne, at det var uden hans Brøde, at en Mand af hans Fartøj druknede i Frankrig²), imod et Bidne, der sigtede ham derfor.

I 1564 vare 3 Medejere af et Skib med dette i England, hvor de en Tid lang opholdt sig i London (Kunden) i Anledning af en vigtig Netsag³). Da de ingen Penge mere havde, udstedte de et Bevis alle 3 til deres Bert; de to rejste nu til Skibet, for at sælge af dette og saaledes skaffe Penge¹), og den 3die blev som Pant tilbage i London. Men hine solgte Skib og Lad-

1) Det tilhørende Tingsvidne har jeg ladet afstrykke in extenso, som Bilag 16, da det ikke er uden Interesse.

2) Vdij lige maade loffued och forpligtet forne hans Jensen Rome sig paa hans Gte och Redelighed for ferne B. och R. och 21 mendt och Borgere, att hand skal fore beuif paa theu karl som bleff drougnit i hans Baad vdj Frankeriige, wed nassu Soren Andersen, And. Nielsens Son i Ottersbøll hvad heller hand er skyldig wdj hans Død eller icke. Desligeste loffued oc forpligtet Las Gregersen Att hand skal fore beuif paa, Att forne hans Jensen thog Naren fraa Thimmermanden och deud kom paa deris Kordecell och ther med welte Boden omkuld och forne Soren Andersen bleff theroffuer drougnitt.

3) Johann Hubbert bestaar, att Frans Olussen, Issuer Clausen oc Troets Franzen war kommet till lunden fer den store Rettergang och komed wdj herber wdj hans Hus. Videre omtales: den sag de trette om met theres kiöbmend for the rriiii c (2100) Dalers fract; hvilket synes at være noget meget.

4) Och ther the kunne icke wpholde thenne oc betale wti herbergere, tha drog fransk olussen oc Issuer Clausen heden wdj Landet som Skibet laa at selge aff Skiet at forne ther werdt kunde bliffue stillet tilfreds for Kost oc tering, tha ware the heden vti rrii rger och ey ere komne tilbage till lunden o. s. v.

ning¹⁾ og rejste bort uden at bryde sig videre om deres Medinteressent. Da denne nu ikke kunde fornøje Borten, lod denne ham sætte i Fængsel²⁾, hvor han sad i 6 Uger, indtil en anden Skipper og Borger her fra Byen³⁾ hjalp ham ud, ved dels at betale og dels sige god for ham⁴⁾. Ved sin Tilbagekomst søger den Pantsfatte den ene af de to Desertører om Erstatning for sine Udgifter og sit Tab. Retten finder Sagen „tvivlsagtig“, dommer den Indstævnte til at betale nogle af Posterne i Modpartens Regning, nemlig hans Andel i den Londoner Berts Regning⁵⁾ og ligel. en Del af Omkostningerne og Fortæringen i Fængsel. Hvad det Dvrige, nemlig Klagerens Skibspart og Andel i Fragten angik, da skulde begge skaffe Breve og Beviser til Beje inden Niber Marked, og da indstille sig med dem for Retten⁶⁾.

-
- 1) The havde solt hans Part aff thet Skib the havde tillhobe medt Kiotte oc ald syn rede, thyn oc andet goeds deri war.
 - 2) Da skulle werdten sige till troells: meden thyne egne bedrage teg, huor skulle jeg betro teg och kaste hand troells wti fengselt.
 - 3) „Per huid, wor medtborgere“ kaldes saa et andet Sted.
 - 4) Denne vor Medtborger synes heller ikke at have været ved Musfen. Thi de 5 Pd. St. som han betalte Borten kontant, loute han huos en suensche Skrædder, som hand sagde.
 - 5) Denne var for den Tid, da alle 3 vare hos ham, 14 Pd. 11 sh. 8 Pen.; de 21 Uger, Troells var allene 21 Pd. 11 sh. 8 Pen.
 - 6) Oc hnis Troells Fransken will hassue ydermere oprettning aff Jiner Clausen for samme tering, tha skulle hand fly hessuit bressuit tilskede saa thet war her wti Nipe inden Niber Marked nativit. Marie, oc skulle bode T. F. oc J. C. hente bress oc beniesning hver paa sin Ord oc Berettning och tha enhuer att fange rett for sig som hand hassde beniesning till oc tha gaa om thend Skibs Part oc fract, the trette om, saa meget som logh oc ret er, och tha endeligen att domme thennem imellem paa ald thend kiff oc trette som the hassuer om same engelske ferd then forste thing der gaær efter merkind o. s. v.

Den i forrige Sag nævnte Skipper Hvid var af en skotsk Kjøbmand i Dundee i Aaret 1562 blevet betroet en Ladning og nogle rede Penge, men da Terminen var udløbet, uden at Skipperen kunde betale¹⁾, søgtes han her for Retten og indgik Forlig at levere en Del „Saudeller“ i Betaling²⁾, hvilke da nogle Borgere³⁾ her modtog for en bestemt Betaling, de erlagde til Skottens Besuldmægtigede, da det den Gang ved Egl. Forordning var forbudet at udføre slikt Tømmer⁴⁾.

Traffik med Hamborg har den Tid fundet Sted i betydelig Grad, endog medens Hovedhandelen var med Holland. Jeg vil kun anføre et enkelt Træk paa dette Sted.¹⁾ Der fandt da en levende Sejlads Sted fra Hamborg og Bremen paa Bergen i Norge, hvor Hanseskædernes Kon-

-
- 1) Men da Per Hvids Dag var udhe og ey hand efter syn villie kunde selge same Kjøbslad.
 - 2) For the rede Pendinge fornævnde Sanders (Alexander) Skottens Fuldmægtig) Hofsbond haffde lout hannem ioc for de rester, bondstager och brendtwed bleffue the saa forligte at forthi Per Hvid icke kunde selge det oc komme wedt at giffue forne Sanders kynrids, tha skulle P. H. leuere hannem saudeler, huer Telt for I enhalv Dlr.
 - 3) Blandt hvilke Borgemeister Oluf Pedersen.
 - 4) At Sander eller nogen andenn icke maatte udføre same Delex og thennem andersteds att selge. Forliget blev indgaaet d. 6te Aug. 1562, og den 5te Juni s. A. var udkommet et Forbud mod Udførselen af Tømmer af alle Slags.
 - 5) Jeg anfører denne Sag, fordi den giver en Udsigt over den da lovmeessige Fremferd med Prag, og maa ved denne Lejlighed gjøre mine Læsere opmærksomme paa Erik Menveds Forordning om Skibbrudne, som er astrykt under Bilag I; da den ikke specielt angaar Nibe, har der ikke været Lejlighed til at omtale den i Terten. Den udmærker sig ved en høj Grad af Liberalitet mod de Skibbrudne, og tilføder dem en Frihed over deres Gods, de næppe nu have.

tor endnu (i d. 16de Aarh.) var ved Magt, skøndt jo Lybeck og de vendiste Stæder vel havde Hoved-Andelen i dette Etablisement. I Aaret 1597 strandede et Hamborger Skib paa 55 Kester, paa Hjemvejen fra Bergen med en Ladning Tran, Fisk o. s. v. under Besterside, Riberhus Læn. Bragget indbjergedes uden Folk og det Bjergerde af Ladningen blev oplagt paa Kysten i Aar og Dag, efter Soretten. Da inden den Tid ingen Ejer meldte sig, tilhjemleedes dette bjergerde Gods ved Fano Birke-Ting Kongen, som opgangen brag. Slotsfriveren fulgte nu paa Albert Friises, Lænsmandens, Begne, 30 Tdr. Tran af denne Ladning til 2 Borgere i Ribe. Disse foretog paa et lidet Riber Skib til Elben, hvor Skipperen sælger de 7 Tdr. i Stade, kommer med de andre til Hamborg, sælger dem der, men da Rhederne af det strandede Skib imidlertid har kjendt Mærkerne paa Trantenderne, lægge de Beslag paa Betalingen og fængsle Skipperen, skøndt han fremviser Slotsfriverens Hjemmelsbrev og tilbyder at stille Borgen. Efter 21 Dage kommer han paa fri Fod, og Hamborgerne udvirke en kongelig Skrivelse til at sætte Skipperen under Tiltale¹⁾. Raadstus-Retten dommer her Hamborgerne til at udbetale de anholdte Penges og Barer, og give Skipperen Erstatning, men hvorvidt disse have respekteret denne Dom, ved jeg ikke. I 1583 er indtruffet et lignende Tilfælde med et Bremer Fartøj fra Bergen.

Skibsrederi. Om Skibes Pris, Rhedernes Omkostninger ved deres Proviantering, og deres Udbytte af dem i Begyndelsen af det 17de Aarh. findes nogen Op-

1) Kongen paalægger Lænsmanden og Raadet paa det nøjeste at undersøge Sagen, og forhjælpe Hamborgerne til deres Ret paa det hans May. vdi den maade kunde bliffue theris Offuerløb Quif."

lydning i en Handelsbog fra den Tid¹⁾. Den forhen omtalte Kæbmand Hans Friis tog i 1610 paa sin Faders Begne en ottende Del i et Skib, som var kjøbt i Holland for 1400 Stük van Achten (Piastre). Den aarlige Udgift ved Skibets Forsyning med Levnetsmidler var 8 Dal. af denne 8de Del, og Udbyttet af samme 20 Dal.³⁾ eller lidt derover. Skibet havde Vinterleje paa Romo, indtog om Foraaret Proviant osv. paa Hvidding Nak eller paa Rheden, og foer mest paa Holland. Senere havde han flere Skibsparter, i alt 10; Skibene vare alle købte paa fremmede Steder, især i Holland; og førtes til Hamborg eller Holland, naar de skulde repareres, saa at der næppe har været Skibsbygning her af Betydning den Tid. Storrelsen nævnes ikke. Indkøbsprisen var 1400 Rd. og 8 Rosonobler for et⁴⁾; 1300 D. 4 Rosonob. for et andet⁵⁾. Et kostede 9600 Holl. Gylde, et 3200 Rd.⁶⁾ osv. Ud-

1) Denne er begyndt 1606 af Kæbm. og Raadm. Niels Hansen Grisebek, som døde 1618 d. 11 Decr., men det meste i Bogen er skrevet af hans Søn Hans Nielsen Friis, der fra 1610 bestyrede Faderens Handel og overtog den paa egen Regning i Febr. 1618. Bogen er mere en Noterings- og Numærknings- end en Regnskabsbog.

2) Som han leverede dels i Natura, dels i Penge, f. Ex. 1611. Huis jeg haffuer vdredt paa en 8 Partt vdj Chresten Haresens Skib till Holland Voefte 1611. 1 enhals Tønd Ol 1 D. 2 Mk. 15 s., 1 Tønd Brød 1 D. 2 Mk. 8 s., 2 Riber Pund Flest 1 D. 2 Mk. 12 s., 2 Mark Ister og 2 Mark Lys 1 Mark; 1 Schip Grnu 1—8. noch vdi Penge til Flest 4 Mk., till Riød 3 Mk., till Smør 2 Mk., till Erter 12 s. Wouleye for at føre thette Gods till Hueding Nak 28 s.

3) 1617 var det højest, 28 Daler, og i 1615 lavest, 17 D.

4) Købt 1640 i Nars; deri havde han 4de Parten.

5) Købt 1641 i Flensborg, deri havde han en sjette Part.

6) 1646 i Foraar vdj Holland kjøbte Wandel (vistnok efter Navnet her af Byen) i Holland en ny Galiot Skib, oc Samtids betalt

byttet var dels i Penge, dels i Vare¹⁾, men Udgifterne overstege stundom Indtægten²⁾. Flere Ulykker rammede endelig denne Traffik; — 1631 toge de Spaniske (formodentlig Sorovere) et Skib ved spansk Kyst³⁾, et strandede ved Helsingør 1636⁴⁾, et brændte de Svenske i Romo Havn i Febr. 1644 tilligemed 12 andre Skibe⁵⁾, et bortførde de derfra s. Nar⁶⁾. I 1646 købte han $\frac{1}{2}$ Part i et Skib for 400 Rd. og solgte den alt i 47 for 350 Rd.⁷⁾; i 1648 solgte han sine andre Skibsparter, saa at de ventelig ikke have betalt sig længere.

Ved disse Træk til en Skildring af Ribes Sejlads og Skibsfart i ældre Tider ere vistnok Manges Forestillinger

min Søn Ib for min Part vdj Rede Penge, Gud give Lycke 400 Rdlr.

- 1) 1625 til min Part af de Pendinge Skipperen sendte fra Aarhus 12 enhalv Sl. Dal. om Høstdag 1625 der Skibben kom hjem 3 Tønder og 3 Fieringe flamsk Sild.
- 2) Af et Skib han i 1641 købte en Sjettepart i, havde han samme Aar i Fortjeneste 79 Rd., men de andre Aar kun Udgifter, til Skibet i 1644 blev taget af de Svenske: s. Er. Paa den forloren Rejse till Aalborg. 8 Dal. betalt N. N. da hand rejste till Norge, for at hente Skibet 75 Rd. Af et Skib havde han for sin sextende Part et Aar 28 Albertus Daler.
- 3) 1631 blef denne Skib tagenn af de Postkaier vdi Spanien.
- 4) 1636 om St. Nickeldags tider bleff denne Skib for Helsingør, Som er den Anden Skib hand haffuer forsømmeligviis tilfadt for mig, dog bleff der noget bierget af Redskaben oc noget aff Fiske, Som Skiper Nickels skal svare mig til min Part.
- 5) 1644 i Februarii bleff denne Skib brændt aff dj Svenske, som da la fuld af Ege-Zimmer, medt 12 andere Skibe Samtid. Saa Gud betale dennom at oprette os Fattige Folck Skaden. Same Brand skete vdj Nøomme Haffuen.
- 6) 1644 i Maj da tog dj Suenfke denne Skib aff Romis Haffuen, Som dj haffde giordt till et Brand Skib oc paa tredie Dag dereffter bleff vnder Norge.
- 7) Han har her tilføjet: Er det ikke en hertig Fortjenist.

om hins Bekvemhed og dennes Betydenhed blevne meget nedstemte. Imidlertid se vi dog, at der kan have været meget livligt ved vor Skibsbro, navnlig ved begge Markeder, naar der endnu langt ind i det 17de Aarh. paa engang laa henved et Halvthundrede Fisserbaade, dertil en Snes friske Saltstuder, adskillige Rommer og nogle Husumer, som havde bragt Kjøbmandsgods hertil, og nu tilligemed Friserne tingede med Skovboerne, og handlede om Fisk med Fannikerne; et Par Hollændere med Havesager, osv.; til den Tid var vel ogsaa Byens egne Fartøjer for det meste hjemme, og Lyst, Plattyst, Frisist og Hollandsk løb lystigt imellem hinanden paa Skibbroen og i de omliggende Vertshuse.

B.

Om Ribes Handel i det 15., 16 og ind i 17. Aarhundrede.

Da Sejladsen har opholdt os noget vel længe, maa jeg fatte mig kortere om Handelen, og kan kun omtale enkelte Punkter, den vedkommende, idet jeg opsætter det Dvrigte til næste Hefte af denne Skildring.

Privilegier. Ribes betydelige Handel var ophjulpet og befordret, siden vedligeholdt og dens Afstagen forsøgt standsat, ved en Mængde særegne Privilegier. De fleste af disse ere aftrykte hos Lerpager¹⁾ og gjentagne i det Mindste i Udtog, flere Steder. De ældre ere motiverede ved Byens Betydenhed og Indbyggernes Fortjenester af

1) R. C. 685—93.

Regjeringen, de senere¹⁾ ved dens Beliggenhed yderst i Riget, og dens Tab ved idelige Vandfloder. De sikkrede Ribe fri Samfærsel med fremmede Steder, baade hvad Indførsel, og hvad Udførsel angik. Denne sidste endog paa Liden, naar Forbud derimod var udgaaet for det Øvrige af Landet. De berettigede videre Ribe Borgere til at føre deres Varer, saavel indenlandske, som fra fremmede Steder indførte, frit overalt i Riget, til alle Stæder og paa alle Markeder, uden Hindring og uden videre Afgifter.

Ribe var ogsaa forundt Stapelret. Beboerne i Omegnen, endog i en temmelig vid Omfreds, vare forpligtede til at føre deres Varer til Torvs ene der, og udelukkende handle med den. Et kongeligt Brev fra Kong Hans 1491, foranlediget ved Magistratens Besværinger, indskærper disse Bestemmelser for Beboerne af Hvidding, Frøs, Galslunb og Gram Herreder, hvilke det paalagges fremdeles, ene at søge til Ribe med deres Handel, som tilforn²⁾.

Twist om dem med andre Stæder. Disse Privilegier foranledigede Besværinger fra andre Byer, og fremkaldte Modstand hos dem. Derfor maatte Ribe Magistrat ofte indstævne andre Stæder for Kongen og Rigsraadet, for at hævde sine Rettigheder, og blev ofte indkaldt for det af andre, for at bevise dem. I 1492 var saaledes Affendinge fra flere Stæder samlede i Randers for Kong Hans, for at faa deres Tvistigheder (twebract) afgjort af ham. Han stadfæstede de Ribes-Købmands Ret til at købe og sælge uhindret i hvilken By i Jylland, de vilde, og det enten det var med Borgere, Bønder eller

1) Kong Hanses Stadsfæstelse af Ribes Privil. meddeles, som forhen utrykt, under Bilag 5.

2) Dokum. aftrykt efter Originalen under Bilag 7.

Fremmede (Geste), og fore de tilforhandlede Varer, hvorhen de ville¹⁾. I det 16de Aarh. klagede Hertug Hans den Ældre²⁾ oftere saavel over Ribes Monopol paa Seelads og Udførsel gjennem Riber-Dyb og Listerdyb, som ogsaa over den Handel, Borgerne drev med, og den Tvang de paalagde hans Undersaatter (Tjenere) paa Ribekanten, lagde Hindring i Vejen for, og udgav Forbud mod deres Opkjøbs-Net i de ham tilhørende Distrikter; hvilket atter foranledigede Magistraten i Ribe til at fore Tingsvidner, indgive Bonkrifter osv. herom³⁾. Koldingerne søgte ogsaa at gjøre Indskrænkninger i Ribernes afgiftsfri Afgang til Markeder i Kolding, hvilket afgjordes ved et Forlig, tilvejebragt 1543⁴⁾ mellem Hovidsmændene paa Koldinghus, Riberhus og Bygholm⁵⁾ til Ribernes Fordel⁶⁾. Ogsaa de 5 sædvanlige Markeder i Warde havde Riberne havt fri Afgang til, indtil omtrent 1518, da en Borgemester i Warde Christen Nielsen lagde dem Hindringer i Vejen. Da maatte nu ogsaa der føres Tingsvidner for Vester-Øster- og Norre-Herreders Ting, indtil Striden blev besluttet 1539 saaledes, at Riberne for Fremtiden kun maatte (schulle mæ) besøge 2 af de 5 Markeder med den sædvanlige Frihed⁷⁾. Endog Søllænderne klagede over at Riber Borgere kom til Sølland og gjorde Landkjøb, hvorfor disse indstævnes 1530 at møde i Rbhvn. med deres Privile-

1) Dokum. er aftrykt efter Original. som Bilag 8.

2) Christian d. 3dies Broder, residerede i Haderslev.

3) Efter forte Extracter af vedkommende Dok. i en Kopibog og Registrering af Byens Dokum., tagen 1601.

4) Efter samme Kopibog.

5) Hendrik Besow, Albret Friis og Erik Lange.

6) De Fogit Pendinge eller Stadependinge Riber Borgere efter den Dag skulde være forskaaet for wdj Kolding.

7) Efter Extracter af Dokum. i anførte Kopibog.

gier¹). Disse Kavlerier og Processer varede langt ind i det 17de Aarh. og har maaskee paa den Tid paaferet Byen større Udgifter, end Privilegiernes Haandhævelse har bragt den Fordele. Med Horsens var der saaledes Strid om disse Rettigheder i 1620 og følgende Aar²).

Udførsels-Artikler. Hvad Gjenstanden for disse omtvistede Landkjøb, og følgelig for Udførselen, angaaer, da nævne vi først Korn, især Rug, dog langt fra ikke som den betydeligste. Det er bekendt, at Danmark's Kornavl ikke før i det sidste Aarh. har leveret noget betydeligt Overskud, og dette fandt kun Sted i særdeles gode Aar. Derfor indtraf ved slet eller blot middelmaadig Høst ofte Kornmangel, hvilket gav Anledning til de hyppige Forbud mod Kornudførsel i det 16de Aarh. Stundum ser man, at Raadet har søgt at hævde Byens Privilegium paa Udførsel, selv under almindeligt Forbud. Saaledes indgif det med Forestillinger desangaaende til Rigsraadet i Christian den 4des Mindreaarighed 1596, og udvirkede og-

- 1) Indbyggerne vdj Seeland hafver beklaget dennom for K. M. offver Ribes Bergere som inddrager vdj Seeland oc der giøre Landkjøb oc indkjøbe Korn oc anden Waare. Det kgl. Brev er dateret Tønder vor Frue Dag Visitationis 1530. (Kopibogen.)
- 2) 1623 d. 30 Oct. daa gaff jeg Mads handsen fiere Rigs Daller, Som Hannem wor beuilliget, for hand Vor vdj Wyborig Om Nogen bescheden om den Trette di horsenn borger haffuer medt Borgermester oc Raad om Boris frieheder. 13 Sept. gaff jeg N. for hand vor vdj horsenns medt nogle bressue til Borg. oc Raad 1 enhalv Dal. D. 10de Dec. daa gaf jeg Borg. Worthen Lime for huis hand haffde vdgiffuet medt Wegen leye oc fortering paa den Rejse hand gjorde til Kiøbenhaffu frem oc tilbage oc desligeste paa den Rejse till horsenns om ugaenn Trette di haffde vdj mod hien Anden 74 Dal. I lignende Privilegie-Sager er det ogsaa, at N. medt hans Vogn oeg (agede) Worthen Frederichsen raadmand og Mads Lassen byscriffuer, 13 Sep. 1622 til Frøs- og den 16 til Gram-Herrede Ting. (Knud Lamb. Regnsk.)

faa Tilladelse¹⁾), dog mod Forpligtelse at afholde sig fra Dpfsjob i Sylland²⁾). Men oftere finde vi, at Forordningerne ere læste her og indførte i Protokollerne, og altsaa gjort gjeldende her i Byen³⁾). Ogsaa ere Forbud, synes det, imellem udgaaede fra Borg. Raad og de 24 Mænd⁴⁾), navnlig mod at sælge til Friser. Endnu i det 17de Aarhundrede fandt disse Forbud Sted, og Raadet synes med

-
- 1) Rigsraadets Skrivelse til Læneemanden Waldemar Parsberg tilligemed Borg. og Raads Indledning dertil, er aftrykt som Bilag. 14.
 - 2) Dog skulle de icke mæe inddrage her vdj Jutland oc till Forprang oc Rigsens Indbyggere till Skade kiøbe Rug eller Hafre.
 - 3) Saaledes et 1541, Tirsdagen efter Palmesøndag. I Raadsu-protok. er vedtegnet, at det først kom til Ribe Mandagen efter Søndagen Cantate. Palmesøndag er Søndagen før og Cantate den 4de Søndag efter Paaske. Brevet har altsaa været 5 Uger gammelt. Haderslev maa man her have anset for Udenrigsk, da en egl. Skrivelse samme Aar paalægger Raadet icke mere at hindre Tilførsel af Kvæg og Fisk til Haderslevhus. Dette Brev er dateret Malmø sancti Jacobi Apostel Dag og her er atfey vedtegnet, at det først kom „helle Korsdag exaltationis.“ Jakobs Dag er 25de Juli og Korslets Ophøjelse 14de Sept. Det har altsaa været en 7 Uger paa Rejsen. Begge Dok. under Bilag 13 A og B.
 - 4) F. Er. 1596 d. 24de Sept.: Uff Borgum., Raad ocde 24: bleff beuitget och samtocht, Att ingen maa Kiøbe nogedt Korn her paa Gaden till Forprang till att Selge Friise eller Andre det att vdføre eller vdfibe, icke heller att tage Nogen Fremmede deris Pændinge at kiøbe Korn for demnem, indtil widre besfeden, saafremt the icke skall haffue theris Borgerstab forbrøtt, och B. och N. tha att raade om the wille tage thennem till Borgere igien. Dg 8 Mænd bleve (2 i hver Fjerdings) beordrede at have Indscende dermed. 1597 d. 1ste April vedtoges det indtil Pindse næstf. icke at sælge eller vdfibe Rug, Mel eller Brød undtagen til Fanoland og til Mando, som ere Kongens Tjenere; og undtagen Brød for 1 Mk. eller 2 til en Vogn, som har det Behov eller til Skibbehov.

Jver at have overholdt dem og eftersporet Overtræderne¹⁾. I Begyndelsen af samme Aarh., da Regnskaber først sæt- te mig istand til at levere Talangivelser, saadanne som de ere, finder jeg, at af og til en Del Rug, ikke noget me- get betydeligt Kvantum, er udført fra Byen, navnlig i 1622 og 24 baade af Byens Borgere og af Fremmede, især af Hollændere og Friser, i større og mindre Partier²⁾. Malt omtales til Udførsel en sjelden Gang, Byg derimod indførtes, navnlig fra Sylt, eller dog i Sylter Fartøjer. Efter en gammel Handelsbog har Bremen ogsaa været et af de Steder, hvorhen Rug især er ført. I Dypgjorelsen af sin Status for 1594 anfører Købmand N. Griisbek, at han har 606 Daler tilgode hos de Bremer for Rug, og 1595 706 Daler. I le st synes at have været en temme- lig vigtig Udførsels-Artikel. Af Fortegnelserne paa Ind- tægten af Bejerboden har jeg uddraget og sammenregnet, at der i Aaret 1622 er vejjet 270 Skpd. 10 Lpd. og i 1624 200 Skp. 5 Lpd. Meget er naturligviis udført, som ikke er blevet vejjet paa Bejerboden, Udskilligt ogsaa vejjet der, som er blevet forbrugt her i Byen. Videre er en Del, som er vejjet paa begge Markeder, ikke specificeret³⁾. Det

-
- 1) 1624 giffuet N. for han hadde været vde at forfare om nogen Roug, som skulle vere vdsendt.
 - 2) 1622 Bropenge. Tuo Hollander af Rug 3 D., af hver D. svaredes 1 Hvid, altsaa et Parti af 576 D., en Tchetmarcker 2 Mk. 12 s. bliver 132 Tdr. o.s.v. Summen af Rugen, der er betalt Brop. af, kan jeg ej anfere, da flere Artikler ofte ere slaaede sammen. Bropenge betalte desuden blot af Fremmede, de havde desifølge Bgll. Bevilling af 1603 for den store Bekost- ning, de havde havt paa Skibbroen med merkelig Bygning, baade med Kampesten og Munn af Grund.
 - 3) Item haaffuer jeg vejjet til Riber Mertind vor Frue Dag for 4 Mk. 4 s. (1621).

meste er udført af Byens Købmænd, dog nævnes imidlertid ogsaa imellem Fremmede¹⁾).

Som før forekommer hyppigt i Vejer-Regnskaberne i saadant Kvantum, at man kan slutte, at det ogsaa har været en Gjenstand for Udførsel, om just ikke nogen betydelig. I 1622 er vejet 206 Ldr.

Et Produkt, som nu næppe forekommer i Udførsels-Handelen, men i fjernere Tider har spillet en betydelig Rolle i den, og endnu i Begyndelsen af det 17de Aarh. synes at have været af nogen Betydning, er Honning. I Riber Ret bekræfter en egen Artikel sig med Fremfærdten mod de, der anklages for at forfalste Honning og bestemmer Dødsstraf for den overbevisede Forfalsker, og Honningens Tilintetgjørelse ved Ild²⁾. Honning er ogsaa blandt de Artikler, paa hvis Udførsel, der jævnlig lagdes Forbud³⁾, fordi de ansaaes for Nødvendigheds-Gjenstande, der ikke burde fordyres for menig Mand.

1) Item wieget for en Hollender Flisk och Isfier for 3 enhalu Mk. (er 28 Sk.); noch for en Husummier 5 Sk. v. s. v.

2) 18de Artikel. si is vel ille in purgatione deperit, capitali sententia subiacebit, et ipsum mel comburi debet et igne concremari. Feiler han paa saadan Forklaring, da skal han være undergiven halsløs Dom og Straf, og samme Honning skal brændes og omkomme i Ild (Oversættelsen er anført efter Ditlef Hansens Protokol, som Prøve.)

3) Anno mdcxix (1519) Onsdagen næst ephter Søndag Jubilate paa ryder raadhuus Satthe Sønnick Mærker thiese esterscreffne borigher, Som er Matts Knudsen, jessuer krag, Olluf-Stephenssen oc Jens tornum til vising oc Borgen for Sig at hand skal were vdi Ko. Maj. egne Dom oc ret at nyde oc vndgielde, for then honning Som hand forde vd til Skorden (det samme Sted i Naen, som i Regnsk. kaldes Sknor, Schaar) oc sagde sig at haffue Sold til Johan Retloff imod Ko. Ma. breff oc forbud Som Hans Nade gjorde thette aar oc skal hand blifue tilstede oc møde for hans nade thet første hand kommer till rybe.

I 1622 vejedes efter Regnskabet her paa Bejerboden 104 Ldr. 3 Fdgr. Honning. I 1621 og 24 efter et flygtigt Gjennemsyn noget mindre (mel. 80 og 90), foruden hvad der er indbefattet i de almindelige Angivelser om, hvad der er vejjet i Markederne. Lybek har det især været, hvor denne Artikel er blevet affat¹⁾). Diavt har man paa den Tid her i Byen, som overhovedet her i Landet, lagt langt mere Vind paa end nu. Af den forhen anførte Handelsbog se vi, at Hans Friis i 1624 tog 70 Bistader til Halvt med en Landmand, hvorpaa han anvendte 217 D. Han beregner, at Udbyttet deraf ikke allene gav ham Rente af hans Penge, hvilken han den Tid altid beregner til 6 pCt., men endogsaa et saadant Overskud, at i 1631 de derpaa anvendte Penge allerede vare indkomne²⁾). I en Afregning med en anden Købmand har

- 1) N. Grønsbeks Handelsbog, under Aaret 1595: tilgode i Lybek for Henning 130 Daler. Pigel. siger Hans Friis i 1630: Min Tjener N. blevet skoldig i Lybek for Hamp, Kramvare og Jernkram 320 Mk. løbst som skalt betales vdi Honningtiden.
- 2) Jeg vil give en forkortet Afskrift af det Blad i Handelsbogen, hvorpaa denne Beregning findes, fordi der er Udskilligt deri, der karakteriserer Tiden. Bladet har til Overskrift: Aldting aff Gud! Vdy Jesu Naffuen haffuer jeg kiestt Leuendis By, Som er nu Sadt till Winter 1624 paa 70 Steder, Som jeg haffuer till Halldt medt Hans Hanssen i Lorrup (form. Laurup enten i Gjording S. ell. i Døstrup S.) Effter Rigtige Registers Lydelse oc koster same By mig Rede Penge 217 Dal. 1626 optagen til min Part Honing for 2 Aars Rente aff forskrevne Summa oc der foruden aff Hoffuidt-Summen 24 D. 1627. Rente og desuden 24 S. D. 1628 Er Intet mere Optagen end knap Rente aff Penge. 1629 Rente og af Hoved-Summen 60 D., i 1630 38 D. og i 31 60 D. och dermed min Hoffuidt-Sum oc Rent er klar til Dato. Huis Videre jeg her aff fand bekomme Er aff Gud; Velsignelse och hannem derfor at tache. — Overalt i denne Handelsbog finder man denne Hengivenhed til Gud og Taknem-

han leveret i Betaling 521 Skaalpund Bor for 12 1/2 Pundet, er 130 1/2 Rd.¹⁾). Ogsaa er af og til Partier af 1 Skpd., 12 Ppd. osv. Bor blevet vejet paa Bejerboden²⁾).

Lælle, Huder, saltede og tørre, samt Skind have ogsaa været Gjenstand for Handel og Udførsel, hvilket Registrerne over Bejerpenge og Bropenge udvise.

Handelen med Fisk omtales altid som en af Byens vigtigste Næringsgrene, og dens Betydenhed kan man blandt Andet slutte sig til af den Iver, hvormed man søgte at sikre sig denne ved Monopoler og Privilegier. Paa Raadets Klage over ny Paalæg og Told paa Fisk, der indførtes i Ribe fra Fiskerierne paa Vesterside³⁾, ophævede Frederik den 1ste 1527 alle disse Afgifter af Rokker, Skulle og anden grov Fisk⁴⁾. Paa andre gjentagne Klager af Riberne forbed Christian den 3die Mar 1548⁵⁾ Indbyggerne af Mando, Fano, Sønderho, „Langelegh“⁶⁾ Vesterside, Ryminde og andre slige Fiskelejer at sælge Fisk til fremmede Købmænd, men bed udelukkende at fore dem til Landets Købstæder. Smidlertid vare de tyske Købere ikke blevne rent borte. I en Rets sag af 1551 omtales en Købmand fra Stade, Johan Becker, som laa og opkøbte Skul-

melighed mod ham afpræget. Hvert Blad har en gudelig Overskrift, s. Ex.: Hjælp Gud altid; Lans Deo v. s. v.

- 1) I samme Afregning forekommer leveret 23 Skp. 6 P. 8 Pd. Fisk, Skp. for 16 enqvart Rdlr.
- 2) I Dombogen erklæres 1605 et Fordelsbrev Raadmand her Niels Grisbek havde erhvervet over en Borger i Bergen for 14 P. Hønning, dødt og magtesløst, i Folge et indgaaet Færlig.
- 3) Vestkysten af Vesterherred.
- 4) Forordningen, aftrykt efter Originalen, findes under Bilag 10.
- 5) Forordningen efter Originalen, som er i maadelig Forfatning og nogle Steder utæselig, under Bilag 12.
- 6) Ventelig Langlibjerger, en nu ubeboet D i Hjerting Bugten. Skulde der den Gang have været et Fiskeleje?

ler paa Sønderfide og kom i Klammeri med nogle Riber Købmand, som ogsaa vare der paa Dpføb og nok vilde spionere lidt¹). Hamborger-Købmand kom ogsaa her til Byen for at indkjøbe Fisk, især Skulle. I 1540 bleve to indstævnte for Retten af to Borgere, som foregav at have afleveret et Parti af 100,000 Skulle i deres Hjem i Hamborg²). Sønderfide, som nævnes i disse Sager og flere Steder, beskrives nærmere i en Sag af 1604, som en Mængde Huse uden Jord og Ejendom, mellem Ho, Orby og Stranden, opførte paa den kongelige Forstrand³).

Alt Fisk er leveret til Hoffet, altsaa som Deputat, formodentlig fra Slottet, er der ogsaa Spor til⁴).

Hvor stort der Kvantum Fisk var, der aarlig udfiskedes, lader sig ikke bestemme. I de katolske Tider har det været meget betydeligt, og endnu i det 16. Aarhundrede er denne Handel, som vi have set, tillagt stor Vig-

1) Han stævnte Riberne, fordi de havde banket ham; disse førte en stor Mængde Vidner paa, at han havde kaldt alle Riberne Prakkere; hvilken Forbrydelse nok er foranlediget ved et Ordspil, ved den jydsk Udtale af Stadere (Staadere); ogsaa vidnes mod ham, at han har sagt, at Riberne burde hænges i en Galge, og at de Forbud mod Udførsel og Vaalæg, som de sagde kom fra Kongen, var kun deres eget Vaasund o. s. v.

2) Fredagen, som sancte Cathrine Dag paaafaldt indrl. (25de Nov.) Sagen blev afvist, da Riberne maangede Beviser. Ogsaa her bestemmes Riber-Marked som Termin.

3) Sagen er mellem Ejeren af Vesselsbjerg Hans Muuk, her, som Ejeren af de fleste Gaarde i Ho og Orby, (hans Skøde lod paa 33 og Kongen ejede kun 12 a 13,) ogsaa tilfegnede sig Ret til disse Fiskerhytter, med den kgl. Lænsmand Albert Steet, som hævdede dem under Kongen, fordi de laa paa Kongens Strand, og som Vidner oplyste, steds havde svaret Sagesald og "Sondertollen" til Kongen.

4) Gissnet thames stodzbu then 26 Juli for hans 2 Bogue waare n Wandrup gordt medt kgl. Majestadz Fisch. (Regnft. 1589.)

tighed. Først fra det 17de Aarh. kan jeg angive nogle, og det endda i Hovedsagen uafgjørende, Talbestemmelser. Af Skulle, Flynder, betales i Løndpenge, efter den for anførte Tært af 1583, respective af de 3 anførte Slags 2 Hvid, $\frac{1}{2}$ ß eller 1 Hvid. I 1616 er denne Afgift af udfibede Skuller erlagt af 8 Købmænd med 5 D. 3 Mk. Regner vi nu $\frac{1}{2}$ ß. som Middelaafgiften af hvert Tusind, er i det Aar udfibet 736,000 Skuller. I 1624 var Afgiften 4 D. 1 Mk., som giver et Antal af 544,000. Fisken for- tes meget til Tyskland, navnlig til Hamburg. Naturlig- vis er den ogsaa sendt omkring her i Landet, og endnu længere hen i Aarhundredet finde vi, at Købmænd fra Kbhvn. have været her ved Markedet og opkøbt Fisk¹⁾, ligesom ogsaa, som for anført, Skibe fra Husum aarligen indsendt sig i samme Anledning²⁾. Foruden Skuller og Svilling nævnes ogsaa siindom Rokkel som en Gjenstand for Handel og Udførsel, ogsaa Hundetunger.

Herhen hører endnu en Formaning eller Befaling af Raadet til Fiskerne her i Byen, ikke at købe først Fisk af fremmede Fiskere, men fiske selv³⁾.

1) Niels Mattisen aff Kiøbenhavn betalt Broupenge aff 12 thúsind salt schulder 5 thúsind hulling, 1500 Rocheller och 5 thúsind Samrasch. Carsten Jacobsen aff Kiøbenhavn Broupenge aff 7 thúsind salted schulder, 3t thúsind Hundtonger, 400 Rocheller och 500 hulling. (Regn. 1641.)

2) Betalt af Niels Andersen Orby Broupenge af 11 Tusind hulling och schulder, som tithørde Miregret Jøh och Frederich Detlef- sen af Husum. (1641)

3) 1599 d. 20de Jan. For B. oc R. beplitted (4 Navne) thennem, at the aldrig effthet thenne Dag wille eller skulle kiebe nogen fisk aff nogen fremede fiskere till Forprang, och ther som the thette giøre och thermed thennem befündis, Tha skulle the huer wdj sin sted, som de met befündis, haffue forbrøtt theris Søtt och icke mere att fiske paa Ribet Aae efter thend Dag wdj nogen

Stude og Dren vare, som bekjendt, en Hoved-Udforsels-Artikel, og Handelen med dem en af Byens vigtigste Næringsgrene. Men denne Handel maa, navnlig i det 16de Aarhundrede, have været underkastet store Hindringer i de idelige Forbud, som udstædedes, navnlig mod Udførsel af Græs-Dren¹⁾. I et saadant Forbud af 1551 siges, at det er en Fornyeelse af et da udløbet, som havde været gjeldende i 3 Aar²⁾; I dette indbefattede ogsaa saltet Dren og Faarekjød. Og vi have foran set, at et almindeligt Forbud mod Udførselen af alle Slags Fodevare (sedendes Waare) var udgaaet ti Aar tidligere³⁾. Da der udtrykkeligen er tilføjet i Raadstupsprotokollen, at de ere af Lænsmanden foranstaltede læste paa Raadhuset, ere de ogsaa blevet betragtede som gjeldende her, og Naad det har altsaa ikke kunnet have Ribe sit Privilegium paa Udførsel, selv naar almindeligt Forbud udgik. Af Indledningen til nogle af disse Forbud ser man, at det er Frygt for Mangel og Dyrtd, som har foranlediget dem.

maade, dis ligeste losuede the, at huis sit som the hassue siket Skall the seve ther paa thorffued att Selge og ick att lebe omkring her vdi Byen met then at Selge, saa framt som the ick skulle hassue same sit forbrett.

- 1) Der gjøres næmlig Forskiel paa Græs-Dren og Stald-Dren.
- 2) Dat. Kbhavn Mandag nest epster S. Jacob Apost. Dag, thaa wj forsare, att wort Forbudt om Gress-Dren, som wi hassue ladet vdgaa vdi trye Samfoldige Aar er forlebeun Tha osv. hassue wi giordt en almiudelig Forbudt paa Gress-Dren, saa att Ingen skal vdføres eller vdtiFybbes.
- 3) 1541 anført Bilag 13 A., af den specielle Tilladelse der meddeles (S. B. B) Breide Ranzon, Lænsmanden paa Haderslevhus til i Jylland at købe og derfra udføre Græs-Dren til Stottets Behov, ses, at disse ogsaa vare indbefattede i Forbuddet, hvori de ikke udtrykkelig nævnes, og at det ogsaa har været gjeldende for Ribe.

Det Fordelagtige ved Studehold og Studehandel gjorde, at Adelen stedse søgte at skaffe sig et Slags Monopol herpaa, og det er bekjendt, at Ret til at opstalbe Stude langt senere udelukkende forbeholdtes Adelen's Gaarde. I Begyndelsen af det 17de Aarh. var det alle Uadelige forbudt at købe eller lade købe Drne paa Landet. Dette ses af en fgl. Forordning af 1622, hvori det hedder „at eftersom vi nogen Tid forleden haver naadigst ladet gaa Forbud, at ingen usri (uadelig) Mand sig paa Landet maatte tilforhandle Dren¹⁾, saa have vi nu derimod saadant vort Forbud af fgl. Gunst og Mildhed saavidt relaxeret, at det Kjøbmandene skal staae frit for, at købe paa Landet saamange Dren, som de paa vore eller Adelen's Huse og Gaarde eller paa deres eget indavlede Foder stallendes vorder²⁾ o.s.v. En tidligere Forordning, som erkjender den store Vigtighed, af hvilken Studehandelen var for Landet³⁾, befaler, at alle Dren eller andet Fæ, som udføres af Jylland til Lands, skulle uddrives i Mart's Maaaned, med mindre det bevisliggjøres, at Kvæget er blevet opstaldet til at uddrives, men forhindret ved Vind, Is og deslige; men Drne, som pleje at udføres til Skibs paa Besterføen eller til Jylland, skulle ikke være indbefattede herunder.

Man kan slutte af denne Forordning, at Studehandelen alt i det 16de Aarh. ikke saa udelukkende er drevet

1) Muligt er denne sidste Forordning udkommen under de 4 Rigsraaders Formynderregjering, da denne beskyldes for at have en stærk aristokratisk Tendens.

2) Efter en Kopi af Forordningen i Dettel's Hansens Samling.

3) Paa det Drenhandlingen, paa hvilken oss woris gode Vnderfatter och dette Rigis Indbyggere synderlig mact ligger, kan disse bedre vnderholdes osv., Forordn. er dat. Kbh. 1ste Juli 1619.

føvertz, især over Ribe og til Holland, som man almindeligent tror. Dette bevises ogsaa ved de gjentagne Forbud mod at drive Kvæget ind i „Fyrstendommene“ over andre Grændse-Toldsteder end Ribe og Kolding. Saaledes klager en Forord. af 1545¹⁾, at mange, baade Indlændiske og Udlændiske Købmænd, Herremænds-Bud, Bønder og anden Almue ad ulovlige Badsteder og Beje²⁾ føre og drive af Riget, Heste, Føler, Dren, Kjør, Flytte-Læs og andet Gods og byder strængelig Intet at udføre uden over Ribe og Kolding³⁾. Dette Forbud gjentages ved et Reskript fra Fred. den 2den til Lænsmanden paa Koldinghus Caspar Markdanner 1570⁴⁾ og atter ved et til samme og til Waldemar Parsberg paa Riberhus af 1596, i hvilken der føres samme Klager over idelig Inddriven af Heste og Kvæg i Fyrstendommene, som og indskærpede Befalingen at have nøje Indseende dermed⁵⁾.

Et mere direkte Bevis paa, at Studehandel ogsaa er drevet paa Hamborg fra Ribe i det 16de Aarh., er en

-
- 1) Dateret Koldinghus Mandagen nest efter Midfaste Syndag. Anno mdrlo.
 - 2) Som saadanne nævnes: de fare offuer Issewadt, Holckewadt, Esterup Mølleuadt, og igiennem Giltballe (Skandrup Sogn) Hierderup (Hjarup) Kluckbech och andere.
 - 3) Och giffue Fuldmacht wore Toldere wdj Kolding och Ribe thennem att forfølge paa Koldinge och Riber Bye thing som andet Lyffnet.
 - 4) Dat. wort Slott Koldinghus den 6 Dag Aprilis mdrer.
 - 5) Denne Forordning anføres i en Landstingsdom, som Albert Skeel 1603 erhvervede over Christoffer Rosenkrands. Den samme som 1610 blev henrettet i Kbhavn, for at have skrevet falske Gjeldsbeviser, hvilket Christian d. Ade, som bekjendt, skal have opdaget ved Vandmærket i Dokumentet. Han var Ejer af Horbrogaard; Enken, han visde forurette, Karen Strange sat. Christopher Juels, ejede Donslund i Slaugs Herred.

Klage, som Hamburgerne havde indgivet over de Ribers Købmænd over Drentold, Tøndepenge og mere, og som er besvaret fra Kolding 25. Avg. 1548¹). Det hedder deri, at Regjeringen har modtaget Klagerne fra de Købmænd, som drive Handel paa Ribe (in unser Stadt Ripen Handterung haben), men at den ikke kjender meget til Handelen, og derfor maa indhente nærmere Underretninger, førend den kunde give endelig Bessed. Saameget foreløbig, at Drentolden er en Afgift, hvorfor ogsaa Landets Børn (die Unsrigen) ikke forskaanes, de 5 Skilling af Hvilling (von dem Willing) er intet nyt Paafund (keine Neuerung) og Tøndepenge ere en nu ogsaa paa andre Steder sædvanlig Afgift (zu gemeinem Pesten²).

At i det mindste en Del af Beløbet af Konfiskationer og Bøderne, naar usfortoldede Stude anholdtes her, tilfaldt Byen, maa man slutte af en Raadstubeafslutning af

1) Trykt i ny danske Magazin 2 Bind S. 145. Overskriften er: Antwort den von Hamburg geben, Clagen über die Kaufleute zu Ripen, Ochsenzollen, Tonnengeldt undt anders betreffend: Nyrup, som har meddelst Stykket, mener, at denne Rubrik ikke er saa ganske rigtig, og at det ikke var over Købmændene i Ribe, der blev klaget, men over Tolden sammesteds. Men Hamburgerne kunne have forment, at det var Borg. og Raad, som saa godt som alle vare Købmænd, der havde truffet disse Foranstaltninger og Paalæg, for at holde fremmede Købmænd ude fra denne Handel. Vi have ovenfor Pag. 67 set, at en Købmand fra Stade havde denne Ankuelse. Da dette Aftstykke staar paa et Sted, hvor det let kan overses, har jeg troet at burde omtale det, skøndt det er trykt før.

2) Et Brevs kunde maaskee ogsaa hentes af et Tingsvidne i en Sag om en Drenghandel og en Klædehandel paa Hamborg, men da Sammenhængen er noget dunkel og afbrudt, berøver jeg den kun. Sagen forstoges midtviil paa the wschyldige Børns Dag (28 Decr. 1568).

1549, at opbygge „Raadskammeret“ for 70 Daler, en Defraudant har erlagt¹⁾.

En anden Toldsag viser, hvor langvarige Rettens Veje undertiden vare, i det der fores Bidner mod en Raadmand i Haderslev, at han havde ladet 14 Dren drive ufortolde dede over Grandsen „effther Sanctj Sessuerens Dag sidst forleden, for fjorten Mar siden“²⁾.

Hvad Antallet af de udforte Dren angaar, da kan jeg først angive Talbestemmelser fra Begyndelsen af det 17. Aarh., og disse kunne, som jeg før har vist, ingenlunde anses for afgjorende. Imidlertid kan jeg anføre fra den Tid, hvormange Dren der aarlig er betalt Tondpenge af. Hertil erlagdes af hver Stud, der udfibedes, 1 s. d. af Udenbyes, og 1 s. af Udenbyes. De fleste, der udfortes søværts, gif til Holland, paa egne og hollandske Skibe. I 1616 erlagdes denne Afgift for 2081 Dren, hvoraf 282 indfortes af Udenbyes; i 1622 af 2170, deraf 154 af Fremmede; 1624 af 6087, hvoraf 1861 af Udenbyes, og i 1627 af 5409, hvoraf 3271 af Fremmede. Af disse udforte Hollanderne flest³⁾. Fra Aalborg udfortes her

1) Anno mrliv Torsdagen epster misericordias domini (2 Sønd. efter Paaste) paa raadhus wor bor. oc raad oc riiii almossue forsamblet oc samtycket thesse epsterscreffue artikel. først, att hanns Anderson oc Ebbe Ipsen skulle kiope tember oc lade then raads kammer bygge met the lrr Dr. Som thend mand skulle giffue for hand drefv nogen Dren igemell byen vfortollet.

2) I et plattyst Studemaal, den Antlagede fremtægger fra sine Medborgere, hedder det, at han bestandig vier Becken na Michælis benne wegen seines seligen Vaters und seiner eigin Ver- sohn Seine Handthierung und Nahrung al Jahr up Lybeck mit seinen güdern, Hon i ngh und andre Waaren. Houning næv- nes altjaa som den vigtigste af hans Handels-Artikler.

3) F. Er. 1621. Jesak aff Leyden (Leyden) v Holland 820 Dr- sen, Giesbrandt holender 163 osv.

stadigt, ligeledes fra Varde, men smaa Partier; jevnlig fra Odense¹⁾, stundom fra Horsens, Nykjøbing (paa Mors), Tønder²⁾. Længere hen i Aarhundredet er Antallet endnu meget mindre; i 1741 1145, deraf 138 af Udenbyes (alle fra Aalborg); 1642 888, (100 deraf fra Kjørgaard); i 1646 1100, deraf 262 Udenbyes (Aalborg, Amsterdam, Hamborg,) og 1647 1678, deraf 704 af Hollændere, 249 fra Odense, de andre Indenbyes³⁾.

Det er bekjendt, at der fra det 15. og 16. Aarhundrede oftere høres Klager over, at Adelen og Bisperne opkøbte Landets Produkter for Hansestæderne og handlede direkte med dem og andre fremmede Kjøbmænd. Det synes ikke, at Lænsændene paa Riberhus altid have holdt sig fri for saadan Traffik. Saaledes har Axel Wiffert⁴⁾ i 1569 faaet en betydelig Sum tilgode hos en Amsterdammer

-
- 1) J. Er. 1624. Quortuor aff Odenss 245 Drl.
 - 2) 1616 Luebert wiede aff Tønder var her ind stormit.
 - 3) Blandt disse var i disse Aar stedse Mag. Christen Friis, Rector her, og derpaa Lektor (Læsemester) og Præst til Vester-Vedsted, en Broder til Borg. Hans Friis. Faderen har i den omtalte Handelsbog noteret, hvad Sønnen har kostet ham i Kbhvn. 1603 d. 19 Sept. forsende jeg begge mine Søner Christen oc Hans till Kbhassu, Chr. der at Studere, Hans att tiene den Dannemand Thomas Lorek, Gud giffue dennem Lycke oc Sallighed. Jik jeg Christen med sig 7 Daler. noch sende hannem 1 Decr. med Thomas Jodsuen 3 Daler, noch 20 Febr. 1604, mit J. J. Hundgad 4 D. fick hand fri Kost 25de Maj 1604 osv. sendt hann. 1 Par handscher, 1 spans Gjerdel, som kost begge Diel 3 Dal. Han blev i Kbh. til i 1606 og kostede i Alt 61 D. 1 Mk., „seruden hans kleder.“ Saaledes levede Skolens Alumnuden Tid. Unge Venner! vore Samtidige, gaar hen og hjælper Eder dermed — i de 3 første Maaneder.
 - 4) Til Aretvold i Staane, var Lænsmand 1565-70, se Program 1835; hvor der vises, at han ogsaa, maaske rigtigere, skrives Besfart: Jeg har beholdt Raadstuprotofoliens Skrivemaade.

Købmand, ved hvilken Handel Lænsmanden dog ikke synes at have spundet Silke. Ved et Tingsvidne, indført i Raadsinprotokollen, har han nemlig ladet oplyse, at da han først ved en Borger her af Ribe, siden ved en af sine Tjenere forlangte af Borg. Raad i Amsterdam Købmanden sat fast for denne Gjæld¹⁾, fordrede disse først 4 vederhæftige Mands Borgen for den Skade, hans Sundhed kunde lide i Fængslet, og som Sikkerhed for hans Kost og Læring²⁾; og da Buddet lover to Mands Borgen her for, jage de ham bort med haarde Ord og drive ham tilbage til Ribe med usorrettet Sag³⁾. Arel Wisfert indberetter Sagen til Kongen af Danmark, udvirker en kongelig Skrivelse til Raadet og sender sit Bud, forsynet med denne⁴⁾, anden Gang til Amsterdam. Men der har Borg. og Raad ikke mere Respekt for Kongen af Danmarks Autoritet end for for Lænsmandens paa Riberhus.

- 1) Och tillfallet hand (Buddet) B. oc Raad (i Amsterd.) och den effuerste Skulte, adt the wille were hannem behjelpelig, at hannom motte wederfaris retth offuer forne Rheinhold Cornetiusen (Købmanden) eller och ath thenne motthe blifue hegedt och satt paa en rett, Iud till saa lenge hand stilled hannom till freds paa forne hans Høfbonds Wegenn.
- 2) Tha gaff forne B. oc R. og Skulte saa for swar att hand skulle sette thennom fire wederheftige mendt till wisning och Borgen for forne R. C. hans Lif och helbrede, om hannom bleff noget adt schade vdi fengsel och tillige for hans Kest och Læring.
- 3) Ther till suorde forne Skultus och sagde, adt han icke kunde were hannom behjelpelig, men bad hannem packe sig vdash Døren, hand hagde andet adt besille och icke hand heller kunde fange anden Ret eller anden beskiede paa forne Arel W. wegenn Skult (Skultus, Schultheiß, Foged), er vet det Samme som Sydicus, Retslærd Medlem af Raadet.
- 4) Atd han end en Gang som var nestfergangue Juli war till Amsterdam, och hagde medt sig Kong. May. wor alder naadigst Herres forschriff till forne Borg. och Raadet.

De true med at faste Buddet paa Doren og overvældede ham med Grovheder¹). En Netsbetjent, han henvender sig til, erklærer, at han ikke vilde befatte sig med den Sag, om man gav ham 20 Daler, thi Købmanden var i Slægt med den ene Borgemester og med den første Skultus²), og den arme Anders Ingvardsen (Sendebuddet) maa nu atter vende tilbage til Ribe med en lang Næse, for paa Raadhuset der, at levere dette Bidrag til en Skildring af den hollandske Netspleje³). Ved samme Tid besyldte Folk i Jylland Bedkommende i Ribe for, at de lode sig besukke af Fremmede, der dreve Forprang⁴).

Indførselsartikler. Nu i al Korthed et Par Ord om nogle af de vigtigste Indførselsartikler. Humle ind-

- 1) Tha gick forne N. J. till B. och R. och offuer andt uorde thennom same Kong. May. Forschrift och begierede endnu gaudz gierne vdaß thennom, adt the wille were hannom, paa Aret Bessert, hans hofbonds Wegene behielpetig adt hanem mödte wedersaris saa mögit som retth waar offuer form. R. C. och adt hand maatte nyde Kong. May. forschrift gott adt; Tha kunde hand ingen bestedt saa vdaß thennem vden vndhe och vbequemes ordt, som the gassue hannem, och spurde om the waare plictige till adt betalle forne R. C. hans gieldt och motte ther vdoßfuer drage tillbage igenn till Danmarck medt then same bested.
- 2) Och ther hand waar kommet till Amsterdam, gif hand till een vdaß Stadztienerne och begierit aff hannom, adt hand wille gaa medt och forfare om forne Rheinholdt Corneliussen waar ther vdi Byen eller icke: Ther till suardt forne Stas Tiener, adt hand thet icke gierre tuerde eller willede, ther som hand endt kunde fange xx Daller for sin wmage, Thi forne R. C. horde then ene Borgemester oc første Skulten till.
- 3) Vidnet er dateret: midtir Then lessuerdag nest for Santi Valentindag. Amsterdam var endnu den Tid spant.
- 4) midtir tiisdag nestpfter Aduent Sendag. N. R. beratted och sagde for thennem, adt ther gick rochte och tiidend y Ner intland, adt ther wer noger y Ripæ, som fick en Ed. smær, en fick thou

fortes, som det synes, i betydelig Mængde fra Lybsland, (Oldenburg)¹⁾ og især fra Holland. Da det var en almindelig Nødvendigheds-Artikel, saa foranledigede dens Udsalgelse oftere Raadet, som synes at have taget Torve-Politiet under sin særdeles Varetægt, til at tage strænge Bestemmelser, for at forhindre Forprang eller Dpfjeb af denne Artikel, og derved dens Fordyrelse for menig Mand. Ingen maatte købe Humle i hele Sække, førend Humlesørerne havde staaet 3 Dage med aabne Sække paa Torvet²⁾. Dens Udmaalning maatte ene ske paa Torvet, og derved skulde stedse en Raadmand eller en af de 24 Mænd være tilstede efter Omgang³⁾. Ingen Humlesører maatte føre sine Varer fra Torvet⁴⁾, førend han havde staaet der

daller vdaß the forpranger som nogen tiidt siden forleden woythe fordelt her, dog nassu gaff hand ingen.

- 1) Betalt af Thøniss af Olden borig till Broupenge aff 20 Secher Hommel smaa og stoere.
- 2) Desligesse bleff beuilget och samtøckt, (1596) att naar her kommer nogen Homelmendt enthen medt Kareguoddy eller Andett, Tha maa ingen fordrifte thennem til att kiebe nogen heel Seck hommell til samkiøb, førendt the haffue holdenn medt same homble paa torffuett wdj tre Dage (under Borgerklabs Fortabelse).
- 3) Att naar her kommer nogen Kare-Homble eller føre her till Byen att vdmædis (udmaales) Tha skal the vdmædis paa thorffuiddt och icke andensteddy, Och tha skal en vdaß Raaditt stande huos huer Kare eller føre indtill dend er bliffuen vdmædit, och naar thet er omgangen medt Raadit Sa skal En vdaß the 21 mendt En effter anden ligesom the stauder scressuen stande hos huer Kare eller føre osv. (1598).
- 4) Att naar komer noget homblesører her paa Torffuidd medt homble, och effter hand har ladet thend sette, skal hand vdi 3 Dage stande medt oben Secke, om hand thennem opslar och selger aff thennom, naar 3 Dage ere forløbene, maa hand fare medt thennem. Men naar the will icke lade thennem opsla effter the ere bleffuen satte, Skal the wdj liige maade stande wdj 3 Dage och siden maa the fare med thennem.

i 3 Dage, og undertiden, formodentlig naar der var Mangel, vedteges at ingen maatte købe mere end et vist Kvantum (12 Skpr.¹). Enhver, der købte Humle til Bønder, maatte erlægge Bøder, og enhver gjøre Ed paa, at den Humle, han købte, kun var til eget Brug²). Humlesøfere, især de som førte Humlen tilføes hertil, købte og udførte igjen Flesk, Fisk og andre Produkter³).

Foruden det betydelige Kvantum Salt, som Friserne førte hertil, som forhen er berettet, omtales af og til Lüneburg (Lüneburg) Salt. Handelen med spansk Salt dreves fra 1622 af et eget, Kgl. autoriseret Kompagni, som organiseredes det nævnte Aar af fgl. Kommissarier. Dets Monopol gjaldt for hele Vestkysten, og dets Hovedsæde var her i Ribe, hvor 3 af de fornemste Købmænd bleve beskikkede til Kompagniets Forvaltere⁴). Alt i 1623 funde vi det i fuld

1) 1600. Disligiste bleff wedthaged, Att ingen maa fange flere homble end som 12 Skjper for thet første, Paa thorffuied vðaff nogen fare-guods eller andre homble, Och huilcken En, som bliffuer tillfagdt att staude och see paa same homble maal, maa raade for huilcken søck, som skall først oplæs.

2) 1598. Och huem som bestudis att kiebe homble till Bønderne skall bede vðj lige maade x Mk. til B. och R. huem som kieber same homble skall holde thennem wedt theris Edt, Att the kieber same homble thill theris egen huus behouff och ick till Bønder.

3) S. Cr. 1616. En hommelmand weigitt 1 Tdr. Thalle; en Hommelmand 1 Skpd. Flesk, 10 Ppd. Thalle.

4) Hans Friis, da Raadmand, siden Borgemeister, siger i sine egenhændige Aftegninger i den oftere omtalte Handelsbog: Anno 1622 d. 28de October paa Ribes Raadhus bleff Jeg, Jens Joensen, och Knud Lambartsen af Kon. Maj. Comiscario woris fiere Lænsmand Welb., Hr. Albret Ekeel, Effe Brock, Christen Høst oc Issuer Juel Danmarks Rigis Raad wuerde igen kaldt till det Spanske Compagnies Forvalter. Gud gifue os dertil Lykke oc gode Raad.

Virksomhed, skønt dets Optrøj først er dateret 6te Januar 1625. Det havde Monopol paa at drive Handel med Salt og Vin, Ret til Opkjøb af Produkter og Udsørsel af dem, endog naar denne ellers var forbudt. Kompagniet havde imellem Oplag paa Fano¹⁾. I Ringkjøbing havde det en Agent, som foruden at bestyre dets Handel med Salt og Vine der paa Stedet²⁾, skulde paase, at ingen uvedkommende Skibe uidsorte af de Varer, Kompagniet havde Monopol paa³⁾. Saltet kom dels direkte fra Spanien, dels blev det købt i Hamborg⁴⁾. Vinen er ligeledes undertiden hentet lige fra Frankrig eller Spanien, men oftere købt i Hamborg eller Holland⁵⁾.

1) 1625 daa gaff jeg N. for 24 Tønder, han førde fra Fano, Som hand icke der kunde selge.

2) Fra en saadan Beskyrer i Ringkjøb. har jeg fundet et Regnsk. for Aarene 1624—25, i hvilket han har modtaget 1316 Tønd. Salt: de 954 i Maj 1624 mig tilskikket fra Compani Skibenn, om hvilket vi af Kn. Lamb. Regnskab ved, at det i den Tid var kommet fra Spanien og laa i Romo Havn, det Ringkjøb. Regnsk. anfører ogsaa, at Fragt er betalt til 5 Studer, som førte Saltet derfra til Ringk. I 1625 fik han 362 Td. tilsendt fra Ribe. Hans Indtægt af solgt Salt i disse 2 Aar Tønden til 3 D. 8 s. beløber til 3581 D. Af Vin har han i samme Tid købt to Piber fransk Vin i Hamborg, og faaet et Dreh. sendt fra Ribe.

3) Blandt hans Udgifter findes i 1624 og 25, Baadse for att føre mig till ankomendis Skibe, att erfare om de hadde forbudue Whare inde, 2 D. 2 s. Budse thill boym. Hans Friis om dett Salt oc Wiin, som bleff indschibet med Compagniens Frihed.

4) Jeg har foresundet et Regnskab af Kn. Lamb. over Kompagn. Salt i Aar 1623—25, og af det ses, at han i Aar 1624 fik Salt direkte fra Spanien, som Companiets Skib førte fra Calles (maaße Caldas i Catalonien) til Romo, hvorfra 7 Smaaskibe fra Ribe (7 Studemend) bragte 800 Tdr. ind i Vaen til Skaar (Kværnsten). Byens Pramme førte disse til Stottet, hvorfra det fjortes til Kompagni-Pakhuset i Raadstuejelden. 954 Tdr. af Ladningen førtes, som ovenfor meldt, til Ringkjøbing.

5) I 1623 købte Knud Lamb. til forskjellige Tider af 3 Ribers-

Vin var i det 16de Aarhundrede en gængs Artikel. Her vare flere Steder i Byen offentlige Udsalgssteder (Winkjeldere) hvilke der ofte vil blive Tale om, naar jeg i et følgende Hefte kommer til at skildre Politivasenet, berøre voldsomme Dprien o.s.v. Raadet udnævnte 4 Mænd af sin Midte til at bestemme Vinpriserne, (satte Vinen) vifitere Udsalgsstederne, undersøge og prøve Vinen i det mindste en Gang hver Maaned¹). Hoved-Pakhu-

Borgere, 1 Korbmand, 2 Skipper, 850 Tdr. Salt; men hvilke alle bleve leverede i Hamborg. Læsten kostede 85 Mk. Iohf i Hamb. Her blev Tonden solgt for 3 Dl. I 1625 købte han det dets selv, eller ved en Skipper, dets gjennem Kbmands-Enken Margeret Bagge Pedersens. Denne, som har drevet en betydelig Udførsels-Handel, især med Flesk, Fisk og Dren, er vistnok Moderen til de Baggeseener, som spillede en betydelig Rolle her i Byen længere hen i Aarhundredet. Saltet var dets Bayer- (bayerst ?) Salt, dets spansk. Det første kostede i Hamborg 74 Mk. det sidste 71 Mk. Iohf Læsten. En betydelig Forstjæl paa Prisen fra 1623. I Ribe solgtes Tonden for 11 Mk. I Fortsættelsen af disse Bidrag haaber jeg at kunne levere en fuldstændigere Beretning om dette Handelselskab, dets Forpligtelser til Byen, dets Virksomhed og endeligt dets Dpber.

- 1) 1599 d. 22 August wdaff Hans Jessen, Ebbe Monsen, Thomas Jørgensen och Niels Griessbech Raadtmænd bleff thetthe efterskreffue Win sat, som the bleffue tilforordnede wdaff B. och R. Tha satte the først Bertell Strucks win, then beste for 28 s. Kanden, den næste 24 s., den 3die 20 s., den 4de 18 s. Niels Klockers win sat for 24 s., Niels Thogersens for 24 s., Ingeborg Laurez Thogersens for 16 s. Kanden. Siden var det stedse 3, en Raadm. og 2 af de 24 Mænd. F. Gr. 1605 ere efterskreffue tilschicket at waare paa Winhandel Bertel Struck Raadm. osv. I 1615: forordnit Lydich Andersen, Magnus Grane Raadm., Laß Bonum Borger, schal profue och sette huis win, som vdtappes her i Byen, Winkjeldere adt wifitere och besøge huer Monetsdag. 1617 blev 1 Raadm. 2 Borgere og Bykri- veren tilschicket adt haffue Indseende medt Winhandeler, som handler her i Byen medt Winhandel, baade medt Rinsch win,

set, hvor Binen oplagdes baade for Byen og for Egnet, var Kjelberen under Domkirken, af hvilken Kapitlet oppebar Lejen¹). Ogsaa fremmed Ol indfortes fordem og det ikke noget ubetydeligt Kvantum. Den Sort, som nærmest hyppigst og synes at have været mest afholdt, var Hamborger-Ol. De gamle Vedtægter, de saakaldte Bursprog, bestemte Straf for hver, som solgte Stader, Husumer eller Flensborger Ol under Navn af Hamborger²). Ogsaa dette skulde prøves og undersøges af Raadet paa Udsalgsstederne³). Endnu ind i det 17. Aarh. vedblev det at indføres⁴). Ligesom Byen havde sit eget Korn-Maal (Riber-Tonde til 10 Skpr.) sin egen Vægt (Riber Pund, c. 18 Pd. af vore Pd.) havde de ogsaa et eget Maal for flydende Vare, Riber Kande. Raadet besluttede 1613, at enhver, som udmaalte Vin og Ol med andet Maal, end

Frandsche win och Spansche win, och schall slikt winpræffuen haffue Indstende huer Mandesdag, oc Tagsten at lade Ansla paa Radhusdoren.

- 1) 1614 indstævnes Erkedegnen L. Egidius og Sognepræsten M. Nors fordi de havde forholden Welb. Kield Brockenhus, hans Wiin, som er indlagt vdi Capitets Kielderen for Kielder-Leien, og afvist hans Folk, der med Heste og Vogn kom at age samme Vin hjem „hannem til suor Hoffmuod och till suore schaade.“
- 2) Item ingen maa selge Stader Ol for Hamborger Ol ved sin Brøde, og i de udførligere Bursprog, 10, Ingen maa selge Stader Ol, Husumer Ol eller Flensborger Ol, som kaldes Ischar Ol for Hamborger Ol. (Ny Danske Magazin 2 Bind Pag 263 og 265.)
- 3) 1605; desligeste att waare paa Sild, Riid, tydt Ol och ald anden fremmed Drich medt Setten och Wrageri.
- 4) F. Ex. 1612. Betalt aff Jochum Gassing aff Hamborg Broupenge aff trej Karrer Hommel, en Pest Hamborger Ol; vdigien 4 schipund flesch, Sechs Degger Huder.

den rette Riber-Kande, skulde både 10 Rd., og Kanden, han havde brugt, hænges paa Ragen¹⁾.

Kalk indførtes fra Holland, især en Mængde fra Maffum i Vest-Frisland²⁾.

Specerier kom fra Holland og, især i det 17. Aarh., ogsaa fra Hamborg³⁾. Med Klæde har Handelen ikke været ubetydelig, og er nok drevet mest over Hamborg⁴⁾.

- 1) Af B. og R. og 24 Mend bleff samtyct i Dag (15 April 1613) att herefter denne Dag schall altid were och bliffue wdj Riber Bye en Ret Kande och Maal, efter Byens Kaaber Kande paa Radhus, saa ingen schall herefter vdtappe eller selge wdj theris Huse eller vden Huse i Kandtall entheu Oll eller Wiin, eller andre Staugis fremmede Drych medt andere Maade end med Ret Riber Maal och Kande, baade halff Kander, Quarter osv. Hvo som befindis her imodt att giøre och inden Huse eller vden Huse selger och mæder medt andeye Maal, end som for er vort, tha schall the hassue forbrott forst till Byen x Rd. och thieris Kande som the hassuer mædt medt schall hengis paa Kaagen osv. Hvo som mæder med Thre-Kande, thaa schall the laade theennem Lempe och brende medt Byens Brende osv.
- 2) F. Er. 1611. Betalt af skipper Peitter Ides af Mackom for tou Pram fra Namund till Brouen medt Katch. Ogsaa til Byens Arbejde kom Kalken derfra, f. Er. 1624. 12 April: daa gaff jeg en hollander ved Nassu Jochoom Borskens for 5 Lest. 1 T. Katch 14 lb, Tonden, Som B. och R. kioffte af ham til Byen 26 Dal. 2 Mk. 27 Maj gaff jeg en Hollander wdaff Westfris Land for 2 Lest Katch Tonden 13 lb. efter B. och R. befalning 97 enhalv Dal. Da det Sporgsmaal, hvillen Kalk burde bruges til offentlige Bygninger, for kort Tid siden voldte en betydelig Gjæring blandt vort Publikum, troede jeg, at det muligt kunde interessere at erfare, hvorledes Forsædrene løste denne vigtige Opgave.
- 3) Skyldig Jacob Krydenerer (Urtekræmmer) for Spedseri osv., item sendte han medt Soren Skudemand til Trf. Ellen Arenfeldt for 118 Mk. løbst. (Hans Friis Handelsbog).
- 4) Se f. Er. Hans Friis Handelsb. Aar 1637; 28 Juni sendte Arnoldt v. Ginkel fra Hamborg noget Klæde at betale paa 6

Spanst Klæde nævnes ofte og synes at have været en af de kostbareste Sorter (s. E. til 12 Mk. lybst Al.). Silkevarer tog man, for en Tid i det mindste, paa Silkekompagniet i Kbhvn.¹⁾, ellers fra Holland²⁾. Af Fløjel fordrede den Tids Klædedragt ikke lidet, ligel. af Tresser, Snorer³⁾ og anden Stads. Over Lybek toges især Hamp og Her, og der affattes Honningen⁴⁾.

Jeg vil slutte denne Skizze, som jeg haaber en anden Gang videre at udføre, komplettere⁵⁾ og fortsætte, med en Skildring af de Midler, der i det 16. Aarh. vare tilstrækkelige til at begrunde en Handel, og af dennes gradvise Fremskridt, givne af Bedkommende selv.

Niels Griisbek, som har begyndt den oft anførte Handelsbog, har bag i denne, blandt andre Notitser, anført: „I Anno 1580 tog jeg for mig selv, oc hafde ieg fri Pændin-

Maaneder for 815 Mk. 2 s. lybst; (Hamborger Bay ansattes til 6 enhald s. Al.) noch om Wittelsbag sendte Hendrich Alrendz af Hamborg mig noget Klæde adt betale paa Foraar betøber til 1371 Mk. 14 s. lübsch. noch sendte Hendrich 2 Stck. Spanst Klæde, som kost 428 Mk. noch 6 Stk. Klæde for 261 Mk. lübsch. noch for 12 Al. Klæde 144 Mk. l. I Margen har han tilføjet: offuer sendt met Karsten Pedersen d. 21 Jaun. 1638 en Veres-Breff paa 12000 Rdr., in specie. Af hans Bog ses videre at han samme Foraar ved sin „Diener“ blev skyldig i Holland 1663 hollandske Gylden. I 1625 er hans Betjent blevet 3522 Gylden skyldig i Holland.

- 1) Item 1627 blef jeg skyldig til det Silke Compani i Kiebenhaffu 511 Mk. lübsch.
- 2) Frises Handelsb. s. Cr. 1638 er jeg skyldig Martin Lambring i Waenstrat wdj waben van Lybeck; Amsterdam 331 Rd. 2 Mk.
- 3) Daniel Rutandt v waaren Strat v Strusen (Amsterd.) noch for di Snorer 56 gl. osv.
- 4) Om Frises Handel paa Lybek, se foran Side 65, Note 1.
- 5) Saaledes har jeg endny aldeles Intet oplyst om Toldvæsenet paa den Tid, om Gilden og andet mere.

ge 29 Dal. noch til Løn 40 Dal. noch 100, som jeg tog paa Rente, noch laant jeg 40 Dal. af Peder Baggesen, noch laant 20 Dal. af Anders Seffrensen, noch borget jeg en Hest af Hr. Martin¹⁾ i Nastrup for 21 D. noch borget jeg en Lest Rug af Hans i Endrup for 44 D. noch af Jan Haussen min Broder en halv Lest Rug er 22 D. uoch laante Anne Jbsdatter²⁾ mig 36 D. er In Summa 352 D. — Dermed har han begyndt. Fra 1591 af har han aarlig om Foraaret opgjort sin Status og indført Resultatet og det forløbne Aars Fortjeneste eller Tab i den omtalte Bog; her medregner han dog aldrig hvad hans faste Eiendomme ere værd. I 1594, siger han, 8 Marts var al min Udgjeld³⁾ 920 D., samme Dag mine Bøger 1389 $\frac{1}{2}$, min Gods 673 $\frac{1}{2}$, vdi rede Pendinge 309 D. Summa al min fri Gods foruden Eiendom er 1452 Dal. Summa al min Fortjeneste dette Aar foruden min Bygning og Mergrettis Bryllup 89 D. Jeg vil naturligviis ikke følge ham Aar for Aar, men kun anføre nogle enkelte; f. E. I 1595 Udgjeld 597 Dal.; Bøgerne 1441 D. mit Gods 929 D., hos de Bremer for Rug 706 D. i Lybek for Honning 130 Dal.; rede Penge 81 D. udlagt for Moder for Ving 160 D. Sum. al min fri Gods foruden Eiendom 2850 D., min Fortjeneste dette Aar 554 Dal. I 1598 er Resultatet: er jeg kommen til Agter udi dette

1) Præsten der paa Stedet.

2) Den hjælpsomme Veninde blev ikke Moer Griisbøks, thi ved Aar 1583 paa 3die pinsdag bleff jeg och kiersten trosloft udi hendes salig Faders Dørens paa ny Jord, og samme Aar den næst Søndag efter Bartholome Dag stod voris brøllup udi voris egen Hus paa Ny Jord: saaledes kaldtes den endnu ubrolegte Del af Skibbroen. (Se Profess r Thorups Program af 1839).

3) De Penge, han er bo. t. f. Idig. Indgjeld derimod, hvad han har tilgode.

Aar 565 D., men dette og det følgende er ogsaa de eneste, i hvilke han kommer til dette sorgelige, skøndt hyppigt desværre! ikke usædvanlige Resultat. I 1608 hedder det d. 12. Febr. Al min Bdgjeld 209 D. Mine Boger, Handskrifter oc Indgjeld nu vis, 3148 D. Min Gods, Dren, Hjo oc Korn oc Alt Andet 2676 D. udi rede Penge med de 700 Dal. Honning Pendinge, som stander udi Lybek 1052 D. Sum al min fri Gods foruden Huse og Ejendom 6667 D. I 1611 var Udgjeld 145 D. Boger og Handskrifter 4734, Gods, Hø, Korn, Stude Pander og en Ambolt, 2915 Dal. noch en Skibspart 72 D. alt fri Gods 8376 D. Summa er fortient, Gud were loffuet, foruden de 200 Dal. jeg fik for Suintrog 946 D. Endelig det sidste Aar 1618, i hvilket han overgav Handelen ganske til sin Søn, „var i Februar al min Bdgjeld 118 D. Mine Boger, Handskrifter og en 8 Part Skib 8422, midt Gods, Hø, Korn, Stude, Pander er 3914 D. vdi rede Pendinge 1778 D. Summa ald min fri Gods foruden Ejendom er, Gud were loffuid oc lade sin Belsig-nelse og Benedidelse were berudi 14000 D. ÷ 4, fortjent vdi dette Aar 928 D. Den Stald jeg kiofte uden Norport oc den Begravels-Steed vdi Kirken kost 200 D. So-li Deo Gloria!).“

1) Sønnen, Borgemeister Hans Friis, har i samme Bog noteret nogle af sine vigtigste Livs-Momenter, ledsagede stedse af gude-lige Udraab og Dufker. Han er født, siger han, 1687, i hans Forældres Hus, som han nu selv beboer. Det laa, saa vi ovenfor, paa Ny-Jord. Der maa altsaa have været anseeligere Steder end nu; thi i 1627—29 medtog H. Friis østere Tyrsten af Sachsen-Lauenborg, som var keiserlig Guvernør i Haderslev-Amt, og havde ham med Følge endog imellem i flere Dage (Program 1834, Bilag 22). Han nævner ogsaa i Anledning af en Ildbrand en anden af de anseeligste Købmænd og Raad-mænd, Jens Joensen, som sin Nabo. I sit 15de Aar blev

Fris af sin Fader bragt til Hamborg, og var der for at lære at skrive og regne, omtrent halvandet Aar, fra Paaske Dag 1602 til Jbedag (Jacobsd. d. 25de Juli) 1603. (Faderen har noteret et Sted, at han gav i Kost og Logis for lille Hans 26 Daler i Penge og til Forering 1 Fjerding Smør, 2 Fleskes Bøster og Fisk for 1 enhalv Dl.) Derypaa kom H. Fr. til Kjøbenhavn i Lære, hvor han tjente i 7 Aar, saavel i Krambod, som andensteds, indenbyes som udenbyes, kaldtes hjem og bestyrede Faderens Handel til 1618, hvorefter han overtog den for egen Regning, blev Raadmand 1620 og Borgemeester 1623. De øvrige Notitser er om hans Giftermaal, hans Børns Fødsel og hans Kones Død, hvormed han ender. Af andre Begivenheder taler han kun om den store Vandflod 1634 Natten mellem 11 og 12 Okt., da paa 3 Timer fra 11 til 2 sleg Vandet saa stærkt og højt, at det gik tvært gennem Domkirken, Stibe og Skuder bleve opsatte ved Farnup Kirke; alle Broer, Dammer og Diger, Møller Huse og Stalde meste Part fordærvet og nedslaget. I Farnup Sogn blev allene 295 Mennesker. „Gud were dieris Siel uadig, oc forskone os fremdelis for Sadane gudhs store Vredis Straf for dit hellige Nassus Skyld.“

Tillægs-Note til Pag. 28:29: At det Foregivende at have været i tyrkisk Fangenskab ikke altid har været Opsvind af Waagabonder, og Umobning om Bidrag til Løsepenge (Ransom eller Ransun, som de skrive det) ikke altid har været Paaskud for Trygleri, finder jeg i Handelsbogen et ikke uinteressant Bevis for, hvilket jeg forhen har oversat: „Item haffuer jeg hos mig (Maret nævnes ikke men de nærmeste Antegninger ere fra 1627 og 1629) 145 Rd., som er aff di Rendsen Penge som Clemend Maltbeck skulde haffue weridt randsouirt for vdi Tyrky, som wor ofuergivrdt paaverel till Voel de Willom vdi Amsterdam. Och effterdi det befandtes, adt Personen war død, kom Pengene tilbage fra Holland och stander hoes mig, mens di 5 Dall. som fattes vdi 150 er forunkosten effter Hendrick Willumsens beuisse, som oc findis hos mig. Herunder er skrevet med andet Blæk, og kjendeligt langt senere: Disse Penge er nu beultgett till Gilden oc stander vdi Jens Arilds Hus y Grobrodregade, som Gilden haffuer Pant for.“

Bilag.

1.

Kong Erik Glipping forbyder sine Læns mænd og disse Fogder at forhindre Skibbrudne i at bjerge deres Gods selv eller ved hvem de vil. (1282).

Ericus dei gratia danorum Sclavorumque rex omnibus presens scriptum cernentibus in domino salutem. Conquestum est nobis a dilectis nobis mercatoribus regni nostri et aliis extra nostrum regnum commorantibus, quod quotiens aliqui naufragium patiuntur, magna eis injuria per aduocatos et eorundem officiales contra leges patriæ violenter infertur. Unde nos leges in libro legali de naufragio a rege Waldemaro felicis recordationis avo nostro edito apud omnes et singulos in regno nostro naufragium patientes illibatas conservare volentes, districte prohibemus, ne quis aduocatorum nostrorum vel eorundem officialium seu quisquam alius andeat aliquos naufragos, qui per se seu per aliquos alios res suas salvare poterint, impedire. Quod si quis ausu temerario contra nostram prohibitionem attemptauerit, regiam non

effugiet ultionem in bonis pariter et persona. In cuius rei Testimonium sigillum nostrum duximus presentibus apponendum, Datum Worthingborgh Anno domini MCCLXXXmo secundo proxima sexta feria ante dominicam palmarum, presentibus dominis Nicholao præfecto Lundensi, andrea fratre suo, Joon litle et petro dapi-fero nostro.

(Originalen i Raadstu-Arkivet er paa Pergament med vedhængende, temmelig konserveret Segl).

2.

Kong Kristian den 1stes Stadfæstelse af Erik Menveds Privilegier paa Ribe fri Strømme (1455.)

Wii Cristiern met gudz nadhe Danmarcks Norgis koning Greue y Oldenborgh oc Delmenhorst Göre widerlight alle mend, som nw ære oc komme skulle att för oss har wæriþ wor ælskelighe borgemester oc radmen y Ribe met et wor forfather koning Erics breff som giffuit war y Nyborgh effter gudts byrd mclxxxiiio ste bartholomei afften ludende om friiheet paa forstrand och haffne wedt list manöo oc anderstedz vden for ribe &c. hwilket wor forfathers breff wii haue ladhed wedherhenge thette wort opne breff oc stadfeste oc fuld-
burdhe thet i alle syne article ubrödelighe holde scule, fforbyudende alle ehwo the helzt ær eller wære kunne oc serdelis wore foggede oc æmbitzmend forne wore borghere i Ribe pa swodan friiheet oc priuileger i noghen made at hindre quælie eller vforrette vnder wor koniglighe heffnd och wredhe. Datum in castro nostro ripensi vigilia ascensionis Dni, nostro sub secreto. Anno Dui medlquinto.

(Efter Pergaments Originalen; Sigillet er afrevet.)

Forbud mod Udførsel af Tømmer undtagen til Øerne og Eyderstedt¹⁾ (1480.)

Wij Cristiern mett gudz nade Danmarcks, Sweriges, Norges, Vendes oc Gothes Konig, Hertug i Sleswiig ock i Holsten Stormarn oc Dithmerschen Hertugh Grewe i Oldenborg ock Delmenhorst Hellsse ether oss elskelige werduge father Biscop peder i Ribe oc wore elskelige borgemestere oc radt sammestedz kerlige met Gud oc wor nade. Wither kære wenner att oss ther till widdende wordet, at ther aff byn oc annerstedz ther omkring vdföres meget timber vdenlandtz Swo at skowene thermet forhugges oc sammeledes wore Borgere ther aff Byn oc andere wore vndersathe kunde ey ther fore fange timber till theres Huszbygning. Tha wele wij nw for thenne oc andre saghers skyld, at ther omkring eller ther aff byn Inthet timber her efter schall vdföres vdenlandz vden allene smaat Timber till wore Land sild, før oc eyderstæde. Thi bede wij oc biwde ether ati her vppa lade ware tage at thette swo aldeles holdes i alle made, ock lader thet engelund. Thi wij forlade oss ther wisselige till. In Christo valet. Datum in castro nostro Nybbwrgh feria sexta post Dionysii et sociorum ejus martyrum anno Dni mcdlxxx nostro sub secreto dorsotennis impresso.

1) Jeg har uden Tvivl fejlet i at søge det i Regnskaberne oftere nævnte Westermersch i Vestermark i Eyderstedt (foran Pag. 44). Herved menes vistnok Dagebüll, hvor Overfarten til Föhr er, som den Gang var en Ö, og som efter Dauckwerth ogsaa kaldtes Westermersch.

4.

Rettertingsdom, afsagt af, Kong Hans (1483) mellem Hans von Alefeldt og Raadet i Ribe om Byens fri Strømme. (1483.)

Wij Hanss met gudz Nade Danmarks, Norges Wendes oc Gothes Konning, utuald Konning¹⁾, Hertugh i Sles- uigh, Holsten, Stormarn oc Ditmarsken, Hertugh, Greffue i Oldenborg oc Delmenhorst Göre alle wider- light, ath Aar effther gudz byrd medlxxxtertio fe- ria sexta proxima ante diem sti Urbani pape for oss paa wort Retherthingh i Graabrödre Clostersto- we i Köpenhaffn nerwerendes oss elskelige oc wer- dugste oc werduge fædre erchebiscop Jens Brostrop i Lund, biscop Oloff Mortensen i Roskylle, Biscop Karell i Othens, Biscop Niels Glud i Wiborgh, biscop Eyler i Arus, Doctor Cristoffer prouest i Roskylle, Hr. Prior Jep Mortensen i Antworskow, Hr. Abbed Oloff i Soore, Hr. Erich ottesen, Hr. Claus rönnow Hr. Niels Eriksen, Hr. Strange Nielsen, Hr. Johan Oxe, Hr. Knud Tygdesen²⁾ Hr. Lodvig Nielsen, Hr. Werner Barsberg, Hr. Eggert Krummedige, Hr. David Hack, Hr. Niels Thomsen, Hr. eskil göye Hr. Anders Jacobsen Riddere, Henrich Mø- genstrup Landsdommer i Sielland, Bent Bille³⁾ Claus Bryske, Pether Nielzen Landzdommer i Skane, Oluff Mortensen wor Landzdommer i Nörre Jutland, Laxman oc mange flere gode men ther tha nerwerendes wore, wore skickede Siword rettlöff pa Hans von Annefeldts

1) „til Sverrig“ er glemt af Copisten.

2) Dette Navn er vist ikke ganske rigtigt. I Afskriften i Detlef Hansens Samling hedder han Wundsen,

3) Afskriften har Berent,

wegen pa then ene side oc Jver Nielsen¹⁾ oc Las Pethersen Borgemestere i ripe pa then annen side om trette oc Dele the sammen haffde, Tha lod for^{ne} Siword lese een schriffth ath for^{ne} Hans von Anefeldh kerde, at Burgerne i ripe woldelige toge hansz skiib oc korn fra hannem i hans Laan i hertugdömmet oc ther til stockede oc blockede hans tienere imod logh oc reth Meth flere article oc Kæremall, som thenne schriffth inneholder. Ther til suarede for^{ne} Burgemestere, ath the behindrede thette skiib pa Riber frii ströme, som war en wxiöes²⁾ innen for Liist oc ey i hans von Anefeldz laan oc i rethe lagde the gode Privilegier wed tu hundrede Aar gamble, som Konninger, Herrer oc förste haffue vnth oc giffuet Ribere Indbyggere meth theires frii Strömme³⁾ oc forstrand, som er Liist, Mannö oc alth thet imellom for^{ne} Liist er oc indtil Riberby met theres Haffne oc Dyb Huilke Privilegier wor kære Hr. father Konningh Christiern hues siell gud nade, haffuer stadfest oc fuldburd met sit obene breff⁴⁾ oc ther till lode the lese worth breff som wii oc Danmarks raadh them haffue tillscreffuet oc forbudt noget Korn wd at föres oc budet at hindre thennem, som gjorde imod worth forbudh Item ydermere haffue the oc godh Bewiisningh ath the behindrede for^{ne} skiib mere end een wxiöes

1) Ventelig den samme, som under Navnet Store Jver er den første i Rækken af Borgemestere hos Terpager, som dog først lader ham optræde 1588. I en Rettertingsdom af 1587 nævnes han ogsaa,

2) Uxiöes — Ug siöes. I Afskriften „en UgeSöes.“ Skal det betyde en Uges Sejlads, saalangt man almindelig sejler en Uge, saa faar man kun maadeligt Begreb om den Fart, de da skjar.

3) De fire sidste Ord ere ulæselige i Originalen og supplerede af Afskriften.

4) Her er atter et Hul i Orig., som er suppleret efter Afskriften.

innermere¹⁾) end theris frihed wdrecker Tha gaffue the them i rette for oss pa bode sidher, Tha sagde wii swo for rette effter theris gode Previlegiens oc obne breffs Liudelse som the i rette lagde for oss som wore i alle made yforderffuede, tha bör for^{ne} Riber Indvaanere alle the haffue oc forstrandh qwitte oc frij at nyde oc beholde, som ere mellom liiste oc riberby oc ydermere ath enghen maa skiibe eller wdföre noget godz ther emelom wden met Borgemestere oc raadhs willge oc tilstedelse, Thii forbiwde wii alle ehuo the helst ere heremodh at göre i nogen made. Derffues oc noget ther emodh at göre tha maa the thet forfølge met theres stadz reeth, Oc ydermere ath hues the haffue giorth paa for^{ne} Skiib oc korn oc then man som grepen wor, thet haffue the giorth met rette oc döme wii them alle som met wore, bode i raadh oc gierninger qwitte oc fri oc angerlöse i then sagh. Datum anno die et loco supradicto. In ejus rei testimonium sigillum regni nostri Dacie ad causas presentibus est appensum. Teste Efrardo grubbe de tryggewelde Justitiario nostro dilecto. In testimonium omnium premissorum.

5.

Kong Hans konfirmerer Ribes ældre Privilegier 1483.

Wii Hauss met Gudz nade Danmarckes Norges Vendes oc Godes Konning Vduald Konning til Swerriges Rige Hertug vdi sleswig oc hertug vdi Holsten stormarn oc Ditmarsken, gressue vdi Oldenborg oc Delmen-

1) Afskriften har „ydermere“. Meningen er, at de anholdt det omtalte Skib en „Uge Söes“ inden for Grændsen af deres privilegerede Farvand.

horst Göre alle witterligt at wii aff wor synderlig gunst
 oc nade swo oc fore wore kære Vndersatters Borgeres
 oc menighedz vdi wor oc kronens Kōbsted Ribe boendes
 beste oc bestand skyld haffuer taghet, annammet oc vnt-
 fanghet oc met thette wort obne breff thage, annamme oc vnt
 fange oss elskelige Borgemestere Radmen oc mene Al-
 myge vdi Ribe vdi wor Konniglige hegn, worn fredh oc
 beskerming besynderlige at forsvare oc fordeytinge¹⁾ till
 Rettthe oc paa thet at for^{ne} wor oc kronens Kōbstedh
 maa this ydhermere bygges oc forbethres oc for^{ne} wo-
 re kære vndersatte mwe this bæther wedkomme at vd-
 giffue oss oc wore effterkommere Koninge vdi Danmarck
 theris aarlige Byskath oc thieniste haffue wii vnt stad-
 festh oc fuldburdhet oc met thette wort obne breff vn-
 ne stadfeste oc fuldburdhe for^{ne} Borgemestere Radmen
 oc menighet vdi Ribe alle theres priuilegier nadher oc
 friihedher, som wor kære her father Konng Christian
 hwes siel gud nade oc andre wore forfæthre fremfarne
 Konninger i Danmarck oc Hertuger i synderjutland then-
 nem nadelige vnt stadfesthet oc fuldburdhet haffue.
 Swo at the thennem nyde beholde oc bruge mwe oc
 skulle vdi alle made oc alle article effterthii som for^{ne}
 wor kære Hr. fathers oc andre wore forfæthres frem-
 farne Konningers i Danmarck oc Hertugers i synderjut-
 land obne breff for^{ne} wore kære vndersatte vdi Ribe
 ther vppa giffne ydhermere inncholge oc vtwise oc be-
 holde wii hoss oss then Mact for^{ne} theres priuilegia at
 forwandle effther thii som oss tyckes nytteligt wære oc
 behoff göres effter wort elskl. Danmarcks Righes Radz
 Radh. Thii forbywde wii alle ehwo the helst ære eller
 wære kwne oc serdeles wore oc kronens fogethe oc

1) vertheidigen; Ordet i Texten ved jeg ikke oftere at være stødt paa.

embetzmene oc alle andre forn^e wore vnder satte Borgemestere, Radmen, Borgere oc mene almwe vdi forn^e Ribe emod thenne wor besynderlig gunst nade oc beskermelse pa persone eller godtz vdi nogher made at hindre eller hindre lade mödhe platze dele vmage eller vdi nogher made at vforrette Vnder wor kongelige heffned oc wrede. Datum in castro nostro Hafniensi feria sexta quatuor¹⁾ proxima post festum pentecostes anno Dni millesimo quadingentesimo octuagesimo tertio nostro regali sub secreto presentibus inferius appenso.

(Efter Originalen paa Pergament).

6.

Forbud mod Kornudførsel paa Ribe Byes Strømme 1491.

Wii Hans met gudz Nade Danmarcks, Norges, Vendes oc Godes konning, vduald til suerige, Hertug i Sleswig oc Hertug i Holzsten, Stormarn oc Ditmersken Grefue i Oldenborg oc Delmenhorst göre alle vidherligt at wor borgemesthere oc Rad i Ripe haffue beræth fore oss at ther föres möget korn vd af theres ströme ther fore Byen emod swodant forbud som wij oc wor kære Brödre vdi wore Land oc Righe giord haffue Thii haffue wii Befalet oc fuldmacht giffuet forn^e Borgemester oc Rad i Ribe at hindre oc töffue alt thet korn oc annet godz som pa theres strömme kommer met thet skæl²⁾ at thet skal vdföres imod forböt. Datum in castro nostro Kollingie Die commemorationis animarum anno dni Med nonagesimo primo nostro sub Signeto.

(Efter Originalen paa Papir).

1) Her er et utydeligt abbrevieret Ord, der ligner lidt tempus.

2) c; den Hensigt.

7.

Befaling til Jndbyggerne i Hvidding, Frös, Kalslund og Gram Herreder at söge Torv og Marked i Ribe (1491).

Wii Hanss met gudz nade &c. helse ether alle wore kære vndersatte, i huem i helst tilhöre eller thiene som bygge oc boo i hwidding herret frötz herret kalslunds herret oc Gramherret kerlige met Gud oc wor nade Vither at Borgemester oc Rad i Ribe haffue bereth her fore oss Atj ey nw wele söghe market ther till byen i pleye at göre, bede wij ether oc biwde alle ati hereffter söge till for^{ne} by till thorff oc till market som i haffue giord aff Arild tiid oc gammel sedwane oc lader thet Ingenlunde vnder wor hyllest oc nade. Datum in hadersleue feria quinta proxima post omnium sanctorum anno Domini Mcdxcj^{mo} nostro sub signeto.

Paa Foden er paategnet: lest paa frösz herrids ting for Dom og Ret Thorsdagen d, 30. Dcbr. 1675. — Kgl. May Ridefoget welagt. Lauridz Petersen begjerede en Copia herefter — og paa den anden Side: lest paa Kalszlund herredsting for Retten Fredagen d, 31. Xbris 1675.

8.

Tilladelse for Ribe Köbmænd at köbe og sælge over alt i Köbstederne i Jylland 1492¹).

Wii Hausz met gudz nade etc. göre alle vitherligt at wore vndersatte Borgemestere radmen oc Köbstederne her i Jutland wore nw her i Randers fore oss oc wort elskelige Rigens Rad her nw tilstede wore om twedract them emellom wor om köbmandszskab etc. Tha

1) Dette Dokument er, ligesom flere af de andre her aftrykte, nævnet i Pontoppidans Atlas Tom. 5 Pag. 609, hvor det siges tillige at indeholde Tilladelse till at udtappe Vin i Kandetal, men hvor om Intet findes i Dokumentet.

effther wort elskelige Rigens Radz Rad vnne wii oc tillade, at hwar wore köbstedemen i Ribe kommer i wore Köbsteder her i Landet mwe the köbe oc handtere theres Köbmandskab met borgere gjæster oc bönder hwer hoess annen effter som thennom behoff göres oc hwess the swo köbe mwe the vhindred före i Landet hwort the vele. Datum in opido nostro Randrusiensis octavo Epiphanie domini anno ejusdem medxc secundo nostro sub signeto.

Originalen paa Pergament, Sigillet mangler.

9.

Tilladelse for Middelfart Borgere at före Korn til Ribe. 1510.

Wii Hanss met gudz nade Danmarcks, Sueriges Norges Vendes oc Gothes Koning, Hertug i slesuig, Holsteen, Stormarn oc Ditmersken. Greffue i Oldenborg och Dellenhorst giöre alle vitherlicht at oss er till vidende wordet at nogre wore kiære vndersatte vdi vor kiöbstedt medelfar haffue korn oc andre ware som thee vele före till wor Stadt Riibe oc at thennom göres ther paa hinder, swo at the swodanne ware diit ey före mwge, Tha efftherdii at swodanne handling ær paa begge sider imellom wore vndersatte i wort rige Danmarck oc ær thet forbudt som wii oc wort elskelige raad giort haffuer ther met vforkrenket, haffue wii vnuendt oc tilladt oc met thette wort obne breff vnde oc tillade at forne wore kiære Vndersatte vdi medelfar mwe före till Riibe hwes korn oc andre ware thee haffue oc selge vele forbiwdendes alle ehwo thee helst ere eller were kwnne oc serdeles wore Borgemestere oc raadmen vdi for^{ne} vor kiöbstedt medelfar thennom her emod at hindre, hindre lade

eller i nogen made forfang at giöre vnder wor hyllest och nade. Giffuen paa wort slot Synderborg Georgii martyris Dag Aar etc. mdx vnder wort Signet.

(Efter Papirs-Originalen i Raadstu-Arkivet.)

10.

Ribe fritages for Told af Rokkel, Skuller og anden grov Fisk, som falder under Vesterherred. 1527.

Wii Frederich met gudz nade Danmarcks Vendes oc Gothes Konning, vdvaldt Konning till Norge, Hertug i Sleswich holsten Stormarn och Ditmerschen Greffue y Oldenborrig och Delmenhorst Giöre alle witterligt at wore kære vndersaatthe Borgere vdy Ribe haffue beclageth fore oss ath the nu Beswares met vloglige toln aff Roker, skulur och andhen groff fysk som tagis vndher westher herrits siidhe ydermere en gammel sedvane Thii haffue wii aff wor sunderlig gunst oc nade vnth oc tillath oc nu mett thette wort obne breff vndhe oc tilladhe at forne wore Vndersaatthe mue oc skulle være altin-
gest¹⁾ frii fore slyg ny tolnu oc icke beswares ther met ythermere end som sedwane war vdy hogborne förste Kong Hanzzes wor kære broders tiidh, dog saa ther icke skulle fiske flere end som ther pleyer at fyske aff gammel tiidh. Thii forbiwde wii alle ehwo thee helst ere eller være kunde serdeles wore fogether Embedszmen oc alle andre forne wore Vndersaatthe y Ribe her emodt hinther eller forfang at giöre vnder wort hyllest

1) Aldeles, ganske. Man kan slutte af denne Forordning, at det paaankede Paalæg er sket i Christian d. 2dens Tid.

oc nade. Giffuet y wor Stadt Ottensjö ottensdag nest
effther wor frue dag assumptionis Aar etc. Mdxvii.

Tygge Krabbe marsk.

(Efter Papis Originalen.)

11.

Tilladelse til at hæve Töndepenge af fremmede Skibe.
1545.

Wii Christian mett gudts naade Danmarcks, Nor-
ges, Wendis och Gottis konningh, herthugh i Slesuigh
Holsteen Stormaren och Dyttmerschen Greffue vj Ol-
denborgh och Delmenhorsth Gör alle witterligt att eff-
ter thii wore vndersotte Borgemestere Raadtmentd och
menige borgere heer vj wor köbstedt Riibe haffue
nu berett for oss huorledes att the finde thennom stor-
ligeen besueret mett the tuende siötönder som the for
thendt menige siöfarendis mandt schulle holle alle tiidt
ferdige paa Riiberströme. Tha haffue wii nu aff wor
synderligh gunsth och naade vndt och tilladett och mett
thette wortt obne Breff vnde och tillade att forne wore
vndersotte heer vdi Riibe mue vppebere och till then-
nom annamme tuo skellingh danske till toldt aff huer
vdtlendiske mandt for huer lesth godtz som the heer
indt for Byenn eller vdt igenn förendis worder till saa
lengi wii anderledis ther om tillsiigendes worder, Thii
bede wii och strengeligen byude alle fremmede vdtlen-
diske köbmendt som heer for byenn eller igenn theris
godtz heer vdtförendis worder, attí till gode rede vdt-
giffue forne wore vndersotte heer vdi Riibe tuo danske
skellingh aff huer lesth godtz som i heer vdt och indt
förendis worder effther som forskreffuit staar, Saa frampt

att ther fore nogenn fordrister sigh till att forlöbe samme toldt och icke then reddelige vdtgiffuendis worder Tha schall handt ther for straffis som wedt bör. Thii lader thet ingenlunde. Giffuet vdi wor kiöbsted Riibe Sancti Hans DagH midtsommer Anno etc. mdxlv vnder wort Signett.

Johan friiss Canzeler.

(Originalen er paa Pergament med vedhængende, særdeles vel konserveret Sigil.)

12.

Forbud for Fiskere paa Vestkysten at sælge deres Fiske til Udlændere (1548.)

Wii Christian mett gudz naade Danmarckes Norges Wendes och Gottis Konning, Hertugh vdi Slesnigh Holsten, Stormarn oc Ditmerschen, Greffue vdi Oldenborg oc Delmenhorst helse ether wore och Kronens Vnder-sotte som bygge oc boo offuer aldt Mandöö faanöö Sönderhoffuit, Langelegh Westersiide Nyeminde oc paa alle andre slige Fiskerleyer vnder westerlandsiide vdj Ribet stigt liggendis euindeligh mett gud oc wor naade, wiider att oss er tillindendis worden, hvorledes atj bortselge till vdtlendiske Kiöbmendt meste partten ethers Fisk bode skullerne oc andere fisk som ther fanges huos ether paa fiskerleyerne och mange aff ether forleggis¹⁾ oc fange meste partten ethers fiskeredtskaff aff wore vndersotte bode vdi Riibe Warde och andre wore Kiöbsteder heer vti wortt Lanndt Nörre-Jutlanndt och blifuer heraff stoer dyer tiidt her vdi Riiget ydermere

1) Forstrækkes, faar forud.

endt som tillforne werett haffuer att samme fisk saaledes bortt selges till vdtlendiske Kiöbmendt Thii bede wii ether alle och huer serdelis strengeligen byude att heer effter aldeles inngen fisk borttselge till nogenn vdtlendiske Kiöbmendt, medenn alene till wore egne vndersotte Riigens Indbyggere oc till¹⁾ paa nogen maade fordrister sig nogenn heremodt at giöre, tha skall han thermet haffue forbrött allt hans Fiske retskaff till hwilcke som therpaa kerer och ther till mett böde xl marck till sit Herrskaff. Thi lader thet ingenlunde giffuet paa wort Slot Collinghusz Löffuerdagen nest effter wor herres Himmelfarsdagh Aar Tussinde fem²⁾ hundrede fyrgetyffue paa det ottende.

Vnder vort Signet.

(Pergaments-Originalen er meget beskadiget og paa nogle Steder ganske utydelig.)

13.

A.

Forbud mod Udførsel af Fødeuare 1541.

Wii Christiann medt Gudz Nade etc. göre alle witterligt att effter thii wii haffue forfaret aff the mangfoldig klagemaal, som for osz er komen then store och vanskelige Dyre-tiid som sig begiffuer hervdj Riget, saa ath korn och andhen fetalie haffuer her til weret soldt och köfft mangesteder her i riget, meget dyrer end thet nogenstedtz vdj tydsland gieldet haffuer. Tha haffuer wij aff mange wore vndersatters begeringe meth

1) Her er Bræk og Huller i Originalen, som giöre den ulæselig.

2) „fem“ er næsten ulæseligt men bag paa Dokumentet staar to Steder Aarstallet 1548.

wort elskl, Danmarcks riges raad som her nw forsamb-
 let er thet nw saa beuilligt och samtyckt ath aldeles
 intthet korn fetallie oc edende ware skall skibes eller vd-
 föres her aff riget, förend wii lade wore breffue ander-
 ledes therom vtgaa. fordrister sig nogen geistlige eller
 wertslige, indlenske eller vdtlenske her emod vdt at
 skibe eller vdföre korn fetalie eller nogen edende wa-
 re aff riget eller bliffuer befundhen ther met, Tha skul-
 le the ther met haffue forbröt huisz the haffue met ath
 fare och haldelen theres boeszlod och andhen haldelen
 them som the handeler met, bedendes och biudendes alle
 wore fogdher embetzmend borgemesther raadmend by-
 fogeder tollere och alle andre attj haffue flitige tilseen
 at thet saa fast oc wbrödeligen aff alle och huer ser-
 deles geistlige oc werdtzlige indlenske och vdtlenske
 wed mact holde saa framt som huer effter syn person
 wil icke lide straff ther fore effter wor ordinantzess liu-
 delse Thi lader thet ingenlunde. Giffuen paa wort slot
 köpinghaffu tiisdagen nest effter palme syndag anno
 mdxli vnder wort signet.

Thette förne breff finge wii icke til ribe förend then
 mandag nest effter syndagen cantate ther klocken wor
 mellem tre och firre afften.

B.

Wii Christian met gudtz nade etc. Göre alle wit-
 terligt ath wii nw haffue forfaret oss elskl brede Rant-
 zow wor mand, raad och embetzman paa wort slot ha-
 derslöff ath skulle indskicke sit wisse bud ind wdj nör

Jutland och ther lade köbe saa mange gressÖxen och fisk, som han behoff haffuer ath bespise och försörge for^{ne} wort slot met Thi bethe wij och bywde alle wore foghter embedtmend och alle andre athi ere for^{ne} brede rantzow eller hanss fuldmectige behjelpelige ath become same öxen och fisk for wore penge forbiudendes ther for alle huo the helst ere eller were kunde for^{ne} brede rantzow eller hansz fuldmectige her imod paa samme gresz Öxen och fisk som han vdj saa maa- de paa wor wegen köpende wdriffuende och wdförende wordher ath hindre eller nogen made forfang ath göre wndher wor hyldest och nadhe, Giffuen wdi wor stad Malmöe sancti Jacobi apostl dag anno wnder wort signet mdxlj.

Och same breff kom icke hier til ribe förend i dag helle korszdag exaltationis Mdxli.

(Aftrykt efter Raadstuprotokol.)

14.

Wdi anno 1596 och Anno 1597 haffuer Kong M. Konning Christian vduaald Konning ladet sin Naadis almindelige Forbud vdga om Rug at vdföre aff Riget, oc vdi Anno 1598 ladet forbyde adt intet Byg eller Malt skulde vdföris aff Riget, Da efterdi Riber Borgere oc Indbyggere ere aff fremfarne Herrer oc Koninger I Danmarck Saa oc förster vdi förstendommen Slesuiig oc Holsten (som da ogsaa haffuer haffd Regimentet i Riget) priuilegret at maa imod Forbud vdföre aff Riget icke

alleneste Korn men ocsaa Smör, Flesk oc all Anden
 Waare, wanseet nogen Forbud, haffuer Borgemester oc
 Raad hervdi Ribe wed Waldemar Parszberg, da Lensz-
 mand her paa Riberhusz, ladet hosz hans Naade oc hansz
 Naades Regerings Raad, vdi hans Naadis wmyndige Aar
 om slig deris Priuilegier oc Friheder ladet titkendegiffues,
 at dennem icke skulde imod samme deris Priuilegier
 paa Vdförszel giöres Nogen Forhindring. Oc haffuer de
 bekommet denne effterscreffne Forbeskeed tilbage vdigen,
 som effterfølger. Först welbemelte Waldemar Parszbergs
 hans Missiue oc Sendebreff, at hand hosz Kongelig Re-
 gerings Raad derom haffuer ladet anholde oc derom be-
 kommit de fire Regerings Herrer deris scrifftlig Ansuar,
 Lydendis effter Indgangen, Helsen oc Taksigelse in Ori-
 ginali Ord fra Ord, som effterfølger. Kiere Waldemar,
 Som Eder er witterligt, at woris Naadigste Herre Printz
 oc vdualde Konnings obne breffue ere vdgangne om For-
 bud, at ingen Rug skal vdföres aff Riget, saa haffue
 wii forfarit, at Riber Byes Indbyggere haffue Priuilegi-
 er, at de mue vdföre Korn enddog Forbud er skeet
 derom her vdi Riget, och samme deris Priuilegier aff
 fremfarne Konger at være stadfest, saa giffue wi eder
 derfor paa voris naadigste Herris Vegue, venligen tilken-
 de, at dennem effter slig Leilighed, maå være frit for
 deris Korn at vdföre oc deris Næring der met at söge,
 som de hertil giort haffue, Indtil saa lenge I fanger
 Anden Beskeed derom, Dog skulle de icke mue inddrage
 her vdi Iutland oc til Forprang Rigens Indbyggere til
 skade kiöbe Rug ellsr Haffre, oc den vdsckicke imod de
 Forbudsbreffue, som om Rug at vdföre vdgangen ere.

Thette vi Eder venligen icke ville for holde. Datum
Hyllested, den 15 Dag Martii Aar 1596.

Peder Munck, Manderup Parszberg,

Jacob Seefeld, Albret Friisz.

(Efter en Kopibog i Akivet, skrevet 1601)

15.

*Forbud mod at sælge Skibe til Udlændinge, förend
de ere 10 Aar gamle (1554).*

Wii Christiau met Gudz Nade etc. giöre alle witerligt at ephter thij wij ere komne vdi forfaring, at ther bigges mange skybbe vdi wort riget Dannemarck oc Norge oc skouffene ther vdi Riget ther met storligen ödelegges, oc nar the ere bygde oc kunne bruges vdi Söen, Sellges the strax störste parthen vden rigerne, Saa at wore Vndhersatte ringe ther aff forbederis, Tha paa thet at slige Skybbe Som vdi rigerne vpsettis oc byggis kunde komme rigernis Indbyggere til beste, hafue wi met wort elskl. menige Dannemarkis rigens raadts beuilliget oc samtöckit at alle the skybbe Som er bigde eller herepther bigges vdi forne wor riget Danmarck oc Norge skulde bliffue hoes wor vndersatthe rigens Indbyggere oc icke Sellges eller afhendes nest ephter the bigde ere vdi X Samfelde aar, oc ther Som noghen trengher till at afhende Same skybb, Tha skulle the Selge thennem till rigens Indbyggere oc till Ingen Anden, fordristher sig nogen till herimod at giöre ephter Som forent staar Tha skall then hassue forbröt thet skybs werd, Som hand thet afhendet fore, till osz oc kronen eller till sit Herskape, om thet icke er af wore borrihere eller aff wor oc krones tiener oc ther till

mett straffes Som then wore breffue oc bud icke agtthe wille, giffuet paa wort gaard vdj Otthense S. Michels Dag Anno etc. mdliliii wnder wort Singnett.

(Efter en Kopi, indført i den ældste RaadstuProtokol. Paa det første Blad af denne er skrevet: Vti thend Bogh skal schriffues huat dom och reth som aff seges paa raadhusss. Anno dm. md. (1500) den første Sag er dog först fra 1531 og Protokollen naar til 1571-)

16.

Vidne angaaende en Vinhandel i Middelburg. (1559)

Wy epterskreffne Borgemester oc Raad vti Ribe giöre witterligt for alle met thette wort opne breff, at for osz vti dag paa wort Raadhusz for en besidende Raad oc ret, tha wor Frans Olufsen woris medborger hans hustru gunder Franses, oc vtj hans frawerelse tha hagde hun ladet y rethe for osz erlige oc traafaste mend Jens Klyne¹⁾ oc Seueren Swensen woris medboriger och begierde at the wilde sige theris sandhed, hwes vittherligt ere, om then fransze win, som wor Inne paa Hanns Tygessen og frans Olufsens Skyb, Som laa for Medelborre vti Seeland, oc tha framginge the wedt theris hel lens eedt oc medt opregtho fingere for os, och berette Jens Klyne, hworledis at Frans Olufsen kam först tyl hannem oc at spurde, om hand wilde kiöbe nogen franske Wiin aff thend Franzose vid naffu Christopher Inspegt²⁾, tha sagde hand ney, och nogen tyd ther epther, tha kom forne Christopher Inspegt selff tyll hannem vtj hansz husz och hagde Frans Oluffsen met sig oc baad hannem thet Frandze wien fall, och tha swarde Jens

1) Klyne er en oftere forekommende Familie. Uden for Byens Nörreport er Frans Klynnes Toft; Klynborg hed forðum det nuværende Raadhus.

2) Det er ikke let at slutte sig til, hvad Franskmanden virkelig hed.

Klyne hannom, at thet wor icke hans gandinge¹⁾, doch
 kiöfft Jens Klyne Christopher same tydt en fad aff
 thet fransze wien paa hugborne Förste oc Herris kon.
 Matz aff Franckrigs Död²⁾, Item wond Söueren Swen-
 sen for osz at hannom fuld witherligt er, at for^{ne} Chri-
 stopher hand baad thet Frandze wien fal her y byen oc
 sagde for hannom at hand stoed vti köp met Jens Kly-
 ne ther om, vtj lige made bestod Hanns Tygessen Rad-
 mand att hand haffde kiöfft Christopher Insegt hans
 win aff, om then hannom behagde, och ther hand thend
 finge pröffuet tha befald thenn hannom icke, och tha
 antwurdet hanns Tygessen Christopher syn breff vtjen.
 At tisse for^{ne} III Mend haffuer saa bestanden for osz
 ligeruisze Som forskreffuet staar oc till vthermere
 uindeszboörd, tha lader wy henge woris Stadz Secrete
 neden for thette wort obne breff, dat Ripis thend XI
 Dag octobris anno dni mdlx.

(Af Raadstudomprotokollen).

1) Et endnu her i Byen og Egnen brugeligt Udtryk.

2) Henrik den 2., som 1559 döde af et Saar, han havde faaet i en
 Tournering.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher due to its orientation and fading.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. This section contains more lines of mirrored text.

Skolefterretninger.

Cholerae remedium.

Af Discipeltallet, som ved forrige Skoleaars Slutning var 36, afgik 4 til Universitetet, nemlig Knud Peter Callsen, Henrik Georg Marius Hansen, Harald Using og Michael Bendix Holst Koch. Ved Examen artium erholdt de tre forsynvante Hovedcharacteren *Laudabilis*, den sidstnævnte *Haud illaudabilis*.

Umiddelbart efter den afholdte Skoleexamen ombyttede C. E. Hansen, af 2den Klasse, Ribe Skole med den ved hans Fædrethjem, Lundum Præstegaard, nærliggende Goresens Skole. J. P. Bispehou, af samme Klasse, blev udmeldt den 5te Marts d. A. for at tage privat Underviisning, hvorved han haabede snarere at kunne opnaae det academiske Borgerskab. Denne Afgang er i Skoleaarets Lob erstattet ved følgende Tilvæxt: 1, Christian Julius Halsdan Berg Juel, en Søn af Byksriver og Raadmand, Krigsraad Juel i Ribe, 2, Rudolph Vilhelm Valdemar Bertelsen og 3, Edvard Thomas Gottlob Bertelsen, Søner af Amtsforvalter Bertelsen sammesteds, 4, Lesor Kleisdorff, Søn af Kjobmand Kleisdorff her i Byen, 5, Thomas Martinus Holst, en Søn af den afdøde Sogneprest for Nørbeek, Sønderbeek og Læsten Menigheder i Vib. St. og, 6, Johannes Borchsenius, en Søn af den

ligeledes afdøde Sognepræst i Henne. Peter Adolph Bernhard Suhr, en Pleiesøn af Adjunct Dr. Suhr, blev ogsaa i Begyndelsen af Skoleaaret optagen, men igjen udmeldt, da Adjunct Suhr blev kaldet herfra til at være ord. Catechet og første Lærer ved Borger-skolen i Hølbek. Discipeltallet er saaledes det samme, som ved forrige Skoleaars Udlob, nemlig 36, alle studerende. Under de 4 Classer, hvoraf Skolen bestaaer, anføres de herefter i den Orden, som ved Censuren i Julimaaned blev dem tilkjendt.

IV Klasse.

A. De, som iaar dimitteres til Universitetet i Kjøbenhavn:

- 1, Henrik Adolph Krøyer, en Søn af den afdøde Sognepræst Krøyer i Fohl,
- 2, Laurids Thurah, en Søn af Sognepræsten de Thurah til Cathrinekirke i Ribe,
- 3, Matthias Theodor Magen, en Søn af Provst Magen i Hygom.

B. De øvrige, som blive tilbage i Classen:

- 1, J. S. Holm, 2, S. Lund, 3, E. P. V. Volf,
- 4, Th. W. Glensburg, 5, S. Th. Thorup, 6, S. J. Jørgensen, 7, W. Brasen.

III Klasse.

- 1, A. C. Greibe, 2, C. T. E. Bruun, 3, C. St. Seiberg, 4, W. L. Dynesen, 5, C. S. Koch, 6, W. Tvede, 7, S. Tvede, 8, J. B. Smith, 9, Th. S. Brasen, 10, Th. E. J. Bøggild, 11, S. D. Krarup.

II Klasse.

- 1, A. C. Riis, 2, S. E. M. Randrup, 3, C. A.

Glensburg, 4, C. S. Thurah, 5, L. O. Kjer, 6,
C. J. S. B. Juel, 7, Th. Ussing, 8, J. J. Kjer,
9, S. J. Pontoppidan.

I Glasfe.

1, L. Kleisdorff, 2, J. Jørgensen, 3, R. V. V.
Bertelsen, 4, J. Borchsenius, 5, Th. M. Holst, 6,
E. Th. G. Bertelsen.

Med Lærerpersonalet er den allerede berørte For-
andring foregaaet, at Adjunct Dr. Suhr den 30te Jan.
1842 er befordret til geistligt Embede. I hans Sted har
den Kongl. Direction for Universitetet og de lærde Skoler
under 30te April derefter constitueret Cand. theol. Carl
Ludvig Theodor Jacobi.

Lectionstabellen for det afvigte Skoleaar har under-
gaaet den Forandring, at Læsetimernes Antal er indskræn-
ket til i det høieste 6 Timer daglig foruden Underviisnin-
gen i Gymnastik og Sang.

Her meddeles Lectionstabellen for det sidste Sommer-
semester, hvis Afvigelse fra den for Vintersemesteret ap-
probereede bestaaer deels i de Forandringer, som en ny
Fordeling af Lærefag ved Dr. Suhrs Forslyttelse gjorde
nødvendige, deels deri, at Underviisningen i Gymnastik og
Sang, som nu er ansat i Timen fra 5—6, blev givet
om Vinteren i Formiddagstimen fra 11—12. De enkelte
Læreres Andeel i Underviisningen vil sees af selve Ta-
bellet, hvor Rector Thorups Timer ere betegnede med
R., Overlærer Hansens med H., Adj. Adlers med A., de
constituerede Læreres Cand. Thorups og Cand. Jacobis Ti-
mer med T. og J. og Timelærer Pastor Müllers med M.

	Mandag.	Tirsdag.	Onsdag.
8—9	T Latin . . . 1 A Græsk . . . 2 R Latin . . . 3 H Arithmetif 4	T Latin . . . 1 J Frænsk . . . 2 R Latin . . . 3 M Hebraisk . . 4	T Latin . . . 1 A Græsk . . . 2 R Latin . . . 3 H Geometrie . . 4
9—10	A Historie . . . 1 T Latin . . . 2 H Geometrie . . 3 R Latin . . . 4	A Historie . . . 1 T Latin . . . 2 H Arithmetif . . 3 R Latin . . . 4	A Historie . . . 1 T Latin . . . 2 H Geometrie . . 3 R Latin . . . 4
10—11	J Dansk . . . 1 H Lydsk . . . 2 m. n. P. af 3 A Geographie . . 4 m. o. P. af 3	T Latin . . . 1 A Geographie . . 2 m. n. P. af 3 H Lydsk . . . 4 m. o. P. af 3	H Arithmetif . . 1 T Kalligraphie . 2 A Græsk . . . 3 R Latin . . . 4
2—3	J Religion . . . 1 T Latin . . . 2 H Arithmetif . . 3 R Latin . . . 4	J Frænsk . . . 1 H Arithmetif . . 2 T Religion . . . 3 R Latin . . . 4	J Dansk . . . 1 T Religion . . . 2 A Historie . . . 3 R Græsk . . . 4
3—4	T Kalligraphie . 1 H Naturhistorie . 2 R Latin . . . 3 J Dansk . . . 4	T Kalligraphie . 1 A Historie . . . 2 m. n. P. af 3 J Frænsk . . . 4 m. o. P. af 3	A Geographie . . 1 J Dansk . . . 2 R Latin . . . 3 T Religion . . . 4
4—5	J Dansk . . . 2 A Græsk . . . 3 R Græsk . . . 4	J Dansk . . . 2 M Hebraisk . . . 3 T Religion . . . 4	T Kalligraphie . 1 J Frænsk . . . 2 m. n. P. af 3 A Historie . . . 4 m. o. P. af 3
5—6	J Gymnastif } 1 } 2	J Gymnastif } 3 } 4	Sang . . . } 1 } 2

	Torsdag.	Freitag.	Løverdag.
8-9	T Latin . . 1 A Historie . . 2 R Latin . . 3 H Geometrie 4	T Latin . . 1 A Græsk . . 2 R Latin . . 3 J Fransk . . 4	T Latin . . 1 A Græsk . . 2 R Latin . . 3 J Dansk . . 4
9-10	H Arithmetik 1 T Latin . . 2 J Fransk . . 3 R Latin . . 4	H Arithmetik 1 T Latin . . 2 J Dansk . . 3 R Latin . . 4	H Arithmetik 1 T Latin . . 2 M Hebraisk . 3 R Latin . . 4
10-11	T Latin . . 1 A Geographie 2 m. n. P. af 3 H. Lydst. . . 4 m. o. P. af 3	J Dansk . . 1 H Lydst. . . 2 m. n. P. af 3 A Geographie 4 m. o. P. af 3	T Latin . . 1 A Historie . . 2 m. n. P. af 3 J Fransk . . 4 m. o. P. af 3
2-3	J Dansk . . 1 H Arithmetik 2 A Græsk . . 3 T Religion . . 4	H Naturhistorie 1 T Latin . . 2 A Græsk . . 3 R Latin . . 4	J Religion . . 1 H Arithmetik 2 T Kalligraphie 3 M Hebraisk . 4
3-4	H Naturhistorie 1 T Kalligraphie 2 J Dansk . . 3 A Historie . . 4	J Religion . . 1 T Kalligraphie 2 R Latin . . 3 H Arithmetik 4	J Lydst. . . 1 H Naturhistorie 2 T Religion . . 3 R Græsk . . 4
4-5	J Lydst. . . 1 T Kalligraphie 3 R Græsk . . 4	T Kalligraphie 1 J Fransk . . 2 m. n. P. af 3 A Historie . . 4 m. o. P. af 3	T Religion . . 2 H Naturhist. { 3 4
5-6	Sang { 1 2 3 4	J Gymnastik { 3 4	J Gymnastik { 1 2

Med Hensyn til Lære- og Læseböger er ikke skeet nogen, af den Kongelige Direction approberet, Forandring.

Angaaende Underviisningen i ethvert Lærefag meddeles herved en kort Oversigt af det Behandlede, i hvilken indeholdes saavel mit eget, som mine Medlæreres Regnskab, det sidste i Overensstemmelse med de fra dem selv modtagne Indberetninger.

Dansk.

IV Klasse. Litteraturhistorie efter Thortsen indtil Christian den 7des Thronbestigelse. Begyndt paa en Theorie om Stilen efter Rahbek. Jevnlige Stiiløvelser, deels Oversættelser fra Tydsk og Fransk, deels Religions-, historiske og philosophiske Opgaver. Disciplene ere desuden blevne gjorte bekendte med de nyeste danske Forfattere og øvede i Recitation.

III Klasse. Med Undtagelse af Theorien om den danske Stiil forresten ligesom i 4de Klasse, kun have Opgaverne til skriftlige Arbejder været af noget lettere Natur.

II Klasse. Wissens større danske Grammatik gennemløst; ligeledes Mallings „Store og gode Handlinger“, S. 62—119, med Analyse. Vers lærte udenad, som Disciplene bleve øvede i at gjentage med deres egne Ord. Lette Opgaver til Stiiløvelser efter foregaaende Udvikling eller i det mindste Anviisning.

I Klasse. Molbechs danske Læsebeg til S. 120 med Analyse. Wissens mindre Eproglære. 2de Timer om Ugen anvendte til orthographiske Øvelser efter Dictat, eller skriftlig Gjentagelse af mundtlig fortalte Smaahistorier. Dgsaa ere Vers memorerede og behandlede ligesom i 2den Klasse.

Latin.

IV Klasse. Cicero de finibus honorum et malorum, 1 Bog, den 3die og 4de Tale mod Catilina, Cæsars Bellum Gall., 4de Bog, Horatses Oder, 4de Bog, 1ste Bog af Epistlerne og ars poetica.

I Madvig's latinske Grammatik, som Disciplene frivilligen have anskaffet sig og som vil blive foreslaæet til Indførelse med den Kongelige Directions Approbation i det næste Skoleaar, have de gennemlæst af den syntactiske Deel det 2det Afsnit fra S. 307 til 411. Efter Schaafs Haandbog bleve de græske Antiquiteter gennemgaaede.

Mundtlig og skriftlig (ogsaa extemporal) Dvelse i at oversætte fra Dansk paa Latin er foretagen paa samme Maade som forhen; ligeledes udarbejdedes et Par Gange om Maanedens skriftlige Oversættelser fra Latin paa Dansk af Stykker, som Disciplene ikke forhen havde gennemgaaet; ogsaa bleve slige Pensa undertiden mundtlig fortolkede af dem paa egen Haand.

III Klasse. Cæsars Gallerkrig 1, 2 og 3 Bog (den 2den ikke repeteret), Ciceros Tale pro Milone, den 1ste mod Catilina, Virgils Æneide, 1 Bog. Stil 2 Gange om Ugen, af hvilke den ene blev strax nedskreven under mundtlig Hjælp og Veiledning. 1 Time om Ugen anvendtes til Grammatikens fortsatte og gjentagne Læsning.

II Klasse. Øverste Parti alene: 1og 2 Bog af Cæsars Gallerkrig; i Cornelius Nepos Datames, Phocion, Timoleon og de regibus.

Nederste Parti alene: af Cornelius Nepos Themistocles, Aristides, Pausanias, Alcibiades, Thrasybulus, Conon og Dion.

Begge Partier i Forbindelse: Brøders Letiones lat.

pag. 47—108, samt af Cornelius Nepos Epaminondas, Agesilaus, Miltiades, Simon og Lysander.

Til Veiledning i den latinske Stil har hele Classen benyttet Ingerslevs, Borgens og Weinschencks Stilsøvelser. Læsningen af Badens Grammatik er fortsat.

I Classe. Øverste Part: Blochs Elementarbog fra *Fabulæ poeticæ* indtil *Historia Romana*, lib. VII; Cornelius Nepos: Miltiades, Themistocles, Aristides, Pausanias og Simon. Begyndelse er fæet til Øvelse i latinsk Stil.

Nederste Part: Blochs Elementarbogs hele 1ste Cursum samt af 2det Cursum indtil „*Variae narrationes*.“ Badens Grammatik, hele den etymologiske Deel og et Udvalg af syntactiske Regler.

Græsk.

IV Classe. Herodots 3 Bog, Cap. 60—130; 9de Bog, Cap. 32—90. Homers Iliade 6te og 7de Bog. Platons Krito. Af Langes Grammatik er S. 34—42 repeteret.

III Classe. Herodots 5te Bog fra Cap. 62 til Enden, samt 1ste Sang af Homers Iliade.

Af Langes Grammatik er læst og repeteret Læren om Accenterne, og Belklangsreglerne; desuden er den etymologiske Deel gjentagen saaledes, at Bemærkningerne om den episke Dialect og de Anmærkninger, som bleve oversprungne i 2den Classe, her alle ere medtagne.

II Classe. Øverste Parti: Arnesens Læsebog fra S. 35 til 62 og Herodots 1 B., Cap. 108—119. Tillige gennemgaaet Grammatikens etymologiske Deel fra *verba pura* til Enden og repeteret det foregaaende Pensum, hvoraf Udskilligt, der før var forbigaaet, nu blev medtaget.

Nederste Parti: Arnesens Lærebog S. 1—15; den etymologiske Deel af Grammatiken.

Hebraisk.

IV Classe. Øverste Parti: Josva Bogs første 10 Capitler, Dommernes Bog, paa de tre sidste Capitler nær, Ruths Bog, Esthers Bog, Esras Bog, Jeremias Prophetie, 26, 27, 28, 35—44 og 52 Cap. Endvidere er gjennemgaaet og een Gang gjennemlæst de første 6 Cap. af Daniel, samt i Forbindelse hermed og med de chaldæiske Udsnit af Esra gjennemgaaet et Udtog af den chaldæiske Grammatik.

Nederste Parti: hvad der manglede af 1ste Mosebog; tillige har dette Parti cursorisk læst det Samme, som det øverste paa de chaldæiske Udsnit nær.

III Classe. Øverste Parti: det, der manglede af 1ste Mosebog. Dog har 2 af dette Parti kun læst til Cap. 41.

Det nederste Parti: de 4 første Capitler af første Mosebog.

Religion.

IV Classe. Krog Meyers Lærebog fra Aestetiken til Bogens Ende, samt forfra til Pligtlæren. En kort Udsigt over Kirkehistorien indtil den franske Revolution; det nye Testaments Bibelhistorie efter Suhrs Lærebog; i det græske Testament de 4 første Cap. af Pauli 1ste Brev til Corinthierne samt Halvparten af Johannes Evangelium.

III Classe. Krog Meyers Lærebog indtil Pligtlæren, samt en Deel af Christologien. Suhrs Bibelhistorie; hele Jesu Liv.

II Classe. De 6 første Capitler af Valles Lærebog;

hele det N. Testaments Historie, samt det G. Testamets indtil Moses.

I Classe. Øverste Parti: Valles Lærebog 1—3 Cap., Suhrs Bibelhistorie til Josva og Dommerne, samt nogle Psalmer.

Nederste Parti: Valles Lærebog 1ste Cap., af Bibelhistorie og Psalmer det Samme som øverste Parti.

Geographie.

IV Classe og øverste Parti af III. Efter Ingerslevs Lærebog: Italien, Tyrkiet, Grækenland, Asien, Africa, America og Australien.

II Classe og nederste Parti af III. Efter samme Lærebog den almindelige Indledning, den specielle til Europa, Sverrig, Norge, Rusland, Preussens, Tydskland, Østerrig, Danmark med Bilande, Holland, Belgien Portugal, Spanien, Frankrig og Engelland. Maanedlig er et Kort tegnet af Disciplene i disse Classer.

I Classe. Efter Rosods mindre Geographie fra Begyndelsen til Engelland inclusive, fremdeles Nederlandene, Belgien, Østerrig, Frankrig, Spanien, Schweiz, Ungarn, Italien, Tydskland, Tyrkiet og Grækenland. Den physiske Geographie er behandlet med større Udførlighed, end i selve Bogen.

Historie.

IV Classe alene (1 Time ugentlig): Sverrigs, Ruslands, Polens, Preussens, Danmarks, Ungarns, Tyrkiets, og Italiens nyere Historie (fra 1517 til vore Dage) efter Roeføed og Kall.

Med Dimittenderne (1 Time ugentlig) repeteret den

gamle og tildeels Middelalderens Historie efter Langbergs Udgave af Kosod.

Samme Klasse i Forbindelse med øverste Part af III (2 Timer ugentl.): Frankrigs, Spaniens Engellands, Tydslands, Portugals og Nederlandenes nyere Historie efter Kosod og Kall. I det sidste Dvartal ogsaa en Deel af Middelalderens Historie.

III Klasse alene (1 Time ugentl.): Roms Historie indtil det vestlige romerske Riges Undergang (med den dertil hørende gamle Geographie) efter Langbergs Udgave af Kosods Historie.

II Klasse med nederste Parti af III (2 Timer ugentl.): den gamle Historie (med tilhørende Afsnit af den gamle Geographie) efter Langbergs Udgave af Kosods Historie (S. 1—188.)

II Klasse alene: Historiens vigtigste Begivenheder fragmentarisk fremstillede af Kosod, fra Americas Opdagelse indtil vore Dage.

I III og II Klasse have Disciplene maanedlig tegnet et historisk Kort, i III efter eget Valg, i II efter Opgave.

I Klasse har gennemgaaet Historiens vigtigste Begivenheder forfra til Religionskrigene i Frankrig. Af det øverste Parti er tillige læst fra Reformationen til vore Dage.

Mundtlige Udviklinger og Forklaringer, indrettede efter enhver Classes Lærebog, have overalt ledsaget Lærebøgerne; navnlig er den danske Historie, hvor den i de anførte Pensar behandles, udvidet ved mundtlige Tillæg.

Arithmetik.

IV Klasse. Bjørns Lærebog, alle tre Cursus.

III Classe. De to første Cursus af samme.
 II og I Classe. Dvelse i praktisk Regning.

Geometrie.

IV Classe. Alle Dele af Bjørns Lærebog gennemgaaede, Plangeometrien to Gange.

III Classe. Øverste Afdeling læst og repeteret hele Plangeometrien; anden Afdeling gjentagne Gange gennemgaaet § 1—98.

Naturhistorie.

Med IV og III Classe er gennemgaaet Fiskene og de følgende Classer af Dyreriget, (Drejer S. 172—276). Antallet af de i denne Underviisning deltagende Disciple var 5.

II Classe har læst Dyreriget og Mineralriget efter Junke.

I Classe. Dyreriget ligeledes efter Junke.

Tysk.

IV Classe og øverste Parti af III have læst Behrmanns Haandbog, S. 175—288, og Meyers, S. 431—588.

II Classe og nederste Parti af III: Campes Robinson fra 16de Aften til Enden.

I Classe. Rises lille tyske Læsebog fra Pag. 69—78 og 94—131, samt til Udenadslæsning fra Pag. 5—8 og 105—8. Grammatik forfra til Verberne.

Fransk.

IV Classe. Af Borrings Etudes litt., som af Discipulmændene heelt er gennemgaaet, have de øvrige læst fra Pag. 110—204, samt fra Pag. 333—379 med stadig Analyse og Dvelse i at oversætte fra Dansk til Fransk.

III Klasse's øverste Afdeling: Borrings Etudes litt. Pag. 141—204 og Pag. 333—367; desuden i Telemaque sammen med 2den Afdeling fra 8te til 12te Bog (excl.). I Forbindelse med IV Klasse har den øverste Afdeling læst Deichmanns Grammatik heel paa enkelte Stykker nær, som ere forbigaaede. Ingerslevs Materialier ere blevne benyttede til Stiilevelser.

II Klasse og nederste Parti af III. Borrings Læsebog for Mellemklasserne forfra til Pag. 23; til Udenadslæsning fra Pag. 1—5 samt 16—18. Deichmanns Grammatik til de uregelmæssige Verber. Ingerslevs Materialier til Pag. 10.

I Klasse. Gedikes franske Læsebog, Pag. 41—52, anvendt til Dplæsning og til S. 47 med Oversættelse.

Den Sum, hvorover Skolebibliotheket for det indværende Aar kan disponere, er foruden dets egne Indtægter et Tilskud af 150 Rbd. Deraf udredes ogsaa en Godtgjørelse af 32 Rbd. til den Adjunct, som deeltager i Bibliothekforretningerne. Det iaar foregæde Tilskud har sin Grund i den Kongelige Directions Beslutning, ikke, som forhen, selv at subscribere paa adskillige Skrifter til Fordeeling blandt Skolernes Bogsamlinger. Paa følgende Fortegnelse, der slutter sig til den i Programmet for 1841 meddeelte Beretning om Bibliothekets Tilvæxt, ere de af Rector anskaffede Bøger betegnede med *. Skulde noget fra den Kongelige Direction tilstillet Skrift her savnes, vil det blive anført paa næste Fortegnelse, ligesom ogsaa, hvad der videre for dette Aar anskaffes.

Barfod, J., Brage og Idun. 4 B., 2 H. Kbhvn. 1841.

Beckers Verdenshistorie, oversat af Rife. 3 B., 1—6 H.

Kbhvn. 1841.

- Blache, S. S. Nogle fragmentariske Bemærkninger det lærde Skolevæsen angaaende. Progr. Aarhus 1841.
- Bloch, S. W. J. Fortsatte Undersøgelser om det gamle Helleniske Sprog's rette Udtale. 2 H. Progr. Koeskilde 1841. 4.
- Bohr, P. G. A. Nogle Bemærkninger om Methoden ved Undevlsen af det latinske Sprog. B, Latinsk pro-saisk Omfkrivning af Horats's 6 første Oder. Progr. Koenne 1841.
- Borgen, B. Forsøg til en Fremstilling af den latinske Declination og Kjenslære. Progr. Khyu. 1841.
- Budget for Aaret 1842. Khyu. 1842. 4.
- *Cicero's Werke, übersetzt. Herausgegeben von Klotz. 1—2 B. Leipzig 1840—41.
- Erslev, Th. S. Almindeligt Forfatterlexicon. 1—2 H. Khyu. 1841—42.
- Examenslister for Ex. art. 1841.
- for en extraord. Ex. i Jan. 1842.
- over de i Aaret 1840 til Universitetet Dismitterede, som i Aaret 1841 have bestaaet 2den Examen.
- Fenger, C. *Am.* De crysipelate ambulanti. Diss. Hauniæ 1842.
- Flemmer, S. W. Efterretninger om Frederiksberg lærde Skole. Progr. Khyu. 1841.
- *Friedemann S. T. Paränesen für studirende Jünglinge. 5, 6 B. Braunschv. 1840—41.
- Grønland, J. Om Underviisningen i Dansk i Kolding lærde Skole. Progr. Odense 1841.
- Jónsýni, J. Skrifsla um Vessfastada-Skóla fyrir Skólaraíd 1810—41. Progr. Vídeyar Klaustri 1841.

Kayser, C. De eventu sectionis Cæsareæ. Diss. Hauniae 1841.

Bjerfegaard S. A. Om Begrebet Ironi med stadigt Hensyn til Socrates. Disp. Kbhvn. 1841.

Krarup, W. B. Om Oprettelse af Elyseer eller Asyl for formuende Folks Vern. Progr. Kbhvn. 1842.

Krieger, A. F. De legibus ad ordines provinciales referendis. Diss. Hauniae 1841.

Krøyer, J. Naturhistorisk Tidsskrift. 3 B. 6 H. Kbhvn. 1841.

Lange, S. Efterretninger om Bordingborg lærde Skole. Progr. Kbhvn. 1841.

**Langebek, J.* Scriptorum rerum danicarum. T. VII et VIII. Hauniae 1792 et 1834.

**Mignet, S. A.* Den franske Revolutions Historie, oversat ved Rahbek. 1—2 D. Kbhvn. 1826—27.

Lectiøns-catalog for Vintersemestret 1841—42 ved Kbhvns Universitet.

— Samme paa Latin.

Lectiøns-catalog for Sommersemestret 1841.

— Samme paa Latin.

**Madvig, J. W.* Latinsk Sproglære til Skolebrug. Kbhvn. 1841.

Molbech, C. Historiens Philosophie. 1—2 D. Kbhvn. 1840—41.

— Dansk Dialectlexicon 7 H. Kbhvn. 1841.

— Historisk Tidsskrift. 3 B. 1—2 H. Kbhvn. 1841—42.

Møller, A. S. Efterretninger om Horsens lærde Skole. Med indstøede Bemærkninger. Progr. Kbhvn. 1841.

Nielsen, B. C. 1, Et Foredrag i Skolen ved den maa-

- nedlige Censur. II, Skolefesterretninger. Progr. Aarhus 1842.
- Nissen, L. W.* Om den i vore Dage paatænkte Udvidelse af Underviisningen i de lærde Skoler ved en Gymnasialclasse. Progr. Kbhv. 1841.
- Otto, C.* De quibusdam Americæ meridionalis medicamentis parum cognitis. Progr. Hauniæ 1841. 4.
- Palludan-Müller, C.* Om den historiske Underviisning i de lærde Skoler. Progr. Odense 1841.
- **Pauly, A.* Real Encyclopædie der classischen Alterthumswissenschaft, 25—30 Lieferung. Stuttgart.
- Preller, L., et Ritter, H.* Historia philosophiæ græco-romanæ. Hamb. 1838.
- Rosendal, E. P.* Optegnelser fra Fredericia. Progr. Nykjøbing 1841.
- Selmer, S. P.* Kbhv's Universitets Aarbog for 1840. Statistisk Tabelværk. 4 og 5 H. Kbhv. 1841—42.
- Stephani, H.* Thesaurus græcæ lingvæ. Vol. III, fasc. 8, Vol. IV, fasc. 7, Vol. V, fasc. I.
- Stern, S.* Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kbhv. 3 H. Kbhv. 1841.
- Tauber, E.* Biographiske Notitser om Nogle af de fra Aalborg Cathedralstole til Universitetet dimitterede Disciple. 2det H. Progr. Aalborg 1841.
- Velschow, S. M.* Om Folkemængden i Danmark i Midten af det 13 Aarh. Kbhv. 1841. 4.
- Wesenberg, A. S.* Emendationes M. C. T. Ciceronis Tuscul. disput. P. I. Progr. Viborg 1841.
- Whitte, J. K.* De scriptoribus antiquis Chiis. Progr. Hauniæ 1841.
- **Virgilii opera.* Ed. Wagner. T. I—V. Lipsiæ 1833—41.
-

Disciplenes Norskebibliothek, som Hr. Pastor Müller nu, efter Dr. Suhrs Forflyttelse, bestyrer i Forbindelse med Skolens Dur, har fra Januar til Aug. d. A. havt en Indtægt af 21 Rbd. 4 Mk. 3 ß.; paa Regninger er afbetalt 18 Rbd. 5 Mk. 3 ß. De Bøger, med hvilke det i samme Tid er bleven forøget, ere:

Cooper: Eva Effingham, 2 Dele.

Bramer, S.: Nina, 2 Dele.

Folkecalender, Dansk.

Howards Ardent Troughon, 2 Dele.

— Jack Ashore, 2 Dele.

— Ralph Ratlin, 2 Dele.

Solbergs Comedier, 1ste H.

Jungemanns Morgensange.

James's Attila, 2 Dele.

— Henrik af Guise, 3 Dele.

Marryat: den fattige Jack, 2 Dele.

— Mastermand Flink.

Nordisk Skillings-Magazin 1 Aarg.

Pontoppidans Reise til Sydameric.

Scribe: et Glas Vand.

Tordenskjold af P. P., 2 Dele.

Victor Ducange: Brodrene, 2 Dele.

Wehlenschlägers Tragedier, 7 B.

Sordelingen af Beneficiær for det sidst forløbne Skoleaar var ved Kongelige Directions Skrivelse af 23 Oct. 1841 bestemt saaledes:

1) Spieste Stipendium, 50 Rbd. Solv.

1, S. Lund, at udbetale 25 Rbd., at oplægge 25 Rbd.

2, S. A. Krøyer — 25 Rbd., — 25 Rbd.

3, W. L. Dynesen — 25 Rbd., — 25 Rbd.

2) Mellemste Stipendium, 35 Rbd. Solv.

1,	L. Thurah,	at udbetale 15 Rbd.,	at oplægge 20 Rbd.
2,	E. P. V. Volf	— = Rbd.,	— 35 Rbd.
3,	J. S. Holm	— 15 Rbd.,	— 20 Rbd.
4,	A. C. Greibe	— 15 Rbd.,	— 20 Rbd.
5,	C. T. E. Bruun	— 15 Rbd.,	— 20 Rbd.
6,	S. T. Thorup	— 15 Rbd.,	— 20 Rbd.

3) Laveste Stipendium, 20 Rbd. Solv.

1,	M. Tvede.	2,	S. P. M. Tvede.	3,	S. D. Krarup.
4,	Th. M. Glensburg.	5,	S. J. Jørgensen.	6,	C. S. Koch.
7,	J. P. Bøiskou.	Alt at oplægge.			

4) Fri Underviisning.

1,	M. T. Magen.	2,	M. Brasen.	3,	T. S. Brasen.
4,	S. E. M. Randrup.	5,	S. J. Pontoppidan.	6,	T. Ussing.
7,	L. D. Bjar.	8,	J. J. Bjar.	9,	C. S. Thurah.
10,	J. B. K. Smith.	11,	C. A. Glensburg.	12,	T. E. J. Bøggild.
13,	J. Jørgensen.				

Til disse Gratifiers Tal ere siden komne 2de, nemlig C. J. S. B. Juel og P. A. B. Suhr ved den Kongelige Directions specielle Bevillinger af 11 Dec. 1841 og 8 Jan. 1842.

Ovenanførte deels udbetalte, deels oplagte Stipendieportioner udgjøre i det Hele et Beløb af 500 Rbd. r. S.

Det Moltkeske Legat nyder J. S. Holm og S. A. Krøyer, den sidste udnævnt dertil af Hans Excellence Grev Moltke den 8 Marts d. A.

Angaaende det hele Beløb af de paa Skoleværelserne, Inventariet og Gymnastikapparaterne forrige Aar anvendte Udgifter blev i Programmet for samme Aar henvisst til de næste Skolefterretninger, da alle Regninger paa den Tid endnu ikke vare indkomne. Efter Regnskabet

for 1841 udgjorde Beløbet af ovennævnte Conto 157 Rbd. 30 Sk., hvoraf omtrent 125 Rbd. kunne henregnes til extraordinaire Udgifter af dette Slags, Resten til almindelig Istandsættelse og Vedligeholdelse.

Slutteligen bør det erindres som en Mærkværdighed ved det afvigte Aar, at Hans Majestæt Kong Christian den Ottende besøgte Skolen den 26de Juli, hvor han blev modtagen med Sange af Disciplene og en kort Til- tale paa Vers af Skolens Rector. Examination fandt ikke Sted. Efter at have besøet Localet og ladet sig Dimittenderne forestille, forlod Hans Majestæt Skolen med Uttringer, der vidnede om, at Skolens Modtagelse ikke havde forseilet sin Hensigt.

Grammen begynder d. 12te September og holdes i følgende Orden:

Mandagen den 12te Sept.	Alle Gl. (Dimittenberne indbefattede) Form. latinſt Stiil. Efferm. danſt Stiil.	
	Førſte Bærelſe.	Andet Bærelſe.
Tirsdagen — 13de —	Form. Dimittenberne Mattematif og Tydſk.	Alle Glaſer Religion.
	Efferm. alle Glaſer Hebraiſk.	
Onsdagen — 14de —	Form. Dimitt. og 4. Gl. Heiftl. Overſ. f. Latin.	
	Efferm. Dimittenberne Religion og Franſk.	
Torsdagen — 15de —	Form. Dimittenberne Graff og Latin.	Alle Glaſer Form. Franſk.
	Efferm. Dimitt. Kiſtorie og Geographie.	Alle Glaſer Efferm. Gymnaſtif.
Fredagen — 16de —	Alle Glaſer Kiſtorie og Geographie.	
Lørdagen — 17de —	Alle Glaſer Graff.	Alle Gl. Tydſk og Ktaturkiſtorie.
Mandagen — 19de —	Latin.	
Tirsdagen — 20de —	Mattematif.	
Onsdagen — 21de —	Danſk.	

Examinationstiden begynder hver Formiddagen kl. 8, Effermiddag kl. 2.

Den os anbettede Høghønds Forældre og Høretrente, ſaavelſom andre Gødelens Belyndere, indbydes herved til at overvære Grammen og den Gøttelighed, med hvilken den fluttet Fredagen d. 23de e September, om Effermiddagen kl. 3.

Thorup.

Efterretninger

angaaende

B y e n R i b e ,

udgivne

som Indbydelseskrift til den offentlige Examen
i Ribe Cathedralsskole
1844.

Tiende Samling.

af

Peter Adler,
Adjunkt.

R i b e 1 8 4 4 .

Trykt hos Christine sal. Høphoff.

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

**Øvrighed og Retsvæsen
i 15., 16. og ind i 17. Aarhundrede.**

Efter Ribe gamle Stadsret, givet den af Erik Klipping Aar 1269, skulde Byen styres og regjeres af et Raad og en Foged, (consules et advocatus) som havde den øverste, saavel administrative, som dømmende Magt. Hvadsomhelst Raadet bliver enigt om med Fogden, siges i den 34te Artikkel, skal staae ved Magt uden nogen Borgers eller nogen anden Mand's Modsigelse¹). Raadet skulde bestaae af 8 Mænd, mellem hvilke der ingen Forskjel gjøres i Stadsretten, som ej heller siger, af hvem de skulle vælges, men kun at 4 af dem aarligen skulle fratræde, saa at deres Embedstid altsaa var 2 Aar.²) Denne Bestemmelse findes derimod ikke i Kristoffer af Bayern's Fornyelse af Stadsretten 1443. Den er altsaa allerede den Gang gaaet af Brug og siden ikke fornyet, skjøndt, som vi siden ville høre, en Del af Borgerne senere bestræbte sig for at kalde

1. Superquacunque causa consules cum advocato in unum convenierint sine quorum libet civium vel aliorum proclamatione ratum et stabile teneatur.

2. Quolibet anno variandi sunt consules, ita quod de prioribus quatuor remaneant ad illum annum in illo officio secundo anno sunt destinandi (eller, som andre læse, destituendi).

den til Live igjen. Fogden (Advocatus) har repræsenteret den kongelige Mægt; Halvdelen af alle Bøder og alt Sa-
gefald tilfaldt, ifølge Stadsretten, ham, det vil vel sige,
blev oppebaaret af ham paa Statens Vegne.¹⁾

I den Periode, med hvilken jeg ogsaa denne Gang vil
bestjefte mig, og i hvilken jeg vil forsøge at hense til mine
Læsere, nemlig fra det 15de til ind i det 17de Aarhun-
drede, bestyredes Byen og ordnedes dens Anliggender af
tvende Borgemestere, Raadmænd ordentligviis 8, en By-
foged, en Herstabsfoged og en Byssriver. Desuden deltagte i
alle Regnskabsager, andre Kommune-Anliggender og flere
Sager 24 Borgere, som repræsenterede Almuens „den mie-
nige Almossue“. Lænsmanden paa Riberhuus havde en
ikke ubetydelig Indflydelse paa Byens Anliggender; videre
nævnes stundom Slotssriveren og i Forhandlinger om Kir-
ken, Egteskabsager, Heresforfølgelser og deslige, tilkaldtes
Byens Geistlighed, navnlig Biskoppen og Kapitlet. Om
hver især af disse Autoriteter ville vi nu sige et Par Ord.

Borgemesterne. Disse vare, som sagt, to. Jeg fin-
der intetsteds udtrykkeligen nævnet, af hvem de egentligen
valgtes. Rimeligen af Raadet i Forbindelse med Læns-
manden, eller med dennes Samtykke og Stadfæstelse (San-
ction). De aflagde Ed for Lænsmanden, Raadet in pleno
og Almuens Repræsentantere²⁾. De vare altid begge næ-

1, f. E. Quicumque ordinationi consulum et advocati contra dixe-
rit nolendo eorum stare ordinationi debet emendare civitati tres
marcas et aduocato tres marcas et stare nihil hominus ordinacio-
ni eorum prius factæ; og et andet Sted: si vero pecus vel jumen-
tum vel equus, que homini licita sunt habere aliquem ad mortem
leserit, sit in optione possessoris quod vel pecus illud reficiet illi
in emendam vel retineat et emendet leso IX Marcas denariorum,
et si simile de eodem contigerit iterato emendet XVIII Marcas
leso, aduocato VI marcas, civitati VI Marcas.

2, 1623 d. 6. Augusti bleff ieg wuerdeligenn kalldett till det mødsommelig

ringsdrivende Borgere, saavidt jeg kan se, næsten udelukkende Kjøbmænd, der tilligemed Handelen dreve et mere eller mindre betydeligt Agerbrug. Et kongeligt Brev, tilskreven Kjøbstederne Ribe og Varde Aar 1526 af Frederik den 1ste, siger udtrykkelig, at ingen Haandværksmand (Embedsmand, som bruger Embede) maa vælges til Borgemeester eller Raadmand i nogen Kjøbstad, men at disse alene skulle være Kjøbmænd¹). De valgtes i denne Periode ikke længere paa vis Tid, men for bestandig, eller om man vil paa ubestemt Tid. I det Tidrum jeg behandler, findes intet Exempel paa, at nogen er blevet affat eller tvunget til at nedlægge sin Post, men vel at En af egen Drift har fra- traadt denne, ofte visnok meget besværlige og kun maadeligt lønede Post. Dette var Tilfælde med den i næstfølgende Anmærkning, som ofte i mine tidligere Arbejder, omtalte Hans Friis. Han nedlagde nemlig sit Borgemeester-Embede i Aaret 1638, men vedblev at fungere som

Bestilling, adt være Borgemeester wdi midt 36 Aars Alder, oc gjorde Samdag min Ed paa Ribes Radhus for woris kiere Lensmand wels Her. Albert Skell, Borgemeester oc Rad oc den menige Alsmue. Saaledes bedder det i nogle Notitser, som Borgem. Hans Friis har indført bag i en Handelsbog, som findes i Raadstus-Arkivet og som ieg stærkt benyttede til, og ofte har citeret i mit Program for 1842 (om Ribe Handel og Skibsfart). Denne gudfærdige Mand, som aldrig kan undlade at vtre et fromt Ønske eller et Anraab om heiere Hielp og Naade, vedbliver: Gud Fader Søn oc den Hellig Mand, giff mig dertill Lofte, Rad Wisdom oc Naade, oc Regere midt Hierte, Mund oc Tunge, adt ieg Saadant Matte foresla, Begonde oc fuldende Saa det kunde være Gud Alfsomestige Trefeltig oc behagelig, min Næste till Opbyggelse oc godt Exempel oc mig Selvf till en god Samwigtighed. Gud her oc hielp mig dertill for din kiere Søn Issue Død oc pine Skold, Ammen. 1, oc ev nohgene embedsmandt skall være Borgemeester eller raadmandt wti nogen Kjøbstedt then stundt han bruger embede andre end Kjøpmendte, oc huilke som kunde nohgene embede enthen Preder Romager suede eller andre, de skulle nøges medt dette Embede. Denne i flere Henseender mærkelige Forordning, hvortil ieg senere vil komme tilbage, er dateret Øthense sancte barbare Dag (4 Decr.) mdxxvi, og er aftrykt som Bilag 8.

første Raadmand saa godt som til sin Død,¹⁾ og har som det synes, hverken tabt i Anseelse og Indflydelse hos sine Medborgere²⁾ ved denne sin Selvfornedrelse, ej heller derfor undladt at vise samme Iver og gjøre samme Dpoffrelser for Byens Lærv, som tilforn³⁾. Dette er iøvrigt det eneste Exempel, jeg er stødt paa, at en Borgemester er traadt tilbage i Raadmandsklassen. Skøndt Borgemesterne, som Formænd i en Overret, vare Overdommere, hvilket vi her efter skulle videre omtale, synes der aldeles ikke at have paahvilet dem nogen Forpligtelse til at godtgjøre juridiske Indsigter eller Lovkundskab, og vi have set, at de stedse tillige vare næringsdrivende Borgere. Ikke en eneste blev i denne Periode kaaret til Borgemester, som ikke først havde været Raadmand. Men der toges i Flæng, snart af de ældste, snart af de yngste i Raadet.

Raadmænd. Disses Antal har i den her behandlede Periode ikke været aldeles bestemt. Ordentligviis skulde der nok være 8; hvilket kan sluttes dels af Analogie med

- 1) Han nævnes sidste Gang i Dombogen blandt Raadmændene i 1649 i Decbr. Han er død 1650 eller 51; i Boens Regnskab for 1652 siges nemlig: betalde ieg Hans Friecks Arffvinger Hdt Mars Rentepenge, Byenn er dem pliktig.
- 2) Han tituleres saaledes efter sin Resignation ogsaa endnu stadigen Borgemester, naar han omtales i Regnskaberne.
- 3) Se saaledes Beviser for hans Virksomhed i den første svenske Krig (1643-45) i min Skildring af Ribes Wilkaar i denne (Progr. 1836) Aere Steder. Hertil kommer, hvad han siger i sin oftnævnte Handelsbog: Item er Ribet Ba mig skoldig, Som ieg den største Part vdi bare Rede pending oc det Andet vdi gode corante Wahre vdi denne Bedrøfflige Feide Tid oc Suenens Indfald Till Brandstادت oc anden vudgiff paa Boens vegne, efter Rictige Opkriffen RegensKabs lodelse haffer vdtlagt oc betaldt, er 1122 Slete Daler. Som er foruden di 200 Rind. Boen var mig tilforn skoldig, som findes her for oc haffuer breff paa. Hoor aff Renten er mig fornsiede till Pindsdag 1646, Som er foruden min egen Brandstادت Contribucion till Oberst Daniel oc Andenn Stor Wdgiff bode till den Ene oc den Anden.

andre Byer¹⁾), dels af nogle Udtryk i Dronning Christines Brev af 1514²⁾), hvorom mere længere hen, videre af at der sædvanligen udnævntes 4 ad Gangen³⁾), og endeligen af at dette Antal er det, som oftest foresindes. Dog finder jeg, at det stundom er overskredet, i 1561 have saaledes 9 Raadmand underskrevet en Reces om Bryllupper, Barseler o. s. v.⁴⁾). 1595 var der ikke færre end 10, der samtidigen beklædte denne Værdighed⁵⁾), ligeledes 1604—5⁶⁾), dog vare aldrig mere end 8 forsamlede paa en Gang. I den Fortegnelse paa Ribe Magistrat⁷⁾), som staar foran i

1, Man se „det danske Kjøbstadsbøsen i det 16. Aarhundrede“ af P. W. Jacobsen i Historisk Tidsskrift 5te Bind 1ste Hefte Pag. 66 og følg.

2, Hun var Enke efter den 1513 afdøde Kong Hans. Brevet er dateret Othense sancti Blasii Dag (3die Febr.) mdriliii og er aftrykt som Bilag 7.

3, Anno 1595 d. 2den Dag Septembris bleff ieg kaldet i Raadet aff begge Borgemeistere Ib Tornum och Kield Jørgensen, oc Hans Jesen, Hans Jensen, Ebbe Mogensen, Anders Søffrensen, Lams Jørgensen, Niels Poulsen Raadmend. Samme Dag komme Jens Laussen, Oluf Noed och Bertell Struck vdi Raadet. Af egenhændig Antegning i Niels Griisbecks Handelsbog, fortsat af hans Søn Hans Friis, som ogsaa har antegnet: 1620 den 14de Jully bleff ieg wuerdeligen kaldet vdi Raadet aff begge Borgemeisterne Kield Jørgensen, Mortten Lime, Hans Hegelund Magnús Grassue, Waldser Knudsen, Søren Andersen och Bagge Pedersen Raadmend, och bleff Samtid indsat med mig Anders Pedersen, Mag Rod oc Laß Bonum. Gud giffue os Alle Lycke oc Raad Foruden hans Hjelp wi Intet kand vdrrette. Anno 1633 16de Martius er ieg Derleff Hansen Byfoget, Peder Søffrensen Schriffuer, Peder Dlusen och Sep Poulsen Wilslef Kend till Raadmend paa Niber-Raadhus och daa haffuer suoridt woris Eid vdi welachte Borremestere Martten Lime, Hans Friis. Raadmand Mag Rod, Laß Bonum, Hans Laursen Kremer, och Martin Fredericksen neruerelse, Gud allermectigste giffue løcke, adt det matte uere schied vdi en guod oc løcksalig Tid (af Byfoged Derleff Hansens Antegninger i en Samling af Love og Forordninger.)

4, se no danske Magazin 2 Bind Pag. 272.

5, se Niels Griisbecks Beretning i forrige Anmærkning. I Hans Friis's Bemærkning bliver de 9 i Alt.

6, Disse ere Hans Jesen, Thomas Jørgensen, Jens Laussen, (Laugisen) Ebbe Moensen, Niels Griisbek, Oluf Rodt, Bertell Struck, Thomas Bonum, Peder Lambertsen, Peder Knudsen.

7, Denne bestaaer, foruden de i ovenstaaende Note af Ditlev Hansen an-

Raadstue-Dombogen, begyndt 1634), nævnes kun 7. Rænzgere hen i Narhundredet astog det endmere¹⁾), især efter det sidste saa odelæggende svenske Indfald, indtil det i 1682 ved en kongelig Forordning indskrænkedes til 3, da Rjebstedernes Bestyrelse efter Suverænitetens Indførelse og deres Forhold til Regjeringen aldeles forandrede, og den halvrepublikanske Municipal Forfatning, de hidtil havde havt, aldeles ophorte.

Raadmændene valgtes ene og allene af Magistraten (Borg. og Raad) uden Mellemkomst af Rænsmanden eller nogen anden Autoritet, og for Raadet allene aflagdes ogsaa Eden²⁾. Ei heller havde Borgerne eller deres Repræsentanter nogen Del i deres Valg, men ifølge Dronning Christines Skrivelse af 1514 (Bilag 7) overlodes dette ene, som anført, til Raadet. De valgtes, ligesom Borgemeisterne, for bestandig, eller indtil de selv formedelst Alder eller anden Svaghed ønskede at udtræde, eller for Forsømmelse eller slet Dpforsel blev udstødt af Raadet, et Tilfælde, som jeg ikke en eneste Gang afgjort kan sige at være indtruffet i den Periode, hvormed vi sydselsatte os, endstjondt jeg vel har stødt paa, at der er gjort Beskyldninger mod

førte Borgemeistere og Raadmand, paa ham selv nær, der imidlertid var død, af Mads Lassen Bofogit, Lauris Struch Herschabsfogit, Lauris Jensen Bofogit.

1, i 1657 døde dog af Pesten ikke mindre end 8 Raadmand (se Program 1838 Pag. 61).

2, Til de i Noten 3 forrige Side anførte Beviser herfor, vil jeg kun endnu føie et fra Slutningen af hin Periode, da den her skildrede Forfatning var sin Undergang nær: Anno 1659 d. 17de Septbr. herpaa Riber Raadhus af Carsten Tonnesen, Borgemeister, Johan Radtlef, Bagge Baggesen och Jørgen Hansen Raadmænd vdwaldt och samtsacht udi de affdødes Sted 2 Bil Raadmænd, som idag aflagde och gjorde deres Raadmænds Ed, Eschreffue Jesper Hansen och Jøns Mortensen.

en eller anden af Raadmændene¹⁾, ja endog i et Tilfælde mod Slutningen af Perioden, at der er reist eller dog forberedt formelig Anklage mod en Raadmand fra hans Kolleger i Raadet²⁾. Men var den oprindelige Bestemmelse i Kong Erik Klippings Stadsret, at nogle Raadmænd aarligen skulde udtræde, og andre vælges i deres Sted, end for længesiden gaaet af Brug, synes det dog ikke, at den er gaaet alle Borgere af Minde. Thi blandt flere Klager en Del af Almueen i Begyndelsen af det 16. Aarhundrede førte over Magistraten, og de Fordringer, de

1, 1602 havde Enevold Kruse og Gabriel Kruse, Kgl. Kapitein opkaldt der nogle Folk udi Kgl. Mag. Bestilling (Tjeneste); da nu blandt disse en Mogens Ebbesen blev fremkaldt og tilkiendegivet at tiene Kongen, soarede denne „thi torde ikke piege paa ham dertil, men skulde piege paa Bertel Struck, der sidder, thi hau er en werlig Mand och en Schelm och ikke hand borde sidde i Raad och Rett med nogen erlig Mand, for end han forklarar sig for de Ord, som di Nærtaa mend haffuer hannem tillsagt.“ Nogle Dage iforveien havde nemlig en anden Borger i Ribe fremlagt et Tingsovidne fra Gierding Herreds Ting, hvori bevidnedes, at Bertel Struck havde med sine fremlagte Regnskabsbøger sagsøgt en Mand i Nærtaa (Bramminge Sogn) for 5 Ldr. Rug, men denne havde fremlagt Strucks egenhændige Kvittering for Betalingen. Jeg finder ikke, at enten Struck eller hans Anklagere ere blevne tilstalt, eller at nogen Dom er overgaaet Struck. Da hans Navn imidlertid fra den Tid af ikke findes i nogen af Raadets Forhandlinger, uden en eneste Gang, har Sagen dog vist ikke været uden Følge for ham, og han har vel fundet det rigtigst at holde sig fra Raadet, saameget som muligt, skøndt han ikke er blevet formelig assat. Vi maa slutte, at vore Forfædre have været temmeligt kildne i Hærsager, naar de lægge saa stor Vægt paa den simple Hukommelses Feil, at kræve to Gange. Bertel Struck døde dog som en anseet Mand, blev begravet i Domkirken, hvor hans Epitaphium hang uforstyrret, til Epitapherne nu ere forjagne af Kirken. Han har legeret 300 Rd. til Skolen.

2, Det var Raadmand og Soldat Peder Baggesen, som beskoldtes for utilladelige og forræderske Forbindelser med Evensten medens denne var her i Landet 1643—45. Blandt hans Anklagere var især Borgemeesteren Peder Skriver. Han vedblev alligevel i sin Raadmandspost til sin Død. Herom, som ogsaa om Beskoldningerne mod Broderen Lauritz Baggesen, der kort efter blev Raadmand, se mit Program for 1835 Pag. 32—38.

gjorde til denne, var ogsaa den, aarlig at affætte i Raadsmænd, og vælge 4 andre i deres Sted¹⁾, for hvilken Paastand de vistnok have paaberaabt sig den ovennævnte Artikel i Stadsbretten, og ment at have en gammel Ret at forlange tilbage. Men Dronning Kirstine, eller Bedkommende, som tale i hendes Navn, tilkjender Magistraten ene Ret til at udnævne Raadmænd²⁾.

Klager, grundede eller ugrundede, over Vanskeligheden i at erholde Ret hos Raadet over nogen af dens egne Medlemmer, navnlig i Pengesager³⁾, have formodentlig fremkaldet en Bekjendtgørelse fra Borg. Raad 1596 den 27de August: At hvo, som havde en Raadmand til at tale for bitterlig Gjæld, skal tale ham til for Borgm. og Raad paa Raadhuset efter gammel Skik og Viis, og hvis de ikke da kunne forliges enten til Minde eller Ret, da at stevne ham ned til Tinget, og da at gaa derom saa meget, som Ret er. Af slige Sager, hvori Raadmænd selv vare Part, og som forelobigen behandlede paa Raadhuset for at tilvejebringe Forlig, vil jeg anføre nogle faa⁴⁾.

Raadmand Mogens Grave, Byens rigeste Mand og sterste Studehandler⁵⁾, anklager 1608 Johan Vintapper

- 1, att almogen vilde haffue macht att affette aarligen iiii ratbmen och isette igien iiii andre Borgere til radtmenn.
- 2, och skall then magt were hoers Borgemester och raadt, radtmenn att lese och vdtuelle, nar behoff giores.
- 3, Hvor vanskeligt det var i Holland at erholde sit Tilgodehavende hos en Raadmand, eller blot en Slægting af en Øvrighedsperson, kan ses et Exempel paa i mit Program for 1842 Pag 75—76 fra Aar 1569; deraf kan Raader her i Bogen maaske have lært at bære sig ligesaadan ad.
- 4, Disse staae alle i en Raadslubog (Bedtægtsbog, Forpligtbog,) som gaar fra 1596 til 1637 og ofte nævnes i mit forrige Program.
- 5, Om ham findes nogle Træk adspredte i Program for 1834, da hans Gaard var Hovedkvarter for den kejserlige Befalingsmand i Bøen, Sigismund Løfer. Se ogsaa Provst Frost's „Optegnelser om Ribe“ 1842 Pag 101.

for at have sonderflaget en Kjerte¹⁾ for ham. Johan forpligter sig til, „inden Michelsdag at flye ham den igjen færdiggjort, tilligemed den hele Kjerte, som er Magen dertil, og som han fik, for at lade arbejde efter. Og efterkommer han ikke dette, da vil han staae under samme Diele, som han nu er under.“ Man maa undre sig over, at en saa anselig Mand gider gjort en sliq Sag til Hjenstand for Forhandling for hele Magistraten og føre den til Protokols²⁾. En anden Gang indgaaer samme Mogenss Grave Forlig med en Borger i Holstebro, hvorved de bleve særdeles gode Venner og takker hinanden for god Betaling i alle Maader. Atter var samme Mand (1611) kommen i Tvist med en anden Raadmand, Soren Andersen, om Afgroden af Byens Kjar Eng. De voldgive deres Sag til Borgerm. og Raad og Slotskriveren Willem Hansen, og forpligter sig med deres egenhændige Underskrift i Protokollen, at hvad disse bestemmer skal staae for fuld „urysket og uigjenkaldendes“ af dem begge. Voldgiftsmændene kiendte da, at de skulde dele Afgroden af Engen, og begge deltage ligeligen i de af Soren Andersen gjorte Beføstninger derpaa, og være venligen og vel forligt om al deres

1, Forliget er egenhændigt underskrevet af Johan Bintapper, som den der forpligtede sig. Dette stete sædvanligt, saa at den nævnte Protokol indeholder en hel Forsamling af Fac Similer, men, desværre! af aldeles obscure Personer. Ofte staaer der blot et Kors, eller et enkelt meget stort Bogstav.

2, 1611 Fredagen d. 26de Juli paa Riber Raadhus for B. og N. bleffue Erlig och wellært Mand Mogenss Graffue och Hanns Eikildsen Borger vdi Holstebro wenligen och well forligt om den Øren:Kieb, som de hafde medt huerander Saa att the bleffue huer Andre Aldels Indtet skoldige der for vdi nogen maade och huis Ibring for samme Øren Kieb vdi dette neruerendis Aar 1611 vdi Foraaret skiedt er, Er thennem alsdielis Smellem Klart gjortt Indtill denne Dag Saa di takker huer Andre godtt for guod Bethalning vdi Alle maader.

Sag. Og hvo, som af Parterne oppriper denne Sag, da skal han have forbrudt en Ahme Viin til Borgm. og Raad. Saa man ser, at Stadens Fædre have passet Snittet til at serge lidt for sig selv iblandt.¹⁾ Undertiden fik Raadet Skam til Takke for deres Umage med at ville forlige Folk, og overostes med Grovheder og Fornærmelser²⁾. Stundom har en Raadmand, som ikke havde været tilstede ved en Doms Afgjelse, erklæret i Raadstribogen, at han var enig med sine Embedsbrødre, stod Last og Brast med dem. Navnlig 1610 i en Trolddomsag, hvor Retten havde fritjendt en Anklaget, som det lader, mod den almindelige Dom³⁾.

Imellem synes det, at Embedsiveren er betydelig kølnet hos Flere af dem, og for at oplive denne hos hinanden gjensidigen, forpligtede de sig indbyrdes ved Navns

-
- 1, Vinen var dog nok snarere bestemt til Lensmændene, se længere hen.
 - 2, 1598 10 Mars. For B. og R. sagde Morten Knudsen Skomager til Marine Laue Hverriens: Kommer du her Kay Hjoëbs (sic) oc att hun skulle hente hendes mandige Mand hidt i thufind dieffuels Raffn, tha sagde hun till hannem: Morten giffuer os icke andet end onde oc spodske Ord. Tha sagde han til hende: at thet waar Løgen hun sagde, thet hun fik thufind dieffuele, och thet thil medt gaff han B. og R. mange vnde oc ubequems Ord bodte medt Tratsken, Pokken och Snorken och icke vilde lade sig nøiges med huiß B. och R. raade hannem. Her er Stedet afbrudt og en Plads ladet aaben i Protokollen. Der er adskillige Ord i dette Stokke, som ere udenfor mine Sprogkundskaber.
 - 3, Anno 1610 Lhenndt 14de Novembris At thend tidt de threj Domme bleff oplest, som ere vdtgiffne af B. oc R. vdi Buold Harkisdaatters Sag, vdi Magnus Grauis Frauerelse. Tha forplicket sig forne Magnus Graue epbterdi han icke waar thilstede then tidt B. oc R. dsmt forschreffne Domme, adt han will staa vdi lige Last oc Brast medt B. oc R., ligesom hand hadde sielf werit thillstede och holdt B. oc R. thette forschne Raadisløs som sig ber, for hans Part, saavel som en af de andre. Buold Harkis var beskoldt for Troldom og 3 Gange i 1610 blev hun fritjendt af Raadet, og de mod hende førte Vidner kjendte magteløse; men endelig i 1613 løffedes det hendes utrættelige Forsølgere, især en Mads Nkou, at saa hende dømt og lagt paa Pinebænken, og efter at de latterligste Bekjendelser var affpint hende, blev hun levende brændt.

Underskrift i Protokollen, at mode noiagtigt til de bestemte Tider, og naar de bleve tilsagte; ikke at rejse af Byen uden at mælde det for den ene Borgemeester, under Mulkt af 4 Rdlr., som de delte mellem hinanden indbyrdes, o. s. v.¹⁾ Af denne „Forpligt“, som ogsaa af andre Steder, ses at der holdtes Forsamlinger regelmæssigen hver Fredag²⁾. Jeg kan ikke danne mig nogen Formodning om, hvad der har fremkaldt en anden „Forpligt“, ligeledes med Alles egenhændige Underskrifter, hvorved de forbinde sig til under Mulkt ikke at sætte sig andetsteds i Kirken, end paa deres bestemte Plads i Raadets Stole³⁾.

Ogsaa til Raadmænd har man sjelden eller aldrig valgt Haandværkere, men især holdt sig til de handlende Klasser. Heri har man dog nok mere fulgt gammel Vedtægt, som ogsaa var herskende andre Steder, end deri ad-

1, Blev bevilget af B. og R.: Att wi wille enbuer komme til Radhus til Fredagen oc andre Dage o. s. v. undtagen det er beuifligt at en Mand ligge paa sin Sotteseng, eller oc er forreist vdi louglig Forsald, och schall ingen wdaf os efter denne Dag reise wdaff Byen, vndtagen wi haffue det først tilkiendegiffuet for B eller den, som er vdi theris Stedt, huus wi findes her udi forsømmelig, da schall enbuer som vdi saa maade findes, huert finde giffue 4 Rrd. tilbrøde, och samme Penge adt vddielis naar wi schifte pendinge paa Raadhuset, dersom Domme ere at dømme oc wi ikke findes paa Radhuset, da at bøde efter Necessen 40 Mk. o. s. v. Dette er underskrevet af 2 Borgemeestere, 7 Raadmænd og endnu andre af de Raadmænd, som kom siden i Raadet.

2, Om Fredagen sad Raadet til Doms, og senere hen i 17de Aarhundrede er hver Fredag anført i Domprot. som Retsdag, enten Noget forefaldt eller ei.

3, 1625 d. 22. Decbr., neruerende B. och R. blev endelig oc endrectelig sambtöcht imellem thennem sielf indtördis, adt huo aff dennem, som ikke søger Raadm. Stuolle efter enbuer sin sted som tilberligt er Sagnedage saavel som Søndagen vdi vor frue Kircke naar Prediken er, da schall di for huert gang som saa schier, adt nogen af dem er i Kircke oc ikke søger sin stol huos sin Medbrøder, schall strax ponttis for en half stett daler dersom de guodvilligen ikke vbleger deris penghe til brøde, oc samme penghe schall förerdnis till di Fattige. Worm. Morten Lime har skrevet under, at hvis han overtræder denne widteet, vil han erlægge dobbelt Brøde. De andre have blot tegnet deres Navn.

lydt ovennævnte Forordning af Frederik den 1ste (1516), da denne næppe nogensinde er traadt ganske i Kraft, i al Fald ikke i sin Helhed¹). En enkelt Gang har dog Raadet gjort en Undtagelse fra denne Regel, bevæget ved en eller anden særegen Omstændighed. Raadet beretter nemlig selv, i 1583²): At i Begyndelsen af den svenske Fejde (1563—70), da Riberby Kongl. May og Riget til Tjeneste skulde udgjøre (udrede) et Antal Krigsfolk, og samme Tid har B. og R. keiset og kaaret Bertel Skrædder ind paa Bænken i Raadet og Ret hos dem. Deslige samme Tid udvalgt ham som den yngste Raadmand til en Formand, at fremføre og følge samme Krigsfolk, til Rigens Tjeneste. Efter at nu dette var den første Dag forløbet (aftalt) og besluttet, har han anden Dag for B. og R. igjen opsagt sit Lofte og Ed, og brugt allehaande Midler for igjen at blive fri for samme Log, hvorfor Raadet blev forarsaget til at keise en anden i hans Sted, samme Krigsfolk at fremføre, og siden har saadan Ære og Bærdighed ikke været ham tilbuddt.

Ligesom vi heraf se, at det kun var sjældent og undtagelsesviis, at en Haandværker kaldtes ind i Raadet og, som her, kun for at paabyrde ham et besværligt og farligt

1, Den forordner saaledes, at alle Gulder og Laug, som Smedde, Skrædder, Skomager-Laug skulde ophæves og at enhver maatte nedsatte sig i Boen mod en vis Afgift (1 rimt Gulden) og bruge hvad Næring, han vilde, hvilken Bestemmelse vistnok aldrig er bleven almindelig gjeldende. Se Forordningen under Bilag 8

2, I en Dom angaaende Uenighed mellem Raadet og Borgerne i Ribe, afsagt af Rigstraadet i Viborg 1585, aftrykt i No Danske Magazin 2det B. Pag 276. Dette Aftryk stemmer med en Afskrift, jeg har, tagen af Dittles Hansen (Bysfoged 1618—33) i alt Væsentligt; i Ortografien ere de derimod noget forskellige, ligeledes ere der nogle andre smaa Forskiel, navnlig i de 59 Navne, der følge til Slutning; men disse Uoverensstemmelser synes mig for ubetydelige til særskilt her at udhæves.

Hverv, som Ingen af de Andre havde Lyst til at paatage sig, saa se vi ogsaa, at det da (i Midten af 16de Aarh. og længere hen) paalaa den yngste af Raadmændene, at anføre de Krigsfolk, Byen skulde stille i Krigstilsælde. Denne Forpligtelse synes de længere hen at have unddraget sig, da der stedse, naar Talen var om at stille Krigsfolk, udnævntes og af Byen lønnedes en egen Anfører for disse (en Hovmand)¹). Han var desuden ofte fri for Skat og borgerlig Lyngde, men maatte udtryffeligt forpligte sig til, i fornødent Tilfælde, at føre de Folk, Byen stillede, i Feldten.

En af Raadmændene var sædvanlig Regnskabsfører, (Pengemester, Rentemester)²). Til ham indbetales alle Skatter, saavel ordentlige som overordentlige, Byskat³),

1, Anno 1612 Thend 25de Septbr. paa Riber Raadhus blev Borg. och Raad paa Riber Raadhus forligte med Peter van Appel, Hovmanden, att hand skall haffue til Løn om Mønden fraa S. Michelisdag nest Kommendis Ått angaa 5 D. 1 Mk. saalenge som hand bliffuer udi Tienesten, och schall hand self bethaale Husleie.

Anno 1614 d. 12te Decbr. neruerendis Borg, och Raad saa och de 24 mend, Som thette aar tilforordnit vaar, Loffuedt och tilfagde Hans Andersens, salig Anders Lodichsens Søn forhemeldte Borg. og Raad paa Bøens Weigne hans trouff och willige Tjeniste for en Stadzhovmant att tiene Bøen. Och schall hand haffue till Besoldning Af Bøen om Mønden 6 stete Daler huer Daler til 32 s. lübisch. Och schall hans Mønedzpenning angaa fraa den 1ste Jan. 1615 och siden fremb til den 1ste Jan. 1616, och der som saa schiede, Huilhet Gud forbøde, att der nogit paa-komb att forschreffne Hans Andersens skulle bruges widere her fra Bøen paa Bøens Weigne, da schall hans Mønedz Gold forbedris som det sig bør, Och des emedeler tidt schall forschreffne S. A. och sin Moder sambt det gandtische Hus were fri for ald Skat og borgerlig Lyngde. Denne Kontrakt fornødes 19, Decbr. 1615 for et Aar saaledes, at han sil 80 D. om Aaret, ellers ganffe samme Udtryk.

2, En enkelt Raadmand er, ogsaa efter at være blevet Borgemester, vedblevet at være Regnskabsfører, s. Er. Anders Svane efter 1640.

3, s. Er. 1623 9de Februar Ophorne af Jacob Tønnsen oc Oluuf Nielsen aff første Fierning, Som er den Skatt Som bleff lagt for Jull 1622 af Borgemester, Raad och 24 Mend 219 Rdlr, 1 enh. Mk. Hele Skattens indkomne Beløb var 830 Rdlr,

Kongeskat¹⁾, Bøstøpenge²⁾ (Skatten til Bøstøfhytters og til „Bøstømens“ Hold), Unionsskat³⁾, til Postbuddees Konning⁴⁾, Prindsesfestyr (Froskenskat⁵⁾), videre Skatter, som ved overordentlige Lejligheder paalignedes til Byens Fornødenheder.⁶⁾ Disse bleve opkrævede af 8 Borgere, to i hver af Byens Fjerdinger, og som nøde derfor nogen Let-

- 1, Ex. Opbøring paa Konges Skatt som var paabuden efter Konge Maie: stads Mandatt att udlege Till Morttenni 1624 den 4de Nou. opbornen aff N. N. aff første Fierding o. s. w. 770 Daler var bele det Indkomne.
- 2, 1625 den siedste Halspart af Byens Bøstøpenge paa 50 Personer med di tuo schilling danske miere til kuostpenge for huer Person, ind den forrige Kongebreff omformeltdte 9 s. om Dagen osv. 1576 Opborn aff Michel Schreder, Skatmester v santi hans, som wor then dobbelt Skatt till 30 Bøstømmen o. s. v.
- 3, Den var til Tropperne's Underhold, kaldtes ogsaa Defension:Skatt, udgjorde aarlig 2080 Enkende Rird. (hele Dalere) og 24 Rd. Sueneschatt (en Rird. til 96 s.) Den erlagtes hver Kvartal og benævnes derfor i Regnskaberne efter Aarstiden FastelavnsSkatt, Martini Skatt osv., se Program 1834 Bilag 4, og for 36 Pag 4 Anm. 4.
- 4, Denne betalttes til Slotsskriveren. paa Koldinghus og erlagdes kun enkelte Gange, se Program 1834 Bil. 3.
- 5, 1589 opbornen 20 Mai af the Dannequinder, som the vdgaffue tbill then froskens Skatt, som the bleffue lagdt och taxeret for paa Ripe Naadhus efter Kong. May. Breff oc Befalting. Som er aff Marine Svanings XII Daler (Enke efter hans Svanning Kongl. Historiograf død her 1585) Marine Peder Hegelunds X D. (Enke efter Borgemeist. Peder S. død 1584) og Marine Mester Jens Cancellers XVIII Daler. Flere end disse 3 Damer nævnes ikke i Regnskabet. Der hedder det videre om samme Skatt: Item opbornen af Borgem. Jens Andersen, som hand fik med sig v den Skatt han førde till Kjøbenhaffn till Froskenens Brudskatt och bleffue Skutt (kasserede) paa Kenteriet XX onde Daler oc gaff hannem XV guode Daler sledet, widre opborn XXXV Kostonobel till Froskenens Brudskatt huer for XV mark. Giffuen B. Jens A. till den ijm (1500) Dalters Brudskatt i Guld og Daller osv. i ethalvt Tusind var elters stærkt for en enkelt B.
- 6, Saaledes efter Krigen 1629 d. 29. Septbr. Paa Riber Naadhus vdaff B. och N. och di 24 Mendt bleff samvækt att den efterskrefne Skatt, som nu er lagt till Byens vdgiffit och andere Tunge, baade til Bøstøning och andre Beschweringer, som Byen paaligger och er vdi Sielb kommen vdi denne forledne bedesffuelige Krigs: Tilstand, som schall opkressues otte dobbelt osv., se Progr. 1834 Bilag 35.

telse i Afgift¹⁾). Han udbetalte disse igjen enten til kongelige Bud,²⁾ der vare sendte efter dem, eller til Slotsfriveren paa Niberhuus³⁾, eller sendte dem vel og ved en Leilighed til Kjobenhavn⁴⁾. Videre oppebar han Lejen af Byens Enge⁵⁾, Kjar⁶⁾ og Marker⁷⁾, Afgift af dem,

- 1, Deeligst bleff samtykt att di som Kressue Schatt shall være tu Aar fri for wacht och for Warbeid itt Aar omkring (Skatteprotokol 1627) De 4 Fierdinger kaldtes: første Fierding, S. Hans F., S. Clemens F. og sidste Fierding.
- 2, 1623 13. Decbr. daa andtuorde jeg Konge-Maiestedts Buod vedt Nassa Moriz Morizen halffpartenn af Byens huskøtter Pendinge osv. Samtidig antuorde jeg hannom en Pong till forne pendinge for 4 S. Samtidig foræret hannem till driche pending 2 Rr. Undertiden faaer Buddet endnu en Extra-Duser f. E. en anden Gang: och foræret Kong. Maj. Candseli Bud i Rosenobbel, som B. och N. hadde sielff bevilget hannem for hand drog første gang forgefuis efter samme Penge och matte strax hid tilbage igjen, noch till Driehpenge i Rd.
- 3, Anno 1626 andtuorde jeg Peder Sørensen skriffuer paa Niberhuus den Congesfat, som bleff paalagt af uor kiere herr oc prindtz osv.
- 4, 1626 Samdag gaff ieg Lars Hansen paa Slotten 3 Daler som hand haaffde udgiffuen paa Byens Regne for di Soldater Penge han førte medt sig herfra oc till Nøborg oc for samme Pendinge videre at fremfende.
- 5, Af disse nævnes i 14, og 17 Aarb. som Byens i Regnskaberne: Stuoer Kuobro, Vield Duobro, Høe-Eng (ogsaa Tuodis Eng i det 16. Aarb) Soe-Eng, Siegholm, Storm-Klod-Eng, Tor-Eng paa Hollum, Tor-Eng paa Øster Maade, Snebeltong, Kors-Kapel-Eng (1621 og følg.), 1500 hedder det: Aff hellig Kaariff Kapel sted til en bleggaard 3 Daler. Ogsaa nævnes en Mængde saakaldte Hus-Eng, som benævnes efter huset, de laa ved, men ikke hørte til: f. Ex. aff Jørgen Hansen aff Maaz Kochs Hus-Eng paa MelDam 9 Mk. for en Aars Afgrøde, aff N. N. af Sep Hundemarchs Huseng ved Sti Clemendz kirkegaard. De nævnes især ved no Jord, Fiske-Gade, Badstugade, Sortebrødregade og paa Meldam. I Regnskaberne fra 16de Aarb. nævnes de fleste. De bleve undertiden fulgte til husenes Eiere, f. Ex. 1623 Dpb. aff Gregerz Hansen paa no Jord for en Eng, han købte af B. och N. til sit Hus i Fiskegade, som kaldes Johan Riøbenhaffns Hus-Eng 20 Daler. Huitenbiørg og Swinholm i Regnskaberne længere hen i Aarhundredet f. Ex. 1653.
- 6, Markiar, Sønderkiær, Tuedelkiær, nævnes i Regnsk. for 1561, 89 og 90.
- 7, Vester Jernkiær (Jankar) Mark, Lille Jernkiær, Ny Markhe, Siebien Toft (Seigbiørg Toft senere), Morten Kochs Mark, Graff Sogns Mark Et. Jørgens March vdi Graff Sogn, senere Gravstund Mark. Om dette Sogn, hviss Indbyggere Afttedes ind i Byen 1547, og hvoraf Gaden

der toge Borgerfkab (Borgschabspenge)¹) og adskillige andre Indtagter². Han udbetalte igjen deraf, hvad der skulde udredes af Byens Kaase til Bygninger, Beje og Broer, Bolværk og Byens øvrige Udgifter, dels direkte, men især til Kæmnerne³), som besørge det Nødvendige ved de fleste Bygninger og Istandsfættelser, og han afslagde Regnskab for B. og Raad aarligen, i det 16. Aarhundrede Pederstid, eller en Dag før eller efter denne, senere om trent i Midten af December⁴), og fik et lille Honorar.

At Raadet udnævnte snart En, snart Flere af sin Midte til at fore Tilsyn med Vinhandelen, Udsalgstøderne

Gravégade, „ved Gravene“ har Navn, se Prof. Thorups Prog. for 1839 Pag. 45 og følg.) Blerbiørg vedt Sønderport (1590) det Jord Hans Blegmand bleges paa ved hierum Spong, den Jord de Pster. Vedsted Mend lægger Møg paa osv. Ingeborgs Mark og Teglgård's Mark. i de senere Regnskaber.

- 1, Denne Afgift til Boen var 2 en halv Rd. eller 3 eub. D. i Mk., f. Ex. 1623 Ophorn af Christen Jensen Tyboe som tiende huos Mogens Graffue hanns Borgerskab till Boen iij Rr. er vdi flette pendinge iij Dal. item aff Hans Frederichien født vdi Olden-Suortt vdi Edersted osv. I det Aar tog ikke mindre end 23 Borgerfkab; alle nævnes, paa 2 nar, udtrøffeligen som fødte udenboes. Naaste Indenboes ikke betalte denne Afgift.
- 2, Nogle af disse, som Stadepenge ved Markeder, Leje af Boens Strang, alle Hadnepenge, Pramleje, Weierpenge oppebares af vedkommende Kæmnerne (se Prog. 1842 Pag. 12 og følg.)
- 3, f. Ex. 1623 den Aar paa adskillige Tider haffuer ieg antuordet Lauerst Jørgensen paa Boens vegene till hiesper till Boens Bygning, Som hand vdi gienn haffuer vdgiffuet, som hand schall videre giøre Regenskab for effter B. och R. befaling 750 Dal. huer Daller til 32 lg.
- 4, Se Dronning Christines Dom 1514, hvor St. Petri ad Cathedram nævnes som den Dag, Regnskab skal afslægges, det er d. 22. Febr. Ex. 1592 21. Febr. Giorde Peder Spandet klart Regnskab medt B. och R. och 24 mendt som tilfede vaare, paa Ribe-Raadhus. Anno 1623 d. 18. Decbr. da giorde ieg Knud Lambertsen Regnskab paa Riber Raadhus for borgemeister Raad oc Fiire oc Toffue Mend, som den Dag tilfede wor, for huiz ieg paa Riber Boes vegenn haffuer opborn och desligeste vdi gienn haffuer vdgiffuen, daa bleff Riber By mig Endeligt Skuldige 306 Dall. osv. Peder Sp. bleff bevillget 6 Dall. Knud Lamb. for min Bmoge 15 Dall. for Papir ij Mk.

af Vin og sætte Vinpriserne, vil man se af det lille Skrift om Ribe Handel (Program 1842 Side 80, Num. 1).

Om Magistratens Virksomhed i det Hele, dels som bestyrende Kollegium, dels som Dverret, vil jeg komme til at tale længere hen¹⁾. Om Holbergs og andre satiriske Skjelmers idelige Stiklerier paa Raadmænds Sovesygge og besl., ogsaa kunde være anvendelige paa vore gode ripensiske Senatorer paa de Tider, kan jeg ikke sige, og vil jeg ikke haabe. Vel have vi hørt lidt foran, at de stundom have fundet Anledning til at anspore hinanden til Iver og Nojagtighed. Og svage Spor af Lyst til at sidde blødt og bankes mageligt, har jeg maaskee kunnet bemærke²⁾. Jeg finder ingenstunde, at der er funden Forsamlinger af Magistraten Sted paa noget andet Sted end Ribe Raadhus³⁾.

Het turde det muligt ikke være et upassende Sted udførligere at omtale nogle Uenigheder, som fandt Sted i Lobet af det 16de Aarh. og maaske før, hvilke jeg nogle Gange have antydet, og som vare af saa alvorlig en Karakter, at de ikkun ved de øverste Autoriteters Indskriden og Afgjorelse kunde bilægges. Først i Aarhundredet gif Uenighederne saavidt⁴⁾, at begge Parter, formodentlig dog efter eget For-

1, Eller en anden Gang, hvis jeg oftere kommer til at behandle disse Gjenstande, da jeg denne Gang er for indskrænket baade af Tid og Rum til at kunne udtømme mine Materier.

2, 1589 giffuen Christen Schreder efter B og R. Befaling for Bændedøner handt soet og gjort ferdige til Raadskammeret i Dal. Giffuen 28. Nou. 1600 Quinder for the Bende Døner at sille paa Raadhus, efter B. och R. Befaling i Dl.; 1652 betalde ieg Peter Olufson for grøn Kledde, Perriidt oc Arbejdjen for en Bændedone til Raadhuset 7 Daler i Rk. 2 S.

3, Jeg anfører dette udtrøffeligen, fordi man af Just. Jacobsens Afhandling om Kjøbslavvæsen i 16de Aarh. (i Historisk Tidsskrift 5 B. 1 S. Pag. 124) ser, at endsteds, navnlig i Helsingøer, ogsaa er holdt Møder i private Huse, hos Hofogden, en af Borgemeisterne osv.

4, Det hidhørende Afsnitte er aftrykt in extenso blandt Bilagene No. 7.

langende, indstævuede til Møde i Odense. Her lod nu Ribe Borg. og Raad samt Borgerne møde ved deres Repræsentantere, og Sagen paadomtes og afgjordes af Enkedronning Kirstine, til hvis Livgeding Riberhus og Lænet horte, med et Raad bestaaende af Rigets Kantøler, Landsdommeren i Fyen, 4 Adelsmænd, 2 Borgemeistere og en Raadmand i Odense. Man ser af Dommen, hvori dog Magistratens Fremstilling af Sagen synes fortrinligen at være fulgt, at Almuens Klager have gaaet ud paa, at Raadet ikke aflagde nojagtig Regning for den aarlige Byskats Opkrævning og Anvendelse, samt for Indtægterne af Byens Ejendomme og deslige (Jordskyldt og Rente), videre klagede Borgerne over, at Raadet afbenyttede Byens Enge og Lorder, forlangte at Raadmændene skulde erlægge deres Andel af Byskatten, at aarligen 4 af dem skulde udtræde og Borgerne vælge 4 i deres Sted¹). Dommen finder²), at disse Klager mære ere fremkaldte ved Ukyndighed end af nogen trykkende Nødvendighed³), og for at tilveiebringe Endrægtighed mellem Dyrigheden og Borgerne⁴), bestemmer den, at der aarligen i Borgernes Paaher paa Peder Stoels Dag, skal aflægges Regnskab for de Penge, som

1, At der har været flere Klagepunkter end de anførte, ses af Udtrykket, som følger derefter: og andre flere sager the oss tha foregaffue. I Dommen ere Motiverne til Borgernes Klager i det hele ikke anførte. Det hedder kun: att the hafde skuldinger till forscreffne B. och K. om thesse fornesse alle sager oc artickele oc menthe ther wor icke stede stiel ther wdimerer her til dags oc berette de forne theses sager oc kares maal alle oc huer serdeles osv.

2, tha efter tistale, giensuar oc beuifening fandtes thet osv.

3, Sodanne Handlinger oc Karemaal ware optagne mere wdaf wankundighed end aff noeditz trang.

4, och the herefter thes ydermere skulle lesue medt huerandre medt fred-sommelighed oc godt endtract.

ere optagne og udgivne til Byfskat, ligeledes for Byens øvrige Indtægter, hvoriblandt Sagesald nævnes¹⁾, samt hvortil disse indkomne Penge ere anvendte. Dgsaa skal Overfuddet lægges i god Forvaring, og B. og R. have en Røgle og to Mænd af Almuen en anden Røgle hertil, derimod skal B. og R. fremdeles efter denne Dag nyde og beholde de Byens Agre og Enge, som de hidtil have havt, ikke erlægge Byfskat²⁾, og ene have Ret til at udvælge Raadmænd. Ligeledes skal, som det alt til den Tid har været Skik, 24 Mænd af Almuen være tilstede paa Raadhuset, naar Skatten lignes³⁾, og otte Mænd af Almuen tilsiges til at opkrave (optage) Skatten og gjøre Regnskab. Disse Bestemmelser skulle følges af B. og R. samt af Almuen, med mindre de siden ønske andre Rettigheder eller Stadfæstelse paa nærværende Bestemmelser af Kong Christian selv⁴⁾. Dette sidste skete, og 1517 udstedte denne en fuldkommen Bekræftelse herpaa. Længere hen i Narhundredet reiste der sig atter stor Splid imellem B. og R. paa den ene, og Almuen paa den anden Side, hvilken afgjordes ved en Rigsraads-Dom affagt i Viborg 1583. Da denne forhen er aftrykt⁵⁾, vil jeg blot korteligen og uden

1, theslige skall almøgen haffue rede oc regenscaff samme dag oppaa Byens iordskoldt oc rentte oc oppaa Byens sagesaldt som imellem aar oc dag wdtagiuis.

2, oc skulle forne B. oc R. icke giffue wdt aarlig Byfskatt nogen Del men ande theris frihedt thet om hereffter som the bertil giortt haffue.

3, oc thet paa almøgens bedste rammes oc wdes.

4, Thii weld wii att thette alt som nu er samtdet oc her wdi wørdt skall saa bliffue oc holdes aff forne wore Borg. oc raadt oc menige almøge i wor Kjøpstedt Ribe i alle made inntill so lenge, eller om saa meer, at then herefter weld haffue nogen anden preuilegie oc stadfæstelse aff hogborne første Her Christian oc wor kæreste Søn.

5, i Ny danske Magazin 2 D. Side 276 til 285, en i det Væsentlige lige. Iyðende Afskrift findes i en østere før omtalt Samling af gamle Love, Domme, Kongebreve osv. sammenkrevet (fra 1618) af daværende Byfoged Ditlef Hansen.

Anførsler af dens egne Ord, give et Udtog deraf: Raadet paaftaaer, at hele Allarmen kun skriver sig fra den ovennævnte Bertel Skrædder, som det havde udnævnt til Raadmand og Anfører for de Folk, de skulle stille i Krigen mod Sverrig, men som havde frasagt sig denne Post, og som de siden ikke havde villet vælge til Raadmand. Han havde nu, af Had til Raadet, ophidset Almuen, under Ekin af at forsvare og gjenvinde Byens Rettigheder, og ved Forsamlinger i Kirker, Huse og andre Steder formaaet et stort Antal Borgere til først at overlevere deres Klagemaal paa Raadstuen i Lænsmandens Nærvarrelse, og dernæst at indgive en formelig Klage mod Raadet til Kongen og Rigsraadet. Klagepunkterne ere omtrent og tildels de samme, som de ovenanferte. At Raadet tilegnede sig Indkomster, hvortil de ikke vare berettigede, nemlig det Halve af det, der betaltes for Borgerstab (Bylag), og de 2 Mk., som efter Ribe Stadsret skulde betales af ethvert Skib med Sættebund der byggedes i Byen¹); videre at B. og R. ikke tog Del i Byens Arbejde; fremdeles at de brugte Byens Mark og Enge, som kunde beløbe sig til en stor Sum om Aaret, at de tilegne sig Betaling for Brug af Byens Segl, Secret, og dernæst at de tiltage sig Indtægten af „Aalsætte“ i Ribe Byes Na, og endeligen, at den Afgift, som gaaer af Udarb²), og som tilhører Byen, ikke føres den til Indtægt. Herpaa sparer Raadet, at de først nævnte Indtægter har Raadet Havd paa fra Arriids Tid; videre at de deltage i Konge-Egte og Lyng, i Digers og Dammes (Dæmninger, ogsaa ophoyede Beje) og Byens Bygnin-

¹, En Del af de gamle Skibe havde ingen fast Bund i Midten l. c. 280. Anm. a.

², Arb, som gaar ud af Byen til andre indenrigs Steder eller til Udlandet.

gers Arbejde, at det blot er noget smaat Arbejde, som Enggrofter, Portvagt, Markedsvagt og sligt, hvor for de har holdt sig fritagne, ligesom deres Formænd fra Arrilds Tid; fremdeles at de ingen andre Marker og Enge bruge, end saadanne, som Borg. og Raad altid har havt efter Jordebogs Lydelse og Kongelige Domme. Ligeledes har B. og R. af gammel Brug og Sædvane erholdt en Afgift for Sobreve, Egtbreve¹⁾, andre Vidnesbyrds Breve og for saadanne Breve, som forlanges til Kundskab og Vidnesbyrd³⁾ af Fremmede eller Indfødte, for dem at „dicte, corrigiere oc afferdige“; men for „Passbort“, Vidnebreve (Tyge-Brev) og andre Dokumenter, som udstedes paa Byens Vegne og til dens Larv, tages ingen Betaling. Med „Aalsætte“ har det fra gammel Tid været Skik, at Lænsmanden har benyttet den første (fra Havet af), Borgemeesterne den anden, med nogle „aaltienne“³⁾ i Byens Sluse paa Dammen, Raadmændene den 3die „udi Naerne“ med nogle „Tiene“ imellem Ribe Mark og Harrebjerg Mark, og dernæst er det den menige Mand uforment⁴⁾, at fiske og sætte indtil Seem Kirke og Hestholm. Endelig hvad Udvarven angik, saa var Afgiften af den Udvarv, som blev i Riget, indbetalt i Byens Kasse og anført i dens Regnskab, hvilket en Del af Klagerne selv ofte havde været Vidne til. Raadet tilføjede ydermere, at da Borgerne have forbundet sig indbyrdes skriftlig (med Breffue och Segel), mente de, at deres Færd burde ansees som Sam-

1, Et Skudsmaal udfødt af B. oc R. om en persons Forældre, ægte Fødsel og Opførelse heri Bogen.

2, Dettlef Hansens Afskrift har „windesfør.“

3, Saaledes D. S. I D. M. Naar „Aaletinner“, Justitsr. Jacobsen anførte Sted kaldte det Aalefænder.

4, yforuidt D. S. I D. M. Naar „foruidt“, der maa være en Trykfeil, som ogsaa Anmærkningen viser, der forklarer det ved uovervæten.

menrottelse og Oprør, (Opriissning og Sammelning), og straffes som saadan efter den almindelige Stadsret. Rigsraadet dommer, at alle „Trringer“ skulle ophøre, og nu herse Benfak og Enighed mellem de stridende Parter, at B. og R. skal beholde de Rettigheder og Indtagter, som Dronning Kirstine og andre Kongebreve tilhjemler dem, at Borgerne skulle være horige og lydige, og hvis de mene at have Grund til at klage over Raadet, skulle de henvende sig med deres Klager til Lænsmanden, som da var forpligtet til at hjælpe dem til Rette, og ikke opvække nogen „Sammelning“ eller Oprør mod B. og R. under Livs og Guds Fortabelse. B. og R. derimod skal være forpligtede, at holde Borgerne ved deres gamle Privilegier og Friheder, og have alvorligt Indseende med at Ingen beskaffes over Evne og Formue, men at alt gaaer kristeligen og ligeligen til“ o.s.v.¹⁾

Af disse Domme se vi ogsaa, hvori Magistratens Indtægter, eller dog vel kun nogle af dem, har bestaaet, Saagfald, det Halve af Borgerstabs Pengene, Afgift af ny Skibe, for Udfærdigelsen af visse Dokumenter o. s. v. Fremdeles forskjellige Slags Bøder¹⁾, f. Ex. saadanne, hvori de idømte hinanden, og som de havde forpligtet sig til indbyrdes. En vis Dag deltes alle saaledes indkomne Penge mellem dem paa Raadhuset (den Dag vi skifte Pendinge vs imellem). Deres betydeligste Indtægter have vel været de Jorder, især Enge, som laa til Embederne; de vigtigste af Byens Enge og Marker er det ogsaa, som oftest, Borgemestere eller Raadmænd, der have lejet²⁾. Gjorde de

1, Man ser, at ogsaa her Raadets Fremstilling af Stridspunkterne især er blevet taget til Følge.

2, om Leiermaalsbøder hedder det 1617, at det Halve skal falde til B. og R. det Halve til Boen.

3, se det første det bedste af Regnskaberne i Perioden.

Rejser i Byens Anligger, hvilket ikke stete sjældent, fik de naturligviis deres Omkostninger godtgjorte (Kost, tering, Vognleje¹). Til Raadets Emolumenter kan maaske regnes en vis Forkøbs-Ret, det forbeholdt sig undertiden²).

De 24 Mænd. Af flere Steder i det Foregaaende vil man have set, at Magistraten ofte, og i Byens almindelige Anligger altid, lod Borgerne eller et Udvalg af dem tilkalde, og de affattede Bestemmelser udstede, saavel i diæses, som i dens eget Navn³). Disse Borgere benævnes undertiden „mienige Almosue“, „meenige Borgere“, men sædvanligst „24 Mændt“. Her er nu Spørgsmaalet, om de udgjorde et bestemt Kollegium, en fast affluttet Forsamling, som f. Ex. de 32 Mænd senere i Kjøbenhavn, eller som en Under-Afdeling af Byens lovgivende og administrerende Magt, altsaa som Borgerrepræsentanter nu, og deslige; eller det var forskjellige, snart diæse, snart hine, som, enten af eget Lykke, eller tilsagte af Raadet, indfandt sig for Formens Skyld, ved Forhandlingerne, paa hvilken de ingen videre Indflydelse havde⁴).

Naar man sammenligner de forskjellige Maader, hvorpaa diæse 24 Mænd omtales, og de forskjellige Udtryk, hvormed

1, For efter min Sædvane at levere et Exempel, som jeg ogsaa her kan finde i det første Regnskab, jeg støder paa: „Anno 1623 d: 10. Decbr. daa gaff ieg borgemeester Morten Lime, for hvis hand haaffde vdgiffuen medt vogenleje oc fortering paa den Reise hand gjorde till Kjøbenhaffuen frem oc tilbage oc diefligeste paa den Reise till Horsens om nogen Treere, di haaffde vdi mod hinanden. Efter hans uedlagte Registers Lydelse skæde vis tilhobe beregnet udi en Summa 76 Daler 2 Mk. 8 S.

2, Se i Program 1842 Pag. 38 et Tilfælde fra 1537.

3, 1596. Borg. och Raad medt menige Borgere oc Almosue, som thilskede var.

4, Til denne Mening har min Ven Justitsr. Jacobsen heldet, da han intet andet Sted har fundet Spor til et slikt Kollegium, og han har opfordret mig til at godtgjøre dets Existence her, da det hidtil har været ganske ubekjendt.

de benævnes, saa vil man findebet aldeles klart, at de har udgjort en bestemt Forsamling, som har deltaget i alle eller de fleste administrative Forhandlinger, og udgjorde det sidste Led i Bestyrelsens Række her i Byen. Naar, hvilket som oftest er Tilfælde, Borgemeisterne og Raadmændene navnlig anføres, da skeer dette ogsaa ved de 24 Mænd, saa at Formen er saaledes: Udaff (Navne) Borgemestere, (Navne) Raadmænd, (Navne) 24 Mænd og Borgere blev bevilget og samtykt. Da de højst sjældent vare alle fuldtallige tilstede, saa findes i denne 3die Klasse næsten altid færre end 24 Navne, ofte kun 11 a 12, saa at det, at de desuagtet kaldes 24 Mænd, ikke kan betyde Andet, end at de horte til et Kollegium, der benævnedes saaledes¹⁾. Dette bliver end mere klart, naar man ser Udtryk som: Af Borg., Raadmænd og 24 Mænd, saa mange som tilstede vare; videre naar de efter Navnens Anførelse kaldes „Borgere og 24 Mænd“ „the 24 Mænd, som tilstede vare“; „som ere udaff the 24 Borgere“, „i Borgere her sammesteds og 24 Mændt theres Nærverelse“, „Af disse efterschreffne af di 24 Mænd osv²⁾. Ogsaa bleve undertiden enkelte af dem brugte til visse bestemte Hverv, saaledes skulde 2 af de 24 være tilstede ved en Saltstubes Ankomst og „sætte“ Saltet,³⁾ snart en, snart to til i Forbindelse med 1 a 2

1, Jeg vil udskrive et Sted med alle Navne for bedre at opløse det Sagte: 1399 thend 11. Mai paa Ribe Raadhus udaff Ib Ebornom, Kield Jørgensen Borgemestere, Ebbe Moensen, Thomas Jørgensen, Niels Poulsen, Jens Lausen, Niels Grilsked og Bertel Struck Raadmændt Thomas Bonum, Anders Andersen Lundt, Peder Northenen Gram, Mads Hiortt, Peder Ebristenen, Peder Nielsen Skomager, Jørgen Loulsen Nisoff, Jacob Bager, Lambert Knudsen, Peder Knudsen, Ebristen Kieldsen, Ebristen Breme og Ebristen Buntmager, the 24 Mændt og Borgere, som tilstede waar bleff bevilget og samtykt.

2, Disse Udtroel ere alle tagne af Raadstubsøgerne og fra Aarene 1597 og 98.
3, Se Progr. 1842 Pag 38 Anm. 4 at ingen maa kjøbe Salt eller mærke

Raadmænd at sætte Vinpriserne, hvilket ogsaa viser dem som et bestemt Kollegium.¹⁾ Naar Dagens Moje og Byens Tynge havde udmattet den velvise Magistrat og gjort Halsen tør paa den, saa at den kunde trænge til at styrkes og lædskes, da har den ikke udelukket sine simplere Medarbejdere i Befordringen af Byens Bedste fra denne Hjertesstyrkning, men ladet Deltagerne i Dagens Arbejde ogsaa være Deltagere i Vederkvælgelsen. Dette var navnlig Tilfælde den Dag, Regnskabet blev aflagt og Skatten blev lignet ved Juletid²⁾. Længere hen i det 17de Aarhundrede, altsaa lidt udenfor eller mod Enden af min Periode, nævnes de i Raadstubbogen udtrykkelig som et sluttet Korps, der paa Raadstuen kompletteredes, naar de, hvad Pesten dengang (1659) havde bevirket, ikke længere vare suldtallige³⁾. Allerede i den foromtalte Dom mellem Raadet og Borgerne og den Regulering af Byens Forsatning, som fandt Sted 1514 ved Eufedronning Kirstine, omtales de; Raadet

noogen Tønde i en Skude førend thet bliffuer sat aff the thoe mendt vds aff 24 Mend. som bliffuer tilsagt, ochhoem som her imodt giøre skaff haffue forbrøtt til B. och R. och 24 mendt 10 Mk. danske strax at udgiffue.“ At Bøderne her udtrykkelig siges at tilfalde dem, tilligemed B. och R. beviser ogsaa at de udgjorde en egen Afdeling af Byens Regiering.

1) Progr. 1842 Anmærkning 1.

2) Ihen 5. Jan. (1590) andtuorde jeg tamed doed Raadbud Ephter B. og R. befaling 9 Mk. 6 S. som Barthell Skreder skulle haffue for Øll som bleff druchet, da 24 mendt var huos paa Raadhuß. 1622 11 Jan daa andtuorde jeg Christen Slaade Till tuo Tønder dannst Øll 7 Daller, som bleff druchenn paa Raadhuß af B. och R. och 24 Mendt som bleff hendt ois. Dannst skal maasse være Danskiger Øll, som var meget berømt. Maasse er det dog dansk, i Modfætning til Hamborger og andet fremmed Øll.

3) 1659 D. 1. Septbr. vdi Borg Carsten Tønnesen, Bagge Baggesen oc Jørgen Hansen Raadmendt theris Offueruelse paa Niber Raadhuß bleff de 24 Mendts Tal, vdi de Afdødes Sted faldesgjort oc findes nu som efterfølger. Heraf synes det ikke, at B. oc R., i alt fald ikke ene, har valgt dem. De alt værende 24 har vist i det mindste deltaget i Valget.

forpligtedes til at aflægge Regnskab for dem over Byens Indtægt og Udgift, samt at lade dem deltage i Skatteligningen. De synes allerede her at betragtes som en permanent Forsamling, da der udtrykkelig siges, at to af dem (Borgernes Repræsentanter) skulle have en Røgle til Stadens Pengeskriu, hvilket ellers ikke vel kunde finde Sted. I Ribe Stadsret nævnes de derimod ikke, der siges tværtimod, at hvad Fogden og Raadet alene beslutter, skal staae ved Magt.

Al et Par Steder i Raadstubbogen maa man slutte, at de ere valgte eller udnævnte aarligen¹⁾, rimeligviis af Magistraten, men vel næppe uden Medvirkning af de 24 selv²⁾. De have oftere forpligtet sig til at erlægge en, rigtignok hoist ubetydelig, Mølt, naar de ikke til bestemt Tid indfandt sig paa Raadhuset, naar de vare tilsagte, og en lidt større, naar de rent udebleve³⁾. De bestode for en

1, Anno 1614 2. Decbr. neruerende B. oc R. oc 24 Mendt som t hette a ar tilfor ordnet v a ar,“ og ligeledes med samme Ord 1615 19de Decbr.

2, Ligesom B. og R. ene valgte Raadmænd, kunne vel B. og R. og 24 M. vel ene have havt Ret til at vælge det sidste Slags Folk. Se isvrigt næst foregaaende Anmærkning.

3, 1597 thend 20 Nouember Wdaff N.N. Borgemeistere N.N. Raadmend, N.N. Borgere bleff beuilget samtækt oc wedttagedt, adt huem som ick kommar her till Raadhusedt till thend Klokklett som thennom bliffuer tilsagtt, Tha skal the haffue forbrøtt huer gang 1 f. danske och huilken som er ick tilstede først Mandtall giøres och ere bortte uden forloff Tha skal then haffue forbrøtt huer gang 2 f danske, och Samme Brøde strax att vdtgiffue eller och saa strax panttis, desligeste bleff samtækt, att huilken, Som findes modtuillic og ganger neder och will samme Brøde ick vdtgiffue, Tha skal hand huer gang haffue forbrødt 1 Mk. danske vndthagen hand kand louglic beuise, att hans Skudznuval er giortt saa louglic och Rett somdet sig ber. Overskriften er „24 mendts Forplicht att were tilstede vedt Klokklett.“ Det er underskrevet Peder Lambertsen fougidt og Anders Andersen Lund schriffuer, som er saa meget mærkeligere, som disse ellers aldrig nævnes at have været tilstede ved slige Overenskomster. En lignende Forpligtelse lyder: 1600 thend 11 Juni wdaff

Del af Haandværkere, hvilke, som vi før have set, sædvanligen ikke kom i Raadet, dog var der ogsaa mange af de saakaldte højere Borgerklasser, mange Raadmænd har jeg først fundet blandt de 24 Mænd, ogsaa Udskillige, der senere ere blevne Byfogder¹).

Foruden i alle Regnskabsager tilkaldtes de i alle Sager, som angik Byens Ejendomme, deres Bortforpagtning osv.²), Anlæg og Udbedring af Veje³), alt Markvæsen⁴), videre

B., R. oc saa mange wdaff 24 mendt oc Borgere, som tilfede waare bleff beuilget och samtscht, att naar en huer Borger bliffuer tilfagt wd aff Byens tinere att komme till Raadhuuset, och the tha icke komme, Tha skall the thefor vdtgiffue i Rk. och thet strax adt vdpanttiis, vndtagen the ere icke hiemme vdi Bpen eller vdi loughlig Forfald.

1, Som Niels Tougskov i Midten, Regel Eskildsen i Slutningen af 16de. Laurig Steffensen Skriver, og Detlef Hansen i Begyndelsen af d. 17de Aarh.

2, Dog foretog Magistraten Bortfæstning af Teglgarden, Byens Skrang osv., som oftest uden de 24, ligesaa ogsaa af Byens Jorder f. E. Anno 1616 d. 7de Mai vdaff B. R. daa leiet May Simonsen Borger ibid. Byens suore Kolgaardt og Jordsmon Som di kiste aff Welb. Otto Christoffer Rosenkrands och skall handt giffue der aff thil leie edt Aars tidt 10 Rd. at vdtgiffe Sti Petri Dag nestkom.

3, 1624 neruerendis B. oc Raad oc the 24 Mend, som thet Aar tilforordnede war, adt B. og R. skall bestille en Graffuer fraa Møgelstunder thill adt sette Satterne (Sadderne, Græstørb) paa Dammen fra den enne Ende oc thil then anden vnder en lige, och huo som icke daa vil lade deris Dambschifter ferdiche aff samme graffuer lige medt deris Nabuoers och desligeste lade deris Dambschifter folde och indsette lige vedt deris Nabuoers och Andere deris som wstraffelig findes, daa skall Boen lade det giøre ferdig och igienn annamme Engen till Boen Aldt bruge saalenge til Boen bliffuer betaldt. Ligel. 1597: nerwerende B. och R. og 24 M. bleff osv. adt Boen skall lade giøre en Broe ofuer Raadmant weile medt det allerførste.

4, 1599 Wdaff B. R. oc the 24 mendt oc Borgere som tilfede waare, bleff beuilget, samtscht och wedtaget, att alle och en huer Borger och Indbyggere her i Bpen, som haaffuer Køer, Fæ och Suin, som skall holdes for hiorde, the skall holde oc lade gaa theris Suin wdaff Boen for thend hiorde, Som theris Køer oc Fæ vdganger Som gammel Sædvane haaffuer waarit och huilken som thette icke giøre, tha skulle the for huer Søffued huer gang haaffue forbrøtt 8 6 strax att vdpanttiis, och aldliguel made och løne hiorde och thet som the forsøme thennem derudi en

ny eller Indskærpelse af ældre Bestemmelser, Politivasenet angaaende, om Kjøb og Salg paa Torvet og ved Stibbroen¹⁾, om at holde Byen og visse Dele af den rene²⁾, om Bagthold ved Markeder og til andre Lider³⁾; videre alle ny Udgifter til Kirkerne⁴⁾, Lønninger, Begunstigelser⁵⁾, Udnævnelse af „Hoymanden“ osv.⁶⁾. De Boder, som

eller to gange og theris sin bliffuer Indtagen, tha skulle the tilltænke, att the bliffue fraa thennem thagen.

- 1, Se Program 1842 flere Steder.
- 2, 1597 vdaß B. N. och 24 Mendt osv. adt huilken en af Bognmendene som bleffue tillagt att agge Skarn herudaff Byen eller andit paa Byens vegne och hand icke kommer och agger thet udt eller weigrer sig tha skall han iste gang haßue forbrött 24 s och strax om Nstenen ar vðpanntis, 2den Gang skal hand tages och settes i boddeliet och forbrött 3 Mk., att vdgiffe forend hand kommer vdt. Saaogjaa spilder de Skarn eller lægger det andre end de paaviste Steder. Nu Jord, St. Hans Holm, Kobberue Bro, Sviegads Bro, ere især Steder, som man stræber at holde Skarn fra ved gientagne Forbud. Om disse Steder se Prof. Thorsups Ribes antiquar. Topographie. 1598 huem som haßuer Euinstier och anden wrenlighedt wd offuer Naen skall samme nedtage inden otte Dage tha wecterne haßuer fuldmaect at sta dem neder.
- 3, 1596 3die Septbr. Wdaß B. och N. bleff bevilget och samtocht medt meenige Borgere och Almossue, som tillfede waare, Att Een huer Borger altidt her effier skal tiltænke Att fremstikke goede frome folk wdi wacht huer marktidt eller skall ochjaa self fremkome, Att huem som icke fremstikker gott folk, som thet till icke duelige och forsichte ere, Tha skall thi strax thet for affpanntis in Mark danske. Ligeledes 1600 af B. N. og 24 Deelgese bleff bevilget og samtocht, att thet skal Tho vdaß Borgerne gaa medt thennem (Vagterne) huer nat, paa thet att dersom nogen Gadebaßer løber att gaden och huger, rober oc skriger om Natte thid, tha skulle the thage fadt paa thennem och sette thennem vdi Finkeburen osv. I 1611 vedroges ligeledes, af B. N. og 24 paa Lensmandens Begiering, at der skulde holdes Vagt, da Krigen med Sverrig var begondt, ved Portene, 12 Mænd om Natten og 2 om Dagen, selv personligen, eller gode tro Karle vabnede „enhuer en good Degen paa hans Side och ett Fedderspiud eller helbord paa hans Ørsell
- 4, 1596 d. 16 Juli B. och N. 24 bevilget 300 Daler til et jirtligt Epir paa det store Taarn og noget mere.
- 5, B. N. og de 24, som tillfede vare bevilgede 1597 Capellanerne til begge Kirker Kundelmissæ Offer, men 1599 aflagde de det igien; dog blev det atter tilstaaet d. 18. Jan. 1623, herom mere længere hen.
- 6, Se forau Side 13, Note 1.

Overtredere skulde erlægge, bestemtes undertiden i Drifkes vare, som Raadet og de 24 Mænd gjorde sig tilgode med¹). Ogsaa deltog de 24 Mænd i de gjentagne strenge Bestemmelser mod dem, som stode til Restans med Skatter, efter at være blevet krævet 3 Gange: de skulde sættes i „Finskebur“ paa deres egen Kost, til de betalte, og det kommer an paa B. og R. om de herefter ville erkjende dem for Borgere, eller ikke²). At sørge for, at umyndige Børn fik vederhæftige Børgere, var et ikke uvigtigt Hverv, der ogsaa paalaa Magistraten, og hvorved ligeledes de 24 Mænd vare tilstede.

Byfogden. Han synes langt fra ikke at have den Betydning i vor Periode, som der, som forhen er berettet, tillægges ham efter Ribe Stadsret. Vi have set, at han saagodt som aldrig nævntes i Bestemmelserne Politiet, Skattevæsenet og i det Hele den indre Administration angaaende. Han udnævntes, som det synes, af Landsmanden og

1, 1596 d. 10. Apr. paa Ribes Raadhus bleff vedtaget wdaff B. och R. saa och 24 Mendt som tilstede waare, wedt Naaffn oiv. thesligeste bleff och wedt thagedt her i dag att huer som haffuer Enge paa Øster Nae store och smaa, The skulle lade theris Erckelse (Segn.) bliffue ferdig giortt om forne theris Enge, boede om the store och om the smaa, och huen som findis forsamlig och icke lader forne theris Erckelse ferdig giortt Inden paa Søndag nu forskommendis, Tha skall pantis fraa en huer, som ther met befindis en godt tænde tho stillings All, och then strax att wdtpantis, och thet saa her paa Ribes Raadhus wdaff B. och R. och 24 mendt att wdtrickis, thet skal were for huer store Eng och huer smaa Eng.

2, 1603 7 Juui Wdaff B. och R. och 24 mendt bleff samtsøct nd vedtaget, adt huilken som sidder moettulligen och will icke vdtgiffue sin Skatt naar hand bliffuer kreffuit thre gange, Tha skall handt thagis och indsettis wdi Finskeburen indtill saa lenge hand betaller och vdtlegger thet och siden adt stonde B. och R. haadt heller the wille haffue hannem till Borger eller icke, och skall hand sidde paa hans egen Kost.

Magistraten¹⁾, eller vel oftest af den sidste, men med den forstes Samtykke, og stadsfæstedes af denne. For disse aflagde han ogsaa sin Dommer Ed. Som Dommer og Leder af hele Retsvæsenet her, maatte han vel besidde nogen Retskyndighed, men hvad vi nu vilde kalde studerede, vare vist kun faa, eller snarere slet ingen af Byfogderne i denne Periode. Vi have strax her foran set, at 4 i det mindste vare Borgere her i Byen, da de vare af de 24 Mænd, og flere af dem, navnlig Niels Logskov, Niels Poulsen og Ditlef Hansen bleve siden Raadmænd, hvorved de dog vedbleve at fungere som Byfogder. For de bleve Byfogder finder jeg, at de ofte have mødt for Ting og i Retten i Andres Anliggender, altsaa været et Slags Procuratorer. Ditlef Hansen benævnedes da altid Guldsmed. Og det er mærkeligt, at blandt dem, der saaledes mødte for Andre, findes paafaldende ofte Guldsmede²⁾. En Byfoged længere hen i Aarthundredet omtales i et Tingvidne 1611 i en af Hereprocesserne med de Ord, „en Kræmers Dreng eller Svend Peder Pedersen Hjerting, som nu er gjort til Byfoged i Ribe³⁾“. Byfogden havde en, men kun

1, Ditlef Hansen har i sin oftere anførte Samling antegnet: Vdi Jesu Naaven Den 29. December bleff ieg kendt till Byfogett paa Ribes Raadhus Af velbørdig Herre Albert Steel, samtlig woris Kiære Voes Offerrighedt Vellagte mēd Kiold Jørgensen och Martin Lime, Borigmestere Osluff Noedt, Hans Hegelundt, Mogens Grassue, Baldtfer Knudsen, Sæffren Andersen och Bage Pedersen Raadmēd och den same Tidt strax matte Suerge Min Dommer Jedten; cherefter de den Tid sædvanlige gudelige Vnsker og Paakaldelser) Domini 1618 Ditleff Hanssen, Egene Handt.

2, Guldsmedde og Juvelerere (Jubilirer) omtales ofte i disse ældre Tider, og synes at have været meget ansete Folk og hørt til de mere Velhavende, og saadanne var det især, som gik i Retten for andre, før egentlige Procuratorer opkom.

3, Hans Kone, Anna Ebbis, Datter af en Tolder i Ribe, først giort med en Borger Ebbe Jensen i Ribe, var bleven udlagt som Troldkvinde af Maren Splids og Krøbel Anne; hun anklagedes især af en Mand i Fardrup, for

ubetydelig, fast Lon af Byens Kasse, i det 16de Aarhundrede nok 16 Daler, i det 17de 54 Daler¹⁾.

For Bytinget indstevnedes først alle Sager, fortes Bidner, osv.; men disse kunde derpaa indantes til Raadsstueretten for Magistraten, hvor ogsaa stundom Lænsmanden tog Sæde. I denne Ret havde Bysfogden ikke Sæde, modte han i den, saa var det som Part, for, som det hedder, at være sin Dom bestandig, og at forsvare den. Denne Ret stadfæstede enten Bysfogdens Dom „eller viste den ned til Tinget igjen,“ eller kjendte Bidnerne for døde og magtesløs at være, undertjendte Dommene osv. Vi ville anføre nogle Exempler herpaa, for at vise Formen i denne Periode. Vi effterschreffne N. N. Borgm. vdi Ripæ och N. N. Raadmandt her samstedts, kjendes och giøre witterligt, Att Nar effter Gudtsbiurd 1605 Fredagen effter Santi Bartholomei Apostoli Dag, som er den 25de Augusti, war schicket for os Paa Riber Raadhus Erlig och velforstandig Mandt Bertel Struck, Raadmandt her sammesteds och hagde ladet vdi Rette kalde E. og velforstandige Mand Laurig Steffensen skriffuer Bysfogedt her vdi Ripæ²⁾ for en Dom, han til Riper Gjesteting haver domt imellem hannem paa den ene

at have forarsaget en stor Flod her, hvorved hans Svoger var druknet ved Ribe. Hun sulde arresteres især ved Lænsmandens og Slotskriv. rens Bestræbelser, men flugtede til Kiøbenhavn, hvor hun fik et Westier. melses Brev, med dette kom hun tilbage, frikjendtes ved 15 Nævningers Ed, som stadfæstedes paa Raadhuset, saa at hun slap fri.

1, f. Ex. 1576. Under Overskriften: „Huis pendinge ieg haffuer giffuet prestler oc andre Byens tienere deres Wontertlen; then 12. Apr. giffuet Niels Poulsen VIII Dal. (han var Bysfoged i de Aar) 1590, giffuet Reggel Effilsen Bysfogit 9de Oct. banns Sommerløn til Michelsdag VIII Dal. 1624 d. 18. Oct. gaff ieg Detlef Handsen Bysfogett banns hielte Aars Løn, Som hand schall haffue Aff Byenn Om Micheli 1624. 36 Rixd men Slette Pendinge 54 Daller.

2, Herfra anfører jeg de øvrige Uddrag med forandret Rettskrivning, men ellers ordret, dog forkortet.

Side, og Clemens Oluffson Borger i Horsens hans Fuldmægtige Jep Borig i Undaften¹⁾ paa den anden Side, samme Dom udgivet Onsdagen ante Jubilate 17 April 1605. Og udi Rette lagde B. St. sin skriftlige Beretning, lyden: des blandt Andet, At han forment sig, at fornævnte L. Steffensen Skriver, Bysfogden, skulde have gjort ham Uret, at han ikke har kjendt det Brev magtesløst, som Cl. Ol. lader ham kræve Gjeld med, men dommer ham til sit Brev at fuldtgjøre. Klageren anfører nu sine Grunde, hvorfor han mener Dommen maa underkendes. Saa mødte L. St. Bysfogden og var sin udgivne Dom bestandig, og forment sig ikke Andet at kunne domme og for Rette affige. Derpaa fremlagte den Indstævntes Fuldmægtig Jep Borig alle Beviser i Sagen og anførte sine Grunde; hvorpaa Raadet domte, efterat have gjennemgaaet begge Parteris Beviser og Grunde: efter alt det vide vi ikke imod Bysfogdens Dom at sige, men den ved sin Magt at blive, til Vidnesbyrd med vore Signeter her undertrykt. I en anden Sag ogsaa i 1605, falder derimod Dommen saaledes: Da vide vi ikke andet her paa at kiende og sige for Rette, efterdi det gjelder Hus og Eiendom om, og ikke er dømt endelig, end vi finder samme Dom neder til Tinget for Fogden igjen, og han endeligen at domme, naar Sagen loy- lig bliver indstævnet udaf hvem, som derpaa „skoder og vil verre udi Rette“. Formen, under hvilke Tingsvidner indstevnedes for Raadsretten ville vi ogsaa anføre et Exempel paa, ogsaa fra 1605¹⁾. For B. og R. var skiftet i Rette „fornimstige Mand, R., som har en anden for Sag, at han havde erhvervet et Tings-Bidne over ham

¹⁾ Undaften er det nuværende Lundgaard, men der laa da nok nogle mindre Steder og var et Vertshus.

²⁾ udgissuet Løffuerdag post Cathrinæ virginis som er 8. Decbr. 1604.

paa nogle „onde Ord“, han skulde have sagt, osv., samt Lauritz Steffensen Skriver, Bysfogden, som havde udstedt samme Bidne. Han mener, at Bidnerne ere ikke saa Lovfaste, at deres Bidne kan komme ham til Skade, da den ene er „Thouf Suoren“ i Aar 1591, og ikke har bodet herfor, og den Anden ingen fast Bopæl har her i Byen. Bysfogden nævnes ikke at have været tilstede, men Modparten var det erhvervede Bidne „bestendig“ og Dommen faldt: da Just Bardscher er tougsvoren og ikke har bodet for sig, hverken til Kongen eller til Byen, da vide vi ikke andet derpaa at kjende og sige, end samme Bidne¹⁾ bør magtesløst at være. Et andet Tingsvidne forkastedes ogsaa i 1605 med de Udtryk: „Saa at efterdi forne Tingsvidne er ikke strax indskrevet i Tingbogen, og vi af de otte Mænd, som have samme Dag siddet Tinget = Bidner, høre, at det ikke blev indskrevet eller oplæst samme Dag for Tingsdom, og samme Bidne gjelder forne. N. Ere og Lempe paa, Tha vide vi ikke andet derpaa at sige for Rette, end samme Bidne bør magtesløst at være, og ingen at komme til Hinder eller Skade i nogen Maade.“

Men ingen Bysfoged synes at have havt mere Banse- lighed med at forsvare sine Domme end Regel Eskilsen, som var Bysfoged mellem 1580 og 90, eller at have gjort Raadstueretten mere Ulejlighed med at underkjende hans Domme og „finde dem neder til Tinge.“ I Begyndelsen farer den dog lempelig med ham og vil holde over ham; saaledes i 1581 Fredag ante Martini — hedder det i Kjensbelsens Slutning: da kunne vi ikke kende forne. Regel Eskil-

1, Ordet Bidne findes aldrig i de ældre Retebøger, men Winter, winder, winde; og Verbet vidne er, winde, wond, wonden.

sen Ulempe derudi at findes, eller at han har gjort Christ. Nielsen Uret udi samme Sag. Dg saaledes slipper han ogsaa godt fra en Dom, der stærkt angribes af en Borger, Anders Sorensen, og i et Par lignende Tilfælde. Men da han blev angreben af adelige Personer, hvis Tjenere han havde dømt imod, slap han ikke saa godt derfra. I en Sag, Herstabsfogden (Kgl. May-Foged) Niels Poulsen anlagde mod ham paa Lænsmanden Albert Friis¹⁾ Begne, om Noget af Slots-Jorden, en Borger havde brugt og havde Hus paa, og som Byfogden havde til dømt denne, hedder det om Dommen: tha finder wi den neder igjen for Rings-Dom, og der at gaae om saa meget som Ret er. I en meget indviklet Sag²⁾ mellem Erik Lykke til Skovgaard³⁾, der har lagt Beslag paa (slaaet Laas for) en

1, til Haraldskjær (Harritskjær) Lænsmand fra 1580—94 og atter 97—1601. (Thorup, Niberhus 50—51). Dommen er fra mdlxxvi Fred. ante Palmarrum. En Sag, anlagt af en Borger i Kolding (1584 Fredagen ante Olavi Regis, som er den 27. Juli); blev ogsaa sendt neder till tinge till fougden igjen at demme og sige, som det sig bør. En anden af Albert Friis og Herstabsfogden 1588 Fred. ante nativitatis Christi om en Mølle i Ribe blev ogsaa sendt neder till Fogden sin formere Dom at udtøde och forklare.

2, mdlxxvii Fredagen ante nativitatis mariæ, som er den 1ste Septembris, og siden ostere.

3, Erik Lykke til Skovgaard var Lænsmand paa Niberhus 1570—80, se Thorup om Niberhus Pag 48—49. Her har vi en Stadfæstelse paa, at det maa være uvigtigt, at han antodes hos Tzerpager 548 at være død før 1581. Thi at den hernaævnte er en Søn eller en yngre Navne, er ikke rimeligt. Ved Skovgaard mener jeg snarere maa forståes den under Admildkloster liggende Ladegaard af det Navn, som før var en Herregaard (Dlassen Collectan. 132) end Skovgaard ved Gram. Jeg slutter dette itær af Regnskabsbogen for 1590. „Giffuet Lauritz Thøgersen B. same tiid, som hand och Ebbe Moensen (Raadmand) Therit met hans egen wogen och madforfæue till Skouffgaardt met the 150 Daller til Erik Lykke VII Daler.“ Den Summa er for stor til at kunne anføres som Omkostning paa et kun 2 a 3 Mile bortliggende Sted, paa en Tid da en Vogn til Varde kostede 3 Mk., til Andst 2 Mk. eller 2 og enb. Mk. osv. Men for en Rejse til Riborg-Eggen kunde 7 Daler omtrent passe.

Borger Mads Kofs Hus, og Albert Friis, der ved Herstabsfogden har med Magt hævet dette Beslag (saaet Laasen fra), vises Sagen vel en eller to Gange neder igjen, men tilsidst kjendes dog hans Dom ved Magt. Men atter kasserer Albert Friis en anden af hans Domme¹⁾, og da kunde Raadet ikke kjende andet end, at Regel Eskilsen jo af Bunkundighed sig har forset, og bør efter Recessen derfor staae til Rette, desligeste Sagen igjen for samme at indkomme og endelig at kjende og dømme derpaa o. s. v. Dgsaa en Fordels-Dom blev kort efter kjendt magtesløs²⁾, hvilken han havde affagt over en af Mouriz Podebuskes Tjenere (Bønder), hvorfor denne tog sig af sin Bondes Sag og sagsogte Regel herfor; men denne havde imidlertid faaet en anden af sine Domme omstødt³⁾, nemlig mod Pederbiørn Gyldestiern til Bøsborg, hvem, som det lyder i Dommen, han har gjort Uret og skal for ham stande til Rette. Derefter er han blevet affat. Thi da Sagen mellem Mouriz Podebusk til Kjørup⁴⁾ og ham atter foretoges, ifølge en Herredags Kjendelse i Kolding, kaldes han „Regel Eskilsen, som var Byfoged her sammesteds“; og han faaer da atter den Bested⁵⁾, at han har sig med dette Fordelsmaal forset og bør derfor at staa til Rette. — Protokollerne indeholde iøvrigt ingen Affættelses Dom, ei heller er denne hans Affættelse noget Sted videre antegnet, forsaavidt mig bekjendt er. Han forekommer senere blandt de 24 Mænd endog ind i det 17. Aarh.

1, mclxxxix Fredagen post conversionis santi Pauli som er den 31 Dag Januari. Pauli Omvendelse d. 25. Jan.

2, Raadsludommen er dat. 1590 Fredagen d. 13. Dag Februar. Fordelsdommen 1589 Mandagen post omnium sanctorum d. 3. Novbr.

3, 1590 Dagen efter Johannis Baptiste.

4, Kjørup er en Herregaard i Fyen, Skam Herred. Bonden, der var hans Tjener, var fra Tierreborg.

5, Fredag ante Johannes Baptiste 1591.

I kriminelle Sager har Bysfogden i Forening med Borgemeester og Raad affagt den endelige Dom. Af Hæxprocesserne ser man bedst den Form, hvori Sagerne førtes den Tid, og den Gang, de gik. Først førtes Klagerne paa Tinget, og Vidnerne afgave deres edelige Forklaringer der, saa udnævntes 15 Mænd (ogsaa 12 eller 24), Nævninger, som aflagde deres „Toug=Ed“, svore den Anklagede Trolddom over. Denne Toug=Ed indstevnedes nu for Raadstureten, og kjendtes enten for magtesløs¹⁾, eller stadfæstedes, og efterat de 15 Mænd med Hænderne paa den Ulykkelige's Hoved havde sigtet og beskyldt hende for en aabenbarlig Troldkvinde, blev hun dømt til Jld og Brand at staa sin Ret, derefter overleveret til Pinebanken, og efter at en eller to Dages Pinsel have afpræsset hende en saakaldet Bekjendelse, endeligen dømt af Bysfogden, Borgemeester og Raad, og almindeligen samme Dag brændt²⁾.

1, Dette skete ikke saa sjældent, og Magistraten søges i den Henseende at have været, om ikke mere opløst, saa mere sindig og billig, mindre fagnat og end Lænsmand, Genslighed osv. Vi saa foran, at en Anklager, Vuold Hartis, tre Gange fik Ting-Vidner, der vare hende overførte ved Botinget, erkjendte magtesløse ved Raadstureten, vi saa ogsaa ovenfor, at Magistraten forbandt sig til at staa Last og Brast for disse Domme, som vare imod den herskende Stemning. Det skal især have været den ældste Borgemeester Kield Jørgensen, der tog sig af de forfulgte gamle Stakler, hvilket ogsaa af en Borger er bleven bebrejdet ham paa Tinget. Ogsaa den meget omtalte Maren Splids blev gjentagne Gange frikjendt ved Raadstureten, og det var først i Kiebenhavn, at hun blev dømt til pinligt Forbør, og en urimelig Bekjendelse afpint hende.

2) Historisk Efterretning om de i Ribe Bde for Hæxert forfulgte og brændte Mennesker af David Grønlund. Viborg 1780. Da denne Materie er ydferlig og udtømmende behandlet i denne Bog efter Ting- og Raadstubebererne, vil jeg ikke indlade mig nøjere paa den, men henvise mine Læsere dertil, og kun tilføje nogle Notitser, jeg har stødt paa i mine Kilder. I Detlef Hånsens omtænte Samling har han antegnet følgende Bemærkninger ved de 3 Kvinder, han i et Aar (1620) domte til Baalet „1620 den 7de Augustus Var Berette Ulofs Datter den første jeg demte thill Jlden, dog hun var død førend hun bleff dømt ift

Hen i Midten af det 17. Aarhundrede, da Magistratsens Magt og Indflydelse var aftaget tilligemed Byens Anseelse, er ogsaa den Ret at udnævne Byfogden eller indvirke paa hans Udnævnelse ophørt; i 1659 siges, at en Byfoged blev indsat¹⁾ osv.

Herstabsfoged. Til det Ejendommelige ved Ribes Forfatning i ældre Tider horte, at Byfogden der betragtedes ene som Byens Embedsmand, varetog dens Lary og passede sin Dont som Dommer, da her var en egen kongelig Foged, som paa saa Kongens og Krouens Ret og Rettighed, oppebar Kongens Andel af Sagesald og deslige, og afslagde Regnskab derfor, hvilket i andre Byer Byfog-

paa tinget och døde hun vdi hinded Pinsel d. 5te Augustus Samme forschreffne Mannet." Dette har Grønland ikke vidst, han siger efter Tingbogen (Ans. Skrift P. 134) at hun d. 7 August fik sin endelige Dom og blev overleveret til Baaler. Man ser af denne med Detslef Hansens egen, mig velbekiendte, Haand skrevne Notits, at man anvendte Torturen saa grusomt, at de Ulekkelige sundom sotte Livet til under den; særdeles mærkeligt er det som Beviis for, at man dømte døde Folk til Baaler. „1620 den 12. Septbr. bleff Karen Noedj bænd, och var hun den første ieg dømte thill Døde for thralddom, var hon sielf begerendis, att skulle optegne den dag til en paamindelse, det skulde haffue noget andet at bemerke, Det begerede hun at opschriffues, Siden hun var dømt paa tinget och siden vde ved Ilden i Presternes paahoring. Paa Aldgudz Hellen Aften Anno 1620 bleff Sobane Malttester dømt thill Ilden og deu same forne Dag bændt, Hun havde en siu uk Bekendelse. Disse 3 Kvinder omtales i Gr. 8., 9. og 10. Cap. I Regnskaberne findes der nogle saa Oplysninger. I Regnskabet 1576—77 er anført. herefter følger, hujs P. nge then troldquind Gertrud Pouls som bleff bændt teridt huer Dag 4 s., fra 21 Febr. til 23. Mai i alt 22 Mf. (Hun omtales i 2. Kapitel hos Grønland) I Regnskabet for 1590 staar, giiffact then 20. Februari efter Borgemeister og Raads Befalling Mester Zell (Nettermanden) for hand bænd then Troldquind Karen Laahdatter nu siite Gang 2 Daler. Hende omtaler Grønland aldeles ikke. Udtrykket „nu siite Gang“ loder snurrigt nok, skal maake sig, at det er den sidste Post i Regnskabet, da det h'ev aflagt d. 21. Febr. ell. „fortled: n“ 2, 1659 17. Sept.: vdi forn. B. og R. Heruelse er Carsten Dahnseu indsat till Vosfoged vdi Cal. Clement Madgens sted og gjorde derpaa hans Ed

den gjorde. Han kaldes Herstabsfoged eller Kongl. Mayfoged. Under 20. Juni 1572 tilskrives Lænsmanden Eric Lyffe, at da det ikke var fornødent i Ribe mere end andensheds, at der var to Fogder, saa skulde han bestikke den hidtil værende Herstabsfoged Niels Poulsen til Byfoged. Dette skete ogsaa. I det Kongl. Brev, hvori Niels Poulsens Bestikkelse meddeles Lænsmanden, siges, at han for Fremtiden skal paase Kongens og Kronens Tary, vopbære og gjøre Regnskab for dens Indtægter, som ogsaa se paa Byens Rettighed, og forhjælpe Borgere og hvem som kommer til Bytinget, til hvad Lov og Ret er¹).

Men denne kongelige Befaling er ikke bragt i Udførelse, i det mindste ikke for lang Tid. Rigtignok blev Niels Poulsen Byfoged og fungerede i nogen Tid; men alt i 1580 finde vi atter begge Slags Fogder. Ved de Underføgelser, som anstilledes i Anledning af den store Ildbrand, som 4. Septbr. 1580 fortærede en stor Del af Byen²), anføres saaledes udtryffeligen Niels Poulsen³) Herstabsfogedt og Regel Esfildsen Tingholder⁴), og under et andet Forhør N. P. Kongl. Mayfogedt, N. E.⁵) Tingholder.

1, Se Jacobsens Dansk Kjøbstadsloven i det 16. Aarh. (Hist. Tidsskr. 5. B. 1. H. Pag. 69) hvor Indtætte Tegnelse i Kancelliets Arkiv anføres, samt Terpager Pag. 462, hvor det Egl. aabne Brev findes, dat. 2den Dag i Martz 1572 Koldinghus. Efter Kancelli-Protokoll snarere Dronningborg 28. May 1573. Jacobsen anf. Sted.

2, Der brændte 8 Gader og en Part af den 9de (Optegning i Niels Griisbøks Handelsbog).

3, Jeg kan ikke vide, om det er den samme, som var Herstabsfoged 1572, og da blev Byfoged. Denne var tillige Raadmand og blev Befoged igjen efter Regel Esfildsen.

4, Dette Forhør holdtes mdrxxxi, Mandagen Post trium regum, som er thendt 9de Dag i Januar. Dette Møde er altsaa ikke holdt paa den sædvanlige Raadhu-Ret Dag, som var Fredagen.

5, Holdtes den 21. Februar 1581. Ilden var opkommen hos en Borger Christen Borg eller Bork, i hans Brubus. Klagen mod ham gif egentlig ud paa, at han ikke havde ladet gjøre Anstigt, og Stormkloffen lyde be-

I 1590—91 angreb oftere, som ovenfor anført, N. P. som Herstabsfoged for Raadsturettten flere af N. E. som Byfoged ved Tinget assagte Domme eller udgivne Tingsvidner. I 1613 nævnes Hans Lassen Lime som „Herschabsfougit“ ved nogle Tybsfager for Raadsturettten, den Samme var tilstede ved det pinlige Forhør over de formentlige Troldkvinder Anne Laurups og Buold Harkis 1613¹⁾. Længere hen 1620 var Hans Hegelund som Herstabsfoged tilstede ved de det Nar holdte Hereprocesser, da Detlef Hansen, som vi have set, var Byfoged. Blandt Byens Dyrighed, som er antegnet for i Raadstuprotofolken, begyndt 1634, anføres Mads Lassen, Byfoged, og Lauris Struch, Herstabsfoged. Samme Mand beklædte denne Post endnu under Processen mod Maren Splids 1640 og 41, ja endnu 1653 nævnes en Clementt Magen som Rgl. May-Foged²⁾.

timelig nok, og den er ført af Folk i Nabolauget. Dommen var: weste wi ick Andet derpaa att kende eller siqe, endt at forne. I Idebrandt waar forne. Christen Borg paa kommer och sicut vda offuerfaldendis we och wanløse och. siuntes os wiidelig Dom at dsme dem vdi widere faldt och stude som saadanne offuerfaldendis waade vden forsømmelse och witerlighed paa kommer, som ingen kanndt siqe sig fri for, nar herren will noget y sodanne maade besøge, och hand for denne deres Klage frie at were.

- 1, Ved Buold Harkis pinlige Forhør den 10. og 20. Aug. 1613 vare følgende tilstede: Kiold Jørgensen, Peder Lambertsen, Borgemeistere, Ebbe Mogensen, Niels Griisbeck, Madz Koed, Hans Hegelund, Endich Anderssen, Mogens Graue og Morten Magen Lime Raadmænd, deslige Hederlige og Høilærde Mand M. Magz Pors Kannike og Sognepræst til Domkirken og Hæderlige og Vællærde Mand M. Jacob Hansen Buch, Guds Ords Medtjenere til samme Kirke, och Hans Lassen Herstabsfoged, Willum Hansen, Slotskriver, Valger Knudsen, Søffren Anderssen, Peder Mortensen, Anders Petersen, Pæs Bonum, Morten Frederiksen, Jens Anderssen og Hans Hansen. Af de sidstnævnte ere de fleste bleone Raadmænd. Byens anseeligste Borgere og Indvaanere forsamledes altiaa ved siqe barbariske Bøddeloptien.
- 2, Fredag then 3. Decembris 1653, Da bleff Maren Jensdatter, barnlødt her vdi Ribe tilspurdet af forne. B. og Raad, huos der war hendes Barnefader til den Barn wed Raffen Niels. Daa sporede hun, at Ingen an-

Vi se altsaa, at hint kongelige Brev ingen varige Følger har havt, og at denne Bestilling desuagtet er vedblevet, ligesom forhen. Da han, som ovenfor sagt, skulde varetage Kronens Tary, er han naturligviis blevet udnævnt af Kongen, almindeligviis vel ved Lænsmanden, under denne har han nærmest sorteret, og vi saa ser, at han i Sagerne mod Bysfogden Regel Estelsen handlede paa hans Vegne og i hans Navn; det samme var Tilfælde i Hæresprocesserne, navnlig i den mod Maren Splids. Han oppebar den kongl. Andel af Sagesaldspenge og andre kongl. Indtægter, dog ikke Skatterne¹); var tilstede ved kriminelle Sager i Raadstureten og ved pinlige Forhør, ventelig for at paase, at de kongelige Forordninger iagttoges. Ribes Magistrats Domme kunde, som bekjendt, kun indbringes til Rigsraadet eller til en Herredag. Var nu en saadan Kjendelse mod en Magistrats Dom erhvervet, enten af det Offentlige eller af Private, saa paalaa det Herstabsfogden at fremlægge den for Raadet og søge at faa den bragt i Udøvelse, saaledes se vi i 1560 Herstabsfoged Kellof Nielsen fremlægge og forfølge for Raadstureten en Herredagsdom mod Niels Logskov Bysfoged²) til Fordel for Claus Cee

den var hendes Børnefader end som Mads Nielsen Frisch och Ingeni anden hun hadde udi Ringeste Maade haft medt at bestille, Eiden hun sich hendes første Baarn, hvilket hun med hendis hoieste Edt bekræftede osv. Och samme tid war tilstede Element Måsen Herstabsfogdit paa Ko. Na. weigene. Herimod tilstede waar form. Mads Frisch och suars rede, at hun hadde leigen ham paa som en letsærdig h— och schæd sig mek hender till Lou og Net Sagen at vdsøre.

- 1, Disse sendtes direkte til Kiøbenhavn, som vi saa ved Prindiessestyret foran; Krigsliet sendtes undertiden til Haderslevhuus.
- 2, Wi efterisch. Oluff Pedersen och Jens Hegelund Borgemeister i Ribe N. N. Raadmend herisamletdz giøre Wittertligt att War efter gudis biurd midt Fredag for Osualdi (5 Aug.) tha war vi församlet her paa Ribes Raadhuus efter høgborne første Ko. Frederik wores allernaadigste herred

hestedt til Spandetgaard¹). Ogsaa ere de undertiden valgte til Voldgiftsmænd, tilligemed Raadmændene, i Stridigheder mellem Borgere indbyrdes²). Ligesom Bysfogderne vare ogsaa Herstabsfogderne sædvanligen Borgere her i Byen, og flere af dem vare tillige Raadmænd³). Ved kriminelle Tilfælde vare de stedse tilstede, ogsaa ved Forbrydernes Paa-gribelse. Saaledes havde en uvoren Borgerson, som her synes den Tid at have vrimlet af, med en Vosse (Fyrrov) i 1553 villet styde Kongens Marskalk, Mogens Vodebust, der laa i Borgeleje her, og da Bysfogden og Herstabsfogden kom i hans Faders Huus for at gribe ham, stod han „den dogtgifuer werge“ efter Herstabsfogden, blev tougsvoren, men undkom af Bodeliet „Luckelse og Løs ubrott oc uskatt i alle made“.

skriffuelse och da war skicket for och vdi Nette Erlig mand telloff Niels-
sen herstabsfogett v ribe oc tiltalede Erlige oc wofornunfige mand
Niels Dogskou byfogett samested paa erlige och welhardige Mand Claus
Sested till Spandetgaard wegne for ett hundred Daler, som forne Ni-
els togifou hadde sagt god for till Erl. och Welb Mand El. S. paa
Jep Wibes Wegne, som N. T. breff uduiser och formelder. Dommen
saldt: att efterdi forne handschrift er funden bel och holden, wkrabt,
wslongen och wskorren v alle made, da bor N. T. att giore same hand-
schrift fuld osv. Giffuet ut in una, vel datum, ut in altera epistola
Ripis anno et die ut supra.

1, El. Sebested var Lænsmand 1543--50, var først forlenet med det ophæ-
vede Kloster Korstadsregard, og blev fra 1548 Eier deraf, døde omtrent
1566 (Thorup Hist. Est. om Riberus Side 44--45).

2, 1613 d. 13. Juli for B. og N. war skicket Maj hiort och terfell An-
dersen, huilke her i Dag for Raad oc Ret woldgaff thieris Sag paa hans
begelund, Mogens Graffue oc Worthen Lime Raadmend saa oc Hanns
Passen herstabsfogit. Saaledis ihuad forne kender thennem emellem
thet schall vere och bliffue wrogget aff thennem och thieris Arffuinge wdi
alle maader (med deres Underkrifter i Protokollen). att den 17de Juli
gave de 4 Voldgiftsmænd i B. og N. Overvarelse deres Kiendelse og
paalagte den, der brød Forliget eller oppede Trætte paa no, en Mulkt af
10 Rir. til Hospitalet. Ligeledes i 1614 voldgive 2 Mænd deres Sag til
2 Raadmænd, Bysfogden og Ko. Maest. Foged.

3, Niels Poulsen i det 16de, Hans Begelund i det 17de Aarh.

Byskriveren blev udnævnt af Borg. og Raad, og undertegnede egenhændigen den oprettede Kontrakt i Raadsstuebogen¹). Han havde fast Løn (till Løen og Husleje) 36 Rdlr. eller 54 Daler i det 17. Aarh.²); men i det 16. har han efter Regnskaberne kun havt 16 til 20 Daler³), desuden Offerpenge til Jul⁴). En Gang ser jeg, at Fader og Son ere komne overens om, at dele Embedets Byrder og

1, Anno 1612 d. 27. Oktbr. Paa Riber-Raadhus for B. og R. loffuit oc tilfagde ieg dennem paa Byens Weigne myn trouff tieniste for en Byskriffuer och loffuit de mig aarligen till Løn och husleie 36 Rix. och min Offerpendinge om Jul andre Byskriffuer bassuer bafft for mig. Mag Lassen, Egen Haand.

2, 1624 d. 18. Octbr. daa gaff ieg Mag Lassen Byskriffuer banns hiele Aars Løn, som hand schal baffe af Byen. 36 Rixd. er vdi Elette Pøndinge 54 Dal. huer Daler til 32 lb.

3, 1589 giffuet Lauritz Thøgersen S. then 6te Sept. paa Rasmus Schriffuers wegne banns sommer Løn 8 Dal. Denne Rasmus Hansen fra Odense i Fyen, som han selv skriver, har foran i nogle Tingbøger fra 1508 skrevet en Del baade latinske og tyske gudelige Vers, som alle røbe den mærke, verdenskede Mand, der karakteriserer den Tid's Protestanter. Jeg vil meddele et par:

omnibus rebus jam peractis,
nulla fides est in pactis;
mel in ore, verba lactis
fel in corde, fraus in factis.

Et andet: Heu crucior corde, quia fraus jam regnat in orbe,
filius erga patrem, nunc fallit filia matrem
nunc socius socium, nunc fallit amicus amicum.

Af de tyske kan jeg ikke undlade at meddele disse meget karakteristiske:

Dapisch { Ich lebe und weiß nicht wie lange,
ich sterbe, und weiß auch nicht wann,
ich fahre und weiß nicht wohinn,
mich wundert, daß ich fröhlich bin.

Lutherisch { Ich lebe und weiß nicht wie lange,
ich sterbe, und weiß auch nicht wann,
ich fahr und weiß Gott lob wohinn,
mich wundert, daß ich traurig bin.

4, 1576, 21. Decbr. giffuen Rasmus Schriffuer thill Offer pøndinge 2 Dal. 1599 Offerpøndinge først Rasmus Schriffner 4 D. De andre der fik Offerpenge til Jul vare Stadsbuddens, Bægterne, Nettermænden og Byens Hiord (Hyrde).

Indtægter, og at denne Overenskomst er gjort i Borg, og R. Overværelse, og indført i Byens Raadstubbog¹). Ved hvert Marked fik han $\frac{1}{2}$ Daler for at optegne og indkræve Stadepenge²). Ved de mange Rejser, som bleve foretagne til Landstinget, Herredage og arbejdsstedshen, for at forsvare og hævde Byens Privilegier, og i andre Byens Anliggender, er Bysskriveren ofte bleven brugt, dels ene, men oftere i Forening med en Borgemeester.

Lænsmanden³) (Hovidsmanden paa Riberhus). Jeg kommer først nu til at omtale denne Embedsmand, stundt han vistnok var den, der besad den største Magt og Myndighed, og udøvede den største Indflydelse paa Byens Anliggender, da han ikke i strengeste Forstand horte til Byvæsenet, og ham heller ikke i Byens Stadsret tillægges nogen saadan Myndighed. Hvad Lænsmandenes Forhold til Røbstaderne i Almindelighed angaar, og deres Indflydelse paa disse, vil jeg henvise mine Læsere til den oftere anførte Afhandling om Røbstadvæsenet i det 16. Aarhundrede af P. B. Jacobsen, indrykket i Historisk Tidsskr. (5 B.

1, Forannævnte Rasmus Hansen og hans Søn. 1605. 7. Febr. paa Riber Raadhus for B. og R. bleff ieg oc min Fader forligt och fordragen medt huer Andre om vores Schriffueri, saa att hand skall haffue X D. som er Halparten aff woeris Løen oc 4 Daler om Julen, som er beggis woeris Offer-Pendinge Ther till medt skall hand self beholde alt huiß Pendinge, hand self schriffuer, och om hand schriffuer noged, naat ieg er icke self tilkede till Thinged, Tha maa hand samme schriffuer Pendinge beholde, till windiaßdore schriffuer wii herunder medt beggis Egene hender, Datum ut supra.

2, Desligelste bleff wedtagen hvad schriffueren oc stadßbudene skall haffue for theris Image huer Merkind Stade-Pendinge at indskriffue medt Lemneren. Tha bleff samtacht, att schriffueren skall haffue hver markind enbald Daler och hver aff Stadßbudene 1 Mk. och Inter mere.

3, Jeg foretrækker denne Skrivebrug for den sædvanligere „Lænsmand“, fordi den mere udtrykker den sædvanlige Udtale af Ordet, og ser mindre fremmed ud.

1 H.), hvorved der er udbredt særdeles Lys over denne Gjenstand. Om Lænsmandene paa Riberhus isærdeleshed, deres Navne, Slægt, Stamgaarde, som og deres Embedstil- trædelse og Afgang samt vigtigste Livsbegivenheder vil man finde saa fuldstændig Oplysning, som mulig, i Professor Thorups oftanførte „Historiske Efterretninger om Riberhus“, udgivet som Program for 1835, hvor navnlig de krono- logiske Bestemmelser ere angivne paa det nøjagtigste efter vore Arkivers Protokoller og Dokumenter, og tidligere Bildfarelser i denne Henseende rettede med Omhu og Kritik. Jeg vil derfor ogsaa heri indskrænke mig til at levere Smaaatræk og Uddrag af vore Kilder, især til Oplysning af Byens Tilstand og indre Liv paa den Tid.

En stor Del af Regjeringens Breve og Forordninger, baade almindelige og Byen isærdeleshed vedkommende, bleve denne meddelte gennem Lænsmanden, der da, som oftest, lod dem fremlægge, oplæse og indføre i Protokollen. Saaledes tilskreves Jesper Krause, Lænsmand, 1551 et kongeligt Forbud mod Udførselen af Græsører, Hornqvæg, Kjød osv.; det blev af ham besørget læst paa Ribe Byting Loverdag for Bartholomæi og indført i Raadstaprotokol- len¹⁾. Samme lod meddele 1553 et Forbud mod at huse og hæle Latere²⁾. I 1597 blev i Baldemar Parsberg's Mærvarelse af B. og R. og de 24 Mænd bekjendtgjort, at ingen maatte udføre Rug og Mel uden til Mande, Fane og i smaa Kvantiteter til Skibsprovision³⁾. 1611

1, Skrivelsen er dateret Skjofte Mandag næst ephter S. Jacobi Apostoli Dag. Forbuddet nævner Greg Øren, Høning satbet Drekledi, Gaar- tiadt, Lamtiadt. Han kaldes her Jesper Krause.

2, Dat. vor Gaard udi Otteuse S. Michelsdag 1554.

3, Anno 1597 d. 21. April paa Ribe Raadhus udsaff Ertig och welbiurdig Mand Waldemar Parsbiere, hoffvidts mand paa Ribe-Hus, Ib Tor-

besluttede Magistraten efter Befaling af Niels Krag til Algerfrog¹⁾, at der skulde holdes Vagt ved Portene, 2 Mand i hver Port om Dagen og 12 Mand om Natten, under Krigen med Sverrig. Videre var Lænsmanden tilstede i Raadstureten, naar kriminelle Sager, ogsaa private angaaende Gjæld, Pant, Arv og deslige, foretoges efter Kongeligt Brev, eller paa kongelig Befaling, erhvervet af Vedkommende ved deres Klager til Kongen eller Rigsraadet, og disse Breve vare ofte udtrykkelig stiledede til ham. Saaledes skulde Claus Sehested i 1547 skaffe en Kannik, Hr. Niels Torkelsen Ret over en Borger, der i hans Fraværelse havde bygget ind paa hans Grund²⁾. I 1548 fremlægger en anden „Brevviser“ fra Kiel for ham og Raadstureten en Kgl. Ordre til at hjælpe ham til hans Penge³⁾. I 1556 havde en Vagge Jensen, „ærlig Mandt, vores Medborger“, kaldet Dombogen ham, forhvervet et kgl. Sendebrev til Peder Bild, Kon. Maj. Lænsmand paa Niberhus⁴⁾, lydende at han med Borg. og Raad skulde lade kalde for dem

num, Kiold Jørgensen, Borgm. osv, bleff beuilget och samtøcht osv. (Se Ribes Handel og Skibsfart Pag 62, hvor ved en Trykfeil er kommet 1ste April istedetfor 21de.

- 1, Han førte Befalingen paa Niberhus i Albert Scheels Fraværelse, som en af Anførerne i Krigen mod Sverrig 1609-13. Bekjendtgjørelsen har jeg ladet aftrykke efter Raadstubbogen, som Bilag 4.
- 2, indlevii Thomæ Apostli Dag (21. Decbr.) daa ware wi ephter Kongl. Mattz. Befalings breff forsamlet. Huset kaldes et „Fimbindings-huus“ om jeg ellers har læst rigtigt.
- 3, indleviii neste løffuerdag efter Nicolai dag. Brevviseren var Reinhold Petersen fra Kiel og den Stevnede „besteden Mand Mag Andersen af Hadsløff“ Besonderligt er det derfor, at Søgsmaalet her her, Narsagen maa være, at Gielden er gjort heri Boen, de under Sagen omtalte Handeler afsluttede her, at en Niber Borger indvilledes i Sagen, og at Niber St. Hans Marked var bestemt til Betalingsstermin. Se ogsaa Ribes Handel og Skibsfart P. 35.
- 4, St. Jacobi Dag 1556. Peder Bilde til Euanholm, se Est. om Niberhus Pag 46.

samme B. J. og Cal. Niels Krabbes Efterleverste at granske og forfare om den Eng, som kaldes Meldam¹). Et kongel. Brev til Albert Friis 1597 paalægger ham, at forhjælpe nogle Hamborgere til Ret, hvilke mene, at være forurettede ved en Strandning²), og saaledes ved mange Lejligheder³). Vi se ogsaa stundom, at Rensmanden har anvendt sin Indskyldelse hos Regjeringen til at skaffe Byen en Begunstigelse, eller til at hævde et eller andet af dens Privilegier. Saaledes udvirkede Baldemar Parsbjerg, eller Magistraten gennem ham, hos Rigsraadet i Kristian den Ades Mindreaarighed 1596, at Ribe By under det almindelige Forbud mod Udførsel af Kornvare, ifølge sine gamle Privilegier hævdedes i sin Udfibnings Ret⁴). Men ogsaa ofte uden at nogen af de ovenomtalte Kgl. Breve have foranlediget det, finde vi ham baade ved Magistratsmoder og i Raadstue-Retten. Navnlig var dette Tilfælde ved at stifte Foeslig mellem uenige Egtesfolk, formaae dem til at flytte sammen igjen, naar de vare tagne fra hinanden, og ved andre Egteskabsager. Saaledes se vi i Aaret 1542⁵) Rensmanden Henrich Ranzhau tilligemed Biskop eller, som han kaldes, Superintendent Mester Hans Tavsens, B. og N. stifte Enighed mellem en Mads Skriver og hans Kone,

1, Paa Meldam, Mellemdammen, synes, som den nu er bebogget, ikke at kunne have været Plads til Enge, og dog nævnes i det 17de Aarb. flere „Husenge“ der. Niels Krabbe Muldvaad var Borgemeester her i Byen fra 1543—54.

2, For at Kongen kan bliive deris Offueløb quitt (Handel og Skibefart Pag 53)

3, Navnlig angaaende Pant, ogsaa om Arv, hvorved forekommer et Par Gange Udtrykket „Oldarsue“.

4 Se herom Handel og Skibefart Pag. 61—62 og Bil. 14, hvor Rigsraadets Skrivelse til Parsbjerg med Raadets Indledning dertil er aftrykt.

5, indtili tisdagen ved eller Eft. St. Martini Dag. Henrich Ranzhau var Rensmand 1540—42 (Hist. Eft. om Ribe Pag 43—44).

at de skulde drage tilsammen igjen og forliges vel med hverandre osv., videre erkjendte Retten hende for hans Egte-hustru, i hvilke Hensende der da altsaa maa have været Tvivl opkastede¹). I 1561 paadomte eller, om man vil, forligte Niels Lange til Kjærgaard tilligemed Kapitlet, Borg. og R. en Christen Trelund med hans Kone, hvorom mere siden²). 1616 i et Forlig mellem Egtetfolk forpligtede disse sig til, hver for sig, i Tilfælde af Overtrædelse at stande til Rette for Lehnsmanden og lide Straf efter hans Sigelse³). Ogsaa var denne Embedsmand tilstede ved de fleste Sager Domkapitlet angaaende⁴), som

1, og saa sagde wi saa herpaa for rette ath efter the bresue och beuifning som forne kerstene hadde tilstede, tha bør hunn ath were hans rette ectege hustru.

2, Forligsmaalot aftenlt blandt Bilagene som No. 5.

3, Disse Egtetfolk have indgaaet en Forpligt for B. og R. at leve enige (1611), hvorved Manden havde forpligtet sig for B. og R. allene, under Halsens Fortabelse, at holde sig fra løsagtige Huse om Natterid osv 1618 d. 18 Juni var han for Superintendent Jhuer Jhuersen, Sognepræsten ved Catrine Kirke, B. og R. og da tilpligter sig, „at han efter denne Dag vil og skal holde og skikke sig i Liv levnet og al Christl. Omgængelse i Hus og uden Huset, i Bøen og uden Bøen, som Erlig Danemand bør at giøre ved den Straf og Pen, som vedbør,„ Og Dagen efter d. 19. maatte atter Bisshop, Præst, B. og R. have Uleilighed med at modtage hans no Forpligt, da han ikke hadde holdt den, han havde indgaaet Dagen i Forveien. Nu stillede han 2 Mænd, som Borgen, at han skulde lade sin Hustru ubevart med Hug og Slag, Truen og Undsigelse, medt Ord og Gierning. Og da er det, de søgte at indjage ham Straf med Lehnsmanden, da Andet ikke vilde bielpe.

4, Men langt fra ikke i Alle. I 1544 Fredagen som wor Frue Dag Assumptionis paafaldt (15. Aug.) afsiøke Jørgen Suel og Niels Krabbe Borg. „medt menige Raadmend“ en Sag mellem Mester Poul Andersen Kannik i Ribe Domkirke og „Peder Dogter“. Da Kanniken som Beviis fremlagde 3 gamle „beseglede“ Pergaments Breve paa Latin og „Peder Dogter“ et gammel Pergam. Brev ubeseglet, og de ikke rettelig kunde udlægge og forstaa samme Breve, sagde de: de skulde lade dem oversætte af Superintend Hans Lovsen eller ogsaa af andre navngivne Mænd. Mester Hans Marquardtsen, Mester Jens Christiernsen, Sr. Franz) besegle og bestrive, og saa fremlægge dem.

hyppigt forekomme. Disse handle som oftest om Kapitlens Strid med Borgere, om det's Ret til visse Afgifter af deres Huse og Eiendomme, til visse Dele af disse¹⁾ osv.; en Iniuriesag mellem to Kapitlesherrer, Archidiaconen Mester Hans Wiborg og Mester Poul Andersen, forligte Claus Scheffed i 1544 med Bispen, Kapitlet, Borg. og R.²⁾. Waldemar Parsbjerg formaaede i 1596 Magistraten og de 24 Mænd til at tilstaa Kapitlet 300 Daler og en Del Mursten af Byen, til at lade bygge „en sirlig Spiir“ paa det store Laarn, og til at sire Kirken inden i med ny Prædikestol, Altertavle og Stole³⁾. Videre bevilgede de Samme „for den gode Mand welbiurdig Waldemar Parsbjerg til Jernidt, vor kjære Lænsmands, saa og hans

-
- 1, Disse forekommer især mod Midten af det 16. Aarh., altsaa strax efter Reformationens Indførelse, da Agtelsen for Donationer til Kirken og Troen paa Dis's Hellighed og Uantastelighed var tilintetgjort ved den, og enhver Borger i det Smaa, som Adelen i det Større, søgte at rive saa meget af Kirkens Gods til sig som muligt. 1544 Fredagen næst efter santi Petri Dag ad vincla (Vincula Petri er 1. August) fremlagde for B. og R. Jørgen Pedersen, K. Matt. Rentmester og Kantor ved Ribe Domkirke, og Mester Jens Wiborg Kannik paa Capitlets og Domkirkens Begne mod 2 Borgere deres Breve paa Capitlets „Tagheffd paa then steens (Stenhus?) og Gerd vdi Hundgade“, og denne Tagheffd blev dømt ved sin Fuldmagt at forblive, og samme Gaard halvt tilhøre Capitlet og halvt Domkirken, indtil der kommer anden Beviisning end da tilfede var.
 - 2, Wii efter, Claus Seeste Ko. Mat. regennthe oc befallingsmand offuer ribe stift, Mester hanns Lawsen superintendent offuer same stift, Jørgen Suel oc Niels Krabbe Borgemester i riibe, Mester hanns Marquardsen, Sr. Niels Berthelsen, mester søren Oluffsenn, mester iens Barder, Sr. Johan tonienn, mester tames Knudsen, cannicker udi riibe. Kanniken bar tofret Erkedegnen M. Wiborg, og sagt, at han ikke maatte „stande i Loff og Louf medt Donmand“; men denne forsvarede sig med 24 Rævningsers Ed, og Kanniken gienfalder og beder om Naade.
 - 3, Dog maatte Kapite sherrerne love med det første at nedsætte Prisen paa Begravelser i Domkirken. Videre naar Stormkloffen skal omstebes, at de da vil forhielpe Byen, hvad Ret kan være. Ligeledes bestemtes, at al heffd paa Stolene i Frue Domkirke ere opgiffne, saa at Karlene skulle staa paa then synder side och Quinderne paa den Nørre side o Kirken.

Frues Forbøns Skyld, at Kapellanerne til begge Kirker maa have Offer til „Kyndermisse, vdi thenne Aar 1597 og fremdeles hvert Aar, indtil B. og R. og 24 Mænd blive herom anderledes tilfunds“¹). Ogsaa deltog Rensmanden, (navnlig Albert Scheel 1601) med Magistr., 24 Mænd og Geistligheden i at træffe Bestemmelser og Vedtagter for Skiffene ved Bryllupper, Begravelser osv.²).

Oftere træffe vi Rensmanden i Raadslu-Retten, uden at det synes, at de for omtalte Kgl. Misfiver have givet Anledning dertil, navnlig naar Striden var mellem Fremmede og Byens Borgere³), eller naar Spørgsmaalet var af større Betydning. Han var ej heller sjældent tilstede ved de Magistratsforsamlinger, hvor Slagsmaal, Overfald og deslige Sager⁴), som synes at have hørt til Dagens Orden, bleve afgjorte uden Dom og Rettergang, idet den Skyldige ved en saakaldet Forpligt forbandt sig til at forholde sig rolig for Fremtiden og lade Bedkommende i Fred, og i andet Fald underkastede sig haard Straf, i Almindel-

1, Men det varede ikke længe. Thi noget efter at Porsberg var kommen bort, hedder det i Raadslubogen under den ovenangførte Artikel: vdaa B. og R. oc 24 M., som tilfede waare 1599 den 26. Januariu bleff denn forsch. Offer aldieses afsagdt efter denne Dag oc Niels Poulsen oc Niels Griis-keel waare nu idag hos Mester Peder Hegelundt Bispen och gaff ham the tilkiende, att the torffue slett inthed Rette thennem efter forne Kon-dermisse-Offer efter denne Dag vdi nogen Maade. Dog Passede Albert Schel dem det igien 1621 den 18. Januari, „eftærdi deres Løen af Boen er gansche ringe“

2, Hist. Statist. Månedstidende for Ribe Stift Pag. 77—80.

3, Maa ske for at forebøge Partiskhed mod disse, eller Skia deraf, da Magistraten for det meste bestod af lutter Handelsmænd, og det gierne var Håndelsager, at Striden var om. Saaledes var Jesper Krasse 1551 tilfede ved den Strid mellem en Kjøbmand fra Stade og Ribe Borgere, som er omtalt i Handel og Skibsfart Side 66—57.

4, „Borddag, Parlemente, Gadelob, Usformen“, ere de gangse Udtryk herom fra den Tid.

lighed „Livs og Halsens Fortabelse uden al Modsigelse“¹). Lænsmandens Nærvarelse fandt især Sted, naar den Skuldige var af den højere Klasse, da man vel har ment, at hans større Ansæelse, som Adelsmand, Rigsraad, hvilket vore Lænsmand som oftest vare, osv. kunde tjene til at imponere vedkommende, gjenstridige Person, og give Handlingen mere Autoritet, altsaa gjøre „Forpligten“ mere bindende. Saaledes klager i 1596 den ældste Raadmand Ebbe Moenmer for Baldemar Parsbjerg, B. og R. over sin Son, som, efterat have sviret og været i Slagsmaal paa Bertshuse²), om Natten brød ind i hans Hus med dragen Sabel, jog Fader, Moder og Hus=Tyendet ud af Huset,³)

1, Jeg vil anføre et Par enkelte af den store Mængde som Exempler. 1596 En Niels Tromskaar bepligter sig til ikke at forføre Anders Seueriensens eller andre godt Folks Børn til Dobbelt og Løslagighed, og befindes han dermed bepligter han sig at have forbrudt sin Hals Raadmand Anders Sørensen blev dræbt i 1598 af Herredsfogden Søren Brømminge i Drukken i Bisshop Hegelunds Hus. Herom, som og om hans efterladte Rigdom og hans her omtalte Børns Skæbne, se en for Tiden høist karakteristisk Beretning i Prof. Thorups Program for 1839 Side 18—29. 1661 havde N. N. ved Natte-Tide løbet paa Gaden med Søren Andersen med sin Epil og Leg, og var derfor sat i Brens Hegte. Da han nu be-naaedes for Guds og godt Folks Forbøns Skuld lover han at han ikke mere skal findes om Natten paa Gaden med Søren Andersen eller andre og bepligter sig i ardet Fald „at stubis“ til Kagen og strax forvises Bøen. Føren har været en Spillemand, som den rige Døgenigt har for Betaling faaet med sig paa Kommeris. Denne S. N. er nemlig en af den omtalte i 1598 dræbte Raadmands Sønner, saa at man ser, at hans Faders voldsomme Død ikke har kunnet gjøre Indtryk nok paa ham, til at forbedre ham. I 1601 be-naaedes En, der har slaget en anden i Hovedet og Ansigtet med en Mursten, men kun under den Forpligt, hvis han „uformer nogen igien, at have Hals forbrudt uden al Modsigelse og Undskyldning.“

2, Han sad inde hos Hans Bartischer oc drak, oc paa samme Tid slog en af Ko. Mag Bodzmand ham paa Mund oc therpaa gif han hen paa Winfielderen medt hans selskab och kom icke siden ind i hans Hus før Kloken var xii i Nat.

3, och ther hand var indkommen. fik han en werge, suor oc bandet oc jagdet baade ham self (Faderen) hans Hustru Quinde oc Piiger vdt osv.

flog Binduerne ind med „Kryds og Knap“, satte sig til Modværg mod Vagtere og Stadsbudde, og først efter en langvarig og spektakuløs Modstand blev grebet og sat fast. Det er til Lænsmanden, at Faderen især henvender sin Klage og sin Ven om at forhjælpe ham til „Leide og Fred“ for Fredsforstyrrelsen, og det er ogsaa ham, der fører Ordet under Forhandlingen¹). En anden Raadmands søn²) dommer Baldemar Parsbjerg i 1597 til at ægte en Pige heraf Byen, dette lover han³), men hvorledes han holder det, ser man af, at 1599 modtager Albert Friis samme Mandes Forpligt, at blive tilstede i Byen, indtil den nævnte Egetekstabs-Sag var afgjort, og ligeledes noget efter, da denne „Forpligt“ ikke er anseet for tilstrækkelig, 2 anselige Borgere⁴) Borgen for hans Tilstædeblivelse.⁴) I 1601 forviser

1, Saa tilspurde forne then gode Mandt Woldemar Parsberg forne Ebbe Moensen, om forne hans Søn hadde nogen Tiidt tilforne beuist saadan modtuillighed mod hannem, tha suarede E. M. thertil, adt han hadde icke gjort thet saa meget grofft tilforne osv. Hvad der tilsidst gjordes ved den uartige Knægt tales der ikke om. Af et andet Sted (Side 7 Note 1) se vi, at han blev senere udsæt til Soldat.

2, En Søn af Peder Spandet, Raadmand og Regnskabsfører, som var død ikke længe i Forveien. Disse Raadmands sønner have været lustige Fyre. Da de naturlighvis have udgjort den fine Portion af Byens daværende Ungdom, kan vi se hvorledes Tonen da maa have været.

3, Anno 97 „neruerendis B. og N. lovede (2 Borgere) for Anders Peders søn osv. efterdi han i Dager tildømt af welb. mand Wald. Parsb. til Jernedt (nuværende Frisenborg) og hederlige Kapitels Herrer, at hand skal haffue mette lundtzdatter til Echte; tha loffuede de for ham at han skal bliffue tilstede oc forserge oc forse sin Kone og hendis Barn som Ectes-Jolk bør at giøre med Nette, osv.

4, 1599 d. 29. Martz tilpligter han sig ot stille en Borgen eller selv at være Borgen ved hans Hæres og Godses Fortabelse, og den 31. Martz satte ogsaa 2 Mænd Borgen for ham i hans personlige Nærvarelse, at han skal være her i Byen tilstede, og nøde og undgielde, hvis Lov og Ret er, for den Sags Trætte mellem ham og Nette Lundsdatter, indtil samme Sag er komet til en endelig Ende, og rømmer han bort af Byen, da bepligter de dem (de to Kautionister) at føre ham tilstede for B. og N. eller at stande udi hans Sted og svare til hans Gjærninger,

Albert Scheel en her i Byen barnfødt Mand fra Riber By og Riberhus Læn „fordi han har ladet sig bruge med allehaande Spogier og Guds Ords Misbrug og Skrivelse, og derhos beliffet nogle godt Folk.“ Samme Mand har i Raadstubbogen med sin egenhændige Underkrift forpligtet sig til „ved sit Livs og Halsens Fortabelse at entholde sig fra Byen og Lænet, saa at hvis han findes i Lænet eller omkring Byen, da skal han have Liv og Hals forbrudt, uden al Benaadning“¹⁾).

I det Hele forekommer det mig at der i den Tone, Lænsmanden stedse omtales, i den Maade, hvorpaa han nævnes, ligger en vis frygtfuld Erbødighed, en inderlig Erkjendelse af hans fuldkomne Overlægenhed. Han staar som en Mand, mod hvis Villie ingen Modstand kan hjælpe, hvis Gunst, man derfor maa stræbe at vinde. Hvorvidt enkelt Mand eller enkelte Korporationer har vidst at gribe passende Leilighed til ved en lille Dymærksomhed at vinde den store Mand for deres Ansøelser og Planer, det er noget man kun kan formode; thi Sligt indføres ikke i Tingbøger eller Ræmner-Regnskaber. Dette fandt derimod Sted, naar Byens Ræise maatte betale et eller andet Bæviis, hvorved Magistraten in pleno vilde lægge sin Hengivenhed og Erkjendtlighed for Dagen. Saaledes offererede Raadet, og betalte Byen en Solvkande²⁾, da Albert Friis her i Byen gjorde sin Datters Bryllup med en Frederik Munk i Aa-

og nyde og undgielde, hvad hand kan vederfares. Det synes at være en egen Forpligtelse, de to gode Mænd der har paataget sig.

- 1, Raadstubbogen, ordret med forandret Retkrivning. Foruden Lænsmanden, Borgem. og Raad vare ogsaa begge Sognepræster tilstede: „M. Math Pors och M. Niels Glud Kanikerne her vdi Ribe.“
- 2, No (15) 92 d. 1ste Augusti Antworde ieg Hans Mortensen guldsmed Epher Borg. Mesters Befaling til En Kand til Albert Friis datters Bryllup 40 Dal. noch til samme Kand 4 Dal. noch til Arbejdsløn 5 ep. halv Dal. af huer Lod 4 s.

ret 1592. Raadet bidrog ogsaa til at skaffe Lænsmanden og hans Gæster paa Slottet en lystig Jul, thi aarlig sendtes ham fra det, paa Byens Begne, Juleaften en Aime Rinsvinn¹⁾, tidligere ogsaa nogle Lønder Hamborger Øl²⁾. Denne Foræring udeblev ikke engang i Krigsaarene i det 17de Aarhundrede³⁾, da Byen dog var saa haardt betrængt og havde saa Mange at udrede til, og paa en ubetalt Regning over mangfoldige Sager, som Apothekerens Johan Pouk har leveret Fjenderne paa Raadets Forlangende i Krigene 1643—45 og 1657—60, paraderer ogsaa denne Aime Rinsvinn gjentagne Gange⁴⁾. Raadet søgte ogsaa undertiden at bringe den tilveje uden direkte Betaling, ved at bestemme den til „Brøde“ ved indgaaet Forlig⁵⁾ eller paa anden Maade⁶⁾. Fremdeles overlodes Lænsmands stundom Afbenyttelsen af enkelte af Byens Ejendomme, udenfor den aarlige Bortlejen, og efter en af ham selv bestemt Be-

1, Anno 1623 d. 9. Decr. daa gaff ieg Johann Pouk for en Aime Rinsvinn, Borgesp. og Rgad kioffte aff hannem, Som di foræredt Welbørdige hær Alberdt Skiehl medt Jul Aften Anno 1622 — xxviii Rigis Daller ere vdi Slette vendinge 42 Daller, og saaledes hoert Aar, endnu i 1655 Passuer Borg. Veder Olussen betinget en Aime Rinsch win til Lænsmanden for 32 Rird. er i Penge 48 Daler.

2, 1590 giffuit for Tho Lønder Hamborger Øl, som Albert Friis bleff forærit oc skantit medt paa Jule Aften forleden (87) 8 Daler og strax derpaa i samme Regnskab, for 1 Lønd hambrorger Øl, som Mandrup Parsbjerg bleff medt forærit, den siste gang hand var her hos Albert Friis.

3, Progr. for 1834, Pag 52, Note 3.

4, I den Regning, som Apptheker Johan Pouchs Arvinger presenterede Rgadet oftere, navnlig 1660, anføres endnu 3 Ahmer, leverede Lænsmand Gregers Krabbe, Juleaften 1646, 47 og 49, de to til 60 Daler og den 3die til 48 Daler.

5, Se foran Side 9 et Exempel.

6, I 1623 faar Johan Hendrichsen 3 „Enger og Boggesleder“ mod at levere en Ahme oprigtige Ahnischwin at levere her paa Riberhus af den best som kan bekommes her i Byen, at leveres 8 Dage før Jul.“

taling¹). Byens Vogne synes ganske at have staaet til hans og hans Familjes Raadighed, og Betalinger for Kørsel med ham og hans udgjør et ikke ganske ubetydeligt Af-snit af Byens Regnskab. Og det var ikke allene, naar Kønsmændene kunne antages at være rejst i Embeds- = An-liggender, nei! Byen betalte ogsaa Vognleje, naar de kjorte til deres Herregaarde og Vognen tog (Kørs hjem med²), den maatte ogsaa befordre deres Koner³), Elægtninge⁴), Hovmester⁵), Tjenestefolk i Grinde⁶) og til Lystighed⁷), sende Bud efter deres Børns Liig⁸), naar de vare døde andetsteds; den

-
- 1, 1598, 17. Marti Af B. og N. og N. N. som er vd aff 24 Borgere og tilfæde vare bleff Erlig och welbiurdig Mandt Albrecht Friis till Hær-ridskier Høffuitsmand paa Niberbus Bevilgedt Enibbelstong trette Aar och ike lenger och loffuit at han vilde giffue saa meget aff den som nogen Anden.
 - 2, 1589 giffuet for hans Vogn 7. Augusti var i Hærdrup med Albert Friis och aag it Læs haffre her hiem till Niberhus met sig tilbage igien i enhalv Dal.
 - 3, 1589 d. 21. Martis Christen Kamtrup for han aag Fru Ingeborrig Albert Friis til foldingbro 2 Mk. og den 28. Martis giffuet Thames Statsbud for hand var met hans vogen v huolgaard medt Fru Ingeborg paa Slottet 5 Mk. Hvolgaard ligger i Langehov Sogn over 10 Mile herfra. Fragten har været meget billig den Tid. D. 2. Septbr. er betalt 4 Vogne, som vare i Gierndrup med Albert Friis og Fru Ingeborg. Der reiste de og deres Folk meget hoppigt hen. Gierndrup, Anner til Thorstrup, ligger i Christiansfelder Egnen, og dog beregnes hver Vogn kun til snart 28 sk., snart 2 Mk. 2. November, giffuet disse 5 Vogne for the Aage Albert Friis til Gierndrup, hver 2 Mk. Af den hyppige Kørsel dertil skulde man formode, at Friis eiede den store privilegerede Gaard, som endnu er i Sognet, men dette ved jeg ellers Intet om.
 - 4, 1622, Han og Welb. Terge Skiel och hans skolemester til Kolling 3 D.
 - 5, 1591 d. 22. Sept. gaff N for hans Vogn var paa Krogsgaard med Jomfru Anne paa Slottet (hun reiste ofte især til Hærdrup) 5 Mk.
 - 6, 1593, 29. Aug. gaff N. for han aag en Karl oc en laas Fisch til Kolling for Jomfru Anne paa Slottet.
 - 7, 1590, 13. Jan. gaff N. for hans Vogn waar i Gierndrup met Niels Guldenskiernes Karle, ther Albert Friis gjorde Elline hans Friis Piges brøllup paa Niberbus.
 - 8, 1624 gaff jeg Christen Schaade for hans Vogen og Welbørdige Hartuich

fjorte deres Folk paa Jagt¹); Byen maatte fremdeles lade Lænsmandens Gæster af Adelen og dißes Folk befordre hjemad, naar de havde været i Besøg²), eller ved festlige Leiligheder. Da Albert Friis i 1592 holdt sin Datters Bryllup her paa Slottet, maatte Byen, ifølge Regnskabet, betale Befordring for en Mængde Gæster, da de i alle Retninger droge tilbage igjen til deres Hjemstavn³). I det Hele maa Adelen's Rejser især i Slutningen af det 16de Aarhundrede i høj Grad have været Kæbstederne til Byrde, og foranlediget mange Klager og Besværinger af dem, da diße have fremkaldt en fgl. Forordning af 1596, hvoraf

paa Slotten her fra oc til Meddelsaar Sund, denn Tid hand skalle hin-
te Weib. Toge Skield lieg her till Boen efter B. oc N. Befalning 3
Daller.

- 1, 1622 gaff jeg Niels Ekaade for hand medt hans Vogn oeg Weib. Fr. Alb. Skield folsch till Raager Kier vdi Jagt efter B. oc N. Befalning 2 Mk. 1592 befordredes „en DiurKotte med 100 Fogel“ osv.
- 2, 1590 gaff N. for bindes Vogn ogh gotsche von Alefeld; Jomfruer till Nabsfædt esther fru Ingeborg Albritt Friis's Befalning 1 Daler. I 1622 og 23 befordredes Fru Soffi Braade til Estrup 5 Mk. Jens Juul, Knud Goldenstjerne med deres Folk til Fordingbro, Envold Kruse til Strandbøe, Manderup Due's Moder til Estrup, Gunde Lange af Norge til Haderslev, Ifruer Juul til Varde osv.
- 3, Da muligt Noget kunde have lyst til at kiende noget til Albert Friis's Frænder og Venner, vil ieg navnlig anfære de af Bryllupsgæsterne, jeg er stødt paa i Boregnskabet for 1592. It. d. 16. Sept. gaff jeg diße efterskreffne wogen som Nag herre folsch hort som war til Albert Friis's Datters Bryllup Anders Severinsens Vogn wor i Besche med Iacob Esfeld (han havde 2 Vogne derhen, og 2 til Gjerndrup; videre kjertes Jørgen Friis til Bekke, 4 Vogne sammestedsben med Fru Ermengards Folk, 2 Vogne til Fordingbro med Fru Wibbes's Folk, Brede Mandt- zovs Frue til Timmerbø, Hans Munk til „Osuong“ (Orvang), før en Herregaard, er nu 4 Bøndergaarde i Skads Eogn og Lerred; S. N. var nok Brudgommens Føder; Fru Elsebet's Folk paa Hestfeld til Sørbro, Fru Karen Holgers Folk til Osuong, Knud Rutz Karl til Kolding. En Mand er betalt „som tog ware paa Gaden, tha Frederich Munch Brudgommen kam o Bøen. Jacob Esfeld og Karen Holgers nævnes 1577 blandt de Personer som havde forstrakt Kongen Penges, 1000 Dal. hver (Jacobsen Skattevæsen osv. Pag. 219)

man ser, at Adelige, foruden at lade sig personligen befordre, har tiltaget sig Ret til selv at udstæde „Passbord“ Fripas til deres Undergivne (Folk og Tjenere) og paa lægge Kjøbstæderne at befordre dem, hvorken de ville. Forordningen siger, at der af en Kjøbstad ofte ere udfomne flere Bøgne, end den efter sin Evne og Formue kunde udbrede, og at Kjøbstæderne dermed er kommet i stor Armod og Besværing, hvilket dog nok er vel meget sagt. For Fremtiden siges der videre, skal intet „Passbord“ adlydes, uden det er udstedt af Kongl. May. til Borg. og Raad¹).

Af Riberhus Læn skulde i 1574 Lænsmanden betale Kongen 2044 gamle Dalere²).

Slotsfriveren har vel omtrent havt samme Forretninger som Amtsforvalteren nu, dog naturligviis under aldeles forskjellige Former, som den Tids forskjellige Statsformer gjorde nødvendige. Hans Virksomhed angik vel især Lænet, og mindre Byen. Dog har han ikke været denne uvedkommende. Vi have foran set, at Byens Regnskabsfører ofte udbetalte de kongl. Skatter til ham³). I 1643

1, Det Kongel. Brev reserverer Fribefordring af Boen naturligviis for det kongl. Hus og de Embedsmænd, der reise i kongl. Tjeneste. I 1592 sidst i August omtales „Prindzens“ Ankomst hertil Boen. Hermed menes uden al Tvivl den unge, umyndige Konge Christian den 4de. Herfra drog han til Trovborg, videre til Dablen, hvort der her fra Ribe gjordes Anstalter til hans Modtagelse; derfra tog han til Flensborg, hvorken en Del af hans Folk vare sendte direkte her fra Boen. Blandt den Mængde Bøgne, som Boen ved denne Leilighed har betalt, er der nogle som fikste flere Køber til Dablen, „for at slaa op mod Prindzen“ eller „som skulle slaa op mod Prindzens Tilkomst.“ Ogsaa fiktes derhen Tin, Kobber og mere.

2, Se Efterretninger om Riberhus, Bilag Pag. 23.

3, Foran Pag. 15 Note 3. Dog er det kun i det 17de Aarh., jeg finder Exempler herpaa. I det 16de sendtes Skatterne til Kbhavn, sædvanlig ved en Borgeme. eller Raadmand. I 1565 finder jeg anført som Indkommet og affendt, foruden en Skat der kaldes „Daler-Skat“, ogsaa Restskat

indstævnedes Slotskriveren, Jørgen Pedersen, B. og R. for Bytinget for en stor Mængde resterende Skatter, og forlangte, at de strax skulde udbetale dem, eller staa til Rette derfor¹⁾). Han førte selv undertiden personlig de modtagne Penge til Koldinghus eller til Haderslev²⁾). Han stævnedes og forfulgte for Retten Told-Defraudanter, navnlig især saadanne, som havde smuglet Dvæg eller Heste over Grændsen³⁾). Ogsaa ved andre Retsfager var han imellem tilstede, saaledes var Willem Hansen, Slotskriver, tilstede ved Duold Hartis pinlige Forhør i August 1613, og hans Eftermand, Søren Friis, overværede samme Barbari ved en anden formentlig Her, Anne Laurup, i Desember samme Aar. Han besørgede ogsaa imellem Udskrivning af Solsol til den kongelige Flaade⁴⁾).

Slotsfogden har været som Lænsmandens Fuldmægtig; han handlede i dennes Navn, mødte i hans Sted i Raadstue-Retten, og repræsenterede der hans Person⁵⁾). Han

cer af „den 8000 Daler's Klippinge skat“, „den 8000 Daler skat i Klippinge“. I Jacobsens Skattevæsen osv. Steds (Pag. 110—120) en Fortegnelse paa de Summer, hvorfor Købstæderne i Danmark vare satte i Skat i forskjellige Aar af det 16de Aarh. Deraf ses, at Ribe i 1564 var sat i den anførte hvide Skat, medens Kbhavn kun betalede 12,000, Malmø og Aalborg 3000, ligesom Ribe; Odense og Aarhus kun 6000, de andre Steder alle betydeligt mindre.

- 1, Se Program 1836, Bilag 1. Vden resterede da med Skatter for 7 Aar til Baadsmænds Hold. Union Skat for 4 Halvaar. Raadet havde faaet „Respit“ til Philippi Jacobi Dag. Af Ordene i Slotskriverens Anklage skulde man slutte, at Raadet var ansvarligt for Skatternes Erlæggelse.
- 2, 1624, Samdag da gaff ieg Paa Bonum Raadmand for hans Bogn og peder skriffuer til Haderslev medt en Summa Penge 3 Daler.
- 3, Se Program 1836, Side 54—55, i Noterne.
- 4, 1624 den 26de Sulli daa gaff ieg Paa Jensen Raadmand for hans Bogn Og Peder Schriffuer herfra oc till Møllthønder oc siden till Ballum igienn att vdtshriffue folch i Konge Maestadtz Dieniste vdi Fiere Doge medt Heste og Vogne, derfor 4 Daller.
- 5, 1597. For B og R. vdi Niels Kølholts Slotsfogdits nerrørelse, Paa

kalbes ogsaa „Borgfogd“ nogle Gange. Ridesfogden paa Slottet, som af og til nævnes, turde vel ogsaa være den Samme¹). En Gang finder jeg ogsaa, at Slotsfogden har mødt i Raadsretten paa den fraværende Byfogeds Vegne, der havde affagt en Dom til Gavn for Lænsmanden, hvilken Dom var indanket af Modparten²).

Foruden disse Byens Over- og Under-Autoriteter finde vi ofte, at ogsaa andre Personer ere tilkaldede, saavel ved Raadsforsamlinger, som ved Rettergang, Forhør og Domsaffigelse; dels Saadanne, som Sagen nærmere vedgik, dels især Saadanne, hvis Kundskaber og Indsigt i visse Sager, man ønskede at benytte, eller hvis Autoritet man vilde stytte sig til. Meget ofte var saaledes, naturligvis af de sidstnævnte Grunde, Geistligheden tilstede i Retten, navnlig Kapitelsherrerne. (Prælater, Kanniker). Dette var altid Tilfældet, naar Egteskabsager forhandlede³). Af Forlig mellem Egtfolk, som oftere foresalder,

hans Husbonds Erl. och Welb. Mand Alb. Friis til Paritætier, Hæffuitsmand paa Riberhus (Vegne er forglemte). (Alb. Friis og B. og R. benaader en tougsvoren Mand, der havde faaret en af Bøens Bøgt, og gjort anden „Parlamente“ og derfor havde forbrudt sin Hals, imod at han rømmer Bøen). I 1591 i en lignende Sag benaader samme Slotsfoged paa Riberhus paa Alb. Friis Vegne med B. og R. en Person, som var sat i Bøens „Hecte“, fordi han havde overfaldet en Anden med „droffuen Bøge“ og huggen i hans Steen for hans Dør. Det har været meget almindeligt, at slige „Gadebasser“ Ihar huseret med dragne Sabler paa Gaderne, saa at de Patroller af Borgere, som oftere ere befaalede, have været meget nødvendige.

- 1, 1611 den 7de Dec. havde forstandige Mand Ifuer Markordtsen, Ridesfogit paa Riberhus erhvervet et Ringsvidne paa forne sin Husbonds (Albert Skeels) Vegne. Ridesfoged omtales ogsaa i Hæreprocesserne.
- 2, Tha møtte Kieldt Jørgensen Slotsfogit paa Riberhus paa forne Regel Eskilens Vegne i hans Fruerelse, og sagde, at forn. R. E. er sin Dom beständig, og siger blandt andet: at Rentemesters Quitantiarum har ej været i Rette for ham.
- 3, Et Tilfælde, hvor dog kun Bisoppen (Tausen) var tilstede, er omtalt foran Side 46.

er navnlig et fra 1561¹⁾ ikke uden Interesse. Manden paalægges, at elste sin Hustru, have god Umgængelse med hende, forsyne hende i Huset med Al og Mad, Sko og Klæder til hende selv og Børnene „till redelige Noies“, skaffe hende inden Dorene, hvad han vil nyde med hende, søge Dug og Seng med hende, og ikke holde sig fra hende Dag og Nat med hans Drik osv.; men skal holde sig til hende og lade hende være med sig i Stue og Kammer, saa han ser, hvad hun gjør, om hun lever ærlig med ham osv., og hvis han bryder dette og handler herimod, da skal han straffes ved sin Hals. Konen paalægges, at være sin Husbonde horig og lydig, leve kristelig med ham „i Mad, Maal og Sengfelle“, tage sin Husbondes Børn og Hus flittigen vare, og ikke herefter gaa uden Huset i Selskab eller andensieds uden hans Billie, og naar hun skal gaa ud til begges Gavn, da skal hun bede Lov af sin Husbond, at han ved hvor hun er, og hvad hun gjør, og ikke gives ham Marsag til Mistanke, som han for har havt, og handler hun her imod og det kan hende overbevises, da skal hun straffes med samme Straf med en Sæk. Det er sandelig haarde Konditioner paa begge Sider. Ribe Ret har her høvdet sin gamle, berømte Strænghed²⁾. Undertiden har Magistraten først havt flige

1, Mandagen næst efter St. Thome Apostoll Dag. Hese Forliget er astraft fuldstændigt som Bilag 4, hvor man ogsaa vil finde Kapitelskriverne navnlig anførte.

2, Disse stränge Forpligtelser lyde dog nok farligere, end de i sig selv have været. Jeg har saaledes fundet, at en Mand 3 Gange efter hinanden, med større og mindre Mellemrum, har forpligtet sig til at lade andre i Fred (ubewart) under sin Halses Fortællelse. De to Gange har det da alt saa været tomme Trudsel. Undertiden ere Udtrækkene i disse „Forpligtelser“ meget stærke. En Mand lover 1619 B. og R., at han skal afholde sig fra al Truen, Hug, Slag og Undsigelse mod sin Kone, hendes Moder, Sødskeude og andre Blodsforvandre; handler han derimod, da

Egtefolk for sig allene, modtaget deres Løste og „Forpligt“ om Bedring, og truet dem med at de i modsat Fald skulde staa til Rette for Kapitels-Herrerne¹⁾). Ved Bestemmelser angaaende Bryllupper, Begravelser osv. var ogsaa i det 16de Aarh. Kapitels-herrerne tilstede paa Raadhuset, senere Byens Geistlighed²⁾).

Ved visse Leiligheder bleve ogsaa de anseligste Raatroner, Koner og Enker, tilkaldte, og deltog i Forhandlingerne og Sagens Afgjorelse. Saaledes hedder det i 1561, at der var gjort en Reces af Hovidsmanden, Kapitlet og Magistraten i Ribe med de fornemste Dannekvindes Samtykke om Brolupper, Barseler, Kirkegang, Klædebragt med mere³⁾). I Indledningen til denne Lov siges, at de fornemste Dannekvinder i Ribe bleve opkaldte paa Ribe Raadhus, hvor da alle og enhver samtykkede og bejaede alle Artikler. 1548 var en Del Dannekvinder, deriblandt Biskoppen M. Tavsens Frue, Anna, paa Raadhuset, for at anstille 'en, som det synes, hel delikat Undersogelse med et anklaget Fruentimmer; de fandt hende skyldig, men gif i Forbon for,

forpligter han sig til at have sit Liv og Hals forbrudt, uden al Dom og Rettergang i alle Maader. Hvis han altsaa bankede sin Kone igjen, kunde Magistraten saaledes uden Videre stæve Hovedet af ham.

1, at være under Forpligt og Dom for hederlig Kapitels-herrerne's Ret. (1611). Heri forekommer et Udtryk „ham er kommen nogen Mummefnak paa“. Han er kommet i Nøgte for. Ordet kommer vel af Mummie, stærkt Pl; altsaa: Plsnak.

2, Se Ny D. Mag. 2. B. Pag. 272 et Exempel fra 1561 paa det første. Her et Bevis af Raadstubbogen paa det sidste: 1618 den 23. April paa Ribe Raadhus neruerendis N. N. Borgm. N. N. Raadsmænd saa och Hederlige oc Hællerde M. Niels Sørensen Glud oc M. Soffuerin Andersen Kanniker og Sognepræster her samestedy, M. Hans Muffen Løfemesler, Hr. Jacob Hansen Bud og Hr. Sffuer Hollemb Gudh Ords med-tienere her saa och efterskreffne 24 Borgere osv. Se Ribe Maanedetide denne October 1838.

3, Recessen er aftrykt i Ny Dansk Mag. 2. Bind Pag. 272—76.

at hendes Straf eftergaves hende, med at at hun skulde romme Byen¹).

I Raadstubogen finder jeg engang (1601) anført blandt Rettens Medlemmer en rig og anset Enke, nemlig den foromtalte 1598 dræbte Raadmand Anders Serensens, som tilligemed B. og R. og de ligeledes tilkaldte Geistlige, Biskoppen og Sognepræsten, modtog to Mands Borgen for hendes Søn, som tilligemed en Anden anset Mands Søn²) havde truet og overfaldet Byens Vagt med blanke Vaaben, og derfor var sat i Arrest³).

Naar Spørgsmaal forhandlede, der nærmest angik et enkelt Laug eller deslige, tilkaldtes Sammes Medlemmer, saaledes Skipperne i Havne og Sefarts Anliggender. Af egentlige Laugsprocesser, synes de Stridigheder mig ret snurrige, som jævnlig forekomme mellem Sko- og Tøffel-

1, Anno mdrloiii then Torsdag nest efter Søndag Quasti modogeniti vaar thesse effterskr. Dancquinder oc Hufruer forsamlet paa Raadhus oc skulle vdi Sandhed granske, og bere vindesburdt om Marine then Vige, som iib Nielsen har locket, som er Anna M. Hannß Tausens, (16 andre Fruentimmer Navne) met flere Dancquinder wonde (vidnede) at forne Marine, som iib locket, oc forkom ilde hendes loffs fruct, saa at hun burde at straffs thefor, menn for Guds og Dancquinders Benfild bleff hun benaadet, at hwn skulde giøre en aluortlig penitens, oc ther till met at røme Boen inde fredag at Aften eller oc at settes vdi samme heete, som hun sad vdi tilforn.

2, Peder Pedersen, Peder Skodborgs Søn; de fange Bømler hadde løbet paa Gaden med Musikanter foran sig og vare vel derved kommet i Speks tafel med Vagten. Saadan Kommer var ikke usædvanlig; jeg finder oftere dette omtalt, navnlig har en Hans Pagh Feldbereder forpligtet sig til ikke at løbe „met sin Sitter og Epilmanslieg om Natten paa Gaden.“

3, Vdi M. Peder Hegelundt Biipen, M. Mats Porsk, Kierstine, S. Anders Sørensens Efferleuerke, Ib Tornum, Kield Jørgensen B., R. N. Raadmend, loffuide Hans Jesen og Niels Poulsen og satte Borgen for Scuerin Andersen, Anders S. Søn, Att efter thi handt om Natten haffuer loden Gadelob at Gaden, oc medt hans Vaben oc Berge haffuer truedt oc vndfagt Byens wocht, och er thefor indsat vdi Boens Fængsel, tha loffuer de for hannem, adt han skall ikke løbe Gadelob, icke heller at vfyeme Enthen Byens Wacht eller nogen Anden osv.

magere. I 1581¹⁾ tilveiebringer Magistraten et høitideligt Forlig mellem de tvende Magter, at Skomagerne ikke maa gjøre Tøfler, og Tøffelmagerne ikke Sko og Støvler, uden til eget Brug. For Dvertrædelsen erlægges i Brøde 20 Mk. Pendinge til Kongen og Byen, og en Tonde Öl til det Laugs Embedt, som paaklager. De anholdte Sko eller Tøfler tilfalde de Fattige. Man ser dog under disse smaalige Laugskævlerier en enkelt Gang Spor til friere Anskuelse og til en Stræben efter at løsrive disse Baand. I 1507 ophæver og tilbagekalder Kong Hans alle Skomagernes Friheder og Privilegier, fordi de haver gjort „uredeligt Kjøb paa Sko“, og tillader enhver at lade gjøre Sko og Støvler, hvor han vil. 1526 ophæver Frederik den 1ste alle Laug i Ribe og Varde, og tillader enhver at flytte ind i Byen og bruge hvad Embede (Haandværk) han vil, mod at erlægge en Rinst Gylde, og at B. og Raad aarligen sætte Prisen paa alt Arbeid, osv.²⁾. Men disse sidste Anordninger ere næppe bragte i Anvendelse. Efter et Forlig eller Dverenskomst mellem „Barschererne“ (1600) her i Byen, ser man, at der her har været i det mindste 5 Saarlæger den Gang³⁾, hvilke vel ogsaa kunde gjøres Behov under al den Løben med dragne Bærger, Huggen, Stikken, Saar og „Dottslag“, som Retsprotokollerne ere fulde af⁴⁾.

Dg hermed vil jeg afbryde, for denne Gang, mine Beretninger om de Riberss Færd i forgangne Dage,

1, Adlræxi Fredagen post Petri et Pauli.

2, Det kongelige Brev findes blandt Bilagene som No. 2.

3, 1600 den 2den Aug. paa Riber Rådhus for B. og R. med Lensmandens Bevilling og Befalling bleve 4 Badcherere og 1 Lagemand's Esterleverste enige om, at dersom der kom nogen „Saare Folk“ til en af dem for at lade sig forbinde, tha maa de ikke drage fra ham, for den som Skaden „dakkuer. thaller hans Minde derfor“, efter som tvende Naboer kan forluge dem derom, hvis han ikke længere vil være under samme Badkers Haand, og ingen Badsker maa falde i den andens Brød osv.

4, I 1589 bleve, for at tage et Exempel, efter Kammer-Regnshæbet 3 bendrettede her i Boen, En halsbugget, En hængt og En brændt. 18 Nov. giffuet M. Sell, Kettermanden, for han hengde Anders Beeg 2 Daler 1 Mk. 23. Decbr. giffuet ham for Piene Beegsdatter, han rettede og afbug og Graven at kaste 5 Mk. 21 Febr. Messer Sell for han brændte den Troldkvinde Karen Laßdatter, 2 Daller.

B i l a g .

1.

*Dronning Christine, Kong Hans Enke, afgjør Striden
mellem Magistraten og Borgerne i Ribe.*

Wii Cristina mett Gudz nade Danmarcks, Sueriges, Norges, Vendes oc Gothes Drotning, Hertuginne i Sleswig, Holsten, Stormarn, Ditmersken inneborn Hertuginna i Sasszen, Greffuinna i Oldenburg oc Delmenhorst göre alle witherligt att Aar effther gudz Byrd mdxiiii sancti Blasii epi Dag¹) i wor Köpstedt Othense neruerendes os elskl. iörgen Marswin wor mandt oc radt oc Danmarcks riiges Cancellor, ieens stigsen Landszdommer i fiwn, eiler Bryske, knudt wrne, cristiern Rantzo oc Karl Bryske wore mendt oc tienere, michel persen, Hanns stryg Borgemestere oc iwer andersen radtmandt i Othense Thaa ware for oss i rette skickedt wore kære vndersatthe Borgemestere raadt oc menighedt i wor Köpstadt Riibe om nogen trette oc wsamine som them imellem war Tha for oss

¹, 3die Febru.r.

berette for^{ne} Borgemestere oc raadt hues sager oc skyl-
 linger the haffde till almwgen oc menigheden, först att
 for^{ne} wor almwge oc menighet i riibe skulle haffue nogen
 mistycke till them for regenskaffs skyldt the begære aff them
 paa the penninge som optoges oc wdtgaffues till aarlig
 byskat oc andendell, oc fore regenskaff paa bysens iordt-
 skyldt oc rentte oc fore bysens ager iordt oc enng Som
 the bruge oc i wære haffue, oc fore at for^{ne} almwgen
 wilde att radtmendt skulle giffue i aarlig Byskat medt
 them, oc fore att almwgen wilde haffue macht att affsette
 aarligen iiii radtmendt oc isetthe igen andre iiii borgere
 til radtmen oc fore andre flere Sager the oss tha fore
 gaffue. Ther till swarede for^{ne} Almwge oc sagde at the
 haffde skyldinge till forscreffne Borgemestere oc radt
 om these forneffnde alle sager oc artickele, oc menthe,
 att ther war icke skedt skiel ther wdimere her till dags
 oc berette the for^{ne} theres sager oc kæremaal alle oc
 huer serdeles ligerviis som nw er fore rördt, Tha effther
 tiltall genswar oc beuissning paa begge sider fandtes thet,
 att swodanne Handlinger oc kæremaal ware optagne mere
 wdaff wankundighet end aff nöedtz traung, dog paa thet
 at sodanne wsamme oc wendrectighedt motthe affstilles,
 then menige mandt i for^{ne} riibe till gaffue oc gode, oc
 the her effther thes ydermere skulle leffue medt huer
 andre medt fredtsommelighedt oc goedt endragt oc eff-
 ther for^{ne} wore gode mendtzs radt oc samtycke Giorde
 wij them sodane contract oc skickelse imellem som her-
 effther fylger: först att almwgen i for^{ne} riibe skulle aar-
 ligen hereffther paa seti Petri dag ad cathedram haffue
 oc höre rede oc regenskaff opaa alle oc huer penninge
 Som optages oc wtgiffues paa Bysens wegne till aarlig
 Byskatt og all anden Dell, oc wide hwort theres oc By-

sens penninge bliffue oc wdtgiffues, theslige skall almwgen haffue rede oc regenskaff samme dag opaa bysens iordtskyldt oc renttæ oc opaa bysens sagefaldt som imellem aar oc dag wdtgiffues, Item hues ther offuer bliffuer aff sodanne alle bysens penninge nar sodanne regenskaff giordt er, the skulle indlegges i goedt forwaring allmwgen oc byen till gode, oc skulle thoe mendt aff radedt haffue en nögell oc toe mendt af almwgen haffue en anden nögell till samme beholdenne bysens penninge, paa thet att the alle mwe thes bedre wide her effther huor theres pendinge bliffue. Item saa skulle oc Borgemester oc raadt effter thenne dag nyde oc beholle then bysens ager iordt oc ænge som the her till giordt haffuer, oc skulle for^{ne} borgemester oc raadt icke giffue wdt aarlig byskatt nogen dell, men nyde theres friihedt ther om her effther somthee her till giordt haffue, oc skall then magt were hoes borgemester oc raadt radtmen at kefe oc wdtuelle nar behoff giöres oc ey hoes almwgen. Item tkall thet oc bliffue wedt then skickelse thet her till wæret haffuer medt byskatten at ligge oc optage, saa att xxiiii mend aff almwgen skulle tilstede oc hos være paa radthuset, nar borgemestere oc raadt sodane legge skulle oc her opaa almwgens bedtstæ rammes oc wides. ther wdmere oc viii mendt aarligen nar thennem tillsiges wdaff almwgen skulle optage samme og göre rede fore, Thii welæ wij at thette alt som nw er samtycket oc her wdi rördt skall saa bliffue oc holdes af for^{ne} wore borgemestere oc raadt oc menige almwge i wor Köbstedt Ribæ i alle made indtill so lenge eller om saa skeer att thee hereffter welæ haffue nogen anden Priuilegie oc stadfesthelse aff högborne förste Her Christian etc.

wor kæreſte Sön. Datum anno die et loco quibus ſupra
noſtro ſub ſecreto.

Ad mandatum ſereniſſimæ Dominiæ
proprium præſentibus ſupra ſcriptis.

2.

*Frederik den 1ſte afskaffer og ophæver alle Laug.
(1526.)*

Wii Frederich medt Gudtz naade Danmarks Vender oc Gotters Konning udwaldt Konning til norge Hertag i Sleswich Holsten stormarn oc ditmarsken, Grefſue i oldenborg oc delmenhorst helsze ether alle oss elskelige Borgemestere raadt oc menighed vti wore Kõbsteder ripe oc warde kerligen medt Gud oc vor naade, vider at for oss er berett at manghe gylder oc lag vpholdes vti ethers Bye oc ther affkommer thiit oc offthe ſtoor tvedract oc vlydelse iblant almwen, oc theſlige embedtmendt sette theres arbeide for vskellig verdt vti sødaane theres laghwss, hwilket wy nw medt wort elskelige Danmarckes riiges raadt her nw forſamlet, haffwer offuer wegitt oc beſindet oc ther for saa skicket, at her effther vti inghen kïobstedt vti vort riige Danmarcke ſkall vpholdes noghen gyldte eller lag enthen skredergyldte smede gyldte eller noghen anden gyldte oc lag vti noghen maade, medhen saa mange ſom i byen hœ af hwadt embede han er ſkall were i gyldte oeh lag medt Borgemester oc raadt, oc hwilcken embettzmandt ſom wil indflytte i byen oc bruge noghen embede han maa thet giøre oc ſkall ther for giffue en rinske gylden till Byen oc ther met ſkal mwe bruge huadt religt embede ſom handkandt oc ey beſweris medt noghen koſt at giøre ander-

ledes ent som andre borgere medt Bysens oc kongens tönge, dog skal embedtzmend som i Byen boe forfare om han er goedt for syt embede, oc ei noghen embedtzmandt skall vere borgemesther eller raadtmandt vti nogen Köbstedt then stundt han bruger embede andre end Kjöpmentd, ochuilcke som kunde noghen embede enthen skreder, skomager, smede eller andre the skulle nöges mett theres embede. Oc skulle borgemester oc raadt vti menige borgeres offuerwerelse giöre huert Aar sete Walburges Dag skickelse paa huor dyre huer embedtzmandt skall selge syn ware, ephthersom thet er dyrt han skall giöre aff, oc theslige paa öll og brödt, ephtersom kornet oc hwmlen gielder theslige paa ald anden köbmandskaff ephter tidsens leylighedt, Thi bede wi ether all oc huer serdeles strengelig biude att rette ether ephter att holde thenne vort skickelse fast ocvbrödeligen i alle mode oc were ethers borgemesther oc raadt hörige oc lydige saa framt wy icke skulle lade straffe ther offuer som vedt bör, oc thersom Borgemester oc raadt skicker theennem vtilbörligen imoed noghen af almwen tha wille wy lade straffe ther offuer vthen all naadhe. Sammeledes szom i tidt oc offte haffue giffuet oss till kende oc bekierret, huorledes landts presther proffuesther oc riige bönder giöre Landkiöb oc forprang ethers bye til skade, Tha haffue wii nw met vort elskelige Danmarckes riigens raadt giort ther saa en skickelse paa at inghen skall herephter giöre sliig forprang eller landkiöb imodt then skickelse vy oc vort elskl Danmarckens rigens raadt haffuer ther paa giort, findes her noghen imodt at giöre, er han prest tha skal bispen straffe ther offuer, er ther oc legmandt tha skall vor lensmandt straffe ther offuer, haffue oc vort elskl Danmarckes riigens raadt nw sambtöckt oss at huis bröde

som prælaterne oc ridderschafftsmænd falle fore vti vore köpsteder skall aldt komme oss til gode oc vore byfogder them annamme skulle oc giöre oss ther fore gode rede oc reghenschaff. Skier ocsaa at noghen findes i ethers bye ondelige eller verdzelig szom er vor oc menige rigsens openbare fyende her christiern fordom konge vti Danmark tiil feldiig i noghen maade lönlig eller openbar tha hende loffuen, viszen oc borgen af thennem at skulle bliffue tiilstede oc stande tiil rette for theres tiilbörlige Dommer naar paaeskes, bede vy ether oc biude at j haffue godt acht oc tilsion vti ethers bye paa guldsmede embede, saa at inghen gulsmidt setther mere til löde marckes sylff end fem quyntin kober utj thet allhöyeste her vider at [rette ether effter oc lader thet inghenlwnde. Giffuedt i wor köbstedt Othense scte barbare dag aar mdxxvi vnder vort Signet.

3.

Om Vagthold i Ribe 1611.

Anno 1611 then 25. Junii paa Riber Raadhusz bleff wedthagen, beuilgett och Samtöcktt wdaff Borgemestere och Raadt, Saa och aff de xxiiii mendt, Som da tiilstede ware, wedt naffn Jens Trellundt, Paul Jessen, Jörgen Harboe, Hans wandell, Hans Lambertsen, Simon Guldsmedt, Anders Bundesen, Hans Andersen, Lasz Bonum, Ebbe Jessen, Niels Söffrensen, Terkell Anderszen, Morten Skioldagger oc Matz Nielsen Lime. Effter som Erlig och welb. Niels Kraeg tiil Aggerkroeg, haffuer Befaling aff Kong. Mayttz. offuer Riperhusz Lehen, wdj worris Kierre lenszmands welb. Albert Skeels frauerelse, och haffuer nu befalet osz paa hans Mayttz. wegne. Att wy skulle holde Dage wacht och Natte wacht her wdi Byenn,

Saa well som wdi Andre Kiöbsteder wedt Strand Siden, Saa er nu i dag besluttet, Om Natten Att holde xii Mendt och om Dagen for huer portt ii Mendt paa wacht, som skall were Borgerne Sielff Personlig huer Aff sitt Husz Eller och de, som haffuer en guod trou Karl vj thieres Thieneste, Som han kand fremskicke vj sin Stedt, Dog huo som den fremsender, da schall hand Sielff forsuare, huis der findes hoesz hannem nogen forsömmelse, Och schall en huer, som gaar vdi Wagtten haffue en guod Degen paa hans Side och ett gott Fedderspiud eller Helbardt paa hans Öxsell, och skall de were paa thorffuet om Aftenen, naar Klocken slaer otte i Wagtten, och da wdtföres aff Wagte-Mesteren, Och stande paa den Stedt han dennem paaviser indtill Klocken slaer femb om Morgenen, hand dennem afförer hjem, Dersom nogen aff forskr^{ne} wagtte findes forsömmelig, Sidsendis eller soffuendis paa wagtte, Tha thennem derfor Att straffis for 1 Daller till bröde, Och som en wlydige Borger, En huer som wdi Saa maade findis. Wdj lige Maade om de icke ere paa torffuet, Naar Klocken slaer, Straffis som forskr^{uit} staaer, desligeste de iiii mendt, som skal stande wdi begge Porterne om Dagen, Schulle ochsaa möde paa Torffuet huer Morgen naar Klocken slaer femb, och stande for Portterne Indtill om Aftenen Klocken slaer 8, Att wagtte-Mesteren dennem derfra förer, Och schall enhuer en guod Degen paa hans Side, och ett Fedderspiud eller helbard paa hans Öxsell. Dernest de, som sidder i Boeder, schall huer thou Boder holde en Mand wdi Wagtt, Naar thennem tillsiges, Dog Att deleie en guod Borger eller Karl, Som Wagtte-Mesteren will nögis medt, eller och att böde Som forskreffuit staaer.

(Af Raadstubogen.)

4.

Hvorledes Ægtefolk skal forholde sig mod hinanden.
(1561.)

Wii efterne Olluff Persen och Jens Hegelund Børgemestere vti Riibe, Jens trelloffen, Niels towschow, Hans Persen Faning, per Brun, Seuerin Jacobsen, Lambert ibsen, bagge Jensen, Olluf Steffensen oc hansz tygiszen raadtmendt ther samestedts, kiende och görer alle witterligt at Aar mdlxi then mandag nest efter S. thome apslī Dag paa Riber Raadthusz vdi Erlig welburdige oc strenge Ridder, Hr. Niels Lange, Höuitzmand paa Riberhus med hederlige mend aff Riber Cappittell theris neruelse, som er Mester Jens Wiborig, mester hans Swaning oc Mester Casper prelater, Hr. Jens Perszen Sogneprest till Domkirken oc Mester thames canicker samested, tha war thenne Handell oc contract forhandlet imellem tiisse tuende personer, som er Chresten trelund och marine hans hustru, först wordte forne Chresten trelund forholdt oc strengeligen befaled, at hand skall elske syn Hustru Marine oc haffue guod omgiengelse medt hinder som en dannemandt bör at haffue met syn ecte Dannequine oc forsörge hinder saa hun haffuer vnderholdning vti sit eget husz tiil sig oc sine börn met öll oc mad, sko cleder till redelige nöyes, oc söge selffuer dug och seng med hinder och skaffe hinder inden Daren huad hand wiil selffuer nyde och vndgielde met hinder, oc ey hand heer effter Dagen som hand tilforn haffuer giort skall holde sig fra hinder Dag og nat med hans Dröck oc anden vskielsamhedt vdi hans biering och nering, men hand skall holde sig till hinder oc lade hinder were vti husidt med sig Inden Dörns, stue eller kammer, sac hand seer oc wed huad hun gör, om hun

leffuer erlig medt hannem vdi ecteskabs kyskhedt, oc skicker sig vti alle maade som en erlige Dannemand bör at giöre mod sin erlige Dannequinde, oc huis han heer emodt bryder oc det hannem skielligen offuerbeuises kandt met sand mand eller quinde, tha skal han straffes medt syn hals. — Desligeste skall for^{ne} Marine were Chresten trelund sin hoszbundt hörig oc lydlig for och haffue en kierlig omgiengelse oc christelig leffnid medt hannem vdi Mad oc maal oc sengefelle som enn dannequinde bör at haffue met syn ecte Dannemandt, oc tage syn hoszbunds börn oc hus y flyttigen ware, oc ey hun effter thenne dag skal gange vden husedt vdi selskab eller nogen andensteds vden hans wilie, men nar hun skal gange vdt paa beggis theris gaffun, tha skall hun bedis loff af syn hoszbunde, saa han wiid, huor hun er, oc huad hun giör, paa det at orsagen icke skall giffues hannem, at haffue mystanke till hinder, som hand heer tiil dags haft haffuer. Huis hun heer emodt giörer, oc det hinder met skielligt wintnesbyrd offuer beuises kand, tha schall hun straffis met samme straff medt en seck, Alle for^{ne} articler paa same tidt oc stedt samtöcked kenned och bewilget the baade vdi alle wores neruerilse.

(Af Raadstu Dombog. No. 1.)

5.

Et Egtebrev.

Wij Borgermestere oc Raadmend wdi Ribe kjender oc giör for alle weterligt att Aar effter Guds Byrdt 1613 fredagen thend 23. Aprilis paa Riber Raadhusz for sidende Raad oc Rett waar skicket for osz Erlige Karl Matz Nielsenn barnfödt her vdi Ribe och waar hans Ec-

tebreff Begierendis oc om hans Foreldre hand er födt oc afflet wdaff, och thesligeste huorledis hand selff haffuer forholdit, schickot och schoedt sig herwdi byen fraa hans Barndomb oc ald denn stund han waar hiemme huosz hans Fader, daa frembginge disse efftershreffne Tolff wuildige Dannemend som ere (12 Navne) Alle Borgere her sammestetz, Ther alle samtligen wonde oc Kundgiorde met opracte Fingere oc iedt Suarede hertill att for^{ne} Matz Nielsen er bornefödt her wdi Riber Bye, Aff Erlige och Christelige Echtshab, som waar hans Salige Fader Niels Hanssen Fuolle och Marin Steffensdaatter hans Moder, som endnu leffuer, Voris Metborgere och Metborgerscher, Som waar Obenbarlige tilhobe föiet vdj Ecteschab baade Effter Kierche oc Verdzlige Loug, oc haffuer de leffuet dieres liiff thilsammen wdi Nogle Aar Indtill Gud Allermectigste for Nogle Aar forleden buortkallede ved Döden hans for^{ne} Salige Fader Niels Hanssen Fuolle, och nu siden haffuer hans Moder sidet vdj hindis enckestandt oc forholder sig Christeligen, Erligen oc Vel, som en erlig Gudfrychtige Dannequinde wdi lige maader, oc er for^{ne} Matz Nielsen thieris Rette ecte sön födt oc optuctet her vdi Riber Bye Christeligen oc Erligen vdj alle maader, saa han midlertidt och aldt den stund han haffuer vdj hans vngdoms tid verret her vdj Byen huos hans for^{ne} Foreldre schicket oc forholdit sig vdj ord oc gierninger wdj omgengelse oc Anderstedtz, som en fromb Erlig oc vng Karl sig eigner bör oc vel anstaar, baade emod hans foreldre oc fremmede, Saa hand maa haffue sin erlige schodsmaal till osz Igienn om behoffgiordes, effterdj wij selff iche Audet ved eller haffuer hört om hannem, huorfaare hand waar thenne voris schrifftelig beuisz oc ecte breff aff osz begierrendis, huilcke

wij hannem icke beneete kunde, beddendis Alle derfaare Alle oc en huer welbyrdige Addelsmend, Borgemester oc Raadmend vdi Kiöbstederne eller Andere, At dersom forbemelte Matz Nielsen löster at nedersette sig vdi nogen Kiöbsted oc borgerlige Nering at wille bruge, ati for denne woris schriftelige Forböns schyld ville lade hannem Nyde denne voris schriftuelse oc hans erlige Ectebrev godt att fordre oc fremme hannem til det beste oc guode, sligt Igien at forschylle oc fortiene sehall i altid finde os guodvilligen om nogen aff eders oss vdi slig eller Andre maader nogen tid for kommendis vorder.

Actum Ribe ut supra.

Indbydelseskrift

til

den offentlige Examen

i

Ribe Kathedralskole

1847.

Indhold.

1. Bidrag til Skildring af Ribe By i de forrige Aarhundreder (3die Hefte). Af V. Adler, Adjunkt.
2. Fortsatte Bemærkninger om den provisoriske Underviisningsplan af 25. Juli 1845. Af C. H. A. Bendtsen, Rektor.
3. Skoleestervetninger for 1846—47. Af Samme.

Ribe 1847.

Trykt hos Chr. sal. Høpff.

Zurückgelassen

11

den öffentlichen Genuß

Die Bibliothek

1847

1847

1. Die Bibliothek ist eine öffentliche Einrichtung
2. Die Bibliothek ist eine öffentliche Einrichtung
3. Die Bibliothek ist eine öffentliche Einrichtung

1847

1847

Bidrag til Skildring

af

B y e n R i b e

i

de forrige Aarhundreder,

efter

utrykte Kilder

ved

Peter Adler,
Adjunkt.

3die Hefte.

- 1) Aftstykker til Ribes ældre Historie.
- 2) Om Byens Jorder i ældre Tider.

R i b e 1 8 4 7.

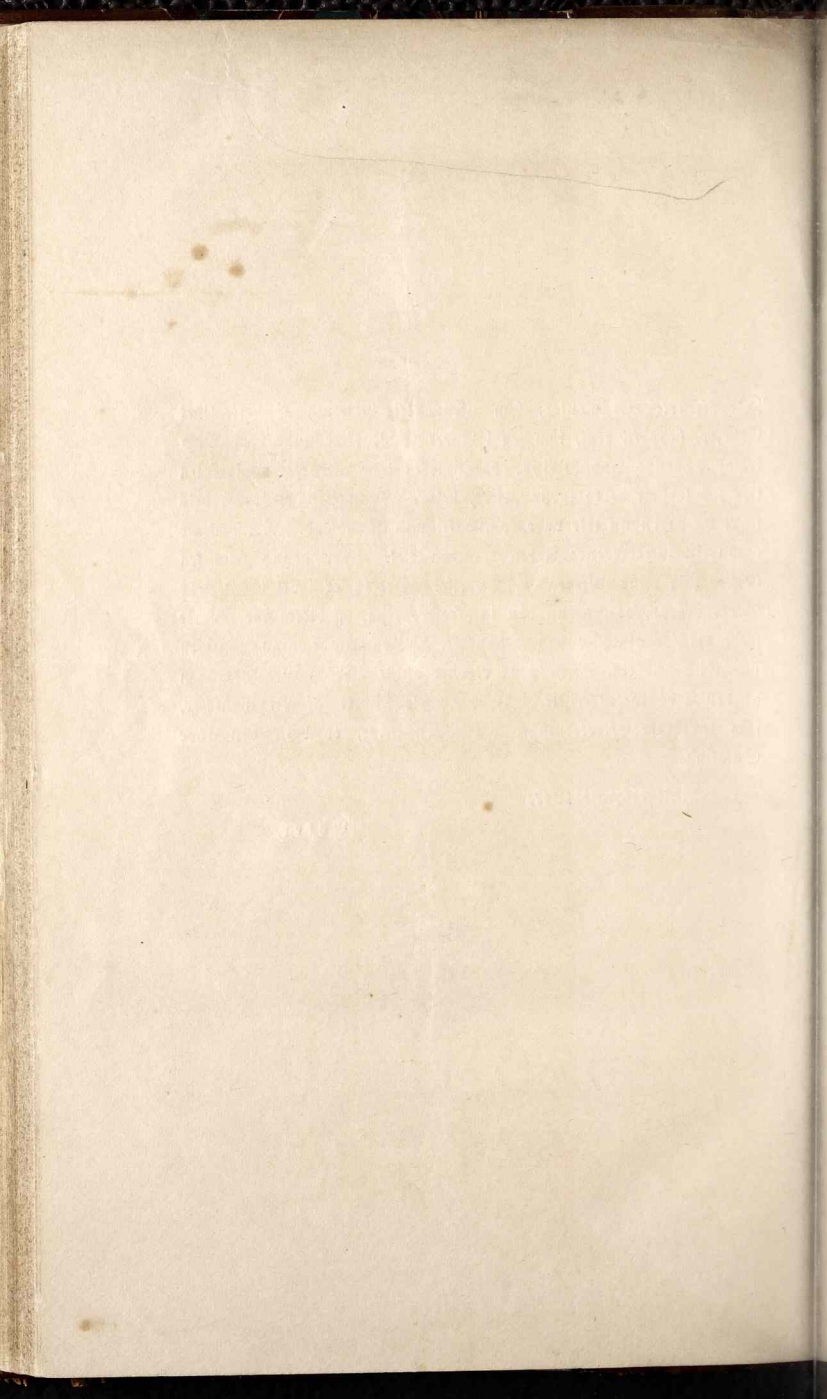
Trykt hos Chr. sal. Hyyhoff.

De aftrykte Dokumenter, som udgjør 1ste Afdeling af dette lidet Arbejde, høre til dem, som jeg i Aaret 1812, efter nu afdøde Professor Thorups Opmuntring, begyndte at lade afstrykke, og som jeg ikke lod ledsage de to første Hefter, dels af Mangel paa Plads, dels fordi de da endnu ikke vare komne til min Kundskab. Nogle høre ogsaa til nærværende Arbejdes anden Del. For denne maa jeg udbede mig mine Læseses Overbærelse. Det ligger i det behandlede Stofs Natur, at det kun kan interessere Faa, og disse ville maaske finde det for ufuldstændigt behandlet. Dog kunde man muligens ogsaa i denne lille Skitse finde et eller andet Bidrag til Skildringen af den Tids Karakteristik. I den hele Række af Programmer, som indeholde Efterretninger om Byen Ribe, er dette den 10de Samling.

Ribe i Juli 1817.

Adler.

A.

Aktstykker til Ribes Historie

i

det 16de og 17de Aarhundrede.

A.

Handwritten text, possibly a title or header, appearing as a faint, mirrored bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, possibly a date or a note, appearing as a faint, mirrored bleed-through from the reverse side of the page.

I.

Kong Christian den 1ste stadfæster Skræddernes og
Overskærernes Privilegier i Ribe.

(1474.)

Wii Cristiern meth gudz nadhe Danmarcks, Sueriges
Norges Bendes oc Gothes Rommingh, Hertugh i Sleswig oc
i Holsten, stormarn oc Ditmarschen Hertwgh, Greve i Sl-
denborgh oc Delmenhorst, gore alle witherlicht at wore Bor-
ghere som ere skræddere oc overskærere wdi wor kopstad Ribe
haffue ladet berette fore oss, at Borghemestere oc Radh ther
samme stedz haffwe giffwet them swodanne privelegier oc fris-
het swo lydendes ordh fran ordh som herefter scriffwet staar
wpa Latine:

Omnibus quorum interest vel intererit in futurum
proconsules et consules civitatis ripensis salutem in domino
sempiternam. Dignum est et consonum rationi ut illos
ampliori gratia amplectemur quos novimus civitatis utili-
tati expensis majoribus et serviciis insudare Cum igitur
exhibitores presentium Senatores confraternitatis et con-
vivii sartorum et epitonsorum apud nos et sartores sibi

adherentes ad nostre civitatis munitionem et talliarum¹⁾ impositionem de laboribus manuum suarum pro suis modulis sicut alii civitati nostræ exponuntur jugiter et exsolvuntur²⁾ dictos senatores et epytonsores ac jus confraternitatis et convivii eorundem tali volumus prærogativa tenore presentium confovere ut nullus cujuscunque status exstiterit sine nostro et dictorum senatorum consensu et licencia speciali apud nos pannum epitondere vel vestimenta nova incidere aut consuere. De cetero valeat quoquomodo. In cujus rei testimonium civitatis nostre Sigillum presentibus duximus opponendum Datum anno domini M^occc^oxliv^o quinta feria proxima ante festum beati mathei apostoli et evangeliste.³⁾ Hvilke privilegier oc friihet wii stadfeste oc fuldburdhe wedh fuld mact at bliffue meth alle theris article som the ludhe oc wtwise, Thi forbywte wi alle ehwo the helst ere eller ware kwnne forsc^{ne} strædere oc owerfærere i Ribe modh for^{ne} privileg oc frihetis vdwiselse at hindre eller hindre lade eller i nogen made vforette vnder wort hyllest oc nathe. Datum in castro

1) Afgifter, Skatter; et barbarisk Ord af Middelalderens Latin, det franske „taille“.

2) exp: et exsolv: ere skrevne med de sædvanlige Abbreviationer, som i det Hele att det Latinske, men dog temmelig tydeligt. Afdøde Prof. Th o r up mente, man muligens kunde læse exposuerunt et exsolverunt, hvilket vistnok ogsaa gav bedre Mening.

3) Mathæus Dag er 21. Septbr., forvertes ofte med Mathias Dag 21. Febr., da begge Navne i Dokumenterne stedse bruges isæng. I tydske Dokum. skrives den sidste derfor ofte „Mathiastag vor Wasching, in der Wasse“ o. s. v., den første: „Mathenstag im Heruest, im Herbst“; (Brinkmeier Handbuch der historischen Chronologie, besonders des Mittelalters. Leipzig 1843).

nostro Seygebergh die xi millium virginum¹⁾) nostro sub secreto anno domini -- lxx quarto.

(Efter Pergamentens Originalen i Raadstu=Arkivet, ved hvilken er vedhængt en næsten ordlydende Stadfæstelse af Kong Hans, dateret Ribe tiisdagen nesteffter Sancte Catharine virg. et martyr. dag²⁾) 1503.)

2.

Kong Hans Rettertingsdom, at Præster og Bønder, som have Hus i Byen, skulle svare borgerlige Tyngder. (1487.)

Wij Hans met gudz nade Danmarkis Norges Bendes oc Gothes Konning vduald konning til Sueriges Rige Hertugh i Slesuigh i Holsten i Stormarn oc i Ditmercken Hertugh Gressue i Oldenborgh oc Delmenhorst Gore witherligt at Nar effther gudz bur medlxxx septimo then othenisdagh nest effther sancti Johannis Dag ante portam latinam³⁾) fore of selff po vort retteting pa kopenhaffus Radhus met de of elsk. verdighe fædræ Hr. Jens Brostrop Archibiscop i Lund, Bisfop Niels skane i Rosk., hr. Abbet Dlus aff soer hr. stige wor hofmester hr. rinchitsen (?) hr. Knud tundsøn Hr. Johan ore hr. Henrich Meyenstrup Hr. Carmand hr. Anders Jacobsen Hr. Bent Bille Riddere vore elskelige men oc rad

1) 11,000 Jomfr. er 21. Okt. xi millia virg. Mart., ogsaa Ursula et socia ejus M. M.

2) 25de Nov. „Kathreintag der heiligen Nothelferin“ (Brinkmeier l. c.)

3) 6te Maj. I tyske Diplomer benævnes denne Dag: Joh. vor dem wältschen Thor, eller Joh. Dag Evangelisten als he wart in dem Oley gebraten, eller als er zu Rohm in das sidende gesact ward. (Brinkmeier Praktisches Handbuch der Chronologie etc. Leipzig 1813.) I tyske Kalendere benævnes Dagen ved Didrich (Dietricus.)

vor skicket yver Nielsen¹⁾ vor Borgmester i Ribe sagde oc berette, at ther ære manghe bønder po land oc prester som hassue koft garde jordæ oc biggestede ther i Byen, om them bør at holle byens tonghe met thennem som andre ther i Byen eller ey. Tha effther vor elstl. rads samtocke oc fuldbyrd som forskreffne staa sagde wij ther swo po at the po bolæ boø ære plictughe at skatte oc annen byens tung hæ at hollæ som the andre i Byen, men huat øde Jord de hassue ther i Byen ther gore oc rede aff til bysens leglighed oc tænge som tilber. Datum anno die et loco supra nominatis nostrø ad causas sub sigillo Teste Johanne Ketilli Justitiario nostro dilecto in fidem et tessimonium omnium impressorum.

3.

**Tingsvidne, hvori Kapitlet frakjendes Laaghævd paa
Ribe Byfred.**

(1489.)

Alle men thette breff see eller høre læse helse wy trowels wintter thingholder pa hwidingerrets thing, anders gron, hinrik van aleuelde foghed, Jens swenssen i Astrup oc swen trowelssen i uldrup kerligh met gudh og gore witherlicht i thette wort obne breff aar effter gudhs byrdh medlxxxix then mandagh nest for midsomer po hwidingerrets thingh þware skædedh for os oc for flere godhe men som tha ner^{de} ware beschedhn men Releff staffensen radhman i ribe met flere borgere aff ribe, hwelke som sunge oc framledde eth thingswitne

1) Er Tørpagers store Iver. Se ogsaa „Handel og Skibsf.“ Pag. 92, Anm. 1, hvor Aarstallene 1588 og 1587 bedes rettede til 1488 og 1487.

aff viii¹⁾) beschedhn dand men, som ware kund mykelsen i synderness, owe swenssen ibid., niss mykelsen ibid., swenttrowelsen i ullerup, yb (?)²⁾) nissen ibid., bonde perssen i rodager, niss jensen i Spandedh oc matts jensen i fiersted Thesse for^{ne} viii dande ment wytnet for oss paa theris godhe tro siel og sammend at thet war them swoll witherligt att trowels wintter hassthe ey swinnen capittel af ribe til nogen laghehaeffd att gore vdi Ribes byfridh, hwelket for^{ne} trowels oc selff tilstodh then same tidh met hans obne breff og Inzeghel som han ther vpa giffuet hassthe til witnisbyrdh at saa er gangen oc farit tha lade wi for^{ne} throffe wore Inzeghel nethen pa thette breff. Datum anno, die et loco ut supra.³⁾

4.

Hans stevner de Kanniker, som ikke svare Skat.
(1490.)

Wij Hans mett gudz nade Danmarckes Norges Wendes oc gotters Konning vdiwald Konning til Suerrige, Hertugh i Sleswigh og i Holsten Stormaren oc i Ditmarscen hertugh greffue i Oldenborg oc Delmenhorst hilse ether alle

1) er naturligtviis 8 (viii).

2) der synes snarere at staae „Iyb“, hvilket ikke ligner noget mig bekjendt Navn.

3) Tingvidnet er rimeligtviis fremkaldt ved en af de Tvistigheder, der oftere synes at have været mellem Kapitlet og Byen Ribe. Byfred er vel dens „Banmeile“ (banliene) det Distrikt om den, hvor ingen Handfende, Haandværkere v. s. v. maa uedsætte sig. Mærkeligt er det, at Tingholderen paa en Maade er Part i Sagen, og at, foruden ham, endnu en Anden baade sidder i Retten og optræder blandt Vidnerne. De nævnte Byer ligge alle her i Egnen, syd for Byen. Nastrup og Søndernis i Brøns Sogn, Fiersted i Spandet og Ullerup i Skjærbel Sogn.

off elskelige prelater oc canniker i Ribæ kerligen meth Gud oc wor Nade wiither at wore Borgemestere Radh oc menig-
het i Ribæ hassue ladet fore off beretta at i hassue holde oc hindre them mange garde fore moth theres byes priuilegier them oc Byen thil Skade og forfang som the ydermere selfsue beretta kunna Thii bethe wij ether og bywte at i meth ethers Bewisning ther po mode her fore off nar wij af thenne wor reysæ hiidh egen komma at gore oc hævde lagh oc ret ther om oc ladhe det ingenlunde. Datum in castro nostro koldinga die beati Laurentii 1) anno lxxx^o nostro sub signeto.

5.

Kong Hans's aabne Brev om Guldsmedene²⁾ i Ribe og hvilket Splv skal ansees for falsk.

(1491.)

Wii Hans met Guds nade Danmarks, Norges, Bensch Gotes Konning, Bduald Konning til Suerigs Rige, Hertug vdi Sleswig, i Holsten, Stormarn og Ditmarsten, Gressue i Oldenborg oc Delmenhorst gore alle witterligt, at off er til vidende wordet, at Guldsmedene i wore Kobsteder her i Riget gore oc arbeide meget ont solff i gerninge, hwilket wore fære wundersathe ther mere moe beswiges them til schade og forfang i mange made. Thi hassuer wii nw thet ofuerweyet met wore elskelige Rigens Raad her nw tilstede

1) den 10de August, „Laurencz Dag.“

2) Disse synes at have været temmelig meget ansete her i Byen og regnes blandt de betydeligste Borgere. Jeg har et andet Sted (Progr. 1843) bemærket, at de hyppigt mødte paa Tinget og for Raadsretten for andre Borgere, ja endog for Lænsmand og andre af Adet, altsaa har været et Slags Prokuratorer, videre at nogle af dem ere blevne valgte til Byfogder.

mar og effther theris Raad swo schicket therom, at huer¹⁾ Guldsmed i ethers By skal sette Vysens oc sit eget Mercke paa al den gerning han ger og hwer weyen Marcck sylff skal han gore saa god at han holder xiiii lod oc eth quinttiin pwrvt sylff, findes oc noghen guldsmedz gerning, som weyen Marcck sylff holder forneden xiiii lod vdi thet skal regnes for falsket goz oc then thet vdgior stande sin ret therfor, som fore annet false goz Thi bede wii oc biiwde ether wor byfoget borgemeistere raad oc toldere vdi Riibe, at thette aldeles saa holdes i ethers by som forscressuet stander ffinde i oc noghen herimod gior tha hinderer hannem oc retter offuer hannem som bor at rettes offuer then, som met falscet goz handler oc omganger. Datum in civitate nostra lundensi feria tertia proxima post dominicam oculi²⁾ anno nonagesimo primo nostro sub signeto.

6.

Kong Hans tillader enhver Riibe=Borger, som indfører Vin, at udtappe og udsælge den i Kandevis osv.

(1504.)

Wii Hansz met Gudz node Danmarcks, Sueriges Norges Wendes oc Gotes Konnyng, Hertug vdi fleswig holstien stormarn oc Dytmarcken greffue i oldenborgh oc Delmenherst Giere alle wiherlighth at wii forfaret oc betractet hassue at thet er wore fiere vundersotte then mene man vdi wor stad Riibe till skade oc stort forfangh at themn Wiin, som kopes

1) Kun det sidste Bogstav „r“ er tydeligt, der er et lille Bræk i Dokumentet.

2) 3die Sendag i Fasten.

oc foeres ther ind aff Holland¹⁾ eller anderstedes ey maa fortappes oc i kandetal eller stobetall selges aff the samme wore fiere Undersotthe som then kope oc thiidh indfore, hwilket wii hereffter ey wille at see eller vpholdes skall ther i staden Oc hassue wii therefore oc aff wor sonderlig gunsth oc nade vnnth tilladet oc samtyckth oc met thette wort obne breff vnde tillade oc aldeles samtycke, at alle the wore fiere vnderstotthe som ther hiemme eller boende ere oc her effter worde tiidh wiin forendes mwe oc skulle selfue oc hwer fore sig then tappe oc selghe effther reth stad; maade²⁾ oc fore redeligh oc skellig werth eller pendinge, nor oc hwor tydt themnem thet losther eller the thet bekomme kunde Oc wille wii ey ath then Riige eller then som mere formaa skall betage eller oc formene noghen som mynde formaae i swaadann mode wiin ath tappe eller selge, anderledes en hwer som will maa oc skall hannem tappe oc selge thii forbinde wii alle ehwo the helst ere eller waare kunde oc serdeles wore fogeder oc embitsmen Borgemestere oc Raadmen som nu ere eller her effther kommendes wordhe paa worth sloth Riiperhws oc ther i for^{ne} wor stad Riibe nogre wore Vnderstotthe ther i staden thenne wor gunsth ath hindre eller hindre lade moode plake wmaghe³⁾ eller vdi nogre mode themnem forbinde eller formene swaa wiin at tappe vnder wor Konngelige heffn oc wrede. Giffuet vdi Hundzbeck⁴⁾

-
- 1) Over Holland indfortes denne Artikel, saavelsom de fleste andre, dog findes ogsaa Spor til direkte Indførsel, saavel fra Frankrig som fra Spanien, (se videre Ribe Handel o. s. v. Prog. for 1812.)
 - 2) d. e. Maal, Ribe havde sit eget Maal for flydende Vare, (Ribe-Kaude), saavelsom sin egen Vægt (Riber Pund). Prog. 1812.
 - 3) disse 3 Udtryk for at fortrædige, lægges Hindringer i Veien, ere nu af Brug, de to ganske, det 3die undtagen som reservert Verbum.
 - 4) Hundzbeck i Løborg Sogn, Malt Herred, købte Dronning Margrethe af Frederik Limbek, horte siden under Kronen, skjænt den

sancti Ketilli 1) Dagh Nar effther gudz Byrd mdquarto.
 Under worth Secret

Ex mandato Dni regis proprio In presen-
 tia Dni Yuari mwk epi: Ripen:2)

7.

Kong Hans stadfæster Smedenes Privilegier.

1504.

Wii Hans meth gudz Nade Danmarcks Suerigs Norges
 Vendes och Gothes Konningh Hertugh i Slekuigh Holsten

af Hvittfeld ogsaa opregnes blandt de Gaarde, som tilhorte de
 katholske Biskopper i Ribe. I et Dokument af 1407 kaldes den
 curia og fortalium, maa altsaa have været befæstet. Kong
 Hans synes at have opholdt sig der imellem, formodentlig for
 Jagtens Skyld. I 1514 gav Frederik den 1ste Bander og Kro-
 nens Tjenere under Hundsbek og Skodborg Brev paa at være
 fri for Bøv-Jagt og Naa-Jagt, uden Kongen selv eller hans Bud
 kom dertil, da skulde de gjøre som i Kong Hanses Tid. 1526 fik
 Sivert van der Wisch Gaarden i Læn og Pant for 800 Mark
 lybsk, dog beholdt Kongen Bøv-Jagten. Efter Reformationen
 kom den fra Kronen og i det 17de Aarh. var den i Julernes
 Eie, og var da anselig, da Estrup og Sønderkov bleve drevne
 derunder som Nætsgaarde. Under Krigene i samme Aarh. blev
 den saa godt som ødelagt (se Prog. 1839 S. 79), og kaldes alt
 i danske Atlas 1769 kun en god Selveier-Bondegaard, dog paa
 20 Tdr. Hartkorn, nu maa den være under 12 Tdr., da den slet
 ikke anføres i Bergsøes Statistik.

- 1) St. Kiølds Dag er den 8de Juli. Denne danske Helgens Skrin
 var forgyldt, og hang før Reformationen under Hvetvingerne i
 St. Kiølds Kapel i Viborg Domkirke, og blev aarlig baaret i
 Procession om paa Gaderne i Viborg, formod. paa Kiølds Dag.
 Efter Reformationen stod det bag Alteret i Domkirken og opbrændte
 der ved Kirkens Brand. Brinkmeier (l. c.) har ved den 8de Juli
 Kilianus, Colonus et Tornatus.
- 2) Den her i dette Kongebrev meddeelte Tilladelse har nok ikk været af lang Varighed eller er dog bleven sat under Magistratens

Stormarn och Ditmarsken, Gressue i Oldenborgh och Delmenhorst Gore alle witterlicht, ath wore kare Borgere oc vnderfotthe Boltsmedene och Kleinsmedene i wor Kopstadt Riiba beretth och keredh her for off hworledes andra fremmede smede kenne stedse her indh i Ribesby meth theres iern werck selge och forkobe forne wore kare vnderfotthe her inden Byess til forprangh skade och forfangh i manghe maade etc. Hwilkedh wii i swo mode ingeledes tilstade wille men vnde och giffue woræ kare vnderfotthe smedene her i Ribesby ther paa swodanne Roder och Priuilegier them til gode och Bestandh ath ingen fremmede Boltsmede eller Kleinsmede nogen stedh i worth Riige Danmark eller her i hertugdemmet¹⁾ stullæ her effther sege och kenne her indh i Riiber By selge eller forkobe nogen iern werck tidere eller ofthere andh i reth orlæ Markedh sem kenmen fuldendeth er her i Byen wor frue dagh²⁾ forbindendes alle elwo the helst are eller waræ kunne och serdeliff wore segeder embekmen forne wore kare vnderfotthe smedene her i Ribe her emodh ath hindra hindra lade vforretthe eller them ther-

Kontrol. Thi i det 16de Aarh. udnævnte den stedse 4 Mænd, af sin Midte til at fastsætte Vinpriserne, og i det mindste en Gang om Aaeneden at besøge Udsalgsstederne, undersøge og prøve Vinen o. s. v. Prog. 1842 Pag. 80.

- 1) Her, saavel som i flere andre Dokumenter, synes Kongen, eller rettere den, der har opsat Brevet, at henregne Ribe til Hertugd. Slesvig.
- 2) den 8de Sept. Marias Fødselsdag. Efter kongl. Brev af 1495 stulde Markedet begynde Frue Dag nativitatis Aften og holdes i 3 Dage, men Frue Dag selv maatte ingen kjøbe eller sælge „vor Frue til Lof oc Gæ“, men derefter stod det egentlige Marked i 3 Dage; (Brevet er aftrykt Terp. 675). Man maa af ovenstaaende Dokument slutte, at der da kun holdtes dette ene Marked her i Byen. Et kongl. Brev af 1542 forordner at alle Markeder, store og smaa, som for vare affskaffede, skulle holdes igjen.

paa forfangh at gere^t i nogen modhe vnder worth Hyllesth
och Note Giffuet paa worth slotth Ribershwß seti Lamber-
ti martyris Dag¹⁾ Nar Mdquarto vnder worthth Signet.

Johannes Andreæ
Epis otthn.

S.

Kong Hans gjenkalder Skomagernes Privilegier og
Laugets Skraa, samt tillader Ind- og Udlændinge at
sælge Fodtøi i Ribe.

(1507.)

Wii Hannß met gudß Rade Danmarks, Sueriges, Nor-
ges, Bendes oc Gotes Konningh Hertugh vdi Sleswig
Holsten Stormarn oc Ditmercken Gressue vdi Oldenborgh oc
Delmenhorst Helse ether wore kiære vnderfottthe menige kioep-
stede mend vdi Riibe kiærligen mett gudt oc wor Rade Wiis
der kiære Venner att ffore oss hæffuer wort elskl riigens
Radt desligeste then menige mann thiidt oc offte kiærdt oc
klagtt ossuer them aff skomagernes embedt²⁾ swo att the hæf-
fuer satt oc gjort vredeligt kioeb paa skoo oc ther ossuer hæf-
fuer wii mangestedt ladet formane oc tilkende giffuet wore
Burgemesthere att the skulle fore radt wedt oc theligt wliige
affætte oc vnderuise skomagernæ att the gaffue oc sollde skoo
oc stofflæ som liige oc stelligt waar oc efterfom i forthiiden
wæret hæffuer, hwilcket wii forfarit hæffue att skomagerne
aldeles inthet skode velæ men alligefast³⁾ som fore ogem⁴⁾ (?)

1) Lambert's, Ribes Skytspatrons Dag var 17de September.

2) Embet er Haandværk, Embedsmænd Haandværkere i den Tids
Sprog. Dog kaldes ogsaa Læns mændene saaledes.

3) „Skode“ bryde sig om, „alligefast“, alligevel.

4) dette Ord ved jeg ikke, hvad jeg skal gjøre af. Prof. Thorup,
som ogsaa har affkrevet dette Dokument, springer det over og
lader Pladsen staa blank.

er forharde oc forholdde them i swodanne wllige oc wffjællige kiøb oc nu therfore att the ey achte eller skode velæ wort eller theres burgemesteres budt tha falle oc igen falle wii alle the priuilegier oc stadfestninger paa skraa eller annen friiheder som skomagerne ther i Byen hassue oc them giffuet ere eller stadfæste aff oss Oc therwd offuer giffue wii alle bode indlendiske oc vdlendiske ehwo the helst wære knude fuld macht oc frii loff at giøre oc giøre lade skoo oc stofflæ oc them at selge vforwidt i wore kiøpstedher hwar the lystet fore swadant kiøb, som skell følger oc i forthiden wærett hassuer. Giffuet paa wort slott Nykiøping wor frwedag presentationis¹⁾ indseptimo Under wort Signete²⁾

9.

Kong Kristian den 2den undtager Ribe Borgere fra Kgl. Forbud og tillader dem at gjøre Opkjøb i Halsborg Lehn, Vensyssel og Ribe Stift²⁾.

(1522.)

Wii Christiern met gudz Nade Danmarkes Sueriges Norges Wendes oc Gothis Konning, Hertug vti Slesuig

- 1) Præsentatio Mariæ kaldes i vore Almanacker Mariæ Offring, og falder den 21de November. En anden af de mange Frue Dage, nemlig Mariæ Renselse, Kyndelmesse, 2den Febr. kaldes, efter Brinkmeier, i tydske Dokumenter undertiden præsentatio Dom. nostr. Jes. Christ.
- 2) Denne Ophævelse af Skomagernes Laugs-Artikler og Rettigheder er vistnok næppe nogensinde traadt i Kraft, og har i alt Fald næppe været af Varighed; ligesaa lidt som den mere omfattende og mærkeligere Forordning, hvorved Frederik den 1ste Mar 1526 ophæver alle Laug og indfører en almindelig Næringsfrihed, og som jeg har ladet afstrykke som Bilag 2 i Prog. 1844. — Disse Breve vise imidlertid, at selv i hine Privilegiernes og Laugenes Epoke have Ideer om Unskeligheden af fri Næring og om Laugs-Evangens Skadelighed dog spøget i adskillige Hjørner og af og til gjort sig gjeldende.
- 3) Formodentlig er der tidligere gjort Forbud mod Udførselen af

Holsten Stormarn oc Ditmarschen Gressue i Oldenborg oc Delmenhorst Giøre alle vitterligt at wii aff wor sonderlig gunst oc nade hassue vndt oc tilladt oc met thette wort obne breff vnde oc tillade at oss elskel. wore fiære vnderfatte menige Borgere oc Indbyggere i wor Stadt Riibe oc theres swane mwe nw her effter emodt wor ordnanke oc styckelse wij giordt hassue om landkiob met bonder paa landet at giøre, vdfare aff Riibe oc Ind utj all aalleborgesleen Sammeledes ind vdi wensiszel oc offuer alt Riiber styckt¹⁾ ther at kiobslaa paa landet selge oc handle met Bonder uti forn^e leen land oc styckt orne fæe korn fytalie hwder stynd tallig oc all anden kiobmandskap effter som the aff arilde giordt hassue oc ther met at indfare i riibe vbehyndret. Dog the breff wore borgere i warde aff oss hassue om kiobmandzhandle thermet vforkrenket bliffue forbiwdendes wore fogether embitsmen tollere Schultes borgemestere raad oc alle andre ehwo the helst være kwnne forn^e wore borgere oc Indbyggere i riibe heremod paa forn^e Landkiob at giøre met Bondere oc andre paa Landet boo at hyndre, hyndre lade, dele møde plaze vmage eller i nogen mode at vforrette vnder vor konnglige hefftu oc vrede. Giffuit paa vort Slot flensborg loگردagen nest effter sancti knud konnings Dag²⁾ Nar

Fødevarer, hvilket ofte var Tilfældet. Om Hyppigheden af disse Forbud og hvorvidt de ogsaa vare gjeldende her, se Progr. for 1842, Side 61 og 79; samt Bilagene 13 A og B og 14.

1) skrives sædvanligere Stiigt og hedder nu Stift.

2) Knud Konges Dag er den 10de Juli, Knud Hertug den 7de Jan. Brinkmeir anførte Sted har i sin Helgentliste kun en Canutus Martyr, hvis Dag sættes til 25de Juni; den er i det Hele meget ufuldstændig, hvad nordiske Helgene angaar. Saaledes nævner den ej engang Oluf den Hellige.

effter gudts byrde twisfende femhundert oc thet andet tiil
tiwffende.¹⁾

Dominus rex
per se.

Nicolans petri cancellarius
scr.

10.

Kong Frederik I. Befaling at undersøge Ribes Kædet
til Solmen.
(1525.)

Wii Frederik met Gudts Rade Danmarckes wendes oc
gothes konning wdualdt Konning till Norrig Hertugh till
schleswiigh Holsthen stormern oc Dytmersten greffue till Ol-
dhenborig och delmenhorst helpe ether off elskl. preyborn pod-
hebwt²⁾ wor mand radh oc embizmand paa ripperhus Her
Holgher Rosenfrans embizmand paa kollyng Ridder³⁾, At-
fer brock embizmand paa wort Slot Skodborigh⁴⁾ wor
mand oc thiener kierlighen met gudts oc wor nadhe widher
at off elskl. hwrghemester Rad oc menighedt wti woer kiop-
stedt rype hafft her huos off two theris metburghere atladhe
handle meth off paa alle theris wegne om et stycke jordh
ligghende therfor theris by som kalles kongens holm oc

- 1) denne Maade at skrive Aarskallet er meget usædvanlig.
- 2) Han var Gjer af Vosborg, Rigsraad og Lænsmand paa Riberhus fra 1499 til 1537. Om ham se Prog. for 1835 Pag. 41. Ridder er han blevet senere, her i Dokum. nævnes han ikke som saadan.
- 3) I Listen paa Lænsmandene paa Koldinghus i Danke Atlas nævnes han ikke. — Mogens Witde anføres med Aarskallene 1523 og 1531. — I denne Mellemtid maa da Holg. Rosenfr. have været der i nogle Aar. Der anføres iøvrigt ikke færre end 3 Lænsmand af denne Familie paa Koldinghus i det 16de Aarh.
- 4) Skodborghus var til ind i det 16de Aarh. et pgl. Slot og Grændsefæstning. Udzer Brok var Lænsmand der alt 1517.

siighes at were deres rette forthoo oc legdhe¹⁾ ther tll byn
 aff arriilds tiid oc beflaghe at same iord er thennem fraa=
 kommen oc ligghe i felæ for huer mandts paadriff som the
 ether selff ythermere berethe kandt oc ere begierendes at the
 maa then indhegne till theres by at brughe til enghe menig=
 hedhen tiil ythermere gaffn, thi bethe wii ether besalle oc met
 thette wort opne breff foldelig magth giffue, athi paa en be=
 leyelig tiid strags viii eller xiiii dag i thet seneste epter pascke
 nestkommende forsamle ether paa for^{ne} iordth taghendes met
 etther for^{ne} burghemesthere oc Radmendt tha at wdgranste oc
 i sandynghed forfare Hwes leyligheder ther om er om for^{ne}
 konghens Holm werit haffuer ther tiil byn aff arildts tiid
 som the syghe oc huis bressue oc atkom the ther paa haffue
 thesliige om thet skall were byn og byns indboghere nytthæ=
 light oc gaffuligt at same jord faa bliffuer indhegneth oc
 brugt til enghe, partt og skifte mellem menighedhen byns
 indboghere som før er rort at bruge for redelig affgiiffth
 end faa at lighe, whegnet, till tyring oc andhen driiff, oc
 gior ther iblant huis rett oc stieff er oc loghen wdwiser,
 giiffuendes thet beskriifuit fran ether huis i ther for retthe
 affsygende wordher som i wille ansuare for gudt och were
 bekiendend for oss. Her forladher wii oss wiseligen tiil thi
 ladher thet yngenlundhe. giffuen paa wort Slott Gottorpp²⁾
 Fogherdag nest epther sancti valentini dag³⁾ anno mdcxxv.⁴⁾

1) Forde bruges endnu om nogle sibe, sumpagtige Strækninger her ved Byen. Legdhe (Lægd) er vel Tilliggende.

2) Fredrik d. Iste opholdt sig jævnlig der og synes i det Hele at have foretrukket Holsten for Danmark; han havde ogsaa været Hertug mange Aar, førend han blev Konge.

3) Valentins Dag, (Valteinstag, Walteinstag o. s. v.) er den 14de Februar. Der er iøvrigt to Valentiner, nemlig denne Valent. Mart. og en Valent. Biskop af Passau, hvis Dag er den 7de Jan.

4) At denne i dette Dokument befalede Kommission har, hvis den

II.

Frederik 5. 1stes aabne Brev om Guldsmedarbeide.
(1526.)

Wii Frederich meth gudz naade Danmarcks Wendes oc gottes Konning wdualdt konning til norge, Hertugh i Slesz uigh holsken stormarn oc Ditmersken Gressue wti oldenborg oc Delmenhorst Hilsse ether wore kære vundersatte Borgemez sther Radmendt och byfoegett i wor kbstedt Ribe kiarligen met gud oc wor Nade widher at wii nw hassue forfart at gwlsmedhe her i Rigett hassue til forne forarbeidet Swor mogett vogt Solff then menig Mandt til beswigelse oc stor afdrage Thii hassue wii nw off riget oc den menige mandt til noth oc forbedring giortt oc sat poo gwlsmedt embett soodanne sticelse som her effther folgher oc wille at then wdtti alle sine vordt oc articler her effther wbrodelig skall holles, fforst skal her effther inghen gwlsmedt her wti vor kbstadt Rybbe eller nogher andhen kbstedt her wti vorth rige Dannemarck forarbeyde ringher Solff vndher hammer endt thet som wegenen Marck ther aff holle skal xv loodt gwoth Solff eth quinthyn ther aff at brwge til thets remedium oc fare (?) ¹⁾ oc aff stofft solff skall wegenen marck ther aff holdhe xiiii loth pwrth solff ett quinthyn til thets remedium oc fare. Sammeledes alth thet Solff her effther forarbeides skaal tegues meth et besonderligt merke aff hwer kbstedt met en krone poo samme merke oc hans merke ther hoos standende som thet giordt hassuer, skal oc inghen arbeide ringhere Gwldt end som hannem bliffuer fangett ath arbeide vndertaghen lodning som thet sig bor oc hwem her

ogsaa er traadt i Virksomhed, havt samme Etjebne, som næsten utallige andre Kommissioner, ikke at komme til noget endeligt Resultat, kan sees af det under Nr. 16 aftrykte Dokum.
1) dette Udtryk kan jeg ikke ret forstaa.

imod gior oc forn^e artikeler brødher oc thet icke soo holdher oc bliffuer fondhen ther met effther thenne dagh oc derwiff¹⁾ til at selge ringher solff som icke er staz mercke poo oc hans mercke ther hoos som sodant solff forarbejdet haffuer han bodhe for forste tidt en marc solff andhen tidt II Marc solff tredie tidt III marc solff fierde tidth were embetthet quidt oc icke vidhe (?) Syn eghen brødhe²⁾ oc aff sodann brødhe tagher koeninghen halff Dellen oc wor borgemeister radmen oc gwlsmed embedhe ther samme stedt andhen halffdelen oc wii tilforne haffue tilscressuet ether ther om oc sodan ordinans icke holdis Thi bede wii ether oc boydhe ati kalle fore ether alle gwlsmedhe vi ethers by oc giffuer ther sodan sticckelse oc ordenandss tilkendhe oc sticck therfor at den holles wed machth vidt alle poncter oc article, som der inde holles oc forscressuit standher So fremth ath wii icke skulle haffue tiltal til ether om sodan ordinans oc sticckelse icke holdes her, vidher at rette edher effter oc ladher thet engenlondh, befallendes ether gud. Giffuet paa wort Slot kopenhaffn wor frue Dag assumptionis marie³⁾ anno mdrxvi Vndher wort Singnet.⁴⁾

mogens goye Ridder.

1) derwiff, fordrister sig,

2) skal vel betyde, at han skal erlægge en ubestemt (arbitrær) Mulkt eller Brøde.

3) Assumption. Mar. er Marie Himmelfart den 15de Aug. (Napoleons Fødselsdag). Det var en høj Festsdag i Middeltalderen og er nok saa endnu i de katolske Lande, hvorfør flere Kronologer mene, at denne Dag skal forstaaes, naar der nævnes Frue Dag (Dies B. Virg.) udenvidere Tillæg, andre derimod ville forklare det ved Frue Dag i Kyndelmisse, og atter Andre regne saaledes benævnte Dage til de ubestemte. Brinkmeier anfører 17 forskjellige Marie Dage, hvoriblandt 10 Frue Dage.

4) Af dette aabne Brev se vi, at den „schickelse“ Kong Hans gav Guldsmedene (Nr. 5) og de Trudsler, han da udsædte mod dem,
2*

12.

Christian den 3dies aabne Brev om de affskaffede
Markeders Gjenoprettelse.¹⁾
(1542.)

Vi Cristiamm met Guds Raade Danmarcks Norges
Wendes och Gottes Koning Hertug vdi Slesuig Holsten
Stormarn²⁾ Gressue vdi Oldenborg och Delmenhorst Giore
alle witherligt att epterthii wore vnderfotte menighe kiobstedts-
mendts fuldmegtige heroffuer alt wort landt Nor Luttlandt
hassue nu weret her hoff oss oc nu som tiit och ofte tiilforne
giffuett tiilfende att then menige almwe vdi kiobstederne
hordeligen beclagt thennem att theres nering och biering er
thennem bethaget vdi thet att the Smaa markede som pleigde
att holdes her vdi landet ere aflagde oc att ingen hassuer
fordelle theraf att the ere affkomne vden nogle faa kiobstedts-
mendt som noget riige oc formuende ere Ther hoff berette
sane kiobstedtmendts fuldmegtige att the kiobstedernes fuldt-
megtige som the tiill then herredag vdi kiobenhaffn vdtshicket
icke hassde befallinge aff almoen att begere att same markede

ikke har hjulpet, men at Guldsmedene have vedblevet at narre
deres Medborgere. Videre vise disse gjentagne indskærpede Forma-
ninger, med tilføjede Straffebestemmelser, at man har lagt megen
Vægt paa Affskaffelsen af denne Ufsik, hvoraf man tør slutte, at
det ikke var en ubetydelig Mængde Guld, der da er blevet forar-
bejdet i Landet.

- 1) Det aabne Brev, hvorved de her omtalte Markeder affskaffedes,
har jeg ikke fundet. Man ser heraf, at det er sket paa en Her-
redag i Kbhvn. med Samtykke og maa ske paa Begjering ogsaa af
de jydskke Stæders Affsendinge.
- 2) At Ditmarsken er udeladt, er vist blot en Fejl af Affskriveren.
Thi at dette Land først virkelig er kommen under Kronen 1559,
er der næppe taget Hensyn til, da vi se af alle de øvrige Breve,
at Kongerne desuagtet skrive sig til dette Land, Kong Hans endog
i Breve, han udgav strax efter sit ulykkelige Felttog i Ditmarsken.

skulle aflegges men haffue giortt thet themnem sielff tiill fordel oc profiit oc then menige allmue bode vdi kiofstederue oc paa landsbyerne tiill schade Tha haffue wi nu epter forⁿe mange kiofsteds^mendts her vdi norjuttlands mangesoldige och slijtige bon och begers schylt epter wor elstl. Danmarcks riigs raadts raad vndt och tiilladet och nu mett thette wort obne breff vnde oc tiillade att alle markede bode smaa och store som pleigde att holdes her vdi landet vdi hoyborne forsters koning hanffes¹⁾ koning frederiks och andere fremfarne Koninger vdi Danmarcks tiidt nue igen uptages bruges och holdes epter gambell seduane och som the holtis forre endt wor recess therem vdtgick. Giffuet vdi wor kiofstedt wiiborg Torsdagen nestep^ter hellige tresoldigheds Sonndag²⁾ Aar Mdxlii Under wortt Signett.³⁾

De mandato Dmni regis proprio in p(ræse)ntia

omnium cousiliariorum.

Johan Friis Canzler.

13.

Christian den 3die forbyder at udføre Heste og Kvæg uden over Ribe og Kolding.⁴⁾

(1545.)

Wii Christian mett Gudts naade Danmarcks Norges Wendes och Gottes Konning, Hertugh i Slesuigh Holsteen

- 1) Christian den 2den omtales ikke, skjøndt hans Regjering ligger mellem Hans og Fredrik den 1stes; den ligesom desadoueres, tilkommed hvad der skete under den.
- 2) Trinitatis Søndag, naturligvis.
- 3) Da for nogle Aar siden her Krammarkedet i November affkaffedes, vakte det især Beklagelse hos de simplexe Borgerklasser, og de syntes ikke utilbojelige til at tilskrive, vistnok med Urette, Noget af de mere formuende og formaende Borgere Skylden derfor.
- 4) Denne Forordning er senere oftere blevet fornyet og indskræpset, f. Ex. 1646, se Prog. 1836 Bilag 5, Pag. 80 nederst paa Siden.

Stormarn och Dytmerschem Gressue vdi Eldenbergh och Delmendhorst Gier alle witterliggt att off er forekommet at mange bode indlendische och vdtlendische kiobmendt herremendts budt bønder och andre almue fare offuer Issewadt Holtes wadt¹⁾ Esdrop molle wadt²⁾ och egenem gelbale³⁾ Hierdrop Kleckbeck⁴⁾ och andre vloglige wadtstedt och weye emellem Colinge och Riibe och fore och driffue heer aff Riiget heste och fellier oxen kioer korn flottelaf och andett godts och sammeledis fores till stibs ostenn om Colingh och ther met forkrenke och formyndste wor och kronenns toldt og rettighedt i mange maade Tha er wii nu (offuer ens kommen) mett wort elskl. Riigens Raad heer nu tiilstede waar att huo nog genn kiobmandtschab eller andett som forschreffuit stander will vdtfore aff Syttlandt hand schall thet vdtfore gennem Colinge och Riibe och Lugen andenstedts Och giore och giffue ther synn toldt som thet seg beer: forbyudendis alle ehup the helsth er eller were kunde heeremodt att giore eller giore ladhe i nogenn maade Findhes neger heer emodt gier: Tha schall handt hassue forbrott huis handt hassuer medt att fare och ther till wille wi ladhe rette offuer themnem heremodt gier Som ber att rettes offuer hannem wor breff och budt ey holle wille, Waar thet och saa att nogher segtte forn^e vloglige steder anderstedts endt till Colinge och Riibe och ther mett vndfore wor och kronenns toldt Tha hassue wii besalet och

-
- 1) Disse to Badsteder kjender jeg ikke, maaskee der menes Jedsted og Holleikow i Feuling Sogn, da der er Badsteder ved begge disse Bøer.
 - 2) Skal vel være Estrup Mølle, om det er den nuværende Bejen Mølle, eller en anden, nu nedlagt, skal jeg lade være usagt.
 - 3) Gjelballe i Skandrup Sogn ligger lige ved Grændsen og har megen Skov.
 - 4) Hierdrup er vistnok Hjarup i Udsk Herred, ogsaa ved Grændsen, men Kleckbæk eller Kluckbæk kjender jeg ikke.

fuldmagt giffuet, och met thette wort obne breff fuldmagt giffue wor tolder vdi Colinge och Riibe themnom att forfølge paa Colinge och Riibe byting som andett tyffuit. Giffuet paa wor Slot Colinghuff mandagen nest effter midfaste Syndag Nar mdrlv.¹⁾

14.

To Væbners forpligte sig til at holde Fred med
Byens Borgere.

(1515.)

Wii epterne Knud Henricksen oc Malte Sterm²⁾ ther webnere³⁾ ere gior witterligt for alle mett thette wort obene Breff wii ere nu till eenn fuldkommeligh och tiill een eenigh emnde forlich och fordragenn medt ærlighe og fornufttighen memndt Borgemester rodh oc menighett vdi Riibe for

- 1) Dette Kongebrev har jeg udførlig omtalt og udtogsvis anført i Prog. 1812 Pag. 71 efter Raadstus-Prot. i en Sag anlagt 1623 af Lænsmanden Albert Steel mod Christopher Rosenkrands til Hordbrogaard. Sammeledes berøres ogsaa, at det var den samme, som 10 Aar efter henrettedes i Kjøbenhavn, for at have skrevet falske Gjeldsbeviser, hvilket opdagedes af den unge Kong Christian den 4de. Her er det aftrykt efter Originalen.
- 2) Disse 2 Mænd ere mig iøvrigt ubekjendte. De have formodentlig besiddet Godser her i Egnen eller i Stiftet, og er paa egne eller deres Bønders (Tjeneres) Vegne kommet i Uenighed med Byens Borgere. Thi Sligt synes oftere at have været Tilfælde. Efter en Raadstus-Beslutning i Nov. 1600 bemyndigedes Statsbuddene til at lægge Beslag (slaa Jædder) paa Bøndernes Heste paa Gaden, for hvem, som de skyldig ere. Men denne Ret indskrænktes alt i April 1601, da der undtages, naar de ere i deres Herskabs Forfald o. s. v. Af Navnet Sterm findes i Danske Atlas vel nogle som Ejere af Gaarde her i Stiftet, men først i det 18de Aarh. og vist af en nyere Slægt.
- 3) Væbnere, adelige Godsejere, som ikke ere Riddere.

den borbagh¹⁾ och trette somm wii ware vti mett noghen borgher ther sammesteds Saa att wii eller noghen paa wo-
re wegene aller for thenne sagh fæyde eller fæyde ladhe²⁾
nogle indbøgger eller nogher theris folk oc tiennere wunder
are oc aarboodhmaal, Till yttermere winnesbyrdt oc beder
foruaring at thet saa vdi alle maade vbrodeligh holdes schall
effter somm forscressuit stor, hassue wii trycht wortt Indzegle
oc Signetter nedem for thette wortt obne breff mett fleere
gode mendts Indzegle, som wii hassue tilbedit att besegle
mett oss som er Erlighe oc wellbyrdigh mandt Herre Jorghenn
friis tiil Krogsstrup oc Henrich Knudsen udi Røddinghe.

Giffuit vdi riibe mandaghen effter Sannct Knud Køn-
nings og Martyris Dag³⁾ Anno domini mdxlv.

15.

Dom over Johan Becker fra Stade, som drev ulovs-
lig Handel.⁴⁾

(1552.)

Wii Christian mett guds Naade Danmarcks Norges Køn-
ning Hertug vti Slesuig Holsten Stormarn och Dytmarcken

1) Borbag, Slagsmaal og deelige.

2) Det lyder som om vi læste en Beretning fra den vitdeste Næve-
rets Tid, da to Herremænd føre Krig med en By og slutte Fred
med den, uden at Talen er om Over- og Underigheden og Landets
Regjering.

3) Sc. Knuds Dag se Anm. til Nr. 9.

4) Denne samme Johan Becker er omtalt i Prog. 1812 i Anled-
ning af en Injurie- og Voldsag, han havde med nogle Riber
Borgere, som havde banket ham, hvilket vistnok har været foran-
lediget ved den i Dommen omhandlede Sag. Vi se deraf, at det
var ved Orby og Hv (Sønderside) at han drev sin Negotsie.
Rettertingsdommen kunde jeg den Gang ikke omtale, da dens
Existens var mig aldeles ubekjendt.

gressue vti Oldenborig och Delmenhorst gior alle wytttherliggt mett thette wortt Opne breff att aar expter gudz byrdt wdtti then Onsdag nest expter Sanct Hans Dagh mytsommer paa wortt Slott kiøbenhaffu vti vor eigen neruerelse neruerendes off elskl. Johan friis vor Cantsler Erick banner Danmarcks Riiges Marsk Her Anders Bilde, Hr. Ditthe krumpen Hr. Peder skram Rithere Byrge trolle eyler Renou peder ere oc melis Lange¹⁾ vor tro mendt oc Raadtt wor stickett for of paa wortth Rettherthing of elskl Olluff pederssen borgemes-
 ter²⁾ oc Jens Hegelundt raadmandt³⁾ vti vor kiøbstedt Riibbe och tiltallitt Johan Becker borger wti stade for att hand emod wortt forbudtt hagde fertt fisk och andre waare wdt aff wortt Land Nor Luttlandtt och Tylige solde sine ware wdt i wleglige⁴⁾ skeppe alenn oc wegtth, blant bynder oc almoge Som the her for off strax beuisthe mett breff och vindhe⁵⁾ och mentte ther for att hand hagde ther mett forbrott skiff oc gods och burde att uere wti wor naades wnaade Thertill suaritt Johan becker att hand ickfe wiste att thet war giortt emodt wortt forbudtt thet hand wdsorde, Thi att andre och hagde vdfortt aff theris ware og wiste Sig dog ickfe anderledes att wndskulle Tha expter tilltal giensuar breff och beuifning oc Sagens Keylighedt Sagde wii tha Suo paa for retthe expter thi for^{no} Johan Becker Saa haffuer vdfortt fyst och anden Sine ware emodt wortt forbudtt Tha

1) Disse ere Navne, som alle ere mere eller mindre berømte eller i alt Fald bekjendte.

2) Olluf Pedersen Riber var Borgemeester fra 1546—71.

3) Jens Hegelund Viborg blev siden 1554 Borgemeester og afgik 1571. Hans Kone var, efter Grønlund, Mar en Klynis; ogsaa en her meget ansetlig Borgerfamilie.

4) Her er et ulæseligt Ord imellem.

5) Vidner.

haffuer hand ther mett forbrett skiff och gods och ther till metth straffes sem then ther wor bressue oc bedt foragther och icke holle wille!), dat. vt sup. ad Caus. Sub Secr.

Antonio Bryske Justo. nostro dilecto.

16.

Capitelets Vidisse paa Erik Menveds Gavebrev paa Ribe Holme.

(1585.)

(Den latinske Original, som endnu er i Behold i Arkivet, meddeler jeg ikke, da den er trykt hos Lerpager Pag. 30, men vel en dansk Oversættelse fra samme Tid som Vidissen).

Efter den ordlydende Anførsel af det latinske Gavebrev hedder det i Vidissen:

At Prælater, Kaniker och menige Capittel vj Riber Domkirke haffue seet oc leest saadant it Kongeligt Pergamentz breff met gammelt Scriftt, wstunget oc wstrabet oc wforfalsket i alle maade, met et Kongeligt hengendis Segel neden faar, liudendis ord fra Ord i sin Original som forscressuit staar, det bekende vi met voris Capittels Segnet, tryet her neden paa. Datum Ribe d 18 September Anno Domini 1585.

-
- 1) Kjøbmanden fra Etade var altsaa tiltalt baade for at have opkøbt og udført Fisk, og for at have gjort Indgreb i Ribernes Handelsret, indført og solgt Varer til Bønderne og Fiskerne. Kongen dommer ham kun for den første Overtrædelse. Riberne have anholdt og konfiskeret hans Skib med Ladning, og denne Anholdelse stadfæstes ved denne Dom, der desuden distorer ham videre Straf, som Overtræder af kongelige Bud, men uden videre at bestemme denne Straf.

Oversættelsen lyder saaledes:

Erick aff Gudtz Raade Danmarkis och Sclauers Konning
 Helse Guindelig medt Gudt alle dem, som dette Breff see,
 Wy giorre Alle witterligt Att effther som Wy hassue syn-
 derligen (eller Personligt eller wdi egner Person¹) Vndt och
 tillagt disse Breffuisere off Elskelige Riber Borgere, en Eng-
 ligendes Besten fraa Ribe, Kongens Eng, till deris Vyes
 befestning Dha hassue wy vndt och tilladett att den maa
 graffuis och till Wyens nytte och gaffn fri att bruggis oc
 handlis, Ind till saa lenge att forn^e Stadt bliffuer ommu-
 ritt, forbyndis derfor, att nogen af huadsomhelst Statt²)
 de werre kunde forn^e Borger om forn^e Eng i nogen Maade
 forfang att giorre, Vnder wor Kongelig heffn. Datum Ribe
 Nar effther Gudts byrd 1294 paa S. Sixti Papæ Dag³).

Hr Ako woris Essentrager⁴) til Vidnesbyrd.⁵)

- 1) Det er „personaliter“, hvis Oversættelse her saaledes varieres.
- 2) Cujuscunque conditionis, siger Originalen.
- 3) Pape Sixtus (2den) Dag er 6te August. I tyske Dokum. Serstags-
 tag, ogsaa Sexti Pape et martyris eller in die B. B. Sexti Felix:
 et Agapeti Martyrum. I vor Almanak kaldes Dagen Chr. Forkl.
- 4) Det er det latinske „dapifer“, som i denne snurreige Fortolkning
 er kommet over i et dansk Dokument. Her menes Drost Aage,
 som er mine Læsere bekendt fra Ingemanns Roman „Kong Erik
 og de Fredløse.“
- 5) Vidissen kan ikke være fremkaldt ved den Undersøgelse, der paa-
 bydes i Dok. som anførtesforan under Nr. 10, da det er udstedt
 1525. Men vi se heraf, at Sagen ikke var fremmet syndertligt
 i de nu forløbne 60 Aar, og endnu 130 Aar senere ere Under-
 søgelserne herom ikke ophørte, thi jeg finder paa Toden af Vidissen
 skrevet: Læst udi Commissionen i Weile den 15 Aug. 1716.

Chr. den Ades aabne Brev om Vogne-Egter i Kjøb-
stæderne.¹⁾

(1596.)

Konning Christian d. 4de Hans M. obne Brevf lydentis vdi sin Rette Mening, at effter som hans Kon. M. kommer vdi Forfaringe, huorledis H. M. Bndersaatte, Borgerne vdi Kiobstederne her vdi Riget skulle vere meget besuerit met Vogne Ecter, saa at de nue age oc føre icke allene demnem som met hans M. egne Pasbord hender til demnem at komme, oc met vogn skulle befordris, Men oc saa naar hans M. Bndersaatte aff Adelen eller deris Tiener dit til nogen hans M. Kiobsteder hender at komme, skulle de nue Age oc demnem fremføre til forordne steder, huor offuer Kiobstederne meget aftage, at ofte aff en Kiobsted aarligen ere vdkommen flere vogne, end som de effter deris Effne oc Formue kunde affsted komme, oc som demnem burde at giøre met Rette, oc Borgerne dermed ere saa vbilligen bleffuen besuerget, at de fast ere geraaden vdi stor Armmod oc Besuering, da paa det at H. M. Bndersaatte Borgerne vdi Kiobstederne icke met sliq vbillige vogn Ecter vdi saa maade skulle besuer-

1) Denne Forordning er omtalt i Prog. 1844 Pag. 55, hvor der er anført en Del Exempler paa, hvorvidt denue Adelens selvtagne Frihed til at lade sig befordre paa Byernes Beføstning til hinanden og til deres Gaarde blev dreven, og hvor byrdefuld den kunde blive for Byerne. Af en Del af disse Exempler vil man imidlertid se, at Forordningen ingenlunde gjorde Ende paa denne Ulfik, men at endnu 1622 og derefter Byens Vogne maatte staa parate for Adelspersoner og deres Folk, i det mindste for alle, som var Lænsmanden paa nogen Maade vedkommende.

gis, ville Hans K. M. dermed herefter saaledis forholdet
 haffue, at Hans K. M. Vnderfaatte Borgerne vdi Kiobste-
 derne her vdi Riget, icke skulle vare forplict at Age oc
 fremfore nogen enten Hans M. Vnderfaatte aff Adelen eller
 deris Foldk oc Tiener om de endskont haffuer deris Pasbord
 eller oc andre, undtagen allene de som til dennem hender at
 komme met H. M. egen Pasbord oc ere lydendis paa Bor-
 gemester oc Raadmend, at de dennem met vogue skulle be-
 fordre, dog der som sliq fald oc Keilighed sig tilbrog, at
 hans M. Raad hasteligen bleffue forscressuen til Hans K.
 M. eller oc saa nogen fremmede Herrer eller forstelig Gesand-
 ter wforuarendis komme hid ind I Riget til Hans K. M.
 eller oc saa naar hans K. M. selff personligen met sin Naas-
 dis Hof fardiges igennem Riget, da skulle hans M. Vnder-
 faatte Borgerne vdi Kiobstederne, dennem oc deris Met-
 haffuendis Foldk age oc fremfore, om de icke saa iligen oc-
 saa hastigen kunde met vnder vogue befordris, Saa oc
 hans M. Hoff hielpde met vogue at befordre oc fremfore,
 Naar hans Kong. M. selff optager sin Reise oc begiffuer
 sig fran it sted oc til et andet, oc forbyder nogen herimod
 at giore eller Borgerne her imod at besuerge, vnder Hans
 M. hyldeste oc Raade Daterit Skanderborg d. 10. Decem-
 ber 1596. Vnder H. M. Signet.

Item hoß dette H. M. obne Bress fundis hans M. Misstue
 oc Sendebress, lydendis at hans M. befaler Borgemester oc
 Raad vdi Ribe sig herefter aldeles at rette.¹⁾

1) Denne Forordning er, som man let ser, icke affkreven efter Ori-
 ginalen, som ieg icke har truffet paa, men efter en Kopibog i
 Raadstu-Arkivet. Denne, som jeg oftere har benyttet, er affattet
 1601 og indeholder Fortegnelse over alle Dokum., Privilegier,

Frihedsbreve, Kongl. Forordninger, aabne Breve, Domme, Udsomslbreve, o. s. v., som paa den Tid fandtes i Arkivet, med et mere eller mindre udførligt Udtog af dem. Dette Arbejde er udført med megen kaligrafisk Skjønhed og Siirlighed. Ved Enden af Indholdslisten har Afskriveren tilføjet. „Tillsammen screffuen oc Registreret efter Menige Borgemeester oc Raad vdi Ribe med de 24 Mænd deris samgtlige Begering oc Tilstyndelse ved Thomas Jørgensen Borger oc Raadmand her sammested, oc dermed begynt Fredagen den 2den January Aar 1601 oc vdi samme Aar fuldend Fredagen den 24de Aprilis.“

B.

Om Byens Jorder i ældre Tider.

Einige Worte über die Kunst der
Schreibung

Agerbrug var i Ribe i det 16de og 17de Aarhundrede, til hvilke jeg i disse Skildringer især holder mig, en ikke uvigtig Næringsgren, og dreves næsten af alle Indbyggere, naturligvis mere eller mindre. Hærdeleshøved var Engene af stor Vigtighed, navnlig for Købmændene, for hvem Studehandelen var en af de fornemste Indtægtskilder, og som maatte kunne græsse større Antal Stude, fra de vare indkjøbte og til Udfibningen. Vi finde derfor oftere, at Magistraten ved strænge Forbud har søgt at forhindre, at disse Ejendomme skulde komme i fremmede (udenbys) Hænder.

Byens Jorder kunne deles i tre Klasser, de som vare udstiftede og lagte til Husene, de som tilhørte Byens Klasse (Kammerkassen), eller vare til Indtægt for Gejstlige og andre Byens Embedsmænd, og de der brugtes som Overdrev og laa som Fælled.

Af den første Klasse finder jeg i Byens Jordebøger fra det 17de Aarhundrede kun omtalt 1, Holmen, 2, Østermaade, og 3, Gallie-Marken.

Solmen. Denne vigtige og kostbare Eng er skænket Byen af Kong Erik Menved 1294. Det latinske Gavebrev¹⁾ siger, at Kongens Eng beliggende Vesten for Ribe skænkes Byens Borgere til dens Befæstning og skal være til deres Nytte og Brug, indtil (eller saalænge som) Staden er omgivet med Mure.²⁾

Strax synes denne Gave ikke at være blevet udstykket og tildeelt Husene, i al Fald er en saadan Uddeling længere hen i Tiden ikke blevet agtet, ja Borgernes Adkomst til Engen endog at være kaldet i Tvivl, og denne ogsaa afbenyttet af Omkringboende. I Begyndelsen af det 16de Aarh. (maaske alt tidligere) har nemlig Byens Bestyrelse klaget over, at denne Jord var dem frakommet, og laa nu til hver Mand's Paadrift; de bede derfor om, at maatte indhegne den til Byen, og bruge den til Evighed, Menigheden til Gavn. Frederik d. 1ste befaler derfor i et aabent Brev³⁾

-
- 1) Det er aftrykt hos Tarpager Pag. 30. En Kapitels = Vidnielse deraf fra Aar 1585 samt en dansk Oversættelse af Brevet findes blandt de foran trykte Dokumenter under Nr. 17.
 - 2) Donec circummurata fuerit civitas antedicta. Det er ikke det eneste, som gjordes for at befordre denne Byens Befæstning, som dog næppe nogentid er kommen ret istand. Erik Menved befalede nemlig fremdeles i 1305, at Biskoppen (venerab. Pater Dominus Johannes) og enhver Person af den gejstlige Stand, samt enhver af hvad Stilling og Vilkaar han er, naar han har Hus og Ejendom i Byen, skal i Forhold hertil bidrage til Befæstningen. Man har heller ikke ganske slaaet den af Tankerne, maaskee endog af og til arbejdet noget, herpaa. I 1459 bekendtgjør nemlig Kong Christian den 1ste Prælater, Kanniker og merer Clerkere, at han har befalet Borgemeisterne at bygge og fastgøre forne vor Kobstadt Ribe, hvor behoff gøres ther omkring, og paalægger dem, som have Jord i Byen, at udføre det Arbejde, hvortil Borgem. tilsiige dem. (Tarp. Pag. 31.)
 - 3) Dette er aftrykt efter Originalen blandt de foran staaende Aktsstykker, som Nr. 10.

Rådsmanden paa Riberhus, Preddbjorn Podeduff, tilligemed Rådsmandene paa Skodborg og Koldinghus, at begive sig til Ribe og paa Stedet selv undersøge baade Byens udelukkende Afdømt til Engen, samt om det var Indbyggerne til mere Gavn, om den blev indhegnet og udskiftet¹⁾, end, som hidtil, at ligge uhegnet og udelst²⁾.

Om Resultatet af disse befalede Undersøgelser har jeg Intet fundet. Dog synes det at have været efter Borgernes Ønske. Thi længere hen finder jeg tydelige Spor af, at en, i det mindste delvis, Udskiftning har fundet Sted. I Regnskaber fra den Tid nævnes udtrykkeligen Enge paa Holmen³⁾, og Pengemesteren oppebar alt da Leje af Byens Enge der.⁴⁾ Ogsaa var den Betingelse, at kun den, der boede i Byen, eller af hvis Bolig, der svarede Skat og Afgifter, kunde bruge de tilliggende Enge, alt da vedtagen, ligesom ogsaa den Forpligtelse at vedligeholde Dammen (den opdæmmede Bei) ved Byen. Men disse Forpligtelser søgte Mange at unddrage sig. Derfor maatte Magistraten ideligen klage til Kongen og Rigsraadet over Prælater, Præster, Bønder og andre, som lode Husene, de ejede, ligge øde, og brugte de tilliggende Enge, og udvirke Rettergangsdomme imod dem, som ogsaa tidligere var sket.⁵⁾ Fremfor alle voldte Udels-

1) „och brugt tiil enghe partt oc skifte“.

2) „End saa at ligge uhegnet tiil thyringh oc andhen driift“.

3) f. Er. Regnskabet for 1576. Opborn aff Jens Underffen aff een eng paa holm dette Aar ii Doll.

4) f. Er. i 1565. It. opborn aff Hloff Persen Borgemester aff sender eng paa Byens holm viiiij (8½) Doll. Det er den Eng, som senere kaldes og endnu hedder Tyr-Eng.

5) Se blandt de foran trykte Aktstykker Kong Hans's Rettertingsdom over Præster og Bønder af 1487, under Nr. 2, og Sammes Stevning til Prælater og Kancellier, som ikke svare Skat, af 1490, under Nr. 4.

mand, som ejede Godsfer her i Nærheden, eller som kjøbte Ejendomme i Byen, Borgemeisterne Bryderier, i det de ikke brode sig om hine Betingelser, men, uden at bekymre sig om Husene i Byen,¹⁾ benyttede Engene, formodentlig og som oftest i Forbindelse med deres øvrige Ejendomme. Dette var navnlig Tilfælde med Claus Sehestedt ttil Spandet=gaard, som en Tid lang var Lænsmand her paa Niberhus,²⁾ og havde Korsbrødregaard, først i Forlæning, og siden ved Kjøb, som Ejer.³⁾ Men end besværligere var hans Eftermand i Gaarden, Mourits Pødebusk, Byen og dens Øvrighed.⁴⁾ Den klagede (1584) over, at han holdt sig til Byens Engskifter, og af dem ikke skatter eller skylder, diger og dammer. Den maatte nu atter fremmed sine gamle Pergaments Breve,⁵⁾ og efter lang Tids Forløb og efterat flere Demme vare

-
- 1) I et aabent Brev, dateret Hadersek 27 Nov. 1587, befaies „at hvilke, som have øde Jord eller Byggesteder der sammesteds (Nibe), skal lade bygge og derpaa fere god Kjøbstads Bygning inden tre Aar“, da der er klaget over, „at der er mange øde Steder, hvor der ikke er Bygning paaført, saa at deraf ikke kan gaae til os og Kronen, saa vel som til Byen, hvad deraf med Rette bør at gaae.“ (Kopibogen af 1601.) Et andet Sted, hvor en Adelsmand forpligtes til at lade bygge, sejes til „god Kjøbstad Bygning med Stentag“.
 - 2) Fra 1543 til 1550.
 - 3) Han blev i 1531 forlenet med dette, alt da, nedlagte Kloster og blev 1518 ved Kjøb dets Ejer (Vrog. 1835 Pag. 44.)
 - 4) Han anklages saaledes i 1584 for, paa ikke mindre end 16 forskjellige, navngivne Steder, at have bygget ind paa Byens Grund, flyttet sine „Plauker og Gjerder forvidt ud og „forsuerit“ Byens Gader og Tjerdingsstier“. Han skrives „til Kjørup“, hvor han vel ogsaa imellem har opholdt sig. I forannævnte Klage siger han, at være overbodig at betale Jordskyld til Byen, naar det hos ham eller hans Foged paa Korsbrødregaard bliver fordret.
 - 5) Ved denne Leilighed er det, at den foran (Nr. 17) anførte Kapitels=Udvisse af Kong Eriks Gavebrev er bleven taget.

assagte, fradømtes ham endeligen de Enge, han havde tilegnet sig, ved en Rettertingsdom, assagt af Frederik den 2den den 1ste Juni 1586. Det hedder deri „esterdi vi først befunde, at Konning Erik for 292 Aar forleden siden har forlent Riberby med nævnte Enge til deres Byes Befæstning og til den bliver ommuret, oc siden have med vort Brev forsikret Riber By nævnte Enge dertil at blive beliggende, Borgerne til Beste, der holder vores og Byens Lyng e. s. v. desligest samme Enge at være Ribe By tildomt, som for os bevist var med tvende Domme. Morits Podebusk derimod beraaber sig ogsaa paa Byens Privilegier, at tilholde dem, som fanger aabenbart Skjode paa nogen Ejendom og beholder det Aar og Dag, da skal ingen inden Byes derpaa kjære (klage), og dersom han beholder den i 3 Aar, da maa ingen udi By eller uden den give Kjære derpaa.“ Men, siger Dommen endelig, „ingen Mand kan fange Laughævd uden lovlig Skjode, og ingen kan fange lovligt Skjode uden af rette Ejermænd, og det befindes, at Engene have allene været forlenet til Byen efter Kong Eriks Brev, førend vi have indt dem samme Enge, hvorfor Claus Sehested eller Morits Podebusk ikke kunne have nogen lovlig Adkomst derpaa, blev derfor assagt for Ret, at nævnte Enge blive og ligge fremdeles til Ribe By. Men om Afgreden, som Morits Podebusk her til Dags brugt har af de Enge, han har havt i Haand og Hævd, have vi naadigst bevilget ham derfor at blive utiltalt.“¹⁾ Erstatning for det Tab, han har tilføjet

1) De anførte Steder af Dommen ere tagne af en udtogsvis, dog udførligere Afskrift af den i den oftere anførte Kopibog fra 1601. Dommen selv tilligemed flere andre Domme og Afgifter i de mange Stridigheder, denne anmælsende Herre havde med Byen, skal jeg maaſke meddele ved en anden Lejlighed. Den er dateret, som ovenfor sagt, 1ste Juni 1586, teste Arnoldo Huilfeldio justituario nostro dilecto,

Byen ved i længere Tid ulovlig at benytte dens Ejendom, er altsaa bleven fordret af Byen, men ikke tilstaaet den ved denne kongelige Dom.

Det var især efter den store Ildbrand d. 3. Septbr. 1580¹⁾ at slige Forvirringer fandt Sted, idet formuende Folk, som Podebusk, tilkjøbte sig Grundene, ikke opførte Bygninger paa dem, men dreve Engene, der laa til dem, med deres andre Ejendomme. Raadet havde dog sikket sig alt den 30. Nov. s. A. en kongelig Skrivelse, hvori udtrykkelig befales, at Ingen maa bruge eller lade bruge nogen af Byens Marker, Jorder eller Enge, uden Ribe Borgere, som afholder borgerlig og Byens Skat, Tynge og Besværinger til Kongen, Kronen og Byen. Hvis nogen sælger af de nævnte Jorder eller Enge til nogen fri Mand²⁾, Præster, Bønder eller Andre, som ikke ere Borgere i Ribe, da skal slikt Skjøde ingen Magt have. Som Motiv anføres, at Byen var paahængt store Besværinger med Kongens Diger og Damme baade for stor Vandflod af Vesterhav, og med Kronens Mollestrømme, som løbe igiennem Byen.³⁾

I Raadstuebogen paalægges det offtere Gjere af forfaldne

-
- 1) Denne odelagde en stor Del af Byen, og foranledigede vidtskiftige Undersøgelser og Anklage mod en Jeppe Borg, i hvis Bryggers (bruhus) Ilden var opkommen, som dog ikke ledte til noget Resultat og endte med Mandens Frisindelse. Af Akterne i Dombogen se vi, (som ogsaa Grønlund har bemærket) at Branden var den 3die, og ikke som Terp. har, den 4de.
 - 2) Skat fri Mand her betyde Adelsmand, i Modfættning til usfri, Borger og Bonde?
 - 3) Denne Forordning er paaberaabt, gjentaget Ord for Ord og stadfæstet i et aabent Brev af 30. Juli 1673, underskrevet af V. Griffenfeldt. Den Gang har Sagen altsaa ogsaa været paa Bane. Af Indledningen i Brevet se vi, at det denne Gang var Byens Gejstlighed, „der vilde tilegne sig en Del Enge“.

Steder at opbygge, bebo eller bortleje dem,¹⁾ og Udenbys Ejere at sælge eller udleje dem til Ribe Borgere, under Straf af at miste deres Enge,²⁾ hvilket ogsaa ofte er sket, og „Engen taget til Byen“. Den første Forpligtelse for at bruge disse Enge var altsaa, at være Borger af Byen, eller dog at indestaa for, at Huset, hvortil Engen laa, holdtes vedlige, og deraf ydedes Skat til Kongen og Byen, og deltoges i Byens Egter og Arbejde³⁾. En anden særegen Forpligtelse var, og er endnu, Vedligeholdelsen af Dammen⁴⁾ udenfor

1) Saaledes berettes, at 1607 den 9 Nov. en Borger havde kjøbt en Part af et forfaldet Hus af Gilden for 40 Rigsd. med Tilføjende: „oc skall hand Sielff bygge same gammel Hus nu Inden Vaarke forstkommende, eller oc at selge det til en anden Borger her i Byen, huis thet icke skier, tha skall Engen, som thet till liggendis er, haffue thermet forbrøtt thill Byen.“ Gilden var den Tid ene en Understøttelses-Anstalt for Fattige; det hedder derfor ogsaa: „til Gilden eller de Fattige eller Stakkartene“.

2) f. Ex. 1613. For Kield Jørgensen oc Peder Lambertsen Borgemeistere, Ebbe Mogensen, Niels Griisbek, Oluf Roed oc Hanns Hegelund, Naadmend, bleff Jennis Jffuersen wdj Baandsbyll vndt oc bewilliget Engen til Regil Eschillsens Hus, att schall vere till Husen folgachtig wdi trej Aar, dog met den beschieden, Att forne J. J. schall selge Husen till en Borger her wdj Byen, som Kand schatte och schylde som thet sig bor, inden forne Tidt och huis icke saa schier, thaa schall Engen vere Byen folgachtig naar forne trej Aar er forlobben vden nogen thieris Modsigelse wdj nogen Maade. Den her nævnte Regel Sk. havde været Byfoged her i Byen, men var bleven assat for sine uheldige Domme. (se Prog. 1844 Side 33—35.)

3) J 1604 den 15 Decbr. Wdaff Borg. R. og 24 Mænd bleffue samtocht och wedthagen, Att saa mange Enge, som Nogen haffuer till theris huff, och Eyendome, Saa mange Echter och Arbeide skall der giores der wdaff. Nogle maa formodentlig have lagt flere Enge til deres Gaarde, og kun præsteret offentlig Arbeide af den ene.

4) Anno 1616, lejede B. og R. en Mand et Hus, tilhørende Amyn

Sonderport¹⁾). Forsømmelse heraf straffedes ligeledes med Tab af Engene eller med at unddrages Brugen af dem for en Tid²⁾). Dammen var derfor inddelt i Skifter, og til hver Eng var lagt et bestemt Damskifte³⁾). De jevnlige, edelæggende Oversømmelser fra Havet gjør denne Byrde meget trykkende, især for Ejerne af visse Damskifter, der ere mest udsatte⁴⁾).

De saaledes inddragne (konfiskerede) Enges⁵⁾ bortlejedes

dige, „selff skal han den Aar holde Damskiften och giøre By-
Arbeidt ther aff som thet sig bør, o. s. v.

- 1) Saaledes kaldes endnu den opdæmmede Vej sydost for Byen langs med Vaen, o. s. v.
- 2) 1596, 19 April: Af B. R. og 24 Mænd vedtaget „att huem som haffuer Damskifter, the skulle lade them giøre færdige Iuden otte Dage effter Ste Voldborg Dag, og huo som heri bliffuer forsømmelig och ick lader forne theris Damskifter bliffue ferdig giordt, Tha skal the ick befatte eller bewaare them met theris Enge, Saa frambt the wille giøre thet met woldt oc welde — Her er Artiklen afbrudt, og en Plads ladet aabent til Fortsættelsen. Et andet Exempel er fra 1624 den 9 Marts: Nernerius des B. R. oc 24 Mendt adt B. schall bestille en Graffuer fra Møgestønder, at sette Satterne paa Dammen vnder en Eige oc huo som ick daa vil lade deris Damskifter ferdig sette af samme Graffuer lige ved deris Naboers oc deeltigeste lade deris Damskifter fylde oc giffue lige med deris Naboers oc andre deris Som wstraffelig findes, schall byn lade dem giøre ferdig og igien annamme Engen til byn adt bruge saalenge till byn bliffuer betalt.“ „Sadder“ er endnu den her gængse Benævnelse paa Græstørv.
- 3) De deles i Jordbøgerne i „Vester-Damskifter fra Stampmøllen og til Sonderport“, som vare 41, og „Øster-Damskifter fra Sonder-Port og Øster paa Enden paa Dammen“, der vare 185.
- 4) Denne Ulighed i Fordelingen af Byrden føles vistnok endnu, og kunde vel nok afhjælpes.
- 5) Nr. 1. Frandts Hansen siden Veder Gabiergs Hus, som haver været liggendes i Graabrodre-Gade, siden afbrøt af Morits Podestuf, Engen er tagen til Byen og bortkøstes aartlig. Nr. 34. Anders Jensen i Graabrodreregade, som P. P. iboer og tilhør.

til Indtagt for Byens Kasse, og i alle Regnskaber, især i Slutningen af 16de Aarh. nævnes mangfoldige saadanne¹⁾. Ofte folgte Raadet dem til Borgere her i Byen, navnlig til senere Ejere af Huset, hvortil de havde ligget²⁾; vel ogsaa affød det dem som Vederlag for Udredelsen af en eller anden af Byens Udgifter: saaledes fik i 1623 en Vintapper 3 Hus-Enger mod at levere Raadet den Alme Rinskvin, som aarligen foræredes Lænsmanden³⁾; en enkelt Gang vel ogsaa

Engen er tagen til Byen 1625, for hans Damskifte var udbret og ikke kunde gjere den fertig. Igen kjøbt af Byen og nu N. U. Huset og Engen tilhør. 14½ Schar. (Jordbog.)

- 1) f. Er. 1623. Opborn af Niads Nieme af Else Lamberts Hus-Eng 5 D. I disse Aar (1620—23) nævnes aarlig 12, 11 a 16 sllige Hus-Enger, som udlejedes af Byen, deriblandt Vørsborgs Enger. „Opborn af Anne, Sal. M. Mats Perses for Afsgrøden af hendes Enger denne Aar 1624 er 4 Corant-Daler. Endnu 1645 hedder det „Opboren af Jep Poulsen Wilslef for de 4 Vørsborg Enger 21 Dal.
- 2) f. Er. 1622: Opborn af C. P. for en Eng hand kjøfte af Byen, som ligger til hans Hus han kjøbte af Engebor Tvedts, efter B. og N. Befalning 12 Rigsd.“, og 1645, Annammidt af Hans Wandel, som hannemb blef bevilget til det støcke ode Jord, han kjøft af Willomb Hansen, for Engen, 10 Dal. Jfr. Prog. 1811 Pag. 15, Num. 5, som bedes berigtiget, da jeg den Gang ikke ganske var paa det Nene med, hvad der forstodes ved „Hus-Enger“.
- 3) Anno 1623 D. 25 Apr. paa Riber Raadhus nernerendis Borgem. oc N. bleff Johan Hendrichsen Wintapper vndt oc beuilligt threi Enger thil Christof. schriffuers Jorde oc Byggesteder oc herfor schall han giffue En guod Umme oprichtige Rinsche Wiin det beste som er at bekomme her i Byen och det at levere her paa Riber Raadhus inden otte Dage for Jull nestkommendis, och her huos forplictet Johan Wintaper sich, at han med det forderligste schall lade forne ede Jord bygge medt guod Kjøstfeds byggening. Saa ther aff Kand schatte och schulde til Kong. Mays. och Byen medt Bye Arbeid oc i andre Maader. Om denne aarlige Foræring til Lænsmanden, se Prog. 1811 Pag. 53.

(dog nok først senere) tillagt en af Byens Gejstlige, eller vel og en Anden af dens Embedsmænd.¹⁾)

Da der, som af det anførte kan sluttes, var opstaaet en Del Forvirring mellem Løds-Ejerne, blev d. 10. Juni 1626 af Borgem. og Raad foretagen en ny Deling, grundet paa, eller i Forening med en Hoved-Revision af den forrige²⁾). Denne ny Deling er lagt til Grund for alle de Tordebøger fra det 17de og langt ind i det 18de Aarhundrede, som ere komne mig for Dje, og Husene, hvilke de enkelte Enge ere tildelte, benævnes i dem alle efter de Ejere, der anføres ved denne Deling af 1626³⁾). Ved denne fandtes saaledes foruden Tyr-Eng og lagdes til Husene 114 Enge fra Tyr-Eng mod Nord⁴⁾), der senere kaldtes de lange Skifter, og derfra 47 Enge, som da kaldtes Hoved-Enge⁵⁾ og senere Hoddum eller Hvoddum Skifter, som de endnu hedde.

- 1) f. Ex. Nr. 24 (af Holmskifterne). Hans Knudzens Skriffuers i Grønner Gaade. Engen er forbrut til Byen og bevilget Capellan til vor Frue Kierche, (Tordebog.) 1641 Ib Lassens Hus-Eng bleff lagt til Hr. Jenss Residents. (Byens Regnskab.) Hr. Jens Tausen var Kapellan til Kathrine Kirke fra 1636 til 1655.
- 2) Antegnelse paa huer deres Engskifte, Som haffuer part oc Deel paa Riber Holm, som uere Renoverit oc effterseet Anno 1626 d. 10 Junij aff Morten Møzen Kieme oc Hans Friis Borgemestere. Mogens Grafve, Mads person Roed, Laß Jensen Bonum, Hans Lauritzen, Mortten Frederichsen og Knud Lambertsen, Raadmend, Disse Mænd ere mere eller mindre omtalte i mine tidligere Skiftninger af Ribe, dog mest Hans Friis og Knud Lambertsen, og især i Progr. for 1834 (Keiserkrigen) og 1842 (Handel og Skibsfart) som og i det for 1844 (Om Dyrighed og Rettergang).
- 3) f. Ex. Nr. 13, Frants Klynes Hus inden Norreporten, nu Mads Lassens Arfwinger tilhør, nu hans Møzen Synderby, nu Hans Bierumb Iboer og tilhør, (en Tordebog fra 1675,) den nævner først Ejerne ved Uddelingen, dernæst Ejerne fra 1658 og saa fra 1675; den sidste er føiet senere til.
- 4) Fra Senden paa Riber Helme af indtil Hofuit-Engerne,
- 5) Hofuit Engerne, som strecker sig udi lengden fra Sender och

Byens Kasse tilhorte Tyr-Eng¹⁾, dernæst af Kungstif-
terne No. 1 og 2, og disse endnu for Udstiftningen 1626,
de have nemlig hert til Huse, som den foromtalte Mourig
Podebusk har ladet nedbryde, hvorfor Borg. og Naad, ef-
ter foromtalte Professer²⁾, har lagt Engene til Byen. For
at man kan danne sig noget Begreb om Indtægten af Jord-
ejendommene paa de Tider, vil jeg efter By Regnskaberne
anfere den aarlige Lejes Beløb for disse Enge til forskjellige
Perioder. For Afgrøden af Tyr-Eng betaltes i 1592 9½
Daler, i 1621 til 1623 19 Daler, i 1641 21 Daler og i 1652
21½ Daler. For Frands Hansens Hus-Eng (Nr. 1) i 1623
15½ Dal., 1641 17 Dal. og i 1652 20½ Dal.; Niels Har-
boes Hus-Eng (Nr. 2) i 1623 12½ Dal., i 1641 20 Dal.
og i 1652 21½ Dal.;³⁾ Daleren stedsse regnet til 32 lß.
En Eng brugtes af Kapellanen til Domkirken,⁴⁾ en anden
af Sognepræsten til samme,⁵⁾ og atter en af Sognepræsten

Nør och begynder paa den Øster Ende och saa udj Vester.
(Jordebog.)

- 1) Den synderste Eng kaldes Thyr-Eng, Thilhører Bven, den Nær-
tig bortfester Thil Borgerschabet. (Jerdob.) It. opborn af Oluf
Perrsen Borgemester och Bunde Perrsen aff sender Eng paa
Byens holm viiftij Dal. (Regnsk. 1565).
- 2) Nr. 1, dernæst frantz hansens Hus-Eng aff hans Hus, som
haver veret liggende vdi Graabrodre-Gade, siden afbrøt aff Morig
Podebusch, Enggen er tagen til Byen och bortfestes Nartigen.
Nr. 2 Niels Harboes Hus-Eng Itigemaade er afbrøt, Engen er
tagen til Byen.
- 3) Af Byregnskaberne for de anførte Nær, forfattede af Regnskabs-
forerne, hver til sin Tid, Oluf Roed, Knud Lambertsen, Anders
Evaue og Lauriz Baggesen, hvilke Nænd, især de 3 sidste, of-
tere ere omtalte i mine Programmer.
- 4) se foran Side 42 Note 1.
- 5) Niels Lassens Hus i fischergad; Engen forbrut til Byen och
beniiget Sogneprest til vor Frue Kierche, Damsch. Nr. 137 hol-
der Byen vedtlige. Engen har i en Jordebog Nr. 43, i en anden
41 af Hoved-Engene.

til Kathrine Kirke.¹⁾ En Eng erklæres i 1652 for Domkirken og brugtes af Klokkeren²⁾ (Klokker-Eng), 5 eller 6 tilhorte „Gilden og de Fattige“.³⁾ Østere siges, skuldrom med Beflagelse, at Huset er øde og Engen taget til Byen.⁴⁾ Denne er øfte blevet solgt og lagt til andre Huse.⁵⁾ Ved Engerne vare Stadsbuddenes Kiler.⁶⁾

- 1) Nr. 44, Item en Eng dernest hos, Sogne Prest til St. Cathrine bruger.
- 2) Nr. 21 (af Hoved-Engene) Jacob Jensen, nu Peder Friis, nu Hr. Niels Terchelsen Hus Nord-Øst for Bispegadens Hiørne, Klocher til Domkirchen. Øster Damschift Nr. 25. NB. Worm. og Raad domtt Engen til Dom-Kirchen Anno 1652 d. 23 April. Damschift 7 Al. 3 quart.
- 3) Nr. 26 Hans Nielsen ved Bredslippen, nu tilhør Gilden og de Fattige. Undertiden hedder det som ved Nr. 31 Niels Arup 3 Fischergaade: Engen er thil Byen og Husen til Gilden og de Fattige.
- 4) Nr. 6, Tyge Bonets Hus paa Syndergade Nu Toste Claissen Iboede og hafver kiobt. Er en øde Plaz Som Gud bedre Desverre Der er mange flere, nu Byen. Snart siges (se Side 40 Note 5) at Mourits Podebusk har afbrudt Huset, snart øde siden Branden 1580 og endelig „afbrnt i Keisers Tid“. Nr. 35, Maren Gundis Hus, Husen tilhorte Mouris Podebuschs Arfvinger, Engen tagen til Byen. Nr. 26, Peder Thorum paa Torvuet, bleff og afbrutt og Torvuet ther met forviet, Engen er thil Byen. Lave Weested hawer kiobt af Byen. Mas Pedersen tilforhandlet sig Engen med Arfvingerne Uden Byen.
- 5) No. 40 Jens Skreders Hus i Ewinkrog, Nu Hr. Cans. Raad og Assessor Mathias Worm; Husen er gandsche nedbrødt och er øde. No. 41 Boy Nielsen og Peder Morttensen thil begge Dievis Huuse i Grønnegade, Husen er afbrnt i Keisers Tid og haffver Hans Wandel nu kiobt samme Ødested og lagt, Engen thil hans egen Adel Hus hand self 3 boer (Tordeb). Ved Indfaldet af de Keiserlige 1627—29 bleve de Huse nedrevne eller ødelagte, af hvilke der ikke leveredes, hvad der forlangtes til de Indkvarteredes Underholdning, enten fordi Ejerne vare bortrejste, eller af andre Grunde; se Prog. for 1831 Pag. 40 og 41, samt Bilag 29 B.
- 6) Stadsbuddenes Kihle til Enebeltang grob, og deres Kihle til

Østermaade. Engene paa Østermaade have ogsaa fra ældgamle Tider ligget til Byen, men naar og hvorledes de først ere komne til Byen, er dog ikke saaledes dokumenteret, som ved Holmen. Ogsaa disse har man gjort Byen stridig, og Tingsvidner, som herved ere ferte paa Byens Begne, ere de ældste Adkomstbeviser, som ere komne mig for Dje. Et Tingsvidne af 1524 siger, at al den Eng (May) Jord, som ligger fra lange Vedel (Tveds-Na) til Tved Enge, har været Riber By til Forte og Fægang i Mands Minde¹). I 1530 er et Tingsvidne fort for Riber Byting, ligeledes for at hævde Byens Ret til disse Enge. Heri betegnes ogsaa Grændsen mod Eyd ved Riber Ulsborg og Tauge, og bevidnes, at Ingen har gjort Fordring derpaa forend M. Dlus Munk taler derpaa²). Ogsaa fertes baade paa Kalss-

Westergroven ud til Mands Holade. En Jordbog har tilføjet: Stadsbuddens Kilder bør ogsaa at haffue Damschift; og et andet Sted: bør ogsaa holde Damschift ved Magt.

- 1) Et Stockneffud af Fros-Herristing, lydendis, at xii Mend oc menige Herrismend, som da tilstede vaar, wunde oc bekende, at dennem alle faldwitterligt er oc saalenge de kunde mindis, da haffuer det May Jord fra lange Vedel oc til Tved Enge vedtaget, veret til Riber Byes Forte oc Fægang wlast och wkiærd vdi alle maade til den Dag och menige Mand haffde der Biedsted, som Byen søgte, daterit Aar 1524 (Kopibogen af 1601).
- 2) Synw Mend enden Riber byting haffuer wundet, somme mindis vdi 1r Aar, 2t och somme vdi 3er Aar, oc som dennem lengst kunde mindis, hørd eller spurdt, da haffuer den Mai Jord Osten fra lang Vedel-Strøm oc indtil Tvede Enge, ogsaa Sønder mod Riber Ulsborg oc Tauge til den Grob oc Rende derimellem gangen verit brugt til Riber By met sædrift oc andet efter deris Wijsje, wlast oc wkiærd aff huer Mand, for M. Dlus Munk taler derpaa, met videre besken, efter samme Tings Vidnis lydelse, Daterit Ribe 1530 om hellige Kors-Dags Tide (efter Kopibogen af 1601.) Der er to hellig Kors Dage i Kalenderen, 3 Maj, Korsmeesse, Kreuzerfindung, og den 14de Septemler Kors. Op-høielse. (exaltatio).

lund og paa Gjording¹⁾ Herredsting Bidner i samme Hensigt. Et kongeligt Brev stadfæstede disse Tingsvidner²⁾, og et andet paalagde Biskoppen Ivar Munk og Lænsmanden Predbjørn Pødebust at domme imellem Mester Oluf Munk og Riber By. Dommen faldt, at D. M. skulde afstaa fra den Sag og være tilfreds, og Byens Borgere beholde „den May Jord“ m. m.³⁾. Sagvolderen Oluf Munk var en Brodersøn til Biskop Ivar Munk, han havde et Kanonikat ved Kapitlet, nemlig Kantoratet, og blev senere af Kapitlet valgt til Farbroderens Medhjælper og Eftermand, hvilket stadfæstedes af Paven, og endelig, efter en Del Modsigelser, bekræftedes af Kong Fredrik den 1ste⁴⁾. Af Dommen ses, at hans Fordringer ere gjorte ikke paa egne, men paa Frueklosterets Vegne, som deraf maa formodes, at have havt Underhavende (Tjenere) i Tved⁵⁾.

-
- 1) Begge ere ligelydende med det fra Fros Herredsting. Det første er dateret Onsdag for Gangolfs Dag. Gangolfs, Gangulfs, Gandolfs Dag var, efter Brinkmeier, 13 Maj. I vor Almanak staaer den ikke. Det anden 1530 ved vor Herre-Himmelfærds tid. Altsaa omtrent begge paa samme Tid.
 - 2) ligeledes fra Aar 1530 Pøssuerdagen nest for Søndagen Jubilate.
 - 3) Der tilføjes, de Borgere. Skulle herefter bruge og beholde deris Ugger-Jord og Suerkær-Eng og den Ugger paa Kloster Mark som er afstæent. Disse Ejendomme havde altsaa ogsaa været omtvistede.
 - 4) Men da Iver Munk først døde efter Reform. Indførelse, dog i 1530, blev naturligviis dette Eftermands Valg til Intet.
 - 5) haffuer M. Oluf Munk intet haffd at legge vdi Rette andet end hand meente den Grøfft Frue Klosters Tjener i Tvedfor ner. Om Nicolai Kloster (Frue Kloster for Jomfrue Kloster), et Nonne Kl., hvis Skyts-helgen St. Nicolaus var og dets Veligheden uden for Sønderport, se Terpager 412—15, Daugaards Kloster-Historie og Progr. for 1839. — Ogsaa Dommen har jeg anført efter Udtoget i Kopibogen, da jeg ikke har fundet Originalen, som ej heller til de andre Afstykker i denne Sag. Den er dateret

Af de nævnte Lingsvidners Udtryk „til Forte og Fæ- gang“ maa man slutte at Engene til den Tid ikke have været udskiftede, og dette stadfæster ogsaa Jordebøgerne. I en af dem siges udtrykkeligen, at de først bleve delte 1548, men siden Anno 1626 paa ny inddelte og lagt til Husene¹⁾. Der fandtes da 82 store Engskifter²⁾, hvis Ejere vare forpligtede, ligesaavel som Holmskifternes, at holde hver sit Stykke af Dammen vedlige³⁾. Tillige var der 82 saakaldte smaa Engskifter, beliggende mod Ost hen til Ulsøberg⁴⁾; ogsaa disse vare fordelte paa Husene, men ingen Damskifter tillagt. Saaledes er det i alle Jordebøger fra det 17de Aarh. Men, siger en Jordebog fra det 18de⁵⁾, „Hvad sig angaar de smaa Østermaae Engskifter, som tilforn selgedt de store Skifter og hørte til en Del Riber-Byes Indvaaneres Huse, da som vedkommende hafde deraf liden eller Ingen Nytte, formedelst de saa nær Tved Bye var beliggende og blef af samme Byes Dvæg, Grise og andet opgræsset, haver Vedkommende, Husenes Ejere, til Byen overdraget sam-

Ribe 1530. Lessuerdag nest efter st. Francisci Dag, hvilken er den 4de Oktober.

- 1) Altsaa paa samme Tid, som Holmenes Fordeling revideredes og tildels paa ny foretoges. Det er derfor høist rimeligt at den første Udskiftning af Holmene ogsaa fandt Sted 1548, thi nogle Huse fik deres Anpart i den ene, andre i den anden Eng.
- 2) De store Øster-Maa Skifter, som strecher sig fra Vester Ende udi Øster Thil de smaa Skifter.
- 3) f. Er. Damsch. Nr. 108 Hans Lamb. hus ved Nørreport, nu Ib Hansen Friis thilher, 15 M. 1 D. haffuer ichun Een Eng paa Østermaa Nr. 63, staaer for 3 Damsch. Nr. 44, 93, 108. — (Jordebog.) Damskift. Størrelse har staaet i Misforhold til Engen.
- 4) Efterfølger de smaa Øster Maa Skifter og begynder som de Store Slipper Og Strecher sig Thil Ulsøborig Høye.
- 5) Aarstal er ikke anført, men den maa være omtrent fra Midten af Aarh. eller lidt efter.

me smaa Engskifter udj⁶) No. bestaaendes, til den Ende samme af Magistraten aarlig paa Raadstuen, Byen til Gafit kunde worde bortlejede, som ogsaa efterkommes.“

Disse Enge, de store som de smaa, vare altsaa Huseenge, ligesom de paa Holmen, deres Ejere samme Forpligtelser underkastede, nemlig at vare Borgere i Byen eller dog at sørge for at Husene holdtes vedlige i Bygning, og at der af dem svaredes Skat og deltoges i Byens Arbejde. Ogsaa her stode vi paa den før omtalte Mouritz Pødebusk¹) og hans Døtre; ogsaa disse Enge bleve af og til tagne til Byen²), solgt igjen af Raadet, eller lagt til andre Huse³), dog alt dette næppe saa hyppigt som ved Holm-Engene. Øster-Maaskifterne vare indhegnede, saavel de store som de smaa, og i Raadstubbogen findes hyppig Befaling indskærpet, at vedligeholde Hegnet⁴) (Luckelse), at lade kaste Grave og Di-

-
- 1) Stedet, hvor Tallet skulde staae, er blank.
 - 2) Nr. 61 (af de smaa Skifter) Hans Nielsen Bagmand i Graa-bredregade, Mouritz Pødebusch lod Huset afbrøde, Engen er tagen til Byen, som Lauritz Tønning købte, o. s. v. (Jordebog.)
 - 3) Nr. 33 (af de smaa) Peder Thorum ved Torffuuet. Jorden kom til Torffuuet og blef dermed forvidet, Dermed kom Engen thil Byen.
 - 4) s. Ex. Nr. 22 (af de Store). Det Huus nest Peder Høgs nest op thil Steenshuset paa Sønder-Gaaden hører M. Anders Meitby til, Engen er tagen thil Byen, men Jens Jonsen den igien kiebte af Byen. — Nr. 23 (af de Smaa) Mag Limme, Nu Ib Thorum kiebte Engen og lagde samme Eng til det Huus, Claus Wadscher iboer. — Nr. 78 (af de Smaa) Morten Nadtler (Naalemager?) i Wadstuegade paa Nerside, Engen er tagen thil Byen, Niels Kniffsmid haffuer kiebte Engen til hans huus af Byen. (Udt af forskjellige Jordeboger fra d. 17de Aarh.)
 - 5) 1597. Samledis samme Dag bleff bevilgedt och samtocht aff forbemelte Borg. och Raad och forne 24 mendt, Udt saamange som haffue Engskifte paa Øster-Mae skal lade theris Luckelse bliffue ferdig giordt Inden paa Onsdag Ufften nu forstkommens

ger, i dette sidste Arbejde deltoge ogsaa Tved-Mænd, som paatog sig 1611, naar Borgerne havde ladet kaste for Byens Enge, at lade kaste fra Tved-Na til Ulvsborg Høj, at Vandet kunde have frit Løb ned ad Ulvsborg¹). For Overtrædelse af slige Bestemmelser og for Forsømmelighed bestemtes sundom som Straf (Brede) en Tønde godt Ol, som skulde erlægges strax og uddrives paa Raadhuset af Borg., Raad og de 24 Mænd²).

dis, Saa paa Torsdag alle at møde, och gaa att besee huiß Lyckelse som ere tha icke ferdiggjort, Skall haffue forbrött En half Daler, Och strax att vdpantis, Och huo som icke moder tha tillstede, Och icke gjør hans Budslydning eller er vdi loglig forfaldt, Skall vdi lige maade haffue forbrött en halff Daler. (Raadstubogen.)

- 1) 1611 Thend 11 Juni Er wedthagen aff menige borgere Som nu thillstede er, som haffuer Engeschifte Att the wille giffue Aff huer stoer Eng och liden Eng i ($\frac{1}{2}$) Daler thil hielp Att opkaste Digerne och graffue, Och huilcke Som icke guodwilligen wdgiffue Same i Dr. Naar paa Gffis da skall de panttis derfor, och ere thisse Esterchreffue (følger 22 Navne) Disligeste war (to Navne) her thillstede paa mienige Tueds mends wegne, och samtoecte paa theris Egne och forne tueds mends wegne, naar Borgerne haffue ladett kaste for Byens Enge, Saa wille the lade kaste fra thuedt Na och thil Wlsborg Hoff, Saa att wandit schall haffue sin frui løb fra thuedt Na och nedt Udt Wlsborg.
- 2) Anno 1596 den 19 Apritis paa Riber Raadhus Desligeste bleff oc wedttaget her i Dag, Att huo som haffuer Enge paa Osters Mae, boede stoere oc smaa, The skulle lade theris Lyckelse bliffue ferdigt giortt om forne theris Enge, boede om the store oc the smaa, oc huem som findis forsømmelig, Och icke lader theris Lyckelse ferdigt giortt, Inden paa Søndag nu forstkommendis, Tha skall panttis fraa enhuer Som thermet befindis en godt tønde tho Fillingis oll, och thend strax att vdpanttis, Och ther saa her paa Riber Raadhus wdaff Borgemestere oc Raadt och 24 Mendt att wddrives, thet skall were for huer stoer oc huer smaa Eng. (Raadstubogen.) Man ser heraf, som ogsaa af det tidlige Anførte, at de store og smaa Enge havde samme Forplig-

De store Skifter No. 33, 34 og 35 kom i Løbet af det 17de Aarh. til Toldboden, siden til andre Ejere, men senere tilbage til Toldboden¹⁾, der saavidt jeg ved, ejer dem endnu. En Eng til et øde Hus har Borg. og Raad en Tid lang overladt til en af Kapellanerne, men siden overdraget den til en Borger, som har tilkøbt sig dette Sted, med Forpligtelse at lade det bebygge²⁾.

I Byens ældste Jordebog, paa Pergament, skrevet i det 15de og 16de Aarh. nævnes Øster-Maade, som indgroffet, men ikke som udskiftet³⁾.

teller, undtagen Damskifters Vedligeholdelse. Og jeg finder endog et enkelt Tilfælde, at ogsaa denne er paalagt en af de smaa Skifter. Nr. 61, Hans Nielsen Bagmand i Graabroedregaade, nu Byen, Damskift 5 Al. 2 quarter. — Om denne Udrikket paa Raadhuset, se ivoerigt Prog. 1844, Pag. 25. Min ellers saa velvillige Recensent i „Historisk Tidsskrift“, Prof. M o l b e c h, finder dog, at jeg her mindre ærbødigt eller mindre passende omtaler den velvise Magistrat.

- 1) Den 33, 34, 35. Paa Storgaden Imod Schibbroen, Johan Radslef iboede og tilhørte, Nu hans Kongl. May. Told-Boe — nu Amtsskriffuer Jens Christensen iboede, med en nyere Haand er skrevet derved „Endnu Toldboden“. (Jordebog.) Det første Navn i disse Jordebøger betyder Engens Ejer 1626 ved Udskiftningen, det andet Ejeren 1658, og det 3die Ejeren 1675.
- 2) Anno 1613 den 5 Martii for B. oc R. bleff Hans Heggelundt beuilliget och sambtycht then Eng, som ligger thit thet stycke Dede Jord wdj Grønneegaade, oc ligger thil then same stedt Jorgen Vederfen thilforne thilhorde och hans hus haffuer paastanden oc siden Fruwe Maren Munksdaatter til horde och Hr. Jacob Capellanen thil Vor Fruwe Kiercke en Tiidt lang brugt same Eng och nu Hans Heggelund maa bruge och beholde til forne Byggestedt, Och hand met thet Allerførste skall paafore gaadt Bygning paa samme Dde Jord och holde Damskifterne serdig som thet sig ber. — Hans H. var Raadmand.
- 3) Item then Indgroffet Maade Jordt fraa Langweydels strøm oc saa Sonden omkring Twedt Indtill Twethe enge wedtthage (be-

I samme gamle Bog nævnes ogsaa Surkjær Eng, som liggende til Borgemeisterne fra Arilds Tid¹). Foran (Side 46 Anm. 3) er anført, at den ogsaa i Bispens og Lænsmandens Dom af 1530 tilkomtes disse imod Oluf Muncs Indsigelser. Ligeledes hævder denne Jordebog ogsaa Borgem. de andre i samme Dom omtalte omtvistede Ejendomme²). Surkjær blev senere tillagt Præsidenten, men er nu solgt fra Borgem. Embedet.

Gallie=Mark eller **Ny=Mark**, som den altid kaldes i Jordebøgerne og Regnskaberne fra det 16de og 17de Aars hundrede, er blevet senere udskiftet end de to andre omtalte Ejendomme, nemlig først i 1646. For den Tid udlejedes den af Magistraten, som oftest til et lille Kompagni³), der gjerne bestod af Byens anseeligste Borgere⁴). Lejen af den

gynde), met two smaa holme oc saa Sønder (?) om wlfborigh oc langs wy fraa Tonge oc Ind till Graff Sogn.

- 1) Item haffuer Byen en eng kallendes Swrkier oc thet till en indgraffuen mark Som ligger fraa then dyghe wedt Haasredaal oc Ind till myt wdj Thongewaadt Som Borgemeister haffue altiit haffdt oc brwcht aff Arildz thiidt then ene effther then anden.
- 2) Item en Agger kallendes Stenagger oc legger wdj kloster march som Borgem. haffue oc haffd aff Arildz thiidt; med en anden Haand, men ogsaa gammel Haandskrift, er tilføjet: oc same skelstien staa paa den syndre side y aggren oc er inghen steen paa then nordre side. — Videre: Item two agger liggendes paa Twendhe march then ene nest østen wy till Twendhe Strwbbe, then anden ymodt twende aae, Som Borgemeister haffue oc haffd oc brwge aff Arildz thiidt.
- 3) f. Ex.: Opboren aff Mogens Graffue Raadmand oc hans Medbrødre aff Ny Marche for denne Aars Afgrode Anno 1621 — 102 Dr.
- 4) Opboren aff Mogens Graffue Raadmand, Laß Bonum Raadmand, peder Terpager oc Liene Salig Lydich Anderssens Till Peye aff stuor Ny Marche for denne Aars Afgrode 1623 102 Dal. (Regnskaberne af Knud Lamb.)

var 1576 omtrent 50 Dal¹⁾, 1589—93 kun 40 Dal. I Aarene 1621—23 var den 102 og 1641—43 endog 190 Dal.²⁾ I 1646 blev Marken udskiftet og Agrene fordeelte mellem Husene i Byen³⁾, i Alt var der 314 Lodder⁴⁾.

Byens Kasses Jorder. Om de Jorder, der bortlejes til Indtægt for Kammekassen, som det nu hedder, vil jeg endnu tilføie nogle Bemærkninger om Byens Adkomst dertil, og naar de først nævnes i Regnskaberne.

Segeberg, eller som det oftest skrives „Seybierig“ Toft er skænket Byen af Kong Frederik den 2den mod en aarlig Afgift af 12½ Mk. dansk „at yde udi Kong. May. Rentekammer⁵⁾. Lejen var 1589 8 Dal., ligel. 8 Daler i 1621 og følgende Aar, 1642 endelig samme Pris. Den ansattes til 10 Tdr. Udsæd⁶⁾.

Som Adkomst til Jerntjør Mark findes først et Pergaments „Laugheft“ af Kalslund Herredsting paa „Jantjer

- 1) Opbøren af Ny mark dette Aar 1576 rlr (49) Dal. oc løber vii Dal. mere aff Same Mark, Som Christen Laues. skulde haaffue vdtgiffuet, dem beholffte hand y synn betaling paa regensskab aff huis Byen ham skyldig er aff hans Kemmenery.
- 2) Annammidt af Laurids Baggelsen aff den Nye March — 190 Sid. 1643. (Anders Evanes Regnskab.)
- 3) Register og Fortegnelse paa den indtagne Ny-Mark som er skift oc delt mellem Borgene Efter Dieris Nummer og Lodskedler i Riibe d. 9de Avg. 1646. (Fordeb.) I 1652 har Regnskabet endnu anført Lejen af Ny-Mark tit Indtægt, Maaske den har været bortlejet paa flere Aar. Nogen Forvirring voldes ogsaa derved, at en anden Mark, store Jerntjør Mark, ogsaa undertiden kaldes Ny-mark; den kunde muligens stedse være ment i Regnskaberne.
- 4) Den var delt i 3 saakaldte Raader: „Wester Raad bestaaer efter Normura 150, Efter Raad 38, Mitt Raad 126, Summa thilsammen 314 indtagne Nymarch Lodder.“
- 5) Efter Udtoget i den oftnævnte Kopibog; det originale Gavebrev er endnu i Raadstu-Arkivet.
- 6) Efter Grøntunds Antegning i Skolens Gr. af Ripæ Cimbr.

Mark og Lusby Mark" hjemlet (induord) som ret Grund og Ejendom til Kapitlet i Ribe, dat. 1480. Dernæst et Skøde af Dat. 1537 fra Kapitlet i Ribe paa denne og Lusby Mark, og lovet at fri og frelse Riber By samme¹⁾. Dg= saa i den gamle Jordebog nævnes Lusby Mark, som Kapitlet solgte Byen med alle Byggesteder derpaa.²⁾

Af Vester Jernfjær Mark svaredes aarlig i 1621 og 22 24 D.; men i 1623—24 66 Dal. og af „lild Jernfjær" samme Tidrum 20 D. „for denne Aars Afgrode"³⁾. I 1641 og følgende Aar gif der af Vester Jernfjær 90 og af

- 1) Samme Skøde er steet oc gangen her vdi Ribe hos Kong. May. Koning Christ. 3die oc Dannemarckes Riges Raad Mester Gunde Lange, Formand vdi samme Skøde oc Menige Kapittel vdi Ribe, oc loffuet att fri og frelse Riber By samme Lusby Mark eller vdligge dennem Vedertag met videre Befteen, huilcken Skøde Konting Christ. heybemelte haffuer stadfest oc er paa Pergament, dateret Ribe 1357. (Efter Kopib.) Originalen endnu i Arkivet.
- 2) Item Lusby march oc Lusby fang met alle the byggesteder, therwdi syndis, Som Byen kioffte aff Capittet med Aarneshow, till myt Stromæ oc Sonden fram for Arushywoff oc haa oster neder met then gamll Dyge. Videre hen siger samme Jordebog, hvor der tales om indhegnede Marker og Enge, Norden for Byen. Item thuenne Mark met eenghy wdj Jernfjær Mark oc er indeluckt met dyge och gruft.
- 3) 1622. Den 18 Sept.: Opboren af Meregriette Salige Bagge Pedersens aff Vester-Jaen Kiær March for denne Aars Afgrode xxiii Dal.; men derimod: 1623 af Meregrette o. s. v. 66 Dal. Dg fremdeles: 1624 opboren af Villum Hansen af Vester Jan Kiær 66 D. Altsaa den Samme, som ligel. lejede Gravfogus Mark for 3 dobbelt Betaling. — Ovennævnte Marg. Bagge Peders. var Moder til de Baggesener, som senere spitte saa stor Rolle her i Byen. (Se de foregaaende Prog., især for 1836 og for 1842). 1622 opbaaren aff Borgem. Kield Jørgensen af lild Janufjær Mark xx D. og 1622 af Anne sal. Jørgensen — Om Lusby Mark og hvorledes den kom til Kapitlet, se Tery. Pag. 709 følg.

Øster J. 70 D.¹⁾). I 1652 o.s.v. betalttes af Vester J., her kaldet Ingeborgs Mark, 91 Daler, og af Øster Jernkjer (her blot kaldet Jernkjer M.) 74 Dal.²⁾

Gravsogn Mark. I Slutningen af 15de eller Begyndelsen af 16de Aarh. havde der, uden for Byens Norreport, dannet sig en lille By dels paa Byens Grund, dels paa St. Nicolai Klosters³⁾, dels paa Sortebrodræs, (St. Jørgens Mark), som siden blev givet Hospitalet. Denne By af den derved liggende Kirke, Gravs Kirke⁴⁾, kaldet Gravs Sogn, var et Tilholdssted for Bagabonder, tyvagtige og løbsagtige Folk, som høist ubetydeligt skattede til Byen, men dog benyttede dens Græsgang og Dverdrev (Fuorte og Færlig). Derfor og for at Byen ikke „ved dem skulde komme i Skade og Fordærv ved „Brand og Forræderi“ segte Borg. og Raad Kongen om Tilladelse til at afbryde disse Huse og anwise de af Beboerne, som ønskede det, Byggeplads inde i Byen. Dette bevilgedes ved Kgl Brev af 1547, og Byen blev slojffet, og Indbyggerne flyttede ind i Byen i den Gade, som efter dem kaldtes Gravsogns Gade, siden Græsegade eller ved Gravene⁵⁾.

1) 1641 opb. aff Johan Radtkef (senere Raadmand) aff Vester Jern Kier Mark 75 Dal., af mig Sielff for Øster Jern Kier 70 Dal. 1646 aff Johan Radtkef for Vester J. K. Mark 90 Dal. (Af Anders Svanes Regnskaber.)

2) 1652, Johan Radtkef af Ingeborges Mark 91 Dal. Borg. Anders Svane aff Jernkier March 74 Dal. (Af Lauris Baggesens Regnskaber). Vi se heraf, som af det ovenfor Anførte, at disse Ejendomme stedsle lejedes af Byens anseeligste Mænd.

3) Ther eblandt haffde de jomfruer two smaa bygge som stodt paa theres agger ender oc haffde inthet at bruge ther till, vthen huad forskanderen i samme closter vilde faae thennem tiil en ff. Korn ij eller try aff samme closter agger.

4) Fordi den var bygget i Form af Christi Grav. (Terp. p. 18.)

5) Terpager meddeler nogle Notitser om Gravsogn, efter de saa-

Jorden, hvor Byen havde ligget, stænkedes til Ribe By mod en Afgift af 8 Mk. 10 s. Dansk aarlig til Hospitalet¹⁾, og udlejedes til Indtægt for Byens Kasse under Navnene „Grauffogn, Gravsaaen, Gravesom, Gravslundt, o.s.v. Dens ne var i Begyndelsen af det 16de Aarh. længere Tid for godt Kjøb bortlejet til Raadmand Hans Hegelund, efter hvem den siden den Tid oftere kaldes Hans Hegelunds Mark, hvilket Navn den endnu har. I 1576 betalttes deraf 12 Dal; i 1621 og 1622²⁾ betalte fornævnte Raadmand 15 Dal. aarlig, men i 1623 og 24 en anden Lejer 55 Dal. i 1641—42 og følgende Aar gaves af Hans Hegelunds Mark 25 Daler³⁾. I 1652—53 o.s.v. er atter Lejen 55 Dal.⁴⁾.

kaldte Bursprog og efter den gamle Jordebog. Men disse har Prof. Thornup berigtiget og udførligt meddeelt i Prog. 1839, hvori han har fuldstændigt og udtømmende behandlet denne Sag, og meddeelt de herhen hørende Aktstykker, ogsaa det, som indeholder Byens Aldkomst til Gravfogns Mark. (Prog. 1839 Pag. 45—51 og Bilag 11—15.)

- 1) Raadets Kundgjørelse herom, se Prog. 1839, Bilag 14.
- 2) 1621, d. 21 November Opbøren aff Hans Hegelund Raadmand Aff Graff Sogen march for denne Mars Afgrede xv Dal. 1623 den 1 Decbr. Opborn af Vellum Hansen aff Graff Sogens Marche for denn Mars Afgrede 55 D. Knud Lamb. Regnsk. Ivfr. Aktfristerne af Raadslubogen i Prog. 1839, Bil. 15.
- 3) 1641, Opborn af Borgem. Veder Søffrensen for Afgift aff Hans Hegelunds Marcé 25 D. I 1646 findes anført i Anders Svanes Regnikab: Borg. Veder Scriffuer bleff benitiget h. Hegelunds marcé och Seighierig thofft, Afgreden der af i sex Aar, Aarlig 30 Eld., bleff icke betalt, schall føres til Restandts. Herved ophlyses den, i Prog. 1839 Bilag 15 omtalte, Uregelmaessighed, at samme Ejendom bortfæstes paa 6 Aar, to Aar efter hinanden. Anders Svane fæstede den næmlig i 1647 paa 6 Aar for 55 D. som har været den sædvanlige Pris, naar ikke særdeles Begunstigeller have fundet Sted.
- 4) 1652, Anders Svane af Graffslund March 55 Dal. Og 1653

Af andre Aagre finder jeg kun i Regnsk. 1621—24 omtalt Morten Kochs Loft, hvoraf Lejen var 2 Dal.¹⁾ I de Senere fra 1642 og følgende nævnes „den Mark ved Teglgården“, hvoraf Lejen var 10 Dal.²⁾

Af Enge til Byens Klasse mærke vi først Kobro, Norre- eller Store-, Sønder- eller Lille-Kobro. Om det sidste hedder det i den gamle Pergaments Jordebog. „Anno 1570 blev af B. R. desligeste af 24 mend och menige Riber Borgere theris Samtycke Thenn Mark synden Ribe Indhegnett och Indtagett Wedt naffin Synder Koubro Eng³⁾.“ Den synes altsaa for den Tid at have ligget til Overdrev. I 1589—92 findes Lejen af Store Kobro anført resp. til 174, 140, 130 og 147½ Daler; Bestandigt udlejet til Flezre, almindeligst 5⁴⁾; Lille Kobro 91 og 78 Dal.⁵⁾ I 1621—24 kostede disse Enge i Leje, den Store ref. 293, 258, 271 og 261 Dal., den Lille 231, 165, 211 og 205 Dal. Da er det kun en enkelt Mand, som har lejet dem, eller

den samme for 60 Dal. I dette Aar blev den nemlig ham tilstaaet paa andre 5 Aar, men for denne forhøjede Betaling.

- 1) 1623, opb. af Borgem. Morten Lieme oc Anne Salige Kield Jørgensens af Morten Kochs Marche for denne Aars Afgrode 2 Dal. 1624 af begge Borgemeistere for M. K. Marche 2 D. Den var altsaa bevilliget Borgemeistrene mod denne lille Afgift.
- 2) 1642, Opb. af Else Sallig Morten Limes for den Mark ved Teglgårdt, 10 D. Om Teglgården et Par Ord længere hen.
- 3) Borgem. vare Oluf Pedersen og Jens Hegelund. Se Terp. Pag. 708. I Jordebogen staaer efter det Ovenstaaende: „Same tiidt af Borgemester Raad och forne xxiiii mendts samtycke bleff then Mark Norden Ripæ och Westen Gallienbjerge Indhegnett, omgraffuit och inddiget till Ripæ Byes Bedste och Gaffu, wed Naffu Nor Eng.“
- 4) Jt. 14 Apr. 1592 opborn aff Ebbe Mogenssen fempte Part af store Kobro-Eng, 28 Dal.
- 5) Jt. 1592 opboren aff Tamis Jørgensen aff lild Kobro Eng paa Regenschab 76 Dal. 15 holdt han tilbæg, Byen war ham schuldig.

vel staaet for det Hele¹⁾. I 1641 og 42 var Lejen af store R. 330 og af lille R. 300. I denne Tid overlodes Grænsningen undertiden til Rytterne, som laa her i Byen²⁾. I 1651 304 Dal. for store, og 270 for lille³⁾.

Snebeltang udlejedes paa Byens Begne alt i 1565, da 28 Dal. er anført som Leje af den i Regnskabet, af en Mand, og 17 Dal. af en Anden⁴⁾. I 1590—93 36 til 33½.⁵⁾ I de anførte 3 Perioder i det 17de Aarh. resp. 51 til 66; 80 og 60 D.⁶⁾

Af Byens Kasses øvrige Enge nævner Pergam. Jordebogen⁷⁾ navnlig: Goved-Eng, Soeng og Seegholm. „Item ther Norden Rest Same store Bispengh och saa Norvd til Aaen haffuer Byen en engh kalles Seegholm. Item

-
- 1) f. Ex. 1622 opborn aff Johann Pouck for suor Duobro Enge 271; it. Opb. aff Mortten Ibsen aff Lidd Duobro Ennge 211 D.
 - 2) 1641, Opb. Aff Stor Duobro som Hanns Jarup fest bleff siden offuerlatt Ritmester Debren, 330 Dal., for lille Duobro B. Marten Lassen fest aff Byen 300 Dal., 1642. Af Hans Wandel for stor Duobro 330 Dal. Opb. aff lille Duobro, Som Querst Lutenant bleff bevilget till Dieris Heste, 300 Dal.
 - 3) 1652, Johan Radtlef af Store Kubrow, 304. Lauris Baggesen af liden Kubrow 270 D. Vi se, at det ogsaa var de ansetigste Borgere, som lejede Engene.
 - 4) 1565. It. opboren aff Jørgen Hansenn aff Snebeltong y danske Penge xxij D., the andre vij effther Pasche An. 66.
 - 5) 1590, opb. aff Snebeltong en 4de Part 9 D. 8 sk. 1593, Aff Lauris Thøgersen och Jens Jensen schreder af Snebeltong xxxij.
 - 6) 1622 opborn aff Las Bonnm aff Snebeltong 51 Dal.; 1643, af Jes Hanssen aff Snebeltong 60 Dal. o. s. v. 1642, Opborn aff Chresten Bryndum for Afgrøden aff Snebeltong 80 Dal. 1652, Lambert Baggesen af Snebeltong, 60 Dal. — Engen, som ligger ved Aaen og grændser til Holmen, har uden Tvivl sit Navn af Snæbler, Snævler, eu for Riber Aa, om end ikke uden luffende, søregen Fisk, af megen Lighed med Helt.
 - 7) I Bedtegninger, der er skrevet med en nyere Haand end det Dy-

en engh som ligger Norden og vesten S. Peders Kirke og kalles Huovenigh, item ther nest østhemn høes en engh kallis Sovenigh¹).

Disse Enge nævnes alle 3 i Regnskaberne. Hovedeng kaldes i de ældste ofte Tuodis Eng, bortlejedes i 1565 for 15 Daler, i 1589 for 27½ og i 1591 for 25²). I det 17de Aarh. afverlede Lejen mellem 51 og 80 Daler³). So: Eng finder jeg først i Regnskaberne for det 17de Aarh. Lejen var mellem 18 og 27 Dal.⁴). Seegholm (Siegholm, Seiholm) findes i 1589 udlejet for Byens Regning⁵), og siden stedse. Lejen i det 17de Aarh. er imellem 51 og 64 Dal.⁶).

Videre omtaler Jordebogen Stormflokke-Eng saales

rige uden Aarstal, men som dog kjendeligen ikke kan være yngre end fra Slutningen af det 16de Aarh.

- 1) Disse Bemærkninger staa naturligtvis paa to forskjellige Steder. Den første (om Seegholm), hvor Talsen er om Byens Enge Sønden for Byen, den Anden (om Ho- og So:Eng) ved Dypregningerne af Engene, Norden for denne.
- 2) 1565 opborn af Tuodis eng aff Søren Jacobsen rvi Dal. 1590 Opborn rrv Dal. af Tuodis Eng. Sagnet, at den blev kaldet Hoved-Eng efter de der henrettede Sørøvere, er oftere omtalt i disse Progr. og udførligen gjendrevet af Prof. Thorup i Progr. for 1839 Pag. 10.
- 3) f. Cr. 1622 opborn aff Ebbe Lasenn aff huo enng 75 Dal., 1641 af Peder Baggesen af huo Eng han feste 73 Dal., 1652 Johan Raadlef aff huo Eng 68 D.
- 4) f. Cr. 1622 opborn af Bellum Handsen af So:Eng 18 Dal. 1642 aff Johan Raadlef for Soe:Eng 24 Dal. osv.
- 5) 1590 gaff Nils vollesen mig for halff Seg Holum 12 D. Och forthett hand andenn halluff partt Som byen wor hannem schuldig.
- 6) f. Cr. 1622 opborn aff Knud Lambertsen (Regnskabsføreren selv) aff Seeg Holum 61 enhalv D. 1642, af mig sielff for Seegholtem jeg feste 58 D. (Anders Svanes Regnskab) osv.

des 1) „Item Stormkloekeng som lille Ib brugte oc ligger Østen fra Byens forthe och lober vdt till S. Pedersholm oc ligger norden riben aa imellem aaen og Fardrup enge oc er Indgraffuit fra fardrup enge.“ Stormkloek-Eng nævnes som udlejet for Kassens Regning alt 1589 for 6 D. I det 17de Aarh. verler Prisen mellem 17 og 27 Dal.²⁾

„Item“ siger den gamle Jordebog videre, „en eng vdt met then Sonder Demmyngge wedt hellig Kors Capelle oc skynder oster vpp met aaen Saa langt som then gammel dyge tilrecker oc Borgemester hassue altiid hassvott och brvgt aff arviildtz thidt then ene effter then anden.“ Denne Eng har altsaa fra gammel Tid lagt til Borgemestrene. Dog forekommer den imellem i Regnskaberne. I 1593 har en Del af den været udlagt til Bleggaard³⁾. I Aarene 1621 og følgende svarede en Afgift deraf til Byens Kasse af 8 Dal.⁴⁾ I de senere Regnskaber nævnes den ikke.

I alle Regnskaber nævnes fremdeles, foruden de for omtalte Enge paa Holmen, Tyr-Eng paa Østermaa⁵⁾. Svittenberg har jeg først fundet i 1641⁶⁾, og siden stedse.

-
- 1) Med en ældre Haandskrift, som i det seneste er fra første Halvdel af 16de Aarh.
 - 2) Efter de ostantferte Regnskaber, den forekommer i Alle fra 1589.
 - 3) 1593, Opboren aff hans Christenssen Bierrum aff hellig Kaarff Kapell sted til en bleg gord 2 Dal.
 - 4) 1631, af Borgemester Morten Nieme af Kors Kapell eng 8 D. og saaledes de følgende Aar. Den ældste Borgemester har altsaa brugt Engen mod denne bestemte Afgift til Byen.
 - 5) 1589, Item Kield Jørgensen aff Tjur-Eng paa Øster-Mai iv D. Senere var Lejen 14, 18 til 22 Daler.
 - 6) 1612, Aff mig sjelf for Wittenbjerg 28 Dal. 1652, aff Huitenberg af Carsten Oluffen 31 D.

I Regnsk. for 1652 og følgende nævnes videre en Eng „Suinholm“¹⁾.

Endelig anføres blandt Engene ogsaa Byens Kjør. Jeg har et andet Sted vist, at dette var, i det mindste for en stor Del, i denne Periode bevoret med Skov, vel især Kratskov²⁾, og at der aarlig skete Udvisning til at hugge Riis, Gjerdsel³⁾ og under Tiden større Træer⁴⁾. Af Udvisning til Klyne (Torv) Gravning findes intet Spor. Dertil skete Begyndelsen først langt ind i det 18 Aarh.⁵⁾ Kjæret var delt i Nør-Kjør (Kejen 1589 6½ Dal., i det 17. Aarh. 10 D.), og Sønder Kjør⁶⁾ (1590 30D., i det 17de Aarh. 100—150 D.) Allene i Regnskabet for 1565 nævnes Middelfjør, som bortlejedes til 71 D.⁷⁾ I 1590—93 anføres „Tueddelfjør“ til en Leje af 30—40 D.⁸⁾.

Nogle andre smaa Indtægter tilfaldt Byens

- 1) 1652, Jens Jennsen aff Suinholm 6 enhalt D.
- 2) Progr. 1838, Side 18 Note 1 og Side 71, og især Bil. 2.
- 3) 1592, opborn aff Byens Kiærhug eyther Regnskabs Lydelse 23 Mk. d.; 1593 opborn paa Raadhuseff aff Byens Kiær hug, som Borgerne hafde ført Riis aff Kjør for.
- 4) Se det ovenanførte Bilag 2 i Progr. for 1838.
- 5) Efter en Optegning af Grønlund blev 1757 et Stykke af Midt-fjør og 1768 af Nør og Sønderkjør indtaget til Klynegroft.
- 6) Se Regnsk. 1652 af Lambert Baggesen for Synderkier 150 D. Dette var den højest Pris.
- 7) 1565, Af Dloff Versen Borgemeester oc hans Medbrødre opborn aff medelkiær Irri D.
- 8) 1589 Af Laurits togersen och hans medbrødre aff tueddelfkiær xxxj Dal. Et Byggested med Mark, Tuedelhorde kaldet, blev i 1513 mageskiftet til Ribe af Kong Kristian den 3die „paa Tyrstelige Naades og hans Kiærligheds wmyndige Brødres Hertug Hans oc Hertug Adolff aff Sleswig og Holstens vegue for en Gaard i Kiærbolling, Byen gaff hans May. paa sin tvende Herre-Brøders Vegue.“ (Efter Kopibog 1601. Dok. er paa Tydsk).

Kasse af Bleg-Plads¹⁾, af en Plads, Øster-Vedsted Mænd benyttede²⁾; ogsaa af Jordstykker inde i Byen³⁾. Endelig bortfæstedes til Fordel for Byen dens Teglgård med tilliggende Marker og Enge. Denne var i Aaret 1510 blevet solgt Byen og tilskjødet den af Graabrødre Kloster, tilligemed en ved den liggende Eng⁴⁾. Deraf betaltes i 1589 140 Daler⁵⁾, 1642 betaltes i Leje af Marken 80 Dal.⁶⁾.

- 1) f. Ex. 1589. Opborn aff Jey, som tjente hening Stadsbudt, for S. Peders Kircke gaardt hand hagde, adt blege lerit paa y forgaugen Aar 88 i Dal. ligl. 1589 af J. M. for den Quinde, som hadde Blerbjerg vedt Øster Dam vedt synder Port adt blege lerit oc han toffde for hinde iii Dal.
- 2) 1589 Opb. aff Øster-Vedstedt mend aff thend pladz the hadde aff Byen adt legge mog paa vden synder port ii Dal. Endnu i 1652: Af de Øster Vedsted Mænd af den Jord, de ligger deres Jordt paa 2 D.
- 3) 1589, opborn samme tiidt aff Niels Grisbeck for thet støcke Jordt bag hans Hus vedt hans Bruhus handt feste vdaff Byen x D. (N. Gr. boede ved Ny Jord, den ubrolagte Del af Skibbrøen, se om ham Progr. 1842). Ligl. 1589: Opborn aff Laurz wilsleff for then Jordt hans Jessen feste aff Byen, som ligger bagvedt Morten Hansen hatfillers Gortd vdt til Ny Jorde vi Dal. Endnu et 3die Tilfælde om et bortfæstet Stykke ved Ny Jord forekommer samme Aar.
- 4) Skøde paa Byens Teglgård, som nogen af Cannickerne medt nogen aff Borgerne aff Paaelig mact oc Befaling haaffur saald fra forne Graabrødre Kloster oc til Riber-By. Ogsaa en Eng liggendis Vesten ved forne Teglgård, som er graffuen til samme Tegelgaards Brugelse, med nogen videre Omstendighed, dat. Ribe 1510. (Efter Kopibogen.) Skjødet er endnu i Raadstuarlivet. J 1507 havde samme Orden ved Mageskiste tilskjødet Byen 8 Stykker Jord, liggende Østen og Sønden ved samme Kloster.
- 5) 1589, Opborn af Peder Teigelmeister aff bode Teigel Offuen, hand hadde fest for cxi Daler, och ther vdaft annaummedt aff hantnem paa Byens Vegne i C xvii Dal. Efftherdj Byen hagde theremodt faaet Mursten och Tagsten af ham for 23 Dal.
- 6) 1652 Af Chresten Teilmester for Teilgaards Mark 80 Daller.

Hyvad Mere jeg kunde have at meddele om Byens øvrige Ejendomme, navnlig om dem, som vare tillagte Embedsmænd, eller horte til Gejstligheden; om^hdens Dverdbrev (Forte og Fægang) og dennes senere Udstiftning, noder Mangel paa Tid og Rum mig til at opsætte til en anden Gang¹).

-
- 1) Jeg maa dog endnu tilføje et Par Ord om den ofte nævnte Mouritz Vodebusk. Han synes ikke at have brudt sig Noget om den Kgl. Rettertings Dom af 1586, thi Raadet maatte erhverve en ny, af 1590, af Chr. den 4de eller af Rigsraadet i hans Mindreaarighed. Ved den stadsfæstedes den tidligere, og Mouritz maatte udlægge nogle Ejendomme istedetfor de ulovligen inddragne; ogsaa ser jeg af et Regnskab for 1593, at han endelig da erlagde sin Jordskold, som han hidtil havde vægret sig ved. Det hedder deri „1593 den 18 Dag May paa Raadhuset af Borgemeester oc Raad trriiii Dal. rriiii fd. ij Alt, Som welbyrdig Moritz Vodebusch gaff Byenn och gyldeenn och ther met klarte tiil Andrec Dag No. 92.
-

Fortsatte Bemærkninger

om

den provisoriske Underviisningsplan af
25de Juli 1845.

af

C. S. A. Bendtsen,
Rektor ved Ribe Kathedralskole.

Fortified Remembrance

1871

San Francisco, California

1871

1871

Printed by J. W. ...

Som Man kunde vente, indeholdt adskillige af de i 1846 fra de lærde Skoler udstedte Programmer Bemærkninger og Refleksioner angaaende den Plan, som provisorisk er lagt til Grund for den udvidede Underviisning i 3 af Landets lærde Skoler. Siden den Tid er der kommet til nogle Bladartikler og egne Smaaafskrifter i samme eller lignende Anledning, og rimeligviis vil ogsaa dette Aars Programtid bringe os flere Skolemænds Tanker om den saa vigtige Reformsag, hvis definitive Afgjorelse Man ikke behøver at ile med, inden tilstrækkelig Erfaring er indvunden i de til Provester udsete Skoler. Men hvad man bør ile med det er at indrette hensigtsmæssige Lærerexamina, hvis tilfredsstillende Bestaaen giver Rettigheder, aabner sikker Udsigt til passende og, efter visse Aars dygtig Tjeneste, stigende Gage- ring. Man erindre sig, hvad den erfarne Prof. Suhr siger herom i sit Skrift „om Reformen i de lærde Skoler“ S. 6—8. Det er i det Hele stor Skade for det lærde Underviisningsvæsen, at der hos os ikke eksisterer nogen egentlig fast Lærerstand. Undtager Man nemlig Rektorerne, Overlærerne og de saa Adjunfter, som efter de endnu bestaaende Forhold have Ret til de høiere Poster ved Skolerne, tillige-

med nogle faa andre, som have gjort Underviisningsvæsenet til deres Livsopgave og derfor sikkert ikke ere de ringeste iblandt Lærerne, faa ere alle de øvrige ved Skolerne ansatte Lærere, og det er det store Fleertal, theologiske Kandidater, som, undertiden efter nogle faa Aars Forlob, atter forlade Skolevæsenets Tjeneste. Heraf maa nu Ingen slutte, at jeg har Noget imod theologiske Kandidater enten som saadanne eller som Lærere, naar de ere Læreembedet vorne, men jeg har blot villet gjøre opmærksom paa, at det er lige imod Skolevæsenets Interesse, at de fleste af dets Poster besattes med Mand, for hvis Kvalifikation til at være Lærere Man ofte slet ingen Visshed kan have. Hvem kan desuden fortænke en theologisk Kandidat i at han gjerne midlertidigt vil have et ret godt Levebrød ved en lærd Skole, for efter nogle Aar at gaae ud til et endnu bedre Præstekald; han kan jo ikke gjøre ved, at Man ikke fordrer noget Beviis for Dygtighed til at beklæde Læreembedet, og Enhver troer gjerne bedst om sig selv. Men at en saadan Tingenes Stilling ikke er ønskelig for Skolerne, synes indlysende af sig selv, og Man bør haabe, at Overbestyrelsen snart vil vide at raade Bod derpaa. Jeg for min Deel seer en glædelig Begyndelse dertil i det Bisald, som den Kongelige Universitetsdirektion har skjenket Rektor Dr. Langes Andragende om Bemyndigelse til ved Kbhavns Universitet at holde en Række af Forelæsninger over Pædagogikens Historie. Den ansøgte Bemyndigelse er ved en kongelig Resolution bleven given, og det interessante Indledningsforedrag, hvormed Dr. Lange har aabnet sine Forelæsninger, fremligger allerede trykket til Publikums Kundskab. En væsentlig Fordring, som herefter maatte gjøres til Alle, som aspirere til Skoleembeder, er praktisk Dannelse, der alene kan erhverves i offentlige, helst store Skoler under kyndige Læreres Vejledning og Anviisning;

hertil Studium af Pædagogik og Methodik, og saa et bestemt Fag s. Ex. Mathematik, Naturvidenskaber, Historie og Geografi, nyere Sprog, gamle Sprog, og saa en passende Gage og Haab om Avancement.

Blandt Skoleprogrammerne for 1846 fortjene billigviis de størst Opmærksomhed, som indeholde Efterretninger fra selve de Skoler, hvor Reformen mere og mere bliver gjen-nemført og paa hvis Udstyrelse Intet spares, nemlig Metro-politanskolen, Odense Kathedralskole og Kolding lærde Skole. Af disse synes mig den førstnævnte særdeles rigtigt at have taget fat paa Sagen, idet den har betragtet den provisoriske Plan som en Opgave, den pligtmæssigen har at løse ved in praxi at opfylde alle dens Bestemmelser, at sige, hvis Løsningen er mulig; thi Umuligheder vil vist Ingen forlange af denne eller nogen anden Skole. Efterretningerne fra Odense og Kolding ere mere kritiserende og raisonnerende end berettende; jeg skal rigtignok ikke negte, at det maa være tungt at forsøge Realisationen af saadanne Dele af en Plan, som Man ikke kan stjenke sit Bisfald, men de ere nu engang udsætte til at gjøre Proven, og deres Styrere have jo selv været med at grundlægge Planen.

Hvad nu Metropolitan-skolen angaaer, da har dens Refektor og samtlige øvrige Lærere med det opgivne Maal for Die udarbejdet detaillerede Planer for Underviisningen i hver enkelt Disciplin paa dens forskjellige Stadier, saaledes at der udvikles baade hvad der læses i den i hver enkelt Klasse og hvorledes. I disse Specialplaner indeholdes mange gode methodiske Vink og Anviisninger, som da ogsaa Skriftet i det Hele fortjener megen Paaskjønnelse og Efterligning ved andre Skoler. Saadant et Arbejde skulde have gaaet foran Reformen; det vilde kraftigen have motiveret den og tildeels afgjort Mulighedsspørgsmaalet. Endskjønt

nu den metropolitanske Underviisningsplan bestræber sig for saameget som muligt at slutte sig til den provisoriske, saa vil dog en lidt noiere Sammenligning vise, at den i meer end nogle ganske faa Enkeltheder har maattet modificere den, og at den med Hensyn til Timeantallet i 6te Klasse endog har maattet sprænge den. Metropolitanskolen har ved sine særdeles gode Detailplaner for Sprogunderviisningen vindiceret Sprogstudiet den vigtige Plads, der tilkommer det i Skoleunderviisningen, og heri lagt for Dagen en større Konsekvens end den der findes i selve den provisoriske Plan. Til et Exempel vil jeg blot minde om, at den provisoriske Plan § 11, 5 tillader at opgive i Græsk ved Afgangseramen, rigtignok som Minimum, følgende Pensa: 3 Prosa: 1 Bog af Herodot, 2 Bøger af Xenophons Anabasis og 3 Bøger af hans sokratiske Mærkværdigheder; i Poesi: 4 Bøger af Homer og 1 Tragedie. Herimod vil Metropolitanskolen allerede i sin 6te Klasse have læst 2 eller 3 Bøger af Herodot, 2 Bøger af Xenophons s. M., 2 Dialoger af Plato, samt 6 Bøger af Homer. Hvad angaaer de 2 Bøger af Anabasis til Afgangseramen, da seer det og ved en saadan Leilighed lidt ubetydeligt ud, da denne Bog er iblandt dem, som almindeligt læses i de lavere Klasser, og som en flink Discipel, efterat have hørt et Par Bøger deraf gjennemgaae i 5te Klasse, gjerne paa egen Haand kan have læst til Ende, inden han kommer i Afgangsklassen. Til Metropolitan skolens græske Pensa i 6te Klasse kommer nu det ikke ubetydelige Tillæg, som Afgangsklassen maa give; det er saaledes blevet vel erindret, at det hidtidige første Halvaar ved Universitetet skal indlemmes i den udvidede Skole, og derfor maa ogsaa Metropolitan skolen konsekvent komme saavidt i sin 6te Klasse, som den har vedtaget, derfor har den ogsaa fundet grundet Anledning til i 7de Kl. at bibeholde en mere sammenhæn-

gende Læsning af Mythologi og Antikviteter, derfor har den tilføiet en skriftlig Oversættelse fra Græsk til Dansk. Men Dette med Mere af samme Slags, som indeholdes i de med Kynndighed udkastede Detailplaner for Underviisningen i alle de øvrige Discipliner, er ikke blot Enkeltheder, det berører den provisoriske Plans Grundvold, og jeg finder dets fuldkomne Berettigelse mere i dennes Motiver end i denne selv. Betragter Man nu videre Metropolitan skolens Planer for Underviisningen i Mathematik, Astronomi med mathematisk Geografi samt Naturlærens forskjellige Dele, saa har man virkelig Grund til at betvivle, at det i samme opstillede Detail, navnlig for 6te Klasse, vil kunne læres tilgavn i det fastsatte Tidsmaal og paa en Tid da Underviisningen i 5 andre Discipliner skal til at afsluttes i Skolen og der skal arbeides frem i 5 andre, saa at der altsaa, efter det Arrangement, vil blive at behandle paa eengang 15 a 16 forskjellige Discipliner, hvilket neppe kan være pædagogisk rigtigt. I 6te Klasse er det nu især der skal samles Erfaring, der er det der skal prøves og erfares, om den provisoriske Plan bærer eller brister med Hensyn til Fordelingen af Fagene paa Klasser og Aar, der skal det sees, om og hvorvidt de betydelige Fordringer i Naturvidenskaberne kunne opfyldes samtidigt med de ikke mindre i Sprogene og de øvrige Videnskaber. Metropolitan skolen yttre ikke nogen bestemt Formening, om den troer det muligt. Hvad Naturhistorien angaaer, da forekommer den mig at være meget berettiget til at have Plads i den lærde Skoles Underviisningscyklus og vil ogsaa der finde sin Tid til at læres i paa den Maade og i det Omfang, som Metropolitan skolen, efter den provisoriske Plans Bestemmelse, har udviklet.

Metropolitan skolens Underviisningsplan kan i en vis Henseende siges at have sprængt den provisoriske, nemlig

forsaavidt den har seet sig nødsaget til at overtræde, hvad der temmelig alvorligt foreskrives i Pr. Pl. § 6 „at den egentlige Skoletid til samtlige Discipliner og Dvælses, alene Gymnastik undtagen, for hver Discipel i det Høieste maa indbefatte et Antal af 36 Timer, hvilket Maximum under ingen Omstændigheder maa overskrides, hvorimod det meget mere bør være Gjenstand for Skolens Bestræbelser, at indskrænke dette egentlige Timeantal i de Klasser, i hvilke saadant uden Skade for Underviisningen lader sig gjøre“. Uden at kunne tænke paa at indskrænke har den nu været nødt til at udvide Timeantallet i 6te Kl. med 2 Timer hver Uge, og det endstjøndt den, vistnok nødigt, har unddraget Latinen og Græssen i den Kl. hver 1 Time, de mathematisk Discipliner 1 Time, da disse af sine 4 Timer maa afgive 1 til Astronomien. Dgsaa af denne Omstændighed vil det let skjennes, at den titomtalt 6te Kl. er altfor overlæsset, og det er alvorligt at betænke, om ikke denne Overlæselse kan have farlige Følger for Disciplinens Sundhed. Det eneste Middel, hvorved denne store Ulempe kan afhjælpes, uden i mindste Maade at svække Reformens Grundidee, er at gjøre 6te Kl. eetaarig og 7de toaarig, hvorom Mere nedenfor.

I Programmet fra Odense Kathedralskole for 1846 ytrer Prof. Heinrichsen, at den paabudne Reform vel i det Hele taget er glædelig, og at der derved er gjort et stort Fremskridt til det Bedre, men tillige, at mange Modifikationer ville blive nødvendige. Han fremhæver en følelig Mangel paa Lærebøger i nogle Fag, og fremfor Alt paa Midler til at erholde eller i længere Tid at beholde duelige Lærere, Lærerprover og en bedre Vagering. Dertil betvivler han Tilraadeligheden af strax at lade Underviisningen i Latin indtræde først i 3die Kl., da den udvidede Underviisning i

Mathematik og især i Naturvidenskaberne i de øverste Klasser vil hændre den bedste Deel af Kræfterne paa disse Fag og gjøre Skolen til en Mellemting imellem en lærd og en Realskole, hvorved den staaer Fare for hverken at blive det ene eller det andet. For at hindre dette, mener han, at der med Hensyn til Naturvidenskaberne blot bør henvises til korte Kompendier, og, haaber han, „saasandt Man ikke fra Begyndelsen af vil arbejde paa at bringe Planen til at mislykkes, vil det aldrig komme til et saastort Misgreb, at disse Fag gjøres til Hovedvidenskaber i den lærde Skole.“ Men skal Underviisningen i Naturvidenskaberne ikke være andet end en Kompendielæsning, saa bliver det let til en mekanisk Udenadslæren, som ikke har det mindste Dannende ved sig, og da langt bedre, at den slet ikke var optagen i den lærde Skoles Cyklus. De stakkels Naturvidenskaber blive nu bortstodte af Universitetet og den udvidede Skole puffer dem tilside. Sagen er, at den udvidede Skole med sit gamle 8-aarige Kursus ikke kan overkomme alt det Arbejde, som der paalægges den, naar det skal være forsvarligt. Ogsaa Prof. Henrichsen har felt det høist betænkelige i, at samtlige Skolens Fag ere blevne sammenhobede i den 6te Klasse. Hebraisk burde, efter hans Formening, henlægges til Universitetet, for ei i Skolen at optage Tiden fra andre Fag, som med større Ret henregnes til almindelig Dannelse.

I forrige Aars Program fra Kolding lærde Skole har Prof. Ingerslev meddeelt adskillige paaagtelsesværdige Bemærkninger om den provisoriske Plan. Først maa jeg fremdrage, hvad Prof. I. siger i en Anmærkning paa sidste Side: „Det maa herved ikke oversees, at vore lærde Skolers Kursus hidtil har været 8 Aar, saa at det egentligen intet Tillæg blev“ (nemlig af Tid, men nok af Discipliner). Han opfaster derfor det Spørgsmaal „om det ikke havde været

rigtigere at beregne en udvidet Skole paa et Kursus af 9 Aar istedetfor af 8, da Disciplene nu ville blive drevne for raft fremad og det derfor navnlig vil komme til at skorte paa den oftomtalte Modenhed og Færdighed, fordi den først ret kommer med den modnere Alder og kræver en langsommere og roligere Udvikling end her synes at ville blive Tid til." Det er at beklage, hvis dette Spørgsmaal ikke allerede er blevet opkastet dengang, da den provisoriske Plan omventileredes i de holdte Konferenser. Til dets Besvarelse har jeg allerede bidraget en Skjærv i Ribe Skoles Progr. for ifjor, idet jeg har søgt a priori at vise Umuligheden for de udvidede Skoler i at præstere tilgavn alt det, som den provisoriske Plan paalægger dem uden at forøge Læretiden i Skolen. Ja vist vil det komme til at skorte, naar der gjøres for store Fordringer, naar der ikke alene forlanges, at der i Skolerne skal læres betydeligt mere i alle de gamle Discipliner, men der endog lægges en Mængde nye til (Naturhistorie, Astronomi, Naturlærens samtlige Dele), og Man derhos ikke allene vil forlænge Læretiden, men endog i Virkeligheden har forkortet den, forsaavidt det første akademiske Halvaars Pensum nu skulle læres med i det gamle Skolekursus paa 8 Aar. Saaledes er da den gamle Læretid for det første formindsket med $\frac{1}{2}$ Aar, dernæst fordres nu ogsaa en Deel af det andet akademiske Halvaars Pensum (Astronomi og Physik og dette vel endog i en større Udstrækning end ved Universitetet) lært i Skolen, saa at altsaa den hele Læretid ogsaa herved bliver noget formindsket. Nu spørges der, om de utrægtelige Fordele, som Reformen yder, ved den bedre Klasseinddeling og, dersom den blot konsekvent var fastholdt, Fagernes succesfulde Følge efter hinanden i Underviisningens Cyklus og nogles Afslutning for de øvrige, ere saa store, at de kunne opveie Ulemper af Læres-

kursets Forkortelse tilligemed Disciplinernes betydelige Forøgelse. Dette maa Man vistnok hoiligen betvivle. De 3 Skoler skulle nu prøve, om det er muligt. Efter Prof. Ingerslevs Mening ligger den nye Underviisningsplans svage Side fornemmelig deri, at, medens man har opsat Underviisningen i Latin og Græsk til 3die og 4de Klasse under den Forudsætning, at der i de høiere Klasser skulde tildeles dem nogle flere Timer end før, bliver dette reent umuligt formedelsf den Udstrækning, Man har givet Naturvidenskaberne, og formedelsf Nødvendigheden af at lade de Fag, der skulde afflutes i 6te Klasse, beholde et ikke altfor ringe Timeantal; hvortil kommer, at i samme Klasse skal gjøres Begyndelse med Astronomi og Naturlære. Til at afhjælpe nogle af disse og lignende Ulemper foreslaaer Prof. J. at afflutte Naturhistorien i 5te Klasse, at indskrænke Naturlæren til 7 Kl. med Tildelelse af et større Timeantal, at afflutte ogsaa Historien i 6te Kl., men derimod at lade Religionsunderviisningen vedblive i 7de Kl., især som Kirkehistorie. Endvidere foreslaaer han den skriftlige Prøve udvidet med en latinsk Afhandling, en Oversættelse fra Græsk og en fransk Stil. Med Hensyn til 6te Classes Befrielse fra dens nuværende Overlæsfelse skulde jeg ansee det for rigtigere, saaledes som Mag. Hammerich først har foreslaaet det, (om den provisoriske Plan S. 35 ff.) istedetfor 6te at gjøre 7de Klasse toaarig og at lade Astronomien og Naturlæren begyndes og fuldendes i den, idet jeg tillige formener, at Naturhistorie, Geografi og Tydsk godt kunne afflutes efter 6 Aars Underviisning i ikke saa ugentlige Timer, ligesom Frankten efter 5 Aars, naar den allerede begynder i 2den Klasse med et passende Timeantal. Maaste det ogsaa var rigtigst, men det Forslag maa jeg henstille til Rynidgeres Overveelse, at der ved Dprykningsseramen fra 6te

til 7de Klasse blandt de afgjørende Prøvegenstande blev medoptaget den latinske Stil og Versjon (da maaskee lidt lettere end de nuværende Artiumsstile), og at dermed den egentlige Stilskrivning ophørte, saa at Man i selve Afgangsklassen fik betydeligt Mere Tid at raade over. I Afgangsklassen kunde da en maanedlig fri Afhandling paa Latin være nok, og en saadan forlanges præsteret ved den endelige Afgangsexamen. Ved dette Arrangement vilde let kunne indvindes saamegen Tid, som der vilde være nødvendig til Religionsunderviisningen, hvilken, naar 6te Klasse blev eetaarig, vel alene af den Grund maatte bibeholdes i 7de. At der kom til at ligge 2 Aar imellem 1ste og 2den Deel af Afgangsexamen, anseer jeg, naar Alt vel overveies, snarere for et Gode end et Onde; Man kunde maaske i al Fald nok saa godt kalde den 1ste Deel Dyrkningsexamen og 2den Deel Afgangsexamen. Hvorledes jeg ifølge det Anførte tænker mig den toaarige Afgangsklasse hensigtsmæssigt indrettet med Hensyn til Fags og Timefordelingen, vil sees af dette Schema:

Dansk	3	Timer.
Latin og Græsk ¹⁾	12	—
Hebraisk	2 ²⁾	—
Religion	2	—
Historie	3	—

1) Men saa skulde der begyndes paa Latin i 2den Klasse og paa Græsk i 3die Kl. Jeg lægger megen Vægt paa, at der i 2den Kl. indrømmes Latinen i det Mindste 6 Timer, da det betydelig vil lette Fordelingen af Fagtimerne i Afgangsklassen og Anordningen af Fagene succesive Følge gennem den hese Læreanstalt. Med Hensyn til den altfor lange Opsættelse af Latinen betænke Man vel, hvad Prof. Suhr har mindet om i sit Skrift om Reformerne S. 21—32.

2) Maaskee blot for tilkommende Theologer.

Mathem. og Astron. 5 Timer

Naturlære . . . 3 —

Gymnast. og Sang 2¹⁾—

32 T.

Bed denne Anordning af Fagene og tilhørende Timer vilde den øverste Klasse kunne faae 2 Friertermiddage om Ugen, hvilke deels kunde bruges til større sammenhængende Arbejder, deels til visse Yndlingsstudier, deels om Sommeren til botaniske og andre lignende Ekspeditioner, som de respektive Skolers Velggenhed kunde give Anledning til. At tage ogsaa saadanne Ting i Betragtning anseer jeg for at høre med til Affattelsen af en almindelig Skoleforordning.

Med Hensyn til de Bemærkninger om den Pr. Pl. af 25 Juli 1845, som sparsomt nok findes i de øvrige Skoleprogrammer for Aaret 1846, da synes de for det Meste at løbe ud paa, at Planen ikke kan gennemføres uden betydelige Modifikationer. Saaledes hedder det i Programmet fra Slagelse „det synes da ikke at være ubilligt, at de nu favoriserede Skoler tage Stødet af for os andre, medens de søge at gjøre det Umulige muligt“ o. s. v. I Progr. fra Romme lærde Skole har Rektor Whitte enkeltviis gennemgaaet den provisoriske Plans Paragrafer og blandt Andet efter de i sammes Motiver givne Antydninger konstrueret en Lektionstabel for alle en udvidet Skoles Klasser. Men ved at ordne Timerne i 6te Klasse kommer han til det Re-

1) 1 Time egentlig i Afgangsklassen til hver af disse 2 Gjenstande vil efter 6 Mars foregaaende Sveller i 2 a 3 egentlige Timer være tilstrækkelig. I al Fald kunde der, ifald det engang imellem var nødvendigt, lægges et Kvarters Tid eller lidt over til den fælsatte Time, saaledes, at Disciplene dog kun 1 Gang om Ugen havde at møde til hver af de nævnte 2 Discipliner.

sultat, at de i den optagne Fag ikke kunne bestrides med ringere end 41 ugentlige Timer, hvilket overstiger det ufra-
 vigelige Normaltal med 3 Timer, og det er ikke saalidt hver
 Uge. Han foreslaaer derfor, ligesom Mag. Sammerich,
 at indskrænke Hebraisk og Naturlæren til 7de Klasse og lade
 denne være toaarig. Dette er upaatvivlelig det Rigtigste,
 og hvad af Prof. Ingerslev (Kold. Skoleprogr. S. 47)
 er anført, svækker i ingen Henseende Bægten af de Grunde,
 Mag. Sammerich har anført. Disse ere desuden impli-
 cite tilstede i den provisoriske Plans Idee, der vil, at ikke
 altformange Discipliner optages og begyndes paa eengang
 i en Klasse, saa at Opmærksomheden for stærkt deles og
 Interessen spredes, men at saavidt muligt nogle Discipliner
 skulle afsluttes, førend andre paabegyndes (Motiverne S.
 732)¹⁾. Ved nu at henvide Hebraisk og Naturlære til den
 øverste toaarige Klasse og da med et passende Timetal,
 faae Fagene hele Skolen igjennem Plads for hinanden uden
 at det ene altfor meget tager Lyset fra det andet, eller rette-
 re sagt, uden at Disciplinens Hjerner oversfyldes med og for-
 virres af altformegget og altfor heterogent Kærestof paa een-
 gang. Men den største Fordeel, som opnaaes ved at gjøre
 Afgangsklassen toaarig, er, at Kundskaben i Skolens sidste
 og altsaa vigtigste og vanskeligste Fag faaer nogen samlet
 Tid til at vinde i Orden og Fasthed og netop derved be-
 virke den tilsigtede Modenhed. Dette kan ikke skee i de 10
 Arbeidsmaaneder, som Skoleaaret bestaaer af, og af hvilke
 endog nogen Tid vil medgaae til simpel Examinensrepetition og
 til Afgangsexproven. Hvad saaledes i og for sig synes at
 være rimeligt, paastaar Mag. Sammerich ogsaa bekræftes
 af Erfaring i de Skoler, hvor i længere Tid en saadan

1) 15 Discipliner i een Klasse er formeget, det er endog usundt.

Anordning af Klasse-tiden in praxi har fundet Sted. Han gjør ogsaa opmærksom paa, at Afgangsklassen ved at være toaarig og altsaa have baade et yngre og ældre Hold Disciple mindre er udsat for at afvige fra sin Bestemmelse at være en Skoleklasse, da dens Fag hverken skulle doceres i Form af academiske Forelæsninger, eller Overhøringen stee i Form af saadanne Examinatorier, som afholdes ved Universitetet efter længere Mellemrum, og dens Disciple ikke ved nogensomhelst Adskillelse eller Udmærkelse stilles i et andet Forhold til Skolen end de øvrige Disciple, men underkastes dens almindelige Love og Disciplin (Motiverne S. 723 f.). At der ved den nævnte Anordning kom til at ligge 2 Aar imellem Afgangsexamens første og anden Deel, er vist, men at der i og for sig kan være synderlig Ulempe deri, indsees ikke, og den opveies i alt Fald langt af de Fordele, som en saadan Anordning medfører.

Rektor Whitte er ogsaa enig i, at der ved Afgangsexamen bør fordres skriftlige Prover i Religion og Historie, og burde derfor ikke antage, at Religionsunderviisningen skulde ophøre ved Udgangen af 6te Klasse, især da denne, ogsaa efter hans Mening, bør være eetaarig. Ligesaalidet burde han erklære sig imod, at der ved Afgangsexamen examineres i ikke læste latinske Forfattere, da Man af en Abiturient vistnok bør fordre saameget, at han ex tempore kan „oversætte og forklare lettere Steder af en ikke læst Forfatter“ (Pr. Pl. § 11, 4. 6.), en Fordring, der efter Fleres Mening ogsaa burde udstrækkes til Græsk, idet Mindste saavidt, at der forlangtes en skriftlig Version fra Græsk til Dansk.

Det Mislige i ved Afgangsexamen som Prove i Dansk alene at fordre en skriftlig Besvarelse af en saakaldet fri Op-gave, eller, som det i Pr. Pl. § 11, 1 hedder, en Udarbeidelse over et opgivet Emne, har Adjunkt Wolle paaviist i

en Programartikel i Viborg Kathedralskoles Program for 1846, men jeg kan dog ikke være enig i hans Forslag „til Examen at give flere, af forskjellige Sphærer tagne Opgaver, og deriblandt ogsaa en religiøs og historisk, af hvilke alle tilsammen enhver Kandidat kunde vælge 1 til Besvarelse.“ Efter min Formening burde der gives baade en religiøs og historisk og endelig en almindelig fri Opgave; med Hensyn til den sidste var det vistnok det rigtigste at der forelagdes flere, maaskee 3, saa forskjellige som muligt, af hvilke da enhver Kandidat ifølge sin egen Tilboielighed, sit eget specielle Kundskabs- og Erfaringsstof kunde frit vælge sig 1 til Besvarelse.

Rektor Olsen, som meest dvæler ved Reformplanens gode Sider, erkjender dog, at der er Punkter i den provisoriske Plan, mod hvilke Man med Foie kan gjøre Indvendinger. Rektor Blache tvivler om Muligheden af, at Underviisningstimerne's Antal kan nedsættes til det befalede Maximum, naar i de høiere Klasser og især i 6te flere Fag end hidtil skulle doceres. Han gjør dertil med Rette opmærksom paa Nødvendigheden af en Normalbestemmelse for Timerne's Fordeeling paa de enkelte Fag.

Prof. Flemmer i Frederiksborg er noget nær den Eneste, som finder den provisoriske Plan fortræffelig i Et og Alt, og er rede til strax at underkaste sig alle dens Bestemmelser og tilbyder i visse Ting endda Mere til, og det strax. See der har vi det, naar vi selv skulle være de Examinerende, saa ere vi strax færdige (sfr. mit Program for ifjor S. 16—24, 26). Med Hensyn til den fremtidige Kontrol ved Skolernes Afgangsexamen, da maa jeg tilstaae, at jeg finder det Forslag af Prof. Flemmer „at Skolerne kontrolleres gjensidigt ved Deputationer af Naboskolernes Lærerpersonele“ lidet anbefalelsesværdigt og det af letforklarlige Grunde. Kommer det dertil, at Afgangsexamen skal afholdes ved alle de be-

staaende 16 lærde Skoler (hvortil kommer de 3 store private lærde Skoler i Kjøbenhavn og Fredericia lærde Institut), da maa der vist oprettes flere permanente Examencommissioner, paa hvis Sammensættelse jeg ikke tør indlade mig. Med Rette yttres dog Prof. Fl. nogen Tvivl om Hensigtsmæssigheden af at opsætte Underviisningen i Latin indtil 3die Klasse. Jeg gjentager her den Bemærkning, at, dersom Naturvidenskaberne skulle drives med noget Alvor, da maa Man fremfor Alt see til at anvise dem deres rette Plads i Underviisningen og navnlig forebygge, at de ikke støde sammen med alle de øvrige Fag i een Klasse. Af Naturvidenskaberne er det hensigtsmæssigt, at Naturhistorien strax tager sin Begyndelse fra nederste Klasse og fortsættes til Udgangen af 6te Kl. Naar der tildeles dette Fag i første Kl. et Antal af 3 ugentlige Timer og i hver af de 5 næste Klasser 2 ugentlige Timer, da er der i saa Henseende sørget meget godt for den Disciplin; naar derefter den egentlige Naturlære i den toaarige 7de Klasse faaer et Antal af 3 ugentlige Timer, efterat der maa skee i de mathematiske Timer i de 2 foregaaende Klasser kan have været Leilighed til at lære nogle af dens Elementer, thi det sidste ikke behøver at forudsættes, naar derhos et Omrids af Astronomien meddeles i 1 af de 5 ugentlige mathematiske Timer, saa tør man antage, at et nogenlunde antageligt Resultat kan opnaaes. Men for at dette Arrangement kan skee, er det nødvendigt, at de gamle Sprog maa afgive nogle af deres Timer i 7de Klasse, hvilket og ret vel kan skee, naar de faae Bederlag paa et tidligere Stadium af det hele Skolekursus. Og dette kan heldigviis bekvemt skee i Klasser, hvor der ikke kan være Tale om Fysik og Astronomi og hvor Hensyn til de øvrige Discipliners Lærviisning ikke lægger nogen Hindring i Veien, nemlig ved at lade Latinen tage sin Begyndelse i 2den Kl. og Græskten i 3die. Jeg skal tillade

mig her at fremsætte et Forslag til en Lektionstabel, som er indrettet efter de ovenfor antydede Grundsætninger og som synes mig at komme Grundideen i Motiverne noget nærmere end enten den provisoriske Plan selv eller den af Metropolitan-skolens ærede Lærerkollegium udkastede Underviisningsplan.

Forslag til en Lektionstabel for de udvidede Skoler.

Hele Skolekursen beregnet paa 8 Aar.

Fagene.	Kl.	Kl.	Kl.	Kl.	Kl.	Kl.	Kl.	Fagene's ug. Ti- meantal.
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7. (2aarg)	
Dansk	7	5	3	2	2	2	3	24
Tydsf	6	4	3	3	3	2	=	21
Fransf	=	3	3	3	3	3	=	15
Latin	=	6	7	8	9	9	8	47
Græsk	=	=	4	5	5	5	4	23
Hebraisk	=	=	=	=	=	=	2	2
Religion	3	2	2	2	2	3	2	16
Historie	2	2	2	2	2	2	3	15
Geografi	3	2	2	2	2	2	=	13
Naturhistorie	3	2	2	2	2	2	=	13
Naturlære	=	=	=	=	=	=	3	3
Mathem.ogAstron. ¹⁾	4	3	3	4	4	4	5	27
Kalligrafi	4	3	2	1	=	=	=	10
Tegning	2	2	1	=	=	=	=	5
Gymnastik	2	2	2	2	2	2	1	4
Sang	2	2	2	2	2	2	1	2
Klassf. ug. Timeantal	38	38	38	38	38	38	32	

Totalsummen af samtlige ugentlige Timer . 238.

Til at besætte disse 238 ugentlige Timer vilde udføres et Lærerpersonale, bestaaende af

Rektor à 12 Timer, 2 Overlærere à 24 Timer,

7 Adjunker à 24 — 2 Timelærere à 5 —

Efter den provisoriske Plan har jeg angivet det hele Skolekursus til 8 Aar, men jeg er af den Mening, at det ikkun af særdeles flittige og dertil ve.begavede Disciple vil

1) For de tre nederste Klasser blot praktisk Regning.

Kunne gjenneemgaaes i det nævnte Tidsrum, og at mange af forskjellige Aarsager ville komme til at sidde 2 Aar i en eller anden af Underklasserne, saa at Normaltidsbestemmelse i Reglen kun vil blive anvendelig paa de færreste. Jeg maa i denne Anledning bekjende mig til deres Mening, som antage, at de Forkundskaber, som fordres for at blive optaget i en udvidet Skole, ere for tarvelige, og at Man ogsaa i og for sig af en Dreng paa 10 Aar kan forlange noget Mere end „at han kan læse færdigt dansk Tryk og Skrift, skrive det danske Sprog uden betydelige orthografiske Feil, samt regne nogenlunde sikkert de fire Species“. Der kunde gjerne desforuden gøres nogle bestemte Fordringer i Bibelhistorie, Geografi, Fædrelandshistorie og maaskee i Tryk (Oplæsning og Oversættelse af en let lille Bog).

De Bemærkninger, jeg paa disse Blade har fremsat, ere nærmest foranledigede ved Læsningen af forrige Aars Skoleprogrammer, og de Forslag, som jeg har tilladt mig at gøre med Hensyn til den provisoriske Plan, maa jeg bede betragtede alene som subsidiaire; thi jeg har i det af Andre Anførte endnu ingen Grund for mig til at forlade den Totalanskuelse af Reformen, som jeg har udtalt i Ribe Skoles Program for 1846. Navnlig er det ikke klart for mig, at den Kundskabsgrad, som synes tilstøttet i Naturlærens forskjellige Dele, kan opnaaes i Skolen. Med Hensyn hertil seer jeg desuden ingen Hindring for, at i det Mindste en Deel af dem kunde forblive ved Universitetet, som før, som en Disciplin ved den filosofiske Examen. Jeg troer ikke, at Noget vil finde noget Uoverkommeligt for det hele første Universitetsaar ved en ugentlig Fordeling af Disciplinerne som denne:

Logik	Psychologi	Logik	Psychologi	Logik	Psychologi
Naturl.	Astronomi.	Naturl.	Astronomi	Naturl.	Astronomi
Moral	Filos. Hist.	Moral	Filos. Hist.	Moral	Filos. Hist.

især da næsten alle disse Fag tilforn vare indskrænkede til $\frac{1}{2}$ Aars Forelæsninger. Tilmed vilde Naturlæren og Astronomien yde en ret passende Afverling imellem de øvrige stræng filosofiske Discipliner; og 3 Timers Kollegier daglig ere ikke formeget for de unge Studenter.

Heller ikke kan jeg godt forestille mig, hvorledes det skal gaae til, at der nogenlunde samtidigt og under en passende Kontrol kan holdes Afgangseramen ved 16 kongelige Skoler og 4 private. Kunde Man ikke betroe Skolerne selv at afholde den saakaldte 1ste Deel af Afgangseramen, i alt Fald med tilforordnede Censorer fra de respektive Byer, hvor Skolerne ere, eller nærmeste Omegn, og lade den egentlige Afgangseramen være, ligesom før, en Admissionsprøve, hvis Bestaaen gav akademisk Borgerret med tilhørende Herlighed, eller med andre Ord en Examen artium, som blev at afholde for alle Skoler paa eengang i Kjøbenhavn af en fast Examencommission, bestaaende deels af Skolemænd deels af andre Videnskabsmænd, og ved hvilken der blot blev Spørgsmaal om Afgangsklassens Discipliner? Men ogsaa dette foreslaaes kun in subsidium.

Skolefterretninger
for 1846-47.

Opfordring til Forældre.

Da Underviisningen i Landets lærde Skoler, som bekendt, herefter skal ledes efter andre Grundsætninger end før, navnlig med Hensyn til Sprogene og Naturvidenskabene, saa tillader jeg mig herved at gjøre opmærksom paa Vigtigheden af, at de Forældre, som agte at betroe Ribe Kathedralskole deres Børn til Underviisning, itide sætte sig i Forbindelse med Skolen. For at sikre Børnene en grundig og tillige hurtigere Fremgang i de høiere Klasser, vil det herefter mere og mere blive nødvendigt, at disse gennemgaae den hele Lærestalt fra neden af. Det er i de to nederste Klasser, at den Grundvold skal lægges, hvorpaa der siden skal bygges videre; der er det, at de grammatikalste Grundbegreber methodisk skulle meddeles og opfattes igjennem det danske og tyske Sprog, for at der siden kan gøres en større og hurtigere Fremgang end før i de gamle Sprog. Det nytter saaledes slet ikke herefter at komme med et Quantum Latin til Optagelsesproven i 1ste og 2den Klasse, da der derimod vil blive spurgt om en logisk rigtig Op læsning i Dansk og Tysk med tilhørende Forklaringer og Oversættelse, om orthografiske Prover, om Kundskaber i Naturhistorien osv. Det vil saaledes være indlysende, at der i de høiere Klasser, hvor den hele Tid optages af andre Fag, ikke kan blive Tid til at indhente det som Skolen forudsætter lært i de 2 nederste Klasser.

I. Lærerpersonalet og Fagfordelingen.

Da det efter Indstilling fra Rektor under 13 Juni 1846 var blevet bifaldet af den Kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, at Ribe Kathedralskoles 4 Klasser maatte udvides til 5 ved det nye Skoleaars Begyndelse den 1 September s. A., var det nødvendigt, at der maatte ansættes i det Mindste 1 ny Lærer. I Anledning heraf bestiktes allernaadigst, paa den Kongelige Direktions Forestilling, under 1 August 1846 Adjunkt ved Roeskilde Kathedralskole **W. E. Riis** til Overlærer ved Ribe Skole, og ved en Direktionsresolution af 29 s. M. bestemtes, at det Antal af 15 Timer, som ved den nye Klasse's Oprettelse blev tilbage at besætte, efterat Overlæreren og Adjunkterne hver havde faaet det sædvanlige Antal af 24 Timer, maatte fordeles paa Lærerne som Extratimer imod en Godtgjørelse af 2 Rbmk. for Timen. Overlærer Riis tiltraadte sine Funktioner her ved Skolen den 21 September.

Skolens samtlige Lærere med de dem tillagte Underviisningsfag og Timer ere altsaa for Tiden følgende:

Rektor Bendtsen : Latin og Græsk i øverste Kl. (12 L.) samt 1 Time i hver af de 4 nederste Klasser	16 Timer.
Overlærer Kiis : 3 Timer Græsk i øverste Klasse, Latin i 4de og 3die Kl., Græsk i 4de Kl.	24 L.
Adjunkt Adler : Historie og Geografi i hele Skolen samt Græsk i 3die Kl.	29 L.
Adjunkt Thorup : Religion i de 2 øverste Klasser, Hebraisk i 5te, Latin i 3die, Kalligrafi i hele Skolen	26 L.
Adjunkt Jacobi : Dansk og Fransk i alle Klasser	25 L.
Samme: Gymnastik i alle Klasser	4 L.
Adjunkt Salto : Matematik og Naturhistorie i alle Klasser	26 L.
Adjunkt Leth : Lydst i alle Klasser, Religion i de 3 nederste Klasser, samt 4 Timer Dansk i 1ste Klasse	28 L.
Redaktør Gypffoff : Sang i alle Klasser	2 L.

 180 Timer.

Hvormange ugentlige Timer der have været tillagte hvert Fag i de forskjellige Klasser, viser nedenstaaende Schema:

Sagene:	Cl.	V.	IV.	III.	II.	I.	Summa.
Dansk	3	2	3	5	8		21
Latin	9	8	9	8	≠		34
Græsk	6	4	4	≠	≠		14
Hebraisk	2	2	≠	≠	≠		4
Lydst	2	2	2	4	6		16
Fransk	3	3	2	≠	≠		8
Religion	3	3	3	2	3		14
Historie	3	3	3	3	2		14

Fagene:	Cl.	V.	IV.	III.	II.	I.	Summa.
Geografi . . .	2	2	2	2	2	3	11
Naturhistorie . .	2	1	2	2	2	3	8
Mathematik . . .	4	4	3	3	3	4	18
Kalligrafi . . .	2	1	3	4	4	4	8
Gymnastik . . .	2	2	2	2	2	2	4
Sang	1	2	2	2	2	2	2
<hr/> Rektors Time	2	1	1	1	1	1	4
<hr/> Summa	40	40	41	38	38	180	

Med Hensyn til Rektors ene Time i de 4 nederste Klasser da er den, foruden til Revision af Disciplenes Charakterbe-
 øger og dertil knyttede Erindringer og Formaninger, bleven
 anvendt til mundtlige Dveller i Dansk; i de 3 nederste til
 at gjengive Stykker af de brugelige Læsebøger i et sammen-
 hængende Foredrag, i 4de ogsaa til frit at udvikle sig over
 nogle af de i Borgens „Veiledning“ fremsatte Momenter til
 Afhandlinger (S. 159 ff.). I Kalligrafi har 1ste og 2den
 Kl. været kombineret; i Gymnastik har der været 2 Partier,
 hver med 2 L. egentlig Underviisning; i Sang ligeledes 2 L.

2. Disciplene.

Ved den offentlige Skoleexamen i Juli 1846 var Di-
 scipeltallet 31, af hvilke Ingen dimitteredes. Ved det nye
 Skoleaars Begyndelse den 1 September optoges 5 nye Di-
 sciple, nemlig P. J. K. Daugaard (Kl. 4), O. W.
 Smith (Kl. 3), V. S. Hansen (Kl. 3), C. B. Koch
 (Kl. 3) og S. V. J. Bertelsen (Kl. 1). I Aarets Løb udmeldtes
 af 4de Klasse M. Koch, for at anbringes paa et Kontor,
 og optoges i 2den Klasse C. Th. Tolstrup, i 1ste Kl.
 G. C. P. Lindelof. Skolens nuværende Disciple ere alt-
 saa 37, hvilke ere fordeelte i de 5 Klasser paa følgende
 Maade:

V. Klasse.

- 1, Rjær, Ludolph Ove, en Søn af Stiftsfysikus Rjær i Ribe.
- 2, Juel, Christian Julius Galsdan Berg, en Søn af Byskriver, Krigsraad Juel i Ribe.
- 3, Kleisdorff, Lessor, en Søn af Kjøbmand Kleisdorff i Ribe.
- 4, Riis, Andreas Christian, en Søn af Landmand Riis, Eier af Seemgaard.
- 5, Jørgensen, Jørgen, en Søn af Skolelærer Jørgensen i Ribe.
- 6, Rjær, Jørgen Johan, en Broder til Nr. 1.
- 7, Glensburg, Christian August, en Søn af Landmand Glensburg i Ravnholdt.
- 8, Pontoppidan, Hans Jørgen, en Søn af afdøde Sognepræst i Hvidding, Pastor Pontoppidan.
- 8, Koch, Victor Christian, en Søn af Pastor Koch i Allerup.
- 10, Laurberg, Laurig, en Søn af Sognepræst for Bredsten og Skibet Sogne, Provst Laurberg.
- 11, Randrup, Frederik Erhardt Michael, en Søn af afdøde Stiftsfysikus, Justitsraad Randrup.
- 12, Thurah, Christian Henrik, en Søn af Pastor Thurah i Ribe.

IV. Klasse.

- 1, Borchsenius, Johannes, en Søn af afdøde Sognepræst for Henne, Pastor Borchsenius.
- 2, Seilberg, Genning Frederik, en Søn af Pastor Seilberg i Vester-Vedsted.
- 3, Holst, Thomas Martinus, en Søn af afdøde Sognepræst for Herbat, Pastor Holst.

- 4, Nagaard, Jacob, en Søn af Bagermester og Borgerrepræsentant Nagaard i Ribe.
- 5, Daugaard, Petrus Janus Kruse, en Søn af Stiftsprovst Daugaard i Ribe.
- 6, Esmann, Vilhelm August, en Søn af Pastor Esmann i Bryndem.
- 7, Bertelsen, Edvard Thomas Gottlob, en Søn af Amtsforvalter, Kammerraad Bertelsen i Ribe.

III. Klasse.

- 1, Zviid, Christian Alexander, en Søn af Toldbetjent Zviid i Ribe.
- 2, Smith, Ole Worm, en Søn af Birkedommer Smith paa Jans.
- 3, Friis, Gabriel Michael, en Søn af Pastor Friis i Brøns.
- 4, Zansen, Sophus Vilhelm, en Søn af Kniplingshandler Zansen i Møgeltender.
- 5, Bertelsen, Ludvig Carl Frederik, Broder til Nr. 7 i 4de Kl.
- 6, Tvede, Levin Levinsen, en Søn af Prokurator Tvede i Ribe.
- 7, Koch, Carl Bendix, en Broder til Nr. 9 i 5te Kl.
- 8, Müller, Christian Theodor, en Søn af Kjøbmand og Standerdeputeret Müller i Ribe.

II. Klasse.

- 1, Andersen, Carthesius Elieser Joachim, en Søn af Stiftskasserer Andersen i Ribe.
- 2, Feilberg, Peter Bern, en Broder til Nr. 2 i 4de Kl.
- 3, Diderichsen, Thorvald Julius, en Søn af Toldinspektør Diderichsen i Hølstebro.
- 4, Rjær, Konrad Karl, en Broder til Nr. 1 og 6 i 5te Kl.

- 5, Gottlieb, Albert Andreas Henrik Christian, en Søn af Pastor Gottlieb i Hvidding.
- 6, Tolstrup, Karl Theodor, en Søn af afdøde Pastor Tolstrup.

I. Klasse.

- 1, Lindelof, Georg Christian Peter, en Søn af Forpagter Lindelof i Hygum.
 - 2, Bendtsen, Bendt, en Søn af Skolens Rektor.
 - 3, Bertelsen, Harald Viggo Julius, Broder til Nr. 7 i 4de Kl.
 - 4, Friis, Thøger Teilmann, Broder til Nr. 3 i 3die Klasse.
- 3. De i Skoleaaret gjennemgaaede Pensn.**

Dansk.

(Adjunkt Jacobi i alle Klasser, Adjunkt Leth 4 Timer i 1ste Klasse.)

V Kl. Thortsens Litteraturhistorie er gjennemgaaet fra § 11 til § 17, og jevnslides hermed er Klassen bleven gjort bekendt med en Deel af de foresaldende Forfatteres vigtigste Frembringelser; fremdeles er gjennemgaaet det Vigtigste af dansk Prosodik og Rhytmik efter Thortsens Metrik. Nogle Digte ere udenadlærte til Recitation, og nogle Timer ere af og til blevene anvendte til at anstille Dvølses i mundtlig Foredrag. Klassen har skrevet 1 Udarbeidelse ugentligen hjemme, og 1 Time er paa Skolen ugentligen bleven anvendt til Stiøvelser.

IV Kl. Holsts prosaiske Læsebog er bleven benyttet til Dplæsning, Forklaring og Analyse, og af den poetiske Deel ere 4 Digte udenadlærte til Recitation. Af Borgens Stiøvelse ere 22de, 23de og 24de Lektion (om den gode Stiøvelses Egenstaber, samt om Troper og Figurer) læste, samt mundtlig og skriftlig inøvede. Thortsens Litteraturhistorie er

gjennemgaaet forfra til § 11. En Stiil er ugentligen skreven hjemme, og 1 Time om Ugen anvendt til Stiiløvelser paa Skolen efter Borgens Veiledning.

III Kl. Holsts profaiske Læsebog er gjennemgaaet fra Pag. 59 til 115; af den poetiske Deel ere 5 Digte udenadlærte til Recitation. Dr. Bojesens danske Grammatik er gjennemgaaet heelt; det halve Timeantal er anvendt til skriftlige Øvelser.

II Kl. Holsts profaiske Læsebog forfra til Pag. 83; Dr. Bojesens danske Grammatik forfra til „forskjellige Aiter af Sætninger“. Af Krossings poetiske Læsebog ere 9 Digte udenadlærte. Det halve Timeantal anvendt deels til skriftlige Øvelser efter Borgens „Veiledning“, deels til Diktat.

I Kl. 4 Timer ere anvendte til Skriveøvelser efter Diktat, og 4 Timer til Læsning og grammatiske Øvelser, de sidste under Adjunkt Leth, der tillige har den tydste Undervisning. Efterat Molbechs danske Læsebog flere Gange var læst, er her i det sidste Halvaar brugt den af Funch, Warburg og Regind udgivne Læsebog; nogle af Digtene bag i Bogen ere lærte udenad. Det Vigtigste af Bojesens danske Grammatik er flere Gange gjennemgaaet.

Latin.

(Rektor i øverste Klasse, Overlæreren i 4de og 3die Kl.

Adjunkt Thorup i 2den Kl.)

V Kl. Dimittenderne opgive til Examen Artium: 3 Bøger af Livius; hele Sallust; 8 Taler af Cicero; Cic. de finibus Lib. I, de senectute, de amicitia; 2 Bøger af Horats's Oder, alle Epistlerne og ars poetica; 3 Sange af Virgils Æneide. Statarisk er gjennemgaaet af hele Klassen: Cicero de amicitia et de senectute, Hor. Oder lib. II. IV. Repeteret Ciceros Taler og 2 Sange af Virgils Æneide og Horats's Epistler.

Madvig's latinske Grammatik (Orddannelseslæren og hele Syntaren). Tregders latinske Litteraturhistorie.

3 Stile ugentlig, skrevne deels hjemme, deels paa Skolen (Henrichsens Materialier og Dygaver).

IV Kl. Cæsar de bello Gallico Lib. V. Virgilii Æneid. Lib. II et III. Ciceronis oratt. in Catil. II, III et IV; pro lege Manilia.

Madvig's latinske Grammatik: Boininglæren fra Cap. 16, samt Orddannelseslæren. Syntarens 1ste Afsnit og af 2det Afsnit til Cap. 6. (Infinitiv) — med Forbigaaelse af enkelte Anmærkninger.

2 latinske Stile ere ugentlig udarbejdede hjemme; hvortil er benyttet Ingerslevs Materialier første Samling, i det sidste Halvaar hveranden Gang Henrichsens Materialier første Hefte. Af og til en extemporal Stil skreven.

Til mundtlig Oversættelse fra Dansk er anvendt een Time ugentlig; dertil benyttet Ingerslevs Materialier første Samling og gjennemgaaet fra Pag. 48 til Pag. 72 L. Af Bojesens latinske Antikviteter er læst fra Pag. 24 (Ordines) til Pag. 34 (Statsmagten). Afsnittet om Magistratus til § 21 (excl.) og Afsnittet om Krigsvæsenet.

III Kl. Øverste Afdeling: Cæsar de bello Gallico Lib. I til Lib. IV Cap. 7 excl.; samt i Slutningen af Aaret Phædri fabul. Lib. I til Fab. XIX.

3 Madvig's latinske Gram. af Boininglæren til Kap. 19, af Syntarens første Afsnit til Kap. 7, med Forbigaaelse af mange Anmærkninger.

2o Stile ugentlig skrevne hjemme. Dertil anvendt i Begyndelsen af Aaret Trojels Exempler 2det Hefte fra Pag. 53 (Genitiv) til Enden; dernæst Ingerslevs Materialier 2den Samling Pag. 29 (Roms Historie) til Pag. 36 D. I een Time ugentlig de to rettede Stile gjengivne mundtlig.

Nederste Afdeling: Cornelius Nepos de 7 første vitæ og Phædrus med overste Afdeling.

I Madvigs Gram. det samme Pensum, som overste Afdeling, men de fleste Anmærkninger og enkelte hele Paragrapher ere forbigaaede.

To Stile ugentlig skrevne hjemme. Dertil benyttet Trojels Exempler hele første Hefte, af 2det Hefte til Pag. 25 (Ablativ). De rettede Stile giengivne mundtlig i en Time ugentlig.

II Kl. Borgens Læsebog forfra indtil 3die Affinit. Alle foran i Bogen anførte og i Lektierne forekommende Ord ere lærte udenad.

I Madvigs Sproglære er læst det Vigtigste af Lyds og Bøiningslæren indtil de uregelm. Verber. Disciplene ere flittigen øvede i at sammensætte Substantiver og Adjektiver samt Nominer og Verber efter de forskjellige Kjon, Kasus og Tider saaledes, at Underviisningen i en høiere Klasse kan begynde med Indøvelsen af de syntaktiske Regler om den simple Sætning.

Græsk.

Rector og Overlæreren i 5te Klasse, Overlæreren i 4de og Adjunkt Udler i 3die Kl.)

V Kl. Dimittenderne opgive til Examen Artium: 2 Bøger af Herodot; 2 Bøger af Xenophons Anabasis; Platos Apologia Socratis og Crito; 2 Bøger af Xenophons Memorabilia Socratis, samt 8 Bøger af Homer. (Det attiske Græsk er læst af Overlæreren).

Statarisk er gennemgaaet af hele Klassen Plato og Xenophons Memorabilia Socratis. Repeteret Herodot og 6 Bøger af Homer.

Af Kanges græske Grammatik er Formlæren repeteret, Ved Forklaring af Forfatterne er Madvigs græske Syntax

benyttet ved Henviisning og de respektive Paragrafer lærte af Disciplene. Bojesens Antiquiteter benyttet ved Henviisning. Tregders græske Litteraturhistorie.

IV Kl. Homeri Iliad. Lib. I. Herodoti Lib. VII. Kap. 1—26, samt Kap. 140—239. Af Langes græske Grammatik læst hele Formlæren. Bojesens Antiquiteter benyttet ved Henviisning. Læst hele Afsnittet om den lakædæmoniske Stats Beboere, samt om „Amphiktyonernes Forbindelse“.

III Kl. Øverste Parti: Arnesens Læsebog Pag. 16—44, og Herodots 1ste Bog Kap. 108—31. Langes Grammatik: hele den etymologiske Deel med Accentlæren, Velklangs-Reglerne og alle 3 Tillæg.

Det 2det Parti: Tregders Grammatik indtil 11te Kapitel (de uregelmæssige Verber, dog med Forbigaaelse af det Meste af Lydlæren, de fleste Anmærkninger osv. Lunds Læsebog fra Pag. 6 til 15.

Sebraiff.

(Adjunkt Thorup.)

V Kl. Den ældre Afd. Hele Genesis, 20 Capp. af Exodus samt de 15 første Psalmer.

Den yngre Afd.: Genesis fra Kap. 26 til Enden.

Begge Afdelinger have i Forbindelse læst forskjellige Afsnit af Whittes Sproglære, alt efter som en Repetition af disse ansaaes for at være nødvendig.

IV. Kl. Øverste Parti: Genesis Kap. 3—15 incl.

Nederste Parti: Genesis Kap. 1—7 incl.

Begge Partier have i Forbindelse af Whittes Sproglære læst forfra og indtil de uregelmæssige Verber, hvilke øverste Parti desuden særskilt har indøvet.

Religion.

(Adjunkt Thorup i 5te og 4de, Adjunkt Leth i 3die, 2den og 1ste Klasse.)

V Kl. Begge Afdelinger, den ældre og den yngre: Krog Meiers Lærebog forfra indtil § 145. Herslebs Bibels historie forfra indtil Apostlenes Hist. Johannis Evang. i Grundsproget fra Kap. 12 til Enden.

Den ældre Afdeling alene: Joh. Evang. Kap. 1—11 incl. Discipelen L. Kleisdorff af den mosaiske Troesbekjendelse har foruden det G. T. Bibelhistorie i Bauers hebraiske Oldsager gjennemgaaet fra 1ste Afsnit's 2det—4de Kap. samt 3die Afsnit. Hver Maaned har denne Klasse skriftligen besvaret en Opgave i Religion.

IV. Kl. Begge Partier i Forbindelse: Bohrs Ledetraad forfra indtil § 109. Herslebs Bibelhist.: Hele Jesu Liv samt Oversigten over det N. T. Bøger. Apostlernes Gjerninger i den danske Oversættelse fra 1—16 Kap. incl.

III Kl. Hele Valles Lærebog, dog med Forbigaaelse af det meste af 6te Kap.; jevnstides med Lærebogen er Luthers Katekismus gjennemgaaet. Af Herslebs større Bibelhistorie er læst Afsnittet fra Rigernes Deling til det nye Testaments Bibelhistorie.

II Kl. Af Valles Lærebog de 3 første Kapitler, af Herslebs lille Bibelh. det nye Test. Katekismus følger og saa her ved Siden af Lærebogen.

I. Kl. Herslebs lille Bibelhist. er læst heelt igjennem. Af Katek. de to første Troens Artikler og Buddene; hvortil nogle af de vigtigste derhen hørende Skriftsteder ere blevne knyttede. Lærebogen er ikke brugt.

I alle 3 Klasser er jevnlig anvendt Bibellæsning og i de to nederste Udenadslæren af Psalmer, tagne af Hjorts Samling.

Historie.

(Adjunkt Adler.)

I Kl. Allens mindre Danmarks Historie indtil det Oldenburgske Huus. Med de to Dverste tillige: Kosods „Historiens vigtigste Begivenheder“ fra det Vestromerske Riges Undergang indtil Ludvig den 14de. I Begyndelsen af Skoleaaret læste jeg samme Bog med hele Klassen og gennemgik den indtil Alexander den Store. Men da jeg siden foreskraf ene at beskæftige de Mindre med Danmarks Historie, har jeg ikke ladet dem repetere dette Pensum og kan selvfølgelig ikke opgive det til Examen.

II Kl. De samme Boger. Allen er læst til det Oldenburgske Huus og Kosod fra Middelalderens Begyndelse indtil den franske Revolution.

III Kl. I Kosods gamle Historie udgivet af Langberg: hele Grækenland, Makedoniens og Roms Historie, med tilhørende Udtog af den gamle Geografi.

IV Kl. Hele Roms Historie efter Kosod ved Langberg. Frankrig, England og Tydskland i Middelalderen, efter Kosod.

V Kl. Efter Kosods Udtog. Hele Danmark, Norge, Sverrig, Rusland, Polen, Preussen, Frankrig, England og Tydskland. Med Dimittenderne er det Dvrigte repeteret.

Geografi.

(Adjunkt Adler.)

I Kl. Efter Kosods mindre Geografi: Europa (undtagen Frankrig) og Asien. De fysiske Forhold ere mundtlig udførligere udviklede, ved Hjælp af Kortet.

II Kl. Efter samme Bog: Hele Europa, ligeledes med udførligere mundtlig Udvikling især af de fysiske Forhold.

III Kl. Efter Jagerslevs Lærebog: Danmark, Holland, Belgien, Storbritannien, Frankrig, Schweiz, Italien, Tyr-

kiet, Grækenland, samt Oversigt af den syssite Beskrivelse af Asien, Afrika og Amerika.

IV Kl. Ligeledes efter Ingerslev, de samme Lande i Europa samt hele Asien.

V Kl. Ingerslev forfra og til Afrika.

Mathematisk.

(Adjunkt Salto).

V Kl. Første Parti har i Geometri læst Bjorns Lærebog med enkelte Forandringer og Tillæg til § 126 og det Dvrisge efter Diktat. I Arithmetik er Bergs Lærebog gennemgaaet; dog ere Ligninger af flere Ubekjendte saavel som Ligninger af anden Grad indøvede uden at benytte Bogen. Regelmæssig 1 Gang hver Uge er der givet skriftlige Dp-gaver at lese hjemme.

Andet Parti. I Geometri efter Doppermann læst fra § 7 til 2den Bog med Forbigaaelse af § 10, 249—257, 296—307 samt fra 308 til 2den Bog. Desuden ere Dp-gaverne gennemgaaede til VII. I Arithmetik efter Berg forfra til Regning med Rodstørrelser Kap. 9, samt Proportionslæren Kap. 13; § 6 er forbigaaet og Kvadratrodens Udbrugning kun praktisk indøvet. Desuden Ligninger af 1ste Grad samt med flere ubekjendte Størrelser. Skriftlige Dp-gaver een Gang ugentlig.

IV Kl. Første Parti. Det samme som andet Parti i 5te Klasse.

Andet Parti. Doppermanns Geometri forfra til § 7. Bergs Arithmetik forfra til 113 (forkortet Regning med Decimalbrøk) med Forbigaaelse af § 6 samt Kap. III. Praktiske Dveller i Bogstavregning samt Decimalbrøk og Ligninger af 1ste Grad med een Ubekjendt ere foretagne i selve Timen.

III Kl. Første Parti har 1 Time om Ugen blot efter

mundtligt Foredrag af Læreren gjennemgaaet de første Elementer af Arithmetiken (de 4 første Regningsarter, Potensering, Maal og Mangefold, almindelig Brøk saavel som Decimalbrøk, der praktisk er indøvet). Tillige har G. Friis øvet sig i Kvadrat- og Kubikrods Uddragning. Den øvrige Tid er anvendt til praktiske Regneøvelser i Reguladetri, Procentregning, Renteregning og Selskabsregning, meest efter Ursins Regnebog; en enkelt Gang Hovedregning.

2det Parti: En Gang om Ugen Hovedregning, hvorved navnlig Brøkfreglerne ere indøvede. Paa Tavle have T. Müller, C. Koch og L. Tvede regnet Reguladetri i Brøk, L. Bertelsen tillige anvendt og sammensat Reguladetri, den Revisite Regel og lidt ind i Dvelfeserempler efter Ursin, V. Hansen tillige de fleste Exempler i Ursins Regnebog til Bytstens Regning.

II Kl. J. Andersen og T. Diderichsen have regnet Dvelfeserempler i Brøk samt Reguladetri i hele Tal og Brøk, meest efter Ursin, C. Kjær og Gottlieb Brøk samt Reguladetri i hele Tal, P. Seilberg Dvelfer i hele Tal og Brøk, C. Tolstrup blot i hele Tal. Den store Tabel er lært og Hovedregningsøvelser foretagne een Gang om Ugen.

I Kl. G. Lindelof og T. Friis fra Reguladetri i Brøk til Dvelfeserempler i Ursins Regnebog; af og til have de regnet efter øvgivne Exempler. B. Bendtsen og S. Bertelsen have blot regnet med hele Tal. Hovedregningsøvelser 1 a 2 Gange om Ugen.

Naturhistorie.

(Adjunkt Salto.)

4de, 3die, 2den og 1ste Kl. have alle læst fra Krybdyrene til Planteriget efter Drejers og Bramsens Lærebog; Forskjellen bestaaer kun i den større eller mindre Fuldstændighed, hvormed nævnte Pensum er gjennemgaaet.

Tysk.

(Adjunkt Leth i hele Skolen.)

V Kl. Hjorts Læsebog Pag. 194—299 og Pag. 412—420. Formlæren efter Hjorts større Grammatik; af Synstaren er meddeelt en kort Oversigt, indrettet efter Madvig's latinske Gram. 1 mundtlig og 1 skriftlig Stil om Ugen efter Korengens Stiløvelser.

IV Kl. Hjorts Læsebog Pag. 134—273, Formlæren efter Hjorts større Gram.; 1 mundtlig Stil om Ugen efter Wolles Materialier og 1 skriftl. efter Korengens Stiløvelser.

III Kl. Hjorts Læsebog Pag. 53—112. Wolles Materialier ere anvendte afvekslende til mundtlig og skriftlig Stil

II Kl. Riises Læsebog Pag. 37—127; Kjer og Tolstrup tillige Pag. 137—187. Diktat 1 Gang om Ugen.

I Kl. Riises Læsebog er heel gjennemgaaet af de to øverste; de to nederste have læst fra Pag. 37—137. 1 Diktat om Ugen.

I de tre nederste Klasser er Hjorts mindre Grammatik læst og repeteret; Wolles Materialier ere kun anvendte til mundtlig Stil af de mere fremmelige i de to nederste Klasser.

Fransk.

(Adjunkt Jacobi i hele Skolen.)

V Kl. Borrings „Etudes littéraires“ fra Pag. 252—280, samt fra Pag. 323—366 og fra 377—415. Borrings Grammatik er af øverste Parti gjennemgaaet heelt, af 2det Parti til Subjunktiv. Af Borrings Stiløvelser er af øverste Parti læst fra Brug af Tiderne i Indikativ til Nr. 83, Stykkerne af ulige Nummere; af nederste Parti forfra til Nr. 36; Stykkerne af de lige Nummere ere anvendte til Stil. Engang om Ugen ere Disciplene blevne examinerede i det Pensum, de i Ugens Løb havde læst paa egen Haand.

IV Kl. a, Borrings „Etudes littéraires“ forfra til Pag. 64; Grammatikken forfra til Syntax, samt Orddannelseslæren efter Prof. Abrahams's Grammatik. Ingerslevs Materialier ere gennemgaaede fra uregelrette Verber Bogen ud.

b, Borrings Læsebog for Mellemklasser fra Pag. 179 til Pag. 219 Grammatikken forfra til uregelrette Verber af 4de Konjugation. Ingerslevs Materialier fra „être“ til uregelrette Verber.

I Télémaque have begge Partier læst 9de, 10de og 11te Bog. Skriftlige Dvælsere ere paabegyndte med begge Partier.

III Kl. a, Borrings Læsebog for Mellemklasser fra Pag. 37 til Pag. 90; Abrahams's Grammatik forfra til § 123 (uregelmæssige Verber); Ingerslevs Materialier fra Nr. 3 til Nr. 12 med Forbigaaelse af Nr. 4.

b, Læsebogen forfra til Pag. 13, Grammatikken forfra til § 74 (om Tallet). Ingerslevs Materialier Nr. 1 og 2 (Pag. 4).

4. Skolebibliotheket.

Bibliotheket har siden sidste Program's Udgivelse deels ved Forsendelser fra den kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler, deels ved Gave og Indkjøb for den normerede Sum af Skolekassen modtaget følgende Tilvært:

Skoleprogrammet for Aaret 1846 fra

Aalborg Kathedralskole: Kort Udsigt over den græske Kunsts Historie. Af Rektor Mag. Tregder.

Aarhus Kathedralskole: Om den Ruthardske Methode i Underviisningen. Af Rektor Blache.

Aarhus videnskabelige Realskole: Skolefosterretninger for Aaret 1845—46. Af Rektor Nielsen.

Besættad lærde Skole: Leidarvisir til að thekkja stjornur. Eidari parturinn saminn af B. Gunlaugsyni.

Borgerdydsskolen paa Christianshavn: Bemærkninger om Religionsunderviisningen i den lærde Skoles høiere Klasser. Af L. Gude, Cand. theol.

Frederiksborg lærde Skole: Skoleefterretninger af Rektor Prof. Flemmer, og „Demosthenes's Kamp mod Philip“ af E. Flemmer, Philol. Stud.

Sorsens lærde Skole: Authentiske Efterretninger om Jacob B. Winsløvs Dvergang til den catholske Kirke. Af Adjunkt Bendz.

Kolding lærde Skole: Epistola critica Mag. Ingerslevii ad V. D. Alschefski. P. II.

Metropolitanskolen: Udkast til en Underviisningsplan for de udvidede lærde Skoler. Af Rektor Prof. Borgen i Forening med samtlige Skolens Lærere.

Nykjøbings Kathedralskole: Om det oldnordiske Sprog som Underviisningsgjenstand i vore lærde Skoler. Af Overlærer Mag. Lund.

Odense Kathedralskole: Om det Gottorpffe Haandskrift af Lucreti. Af Rektor Prof. Mag. Heinrichsen.

Randers lærde Skole: Bemærkninger til nogle Steder i Horatses Oder. Af Rektor Dr. Thortsen.

Ribe Kathedralskole: Et Par Ord om Reformen i vort lærde Skolevæsen. Af Rektor Bendtsen.

Roeskilde Domskole: Bidrag til Roeskildes Domskoles Historie. 4. H. Af Rektor Statsraad Dr. Bloch, R. og DM.

Rønne lærde og Real-Skole: Om den provisoriske Underviisningsplan af 25. Juli 1845. Af Rektor Mag. Whitte Om Underviisningen i Dansk og Tydsk som Grundlag for den grammatiske Dannelse. Af Overlærer Kefolii.

Slagelse lærde Skole: Anmærkninger til D. Horatius Flaccus's 3die og 4de Brev i første Bog. Af Rektor Mag. Elberling.

- Sorø Academies Skole:** Locorum philologicorum fasc. I. Af Dr. const. Rektor Bojesen.
- Det von Westenfte Institut:** Skoleesterretninger for Aaret 1845—46. Af G. H. Bohr, Skolens Bestyrer.
- Viborg Kathedralskole:** Om Opgaver til Udarbejdelse i Modersmaalet ved Examen artium og de udvidede Skolers Afgangseramen. Af Adjunkt Wølle.
- Vordingborg lærde Skole:** Skoleesterretninger for Aaret 1845—46. Af Rektor Dr. Lange.
- Zaderslev lærde Skole:** Ueber den angeblichen Unterschied der Partikeln *Κέυ* und *'άυ*. Von dem Conrector Bolquardsen.
- Zusum lærde Skole:** Einige Bedenken ueber die Maturitätsprüfungen Von dem Conrector Dr. Schreiter.
- Slesvigs Domscole:** Andeutungen ueber locale Anschauungen in der Sprache. Von dem Rector Jungclaussen.
- Altona Gymnasium:** Ueber den ursprünglichen Gebrauch der griechischen Präpositionen. Von dem Director Eggers.
- Glückstadt lærde Skole:** Die begriffliche Entwicklung der Redetheile. Vom Rector Horn.
- Meldorf lærde Skole:** De adornata Oedipodis Colonei scena. Von dem Conrector Dr. Kollner.
- Plön lærde Skole:** Ueber die Ungewisheit des heidnischen Dänemarks. Von Subrector Serensen.
-
- Aktstykker om Danmarks indre Forhold i ældre Tid. Udg. af Jyens Stifts litteraire Selskab. II, 2. Odense 1845.
- Om den christelige Ytringsfrihed i kirkelig Henseende. Af F. E. Sibbern (Sndb. til Kjøbenhavns Universitets Fests i Anledning af Hs. M. Kongens Fødselsdag). Kbhavn 1846.
- Om Anders Serensen Bedel. Af C. F. Wegener (Sndb. til

- Soroe Academies Høitideligholdelse af Hs. M. Kongens
 Fødselsdag). Kbhavn 1846.
- De illo fratre, cujus Paulus 2 Cor. VIII, 18 mentionem
 facit. Scripsit J. P. Münster. (Progr. til Høitidelig-
 heden ved Biskop Thordersens Indvielse). Kbhavn 1846.
- H. Stephani Thesaurus græcæ lingvæ. Tertio edd. C.
 B. Hase, Guil. et Lud. Dindorphii. V, 7. VI, 6.
- Beckers Verdenhistorie ved J. W. Koebell, oversat af J.
 Riise. XIV, 1—4.
- Almindeligt Forfatter-Lexicon for Kongeriget Danmark med
 tilhørende Bilande. II, 4. Kbhavn 1846.
- Supplement til Samlingen af Lovbud og Collegialbreve ved-
 kommende Geistligheden og de i Lovens anden Bog om-
 handlede Gjenstande (for Aarene 1840—45). Ved J. L.
 A. Kolderup-Rosenvinge. Kbhavn 1846.
- Lections-cataloger ved Kbhavns Universitet og den polytechni-
 ske Skole for Aaret 1846.
- Liste over Examen artium 1846.
- Oversigt over det Kgl. danske Videnskabernes Selskabs For-
 handlinger og dets Medlemmers Arbejder i Aaret 1846.
 Nr. 1—8.
- Quibus artibus et conatibus ludi reales, qui vocantur, in
 Germania apud protestantes ad initium hujus seculi
 instituti sint. Scr. G. H. Winther (Magisterdisputatø).
 Kbhavn 1846.
- Græsk og Nordisk Mythologi af N. F. C. Grundtvig. Kbhavn
 1847.
- Mythologisk Haandbog, udgivet af Chr. Winter. Kbhavn 1847.
- Titi Livi rerum Romanarum libri. Ed. C. F. S. Al-
 schefski, Vol. I—III. Berlini 1841—46.
- Cornelli Nepotis quæ exstant. Ed. J. C. Dæhne. Lipsiæ
 1827.

- Phædri fabulæ Æsopiæ. Ed. J. C. Orellius. Turici 1831.
 Phædri fabulæ novæ xxxii. E cod. Vatic. redintegratæ
 ab Angelo Maio. Turici 1832.
- P. Ovidii Nasonis Metamorphoses libri XV. Mit kriti-
 schen und erläuternden Anmerkungen von C. C. C. Bach.
 Hannover 1831—36. 2 Bd.
- Xenophontis Expeditio Cyri. Ed. E. Poppo. Lipsiæ 1827.
 — Cyropædia. Ed. E. Poppo Lipsiæ 1823.
- Codices orientales bibliothecæ Regiæ Havnensis. P. 1.
 (codices Indicos continens). Havnæ 1846. 4to.
- Fortsættelse af følgende Tidsskrifter: Jahns Neue Jahrbü-
 cher, Helweg's „For Litteratur og Kritik“, Molbechs hi-
 storiske, Schouws danske Tidsskrift.
- Regnskabs-Oversigt for Aaret 1845 over samtlige Statsind-
 tægter og Udgifter. Kbhavn 1847. 4.
- Budget for Aaret 1847 for samtlige Statsindtægter og Ud-
 gifter. Kbhavn 1847. 4.

Skolen har iaar af Professor, Ridder Thorups Ar-
 vinger, ifølge et af den Afdøde tilkjendegivet Buxte, modta-
 get følgende værdifulde Gave:

A. Trykte Bøger:

- Suhms Danmarks Historie i 14 Bind.
 Magazin til den danske Adels Historie. 1ste Bind.
 Lexicon over adelige Familier i Danmark o. s. v. i 2 Bind.
 Hofmanns hist. Efterretn. om velfortjente danske Adelsmænd.
 3 Bind.
 Die Geschichte unserer Tage (med lithogr. Portrætter) i 23
 Bind og 6 Hefter.
 E. Pontoppidans danske Atlas i 5 Bind.
 Ersch: Handbuch der Literatur i 3 Bind.

- Lübkers Schrifsteller-Lexicon i 2 Bind.
- Birkerods Dagbog udg. af Molbech.
- Steins Handbuch der Geographi i 2 Bind.
- Windfelds Jubeltale 1760.
- Om Brestfaldighederne i det lærde Skolevæsen. Kbhvn. 1789.
- Rosenhains Afhandling om de 5 høga Riksembeten. Stokh. 1799.
- En Samling af 41 gamle danske Statskalendere.
- Leignicks genealogiske Tabeller i 5 Bind.
- Chr. Falsters *Vigilia prima noctium Ripensium*.
- Om Druiderne af L. A. Rothe.
- Den mennekelige Villies Frihed af N. Fogtmann.
- Schreibkalender auf das Jahr 1771.
- Inaugurationsprædiken af P. Winstrup, Biskop over Skaanes Stift.
- Historisk-statistisk Maanedstidende for Ribe Stift 1838—39.
- Ribe Stifts-Avis fra 1813—1840.

B. Manuskripter.

- Chr. Falsteri Testimonia.
- Forstjellige Samlinger til Ribe Skoles Historie (tildeels trykte Sager).
- Alb. Thurahs Breve (in duplo)
- En gammel Pergamentsbog uden Bind.
- Historiske Efterretninger om Ribe Skole.
- P. N. Thorups kronede historiske Priisstrif.
- Sammes latinske Skolestilebog fra 1795.
- 5 store Kapsler i 4to med Titel: *Discipuli scholæ Ripensis*, indeholdende biografiske Efterretninger, optegnede af Prof. Dr. Thorup.
- Et Bundt latinske Testimonia, skrevne af P. N. Thorup.
- Et Bundt, indeholdende P. N. Thorups Indberetninger om Dimittender og den offentlige Examen.

- En Fortegnelse over Ribe Skolebibliothek's Tilvæert for 1823
—1844. 4to.
- Et Bundt, betitlet *Ripensia* (dels trykte, dels skrevne Sager).
Paa Auctionen efter Skolens forrige Rektor, Prof.
Thorup, indkjøbtes følgende Bøger:
- Schillers Geschichte d. dreißigj. Kriegs. 2 Dele med Kobber.
Snedorffs Forelæsninger over Fædrelandets Historie. 2 Dele.
Solbergs Danmarks Riges Historie. 3 Tomer.
J. Müllers Geschichte schweizerischer Eidgenossenschaft.
3 Dele.
- Sergusons Geschichte der Römischen Republik. 4 Bind.
Appiani Historie om Rom's Borgerkrige ved Guldberg.
Tacitus, oversat af J. Baden. 3 Bind.
Horatii opera. Ed. Orellius. Turici et Lond. 1838 2 V.
Curtius, oversat af Brorson.
Plinii epistolæ et panegyricus. Ed. Gierig. Lips.
1806. 2 V.
- Plinii Brieft, uebers. v. Schmid. Frankf. a. M. 1789.
Aeliani Varia Historia. Ed. Abr. Gronovius. Lugd. Bat.
1731. 4to.
- Herodoti historiarum libri. Ed. D. Schulz. Halis 1809.
2 Exx.
- Velleius Paterculus. Ed. Bip. 1780.
- O. Worms Overs. af Persius, Juvenal, Agricola's Lev-
net af Tacitus.
- Adelungs Versuch einer Literatur der Sanskrit-Sprache.
Petersb. 1830.
- Potters griechische Archäologie, ausgegeben v. Rambach.
Halle 1775. 6 Dele.
- Lateinische Grammatica Marchica. Frankf. u. Leip. 1735.
Langii Hodegus lat. sermonis. Berol. 1724.
Ub. Foliætæ de lingvæ lat. usu et præstantia. Hamb. 1725.

Laur. Reinhardi institutiones styl. lat. cum duabus oratt.
et programm. Erfurt 1728. 1 Bd.

L. A. Ernesti opuscula philologica. Lugd. Bat. 1776.

— — — — oratoria. Ib. 1767.

J. Badeni opuscula latina. Hauniæ 1793.

Chr. G. Heynii opuscula academica. Gottingæ 1785 ss.
5 Bind.

Seebodes Miscellanea critica. 1822—23. 2 Voll.

— Archiv f. Philologie u. Pädagogik 1824—25. 8 H.
Weilands Atlas.

Da Discipelbibliothekets Rentingenter for
indeværende Aar endnu ikke alle ere betalte, har det for
Tiden en Gjæld af c. 8 Rbd. til Boghandleren og Bog-
binderen. Dette Deficit vil dog omtrent kunne dækkes ved
de udestaaende Fordringer.

Følgende Bøger ere i Aarets Løb tilkomne.

Baggesens danske Bærker 8de, 9de og 10de Bind.

Niels Juel, Roman af P. P.

Shakespeares dramatiske Bærker 5te Deel.

Poul Nytters Biser og Bers.

Guillaume Tell par Florian) forædede af
Nogle franske Prædikener af Raffard) Adjunkt Jacobi.

Skildring af 6 flesvigste og jydste Kjøbstæder — foræret
af en Discipel.

Kahbeks Erindringer af sit Liv i 5 Bind — og

P. N. Thorups: Historiske Efterretninger om Ribe Skole
ved C. C. Thorup; de tvende sidstnævnte Bøger stænk-
de af Prof. Thorups Arvinger.

5. Stipendier og Legater.

Med den kongelige Universitets- og Skoledirektions Skrivelse af 5te Decbr. 1846 var Fordelingen af Beneficier for det nu tilendebragte Skoleaar saaledes approberet:

A. Høieste Stipendium, 50 Rbd.

(25 Rbd. at udbetale, 25 at oplægge.)

1. Rjær, L. O. 2. Slensburg, C. A. 3. Thurah, C. S. 4. Koch, V. C. 5. Juel, C. J. S. B. 6. J. J. Rjær.

B. Mellemste Stipendium, 35 Rb.

(15 Rbd. at udbetale, 20 at oplægge.)

1. Kleisdorff, L. 2. Pontoppidan, S. J. 3. Jørgensen, J. 4. Borchsenius, J. 5. Seilberg, S. Fr. 6. Solst, T. M.

C. Laveste Stipendium 20 Rbd.

(10 Rbd. at udbetale, 10 at oplægge)

1. Randrup, S. E. M. 2. Nagaard, J. 3. Esmann, V. A. 4. Svind, C. A. 5. Tvede, L. L. 6. Bendtsen, B.

D. Fri Underviisning.

(foruden Stipendiarierne.)

1. Riis, A. C. 2, Andersen, C. E. J. 3. Rjær, C. C. 4. Seilberg, P. B. 5. Gottlieb, A. A. S. C. 6. Diderichsen, T. J. 7. Müller, T. C. 8. Friis G. M.

E. Det Borchske Legat.

(Ialt 23 Rbd. 87 s. til Deling mellem 2 Disciple.)

1, Kleisdorff, L. 2, Pontoppidan, S. S.

De tvende Portioner af det Moltkeske Legat, som ere tillagte Ribe Kathedralskole, oppebæres for Tiden af Disciplene S. E. M. Randrup og V. A. Esmann.

Den offentlige Examen

i Ribe Cathedralsskole for Aaret 1847 affholdes
i følgende Orden:

Mandagen d. 26. Juli.

Første Børelse.

8—12 Latin Kl. 5.
2—4 Lyst Kl. 5.

Andet Børelse.

8—10 Historie) Kl. 4.
Geografi)
10½—12 Fransk Kl. 3.
2—4 Hebraisk Kl. 4.

Tredie Børelse.

8—10 Dansk Kl. 2. 1.
10½—12 Regning Kl. 2. 1.
2—4 Historie) Kl. 2.
Geografi)

Tirsdagen d. 27de Juli.

Første Børelse

8—12 Historie) Kl. 5.
Geografi)
2—4 Fransk Kl. 5.

Andet Børelse.

8—9½ Naturhist. Kl. 3.
10—12 Latin Kl. 4.
2—4 Matematik Kl. 4.

Tredie Børelse.

8—10 Religion Kl. 2. 1.
10½—12 Lyst Kl. 3.
2—4 Latin Kl. 2.

Onsdagen d. 28de Juli.

Første Børelse.

8—12 Religion Kl. 5.
2—4 Dansk Kl. 5.

Andet Børelse.

8—9½ Naturhist. Kl. 4.
10—12 Dansk Kl. 4.
2—4 Græsk Kl. 4.

Tredie Børelse.

8—10 Latin Kl. 3.
10½—12 Historie) Kl. 4.
Geografi)
2—4 Regning Kl. 3.

Torsdagen d. 29de Juli.

Første Børelse.

8—12 Matematik Kl. 5.
2—5 Hebraisk Kl. 5.

Andet Børelse.

8—10 Religion Kl. 4.
10½—12 Lyst Kl. 4.
2—4 Græsk Kl. 3.

Tredie Bærelse.

8—10 Historie) Kl. 3.
 Geografi)
 2—4 Dansk Kl. 3.

Fredagen d. 30te Juli.

Første Bærelse. Andet Bærelse.

8—11 Græsk Kl. 5. 8—10 Fransk Kl. 4.
 10½—12 Naturhist. Kl. 2. 1.

Tredie Bærelse.

8—10 Religion Kl. 3.
 10½—12 Lyst Kl. 1. 2.
 (Kl. 4 Generalcensur.)

Løverdagen d. 31te Juli Kl. 8 Translokation.

(De skriftlige Prøver foretages i den foregaaende Uge, nemlig for 5te Klasse: Religios og historisk Opgave, latinsk Stil og Version, tysk og fransk Stil, mathematisk Opgaver; for 4de Klasse: historisk Opgave og latinsk Stil; for 3die Klasse: dansk og latinsk Stil; for 2den og 1ste Klasse: dansk Stil, samt Kalligrafi for de 4 nederste Klasser; endvidere Svømme- og Gymnastikprøve for hele Skolen.)

Saar vil rimeligviis afgaae Sex eller Syv til Universitetet; Udfaldet af den forestaaende Examen vil afgjøre det. Til Optagelse i Skolen ved det nye Aars Begyndelse er hidtil anmeldt 10 Aspiranter, med hvilke Proven foretages Onsdagen den 1. September Formiddag Kl. 8. Torsdagen den 2. Septb. Kl. 8 tager Skolen atter sin Begyndelse.

Disciplenes Fædre og Børgere samt andre Skolens og Videnskaberens Belyndere indbydes herved til at bære Examen med deres Nærværelse.

Ribe Kathedralskole d. 15. Juli 1847.

C. S. N. Bendtsen,
 Rektor.

Indbydelseskrift

33, - 382.

til

den offentlige Examen

i

Ribe Kathedralskole

1848.

Indhold.

1. Efterretninger om Byen Ribe (11te Samling). Af P. Adler, Adjunkt.
2. Skoleefterretninger for 1817—48. Af C. H. N. Wendtzen, Rektor.

Ribe 1848.

Trykt hos Chr. sal. Høphoff.

Handwritten title or text, mirrored bleed-through from the reverse side of the page.

10

Handwritten text, mirrored bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, mirrored bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, mirrored bleed-through from the reverse side of the page.

Handwritten text, mirrored bleed-through from the reverse side of the page.

Efterretninger

angaaende

B y e n N i b e .

Ellevte Samling.

Af

Peter Adler,
Adjunkt.

Indhold.

Tillæg til 5te og 6te Samling (Krigene 1643—45 og 1657—60.)

Gittertänze

von

J. J. J. J. J.

Erster Band

18

Peter J. J.

Verlag

Leipzig

(Copyright 1818-19 1817-00)

I.

Om de af Byen erlagte Brandskatter og andre Afgifter i 1644—45.

I Programmet for 1836, hvor jeg meddelte de Beretninger og Notitser denne Krig angaaende, som jeg til den Tid havde forefundet i Raadstue-Arkivet her i Byen, har jeg anført, at de Svenske strax i det første Indfald under General Leonhard Torstensons egen Kommando, umiddelbar efter Besættelsen af Ribe-By og Riberhuus-Slot, den 10. Januar, paalagde Byen en betydelig Brandskat, „for at holde den fri for Brand og Plyndring“,¹⁾ hvilket ogsaa alt Terpager har berettet.²⁾ Men denne Brandskats Størrelse kunde jeg den Gang ene ved Gisninger og Beregninger efter de mig

1) se det anførte Program, som indeholder Efterretninger angaaende Byen Ribe, 5te Samling, Pag. 25—26.

2) Ripæ Cimbricæ 727, „Sveci Duce Wrangelio arcem aggrediuntur et invadunt, civibus arma sua in curia deponere & decem mille thaleros ne incendium fieret exsolvere coactis. Denne Wrangel maa da have været den, især senere, berømte svenske Feldtherre, Carl Gustav Wrangel, og ikke Byens og Landets senere Udsuer, Oberst Helmuth Wrangel: Han var da Gen.-Major, og har vel været her i Byen, men neppe paa den Tid: se Prog. 1836 Side 15, Num. 2.

da bekjendte Data kun saa omtrentligen bestemme; ej heller vidste jeg Noget om Maaden, hvorpaa den erlagdes, af hvem den indkrævedes, om den ene ydedes i rede Penge, eller om ogsaa i Kostbarheder og andet Equivalent, o. s. v. Om Alt dette indeholde de af mig senere forefundne Regnskaber, Skattelister og andre Papirer mere eller mindre fuldstændige Oplysninger, hvormed jeg vil begynde disse smaa Tillæg til hin udførligere Afhandling om hin ulykkelige Krig.

Skatten, der blev paalagt alt i Januar, var paa 9000 Rdl. eller 13,500 Slette-Daler¹⁾); den udrededes i 2 Terminer, den Ene paa 6000 Rdl., som opkrævedes strax; den Anden paa 3000 Rdl. senere²⁾, men dog, som det synes, endnu i Januar³⁾. Skattnormen her i Byen var bestemt efter Mark og Skilling, saaledes at de høist beskattede vare ansatte til 5 Mark, de lavest til 2 s.⁴⁾. Til Udredelsen af Brandskatten bestemtes, at der af hver Mark Skat skulde betales 30 Rdl. til den første, og 15 til den 2den Termin.

1) Den Første beregnet, som nu, til 48 s., den Sidste til 32. I daglig Handel og Brug regnedes almindelig efter den Sidste, og i Regnskaberne finder jeg altid Rirdaterne, naar de undertiden anføres, omskrevne til Sl. Daler, med de Udtryk „er udi Slette Penge“ eller „er udi Rønt“.

2) Disse 2 Terminer benævnes ofte, f. Ex. i Restans-Listerne, den første og den sidste, eller den store og den lille Brandskat.

3) Det kan sluttes af Overskriften paa en Restans-Liste: „Uf Brandschatterne, som Skulle haaffue weritt wdlagt wdi Januari Maant 1644.

4) Byens Skattsætning beløb sig i det Hele til omtrent 220 Mark. Den høist Beskattede (5 Mark) maatte altsaa betale 225 Rdl. Brandskat.

5) Se ogsaa herom Progr. for 1838 (om Krigen 1657—59) i Indledningen, hvor jeg af Revisions Antegninger har anført og oplyst adskillige mig tidligere ubekjendte eller uklare Punkter.

Da en stor, og vel den største, Del af Iubbygerne ikke havde rede Penge til at udrede den første Del, som uophølgelig skulde erlægges, ikke faa ogsaa vare bortflygtede: saa maatte de, der nogenlunde formaaede det, gjøre Forstud, navnlig de mest velhavende Kjobmand, Geistligheden og Enker efter forhen afdøde Geistlige¹), hvorom mere længere her.

Da rede Penge endnu ikke vare at tilvejebringe i tilstrækkelig Mængde, opfordredes enhver til at udlevere sit Solvtojs²) og andre Kostbarheder, hvorfor denne Skat ogsaa oftere kaldes Solvskatten³). Af Varer finder jeg kun at være leveret Klæde og Sko⁴). Baade Solv og Penge opkrævedes og oppebares af nogle af de anseeligste blandt Byens Borgere, hver i sin Fjerding⁵); disse leverede Alt igjen til de 4 fjendtlige Regiments = Kvartermestere, hvad Solvet angaaer nok kun i Deposito, thi det synes igjen at være tilbageleveret, da Penge vare bragte tilveje⁶). Af de af disse

1) Geistligheden synes ellers ikke at have været sat i Skat, i det mindste finder jeg dem ikke anførte paa de Skattelister, der er kommet mig for Hje. Verdslige Embedsmænd forekommer ikke i Listen paa dem, som have gjort Forstud. Lænsmanden, Greger's Krabbe, var bortrejst, ligeledes maaske nogle Andre, som SlotsFriværen, Herskabsfogden; Borgemesterne og Raadmændene vare Købmænd og Algerbrugere og høre attsaa under disses Rubrik. De Dvrige (selv Byfogden) vare den Tid kun af mindre Betydning.

2) At det ikke er sket frivillig, men at de ere blevne tvungne til Udleveringen, synes ikke urimeligt efter Opkrævningsmaaden.

3) Udenpaa det strax herefter omtalte Regnskab er skrevet: Byen, anbelangende Solvskatten til Swensken.

4) Det er dog tvivlsomt, om disse Artikler ere blevne beregnede til Udbrug i Skattens Beløb. Muligt ere de blevne rekvirerede foruden Skatten. Med Sko var det i det mindste vistnok Tilfældet.

5) Byen var, og er vel endnu, delt i 4 Fjerdinger: 1ste, St. Hans, St. Klemens og sidste Fjerding.

6) Bevisstæderne for alle de her anførte Data findes i et Dokument, som følger fuldstændig aftrykt strax herefter. Det hedder deri

Borgere aflagte Regnskaber, har jeg kun truffet paa et, som er gjort af Lauritz Baggesen¹⁾, en af de 4 Mænd, som opkrævede Skatten i 1ste Fjerding. Af dette vil jeg meddele nogle Uddrag for at vise, hvor stor en Mæsse vel det Sølvs udgjorde, som Købmænd og andre Borgersfolk her i Byen vare Giere af for 200 Mar siden²⁾).

„Huis jeg haver Dpborn udi den Braudschatt til Suenzschén som efterfølger:

Haffuer jeg Dpborn aff Christen Brøndum 56½ Rod Solff a 3 Mk. er 28 Rdl. 1 Ort, 33 Rod a 2½ Mk. 13 Rdl. 3 Ort, 7½ dito 3 Rdl. 3½ Ort, 8 Rod dito a 2½ Mk. 3 Rdlr. 1 Ort 8 ø. Rede Pending 3 Rdl. 1 Ort 4 ø.³⁾

Jens Bryndum 99 Rod solff a 3 Mk. 49 Rdl. 2 Ort. Noch rede Pending 3 Rdl. er 52½ Rdl.

Peder Jacobsen 2 pund ÷ 4 Rod Solf 30 Rdl., Skatten 10 Rd. Noch wdi Kirkdaler 23½ Rdl., 3 Guldringe 11½ Rdl. er 75 Rdl.

Hans Koster 77 Rod Solff 38½ Rdl.

Jorgen Nielsen 54 Rod Sølvs a 3 Mk. 27 Rdl. Hans Skat 4 Rdl. sich hand tilbage 1 Rdl. er 30 Rdl.

Huis (hvad) som bleff tafft paa Wecken aff Solffschatten, da den bleff igien wdleuerit.

- 1) En af Byens fornemste Købmænd og Studehandlere, senere ogsaa Raadmand og Pengemeester. Se om ham Program 1846, og især om Beskyldningerne mod ham om Handel og anden Forstaaelse imod Fjenden, Pag. 33—36 og Bilag 69—77. Han boede paa Torvet i den nuværende Væstgivergaard „Hôtel de Buxtehude“.
- 2) Det er naturligvis kun enkelte af de høist ansatte, samt nogle Andre, hvis Benævnelser tyde paa, at de har hørt til den simplere Borgersgerklasse, som jeg anfører.
- 3) Rigsdaleren deltes i 4 Ort, og naar Talen er om Rigsdalere, regnes gjerne efter Ort; men om Dalere efter Mar.

Anders Jacobson 81½ Loed Solf a 3 Mk. 40 Rdl. 3 Ort,
 Redepenge 2 Ort. Hans Jøeg hans Moders schatt 41 Rdl.
 1 Ort.

Johan Radtlef¹⁾ 42 Lod Solf 21 Rdl. Redepenge 24
 Rdl. er 45 Rdl.

Jorgen Struck 203 Lod Solf 101½ Rdl. Rede Penge 71
 Rdl. Hans og hans Moders schatt 172½ Rdl.

Jacob Maller 15¾ Lod 7 Rdl. 3 Ort. Redepending 7
 Rdl. 12 s.

Peder Raadefougit 52 Lod Solf 26 Rdl. 11 Lod 5½ Rdl.
 1 Gulbring 6 Rdl. 37½ Rdl.

Casten Mussen²⁾ 121 Lod Solf 60 Rdl. 2 Ort, fik hand
 tilbage 2 Ort. 60 Rdl.

Lisebeth Tyndings 68½ loed Solff 34 Rdl. 1 Ort. Rede-
 penge 3 Rdl. 1 Ort er 37 Rdl.

Michel i Peer Dovens Gade 7½ Rdl.

Soen Gardener 8 Lod Solf 4 Rdl. Redep. 7 Rdl. 1 Ort.

Thomas Schreder Solff 3 Rdl. 3 Ort.

Jens Terp 31 Lod solff 15½ Rdl. Redepenge 14 Rdl. 3
 Ort. Hans Skatt 4½ Rdl. 34 Rdl. 3 Ort.

Johan Pouck Apotheker 94 Loed Solff 47 Rdl. Rede-
 penge 43 Rdl. 90 Rdl.

Jep Poulsen Bilslef³⁾ 30 Lod Solf 15 Rdl. Redepenge
 50. Hans Skatt 10 Rdl. er 75 Rdl.

Peder Bagesen⁴⁾ 162½ loed Solff 81 Rdl. 1 Ort. Pen-
 ding 8 Rdl. 3 Ort er 90 Rdl.

1) senere Raadmand, døde 1659 af Pesten.

2) Han var Købmand. Senere ogsaa Raadmand, „R. M. Tolde“
 efter W. Baggesen, døde i Pestens Tid 1659.

3) Ogsaa han var Raadmand og døde i Pestens Tid, ligesom ogsaa
 Apothekeren J. P., om hvem mere siden.

4) Om denne Mand og Beskyldningerne mod ham for Forræderi, se

Andreas Frischuster¹⁾ 17 Rod Solf 8½ Rdl., 2 Guldringe
5 Rdl., Redepenge 31½ Rdl., i Alt 45 Rdl.

Soffren Bryndum 48 Rod Solf 24 Rdl., Redepenge 13½
er 37½.

Anders Suan²⁾ 56½ Rod Solf 28 Rdl., 1 Ort. Redepenge
24¼ Rdl. er 52½ Rdlr.

Peder Dlussen³⁾ Solf och Pendinge 45 Rdl.

Christen Matteler⁴⁾ Solf och Penge 7 Rdl.

Lauritz Baggesen Solf och Penge 105 Rdl.

Dyborn Skatt af Carsten Dlussen⁵⁾ 48½ Rdl.

Summarum paa min Dyborjel er udi Solf och Penge
hver Rod solff 3 Mk. — Er — 1830 Rdl. 1½ Ort.

Herpaa haffuer Jeg betald Quarttermester 62 Pund 22¼
Rod Solf. Beløber som jeg det haffuer Entfaaget 2001¼
Rod er at Regne 1002 Rdl.

Leuerede jeg hannem Redepenge 811 Rdl. 5 Mk.

Beholdt jeg hos mig udi Pendinge 10 Rdl.

Bleff forlist paa Wegten paa Solffuet — 8 Rdl.

Rente jeg Byen en Solff. Kanne weiget 44 Rod, noch 4½
Rod er 48½ Rod.

Rester mig her aff: Af Byen 19 Rdl. 9 s.

Leuerit fra Lauritz Baggesen.

Prog. 1836, Pag. 36—38. Han døde 1650 og var baade Kob-
mand og Tolder.

1) Denne Mand, som ogsaa kaldes Anders Verlohren, synes at have
været en Mand, Raadet har stølet paa og brugt meget, navnlig
til Sendelser, f. Ex. til Oberst Rothenburg i Leiren ved Nend-
borg, som vi siden ville se. Foruden ovennævnte Afgift har han
leveret 45 Var Sko, da han var Skomager.

2) Raadmand og Pengeimester, siden Borgemester fra 1647—57.

3) Peder Dlussen Koed var Borgem. fra 1650 til 1660.

4) Dette Ord har jeg i Prog. for iffor, hvor det ogsaa forekommer,
ment betydede Naalemager. Andre have troet deri at finde et
jydsk Almue-Navn paa Gjerster.

5) Han er ogsaa nævnet ovenfor. Hele hans Skat, hvis det ellers
er den samme Mand, har været 108½ Rdlr.

De fleste Skomagere have leveret Sko enten for den hele eller for en Del af deres Andel af Skatten, da der var paalagt Byen at levere et Antal Sko, 400 Par, formodentlig foruden de 9000 Rdlr. Herover have vi endnu et fuldstændigt Regnskab med Overskrift: „Anno 1644 in Januarii¹⁾ leuerit disse esterschreffne Schomagger Sko og Penge til Contribucion“. Af dette ses, at der af 22 Skomagere er leveret 292 Par Sko og 27 Rdl. i Penge, for disse er der købt 54 Par, desuden købtes 55, saa at der altsaa i Alt leveredes 401 Par²⁾.

Om Inddrivelsen af Restancerne af denne og de øvrige Skatter i denne Krig vil jeg dels tale længere hen, dels maa jeg henvise til de Oplysninger, jeg i Programmet for 1838³⁾ af Revisions Antegnelser har meddelt herom, og især om den Nød, Raadet har havt med Tilbagebetalingen af de gjorte Forstud, de Klager og drøje Bebrejdelser, det har maattet deje i denne Anledning. Det har derfor opsat en

- 1) Altsaa paa samme Tid som Brandskatten.
- 2) Regnskabet ender med: „Paa de først leuerit Sko bleff fortalbt of til Skaade 1 Vahr“. Nogle Skomagere, som havde leveret Sko for mere end deres Skatteandel, fik Penge igjen. Nogle Uddrag vil jeg meddele til Oplysning af det Anførte og som curiosa: „Andreas Henningsen 18 Vahr Scho, Penge 1½ Ort — 9 Rird. 1½ Ort. Hans Nielsen Skom. leuerit 34 paar schu, leuerit hannem igjen Penge 12 s. — 16 Rdl. 3½ Ort. Mads Hermansen leuerit 15 Vahr scho — 7½ Rdl., NB. rester endnu 15 Rdl.; (derefter senere tilføjet) opboren 29 lod Solf, 13 Rdl., 14 s. opboren i Penge Resten. Adam frischuster 6 Par schu leuerit Penge dertil 4½ Mk. — 3 Rdl. 3 Ort. Lauris Hansen skomager ydt 5 Vahr schue. Resten af begge Skatter endnu Penge 5 Rird. noch leuerit 3 Vahr. Andreas frischuster leuerit 45 Paar Schou o. s. v.“
- 3) Pag. 5—7. Programmet handler vel egentlig om Krigen 1657—60; men i Indledningen, hvor Byens Tilstande i Aarene mellem begge Krigenes Kildres, have hine Oplysninger fundet Plads.

Dygjørelse af det hele Regnskab, baade Indtægt og Udgift¹⁾.
 hvilken især synes stilet paa at afbevise den Beskyldning, at
 der i det Hele er indkommet Mere, end der er udgivet. Jeg
 vil her lade den afstrykke fuldstændigt og ordret²⁾, da den
 giver en ret god Oversigt over det Hele, indeholder adskillige
 ikke uinteressante Enkeltheder, navnlig en Liste paa en Del,
 der have gjort Forstod og paa dettes Beleb, og endeligen
 paa flere Steder foran af mig er anført som Hjemmel.

„Fortegnelse paa hvad (huis), som er oppebaaret af de
 tvende Brandskatter, som blev lagt til Svenskens Krigsfolk,
 udi og efter Svenskens Tid.

Forst annammet af den første Fjerding udi rede Penge,
 Solv og Klæde efter de 4 Mænds Regning, som skete paa
 Niber Raadhuse 164* d.^o) 3056½ Rdl. 21 β.

Rok af Restans 278 — „

Stem som salig Peder Baggesen⁴⁾

af denne Fjerding (fjering) skal

have annammet af adskillige Per-

soner 51 — 2 Mk. 10 β.

Alf S. Hans Fjerding, først 1422 — 31 β.

aff Restans 282 — 4 Mk. 2 β.

Alf S. Clemens Fjerding først Penge 1399¼ — 6 β.

af Restans 243 — 17 -

Alf sidste Fjerding opbaaren Penge 1753¾ — 16 -

af Restans 148 — „ -

Summa lat. 8614¼ Rdl. 10 β.

1) Den er uden Underskrift, ogsaa uden Dato, men er uden Tvivl
 ikke ældre end 1654.

2) Dog med forandret Retskrivning, for at lette Læsningen for Alle,
 da Dokumentet ikke er saa kort.

3) Navstallet og Dagen er ikke helt udshyldt.

4) Vi se heraf, at dette Regnskab er efter 1650, da P. B. døde det Aar.

Nok oppebaaren som fornavnte Brandskatter af adskillig
Personer er bleven forstrakt, først:

Af Borgemeester Anders Svane i Sølv

og Penge	60 Rdl. ÷ 4 ß
— B. Peder Dlusfen ¹⁾	50 —
— Jep Poulsen Bilslef	50 —
— Lauritz Baggesen ²⁾	50 —
— Niels Jacobsen Honum, Klæde	13 — 3 — 8
— Giertrud Jørgen Lustrups	60 —
— Lisebet Løndings	20 —
— Hans Jesen Kiørgaard	10½ Rdl. 12 ß.
— Maren Farups	50 —
— S. Jørgen Ibsen	20 —
— Christen Mikkelsen	7½ —
— Else Jens Mikkelsen	100 —
— Jens Abamsen Smidt	7½ —
— Hans Sofrensens	20 —
— Mikkal Knudsen Klæde for	45 — 2 Mk.
— Jens Jespersen	40 —
Nok oppebaaren af Hans Friis ³⁾ , Penge	200 —
Klæde for	152 —

1) Disse to vare Borgem., da Regnskabet blev affattet, og ikke under Krigen. U. S. blev Borgem. 1647, Peder Dlusfen 1650.

2) U. B. døde 1655, da han ikke kaldes S. er Regnskabet forfattet før den Tid.

3) Om denne af Byen særdeles fortjente Mand handles i flere af vore Prog. om Ribe, fra 1831, 36 og især i det fra 1842 om Handel og Skibsfart, hvor der findes en Skitse af hans Levnet, efter hans egne Optegnelser i en Handelsbog, som var en af mine bedste Kilder til hin lille Afhandling. Hans Epitaf er nu forsvundet af Domkirken, hvilken Skade ikke er stor, da det var meget smagløst, men hans Portræt fortjente dog at opbevares, hvilket vel ogsaa er sket. Han var Borgerm. fra 1623—38, da han frivillig fratraadte, men blev dog i Raadet som 1ste Raadmand.

Af Morten Laussen Penge ¹⁾	200 Rdl.
Klæde for	165½ —
Item Jens Joensen Penge ²⁾	50 —
udi Sølv	30 —

Ligemaade er annammet, som Geistligheden haver givet til Hjælp i Brandstæften.

Af Mester Christen Friis ³⁾	50 Rdl.
— Mester David Fos ⁴⁾	20 —
— Karen S. Docter Bockfortsens ⁵⁾	15 —
— M. Johannes Meier	20 —
— Sofren Andersen ⁶⁾	40 —
— Margeret Her Jakobs ⁷⁾	20 —
— H. Hans Tavsens ⁸⁾	7 —
— M. Lange Andersen ⁹⁾	10 —

- 1) M. L. Hillerup var Borgem. 1640—50, og synes ogsaa at have været en driftig og dygtig Mand.
- 2) Købmand og Raadmand, boede paa Ny-Tord (den nu ubrolagte Del af Skibbroen) ved Siden af H. Friis.
- 3) var en ældre Broder til H. F., han var først Rektor her ved Skolen, siden Lector Theol. (Læsemester) og Præst til Vester-Bedsted. Han handlede tillige stærkt med Stude, se om ham og hans Underholdning i Kbhavn i Studenter-Narene Prog. 1842 Pag. 74, Anm. 3.
- 4) David Laurentii Fossius var Kapellan ved Domkirken, siden Sognepræst til Katar. Kirke, døde i Pesttiden 1659.
- 5) Enke efter Biskop Johannes Buchardi, som døde 4. Jan. 1643.
- 6) Stiftsprovst, Søn af Historiografen Anders Sørensen Wedel, var Præst her i 36 Aar, døde 1653 af Pesten.
- 7) Var hun Enke efter Jakob Jandrup, Kapellan til Katrine Kirke, som døde 1602, saa har hun havt en lang Enkestand.
- 8) Kapellan til Kathrine Sogn fra 1636 til 1655.
- 9) Lago Andreæ Vellejus Ripensis, Sognepræst til samme Kirke fra 1636 til 1648. De Geistliges frivillige Hjælp synes altsaa ikke at have været betydelig, saameget mindre, som de ellers ikke synes at have ydet Bidrag i Penge eller leveret Sølv. Biskoppen, Erik Monrad, findes slet ikke paa denne Liste, men af et Regnskab, som

Summa Summarum paa alt fornavnte Oppebørsel bedra-
ger sig sammen Pendinge 10,144 Rird. 2 Ort 3 ſ. dansk

Herforuden er annammet af Restanserne, som den 3. Dec.
blev gjort paa Niber Raadhus 124½ Rdl. 9 ſ.
hvide Penge Borgemester Anders Svane til sig af Skatte-
mesterne¹⁾ haver annammet, og blev ham affortet i sin Regn-
skab paa Raadhuset, der den blev forhert.

Summarum Indtægt Brandſkat bedrager sig tilsammen
eftersom forskrevet staar 10,269 Rird. 12 ſ. d.

Udgift imod forne Indtægt af bemeldte Brandſkat forſt:

Den første Brandſkat 6000 Rdl.

den 2den Brandſkat 3000 —

Hans Fris bekommet efter sin Regn-
skabs Formelding²⁾ 100 —

Morten Laſſen 100 —

Borgemester Anders Svane efter
hans Regnskabs Formelding 124½ — 9 ſ.

B. Peder Duffen 231 — 4 Mk. 4 ſ.

Sep. Bilſlef³⁾ 87 — 3 —

er meget beſkadiget, ſes, at der til en Mand, af hvis Navn kun
„Erich“ kan læſes, er tilbagebetalt „efter B. og R. Befatning
oc de 24 Mænds Samtoche 30 Rdlr., som denne gode Mand
forſtrachte os udi den bedrøffuelige Suenſches Indfald, der vi
gaff aff Byen den store Brandschatt, nemlig 9000 Rdlr.“

1) Saaledes kaldtes de Borgere, som, to i hver Hjerding, oppebar
Skatterne og afleverede dem til Pengemesteren; de udvalgte af
Raadet efter Omgang, som det synes, blandt paalidelige Mænd,
og have næppe ſaaet nogen betydelig Godtgjorelse for deres Umage.

2) Han og de Følgende have gjort Udlæg eller i alt Fald indestaaet
for Betalingen af Leveranser, udført Arbeide o. s. v., som de have
beſorget. Det er Skade, vi ikke have deres Regninger, som dog
burde være som Viſag til Hovedregnskaberne, hvilket imidlertid
ikke altid iagttoges, som kan ſes af Klager derover i Reviſions-
Antegnelſerne af 1654.

3) Denne Mand var en lang Tid en af Rømmerne og brugtes i

Morten Læssen er laant til Reisespenge til Kjøbenhavn	66 Rdl. 4 Mk.
Anders Svane til Reisespenge til Hylbing ¹⁾	133 — 2 —
Nok af Brandskat laant Byen til Rente til Arrild Kirke (som var 5 Aars Rente)	30 —
Jens Joensen ²⁾	50 —
Anders Jacobsen fik af Brandskat Penge	50 —
Nok er tabt paa Rymont af Brandskatpenge, som var indkrævet	66 —
Nok som er udgivet til en Ritmester Bronelle til en Foræring, det første han kom her til Byen i Losement hos Peder Pallesen, ungefær for Solv og Andet for	100 —
Summarum beløber forue sig tilsammen Pendinge	40,139 $\frac{1}{2}$ Rdl. 5 β . danst.

Rignet og lagt Indtægt mod fornævnte Udgift, da findes at Indtægten beløber sig højere og mere end Udgiften Pendinge 129 Rdlr. 1 Ort 7 β . d., hvilke 129 Rdlr. 1 Ort 7 β . kan henregnes til de 4 Regis

i det Hele meget til at besøge og føre Opsyn med, og Reguskab over Byens Arbejde og deslige.

- 1) Vi se af denne og de nærmeste Poster, at Pengene anvendtes og saa til andet Brug end det bestemte. Den omtalte Hylbing har været Frederik den 3dies efter Kristian den 4des Død 1648.
- 2) Denne og næste Post turde være Tilbagebetaling af de foromtalte Forstød.
- 3) Denne Ritmester Bronelle (Bronel, Bronelli) er omtalt i Prog. for 1836, hvoraf det ses, at han og især hans Frue borttoge fra deres Bært Alt, hvad der faldt dem i Djuene, lige indtil Søen-geklæderne, de havde ligget paa. Den her nævnte „Foræring“ eller Udskrivning er sket paa hele Byens Vegue.

ments-Quarteermestere¹⁾ deres Foræringer, saavel som hvad der er blevet tabt paa Bøgten af Selveffatten, da den blev igjen udleveret.“

Under Svenssens 2det Besøg i 1644, da General (eller Oberst) Helmuth Wrangel²⁾ efter Indtagelsen af Haderslevhus erobrede vor By og Riberhus, og var her kort Tid i November Maaned³⁾, synes ingen Penge = Kontribussjon at være paalagt, men vel Levnetsmidler, Kryderier o. s. v., hvorom mere længere hen. Men da de danske Tropper under Prinds Frederik i Februar 1645 havde forladt Byen efter den 2den Erobring af Riberhus, og Wrangel atter spillede Mester i Slesvig og Holsten, blev Riberhus Lan, som en Tingbog siger, „gIVEN i Commando og Contribucion“ til Oberst-Løjtnant Sebastian v. Nothenburg af det Wittenbergiske Regiment. Af ham, eller rettere af Generalerne⁴⁾, blev gjentagne Gange Byen paalagt en Skat i Penge. Disse Afgifter udfreves af Magistraten, og lignedes paa sædvanlig Maade og opkrævededes, ligeledes som sædvanlig, af 2 Borgere i hver Fjerding. De betaltes til Db. L. og sendtes ham til Lejren for Rendsborg, som de Svenske da belejrede, og hvor han opholdt sig hele Sommeren. De kaldes i Regnskaberne sædvanlig Rodenborger = Skatterne⁵⁾.

-
- 1) Man kan dog vel ikke heraf slutte, at der har været 4 Regim., men vel maaste Tropper af 4 forskellige Regim.
 - 2) Han kaldes snart Oberst, snart General. Slange siger, at han var en Dykker og ikke i Slægt med den svenske Familie af samme Navn, og at han strax efter Krigen døde i Wismar. Almuen kaldte ham „den tolle Wrangel“.
 - 3) Program 1836 Pag. 46; Mere længere hen.
 - 4) der siges: paalagt af Svenssens Offuerster.
 - 5) s. Gr. Overskrift over en Restans = Liste: Restans vdi den 1ste Fierning aff Brandschatterne, som skulle haffue werit wdlagt vdi Januarij Manitt 1644, noch aff tuende Rotenborrigschatterne,

Den første blev lagt d. 13. Febr. 1645 og bestemt, at af hver Mk. Skat skulde betales 5 Rd., eller 7 Daler 2 Mk. osv.¹⁾. Dens hele Beløb har altsaa været omtrent 1000 Rd. eller 1500 Slette Daler. Den er kommet langsomt ind, og Byen synes at have haft nogen Henstand. Thi Pengemesteren Anders Svane har først modtaget det Indkomme af Skattemesteren d. 8. Maj og endnu senere Restanser, og først affendt den, og det kun for en Del, i Juni. Det hedder nemlig i et Regnskab af ham fra 1644—45.²⁾ Anno 1645 den 8. Maj haffuer jeg opboren Skatpenninge til den schatt Byen bleff paalagt aff Suenschen's Oberster och komb til General-Major Wittenbergs Regimentte och bleff hans Oberst Lyttenandt Sebastian v. Rottenborig leuez ridt udi Keyren for Rensborig aff tuende woris Borgere, nemlig hans Wandel och Andersz Sachobsen. Første Fjerding af Niels Kastbierig oc Jens Hjort 300 Rd. 12. Juni Restandz af samme schatt 12 Rd. 3½ Ort er udi Mont

den 1ste lagt d. 13. Februari 1645, den 2den lagt den 21. Jult samme Aar.

- 1) Skattelisterne have til Overskrift: En fornoden Skatt Som Borgriet i Ribe schall vdgiffue til Byens Defencion Gaffu och Beste ehr lagt och Sambtocht aff Borgemestere och Raad saa de tilforordnede 24 Mend som tilstede war paa Ribes Raadhus d. 13de Februarj 1645 och schal Strax indlegis og Indkressues, som efterfølgger, 1 Mk. giffuer 7 Dal. 2 Mk.; 14 s. giffuer 6 D. 2 Mk. 4 s., — (og saa fremdeles nedad indtil) 2 s. giffuer 3 Mk. 12 s. —
- Sidste Fjering Skattemestre: Hans Gregersen, Anders Jansen Guldsmedt.
- 2) Det har til Udskrift: Byens Regenschab paa Contribution oc anden Smaa Udgifter wdj Suenschen's Tidt for Anno 1644 oc 1645. Det indeholder imidlertid ogsaa Oppebørsels-Regnskabet og det fuldstændigt; hvorimod en stor Del af Udgifts-Regnsk. er bortte. Det indeholder iøvrigt ogsaa Udgifter, som ei vedkommer Krigen, som Betaling af Præsters og andre Byens Tjeneres Pen.

561 Ekeb. 1ß." og saa videre fra de andre Hjerdinge. Noget derefter sendtes de 2 nævnte Borgere til Rendsborg med 735 Rd. til Afdrag paa Brandskatten¹. Men det hedder nu videre i ovennævnte Regnskab: "Anno 1645 d. 14. Juni offuerleuerede Hanns W. og N. J. aff di øffrige Penngge de hollte tiloffuers aff di schattepenge, nemblig di 735 Rd. de haaffde met demnem 49 Dall. 2 Mk. 15 ß. Det synes altsaa, som om de har pruttet Lidet af. Da der endnu var en Restans at berigtige, og Skattepengene ikke sloge til, saa tog Raadet 200 Rd. af de Penge, der kom ind for Engleje og sendte dem til Rendsborg. Det hedder nemlig i anførte Regnskab: "Anno 1645 denn 27de Junij bleff bortfest til Borgerschabet aff Byens Enge, huor aff mig effterjchreffne bleff leueridt Thil dj 200 Rd. Resterende schatt, som bleff hensendt til Oberst Leuttenandt Sebastian von Rottenborg, som laa ved Rensborig." Desuden finder jeg anført iblandt Udgifterne i samme Regnskab ved samme Tid: "giffuet Anders frischuster met sig til Lærpenge til Oberstleutnandt — 75 Daler. Det var nemlig ham, som overbragte hine 200 Rdlr.²).

Dernæst blev ligeledes af Borgemester og Raad den 21. Juli en anden Skat paalagt, hvortil af hver Mark Skat svaredes 4 Rdlr.³); Beløbet har altsaa været omtrent 800

1) 1645 (uden Dato) daa leuerede jeg och tilfaldde H. W. och N. J. schatt Penngge och omkost, som kom til Oberst-Lytenandt effter deris egen Regenschab met denn første woris schatt 735 Rdlr. (Anders Euanes Regnsk.)

2) leueridt og tiltold Anders Verlohren, som hand forreiste mett til Oberst-Leuttenandt S. v. R. den resterende Skatt 300 D. Anders Frischuster er nemlig den samme, som N. W.; vi omtalte ogsaa foran, at han gaaer under begge Navne.

3) Overtskriften over Skattelisten lyder: en Contribution Skatt, som her aff Borgeriet skall strax indkressvis och igien vdgiffues til

Rdlr. eller Noget derover. I Anders Evanes Dppeborsfelds regnskab findes den ikke omtalt, hverken naar, eller i det Hele, om han har modtaget den. Den er imidlertid blevet erlagt, thi i Restans>Listerne forekommer den, og meget oftere end de andre, under Benævnelsen „den anden Notenborger-Skatt“¹⁾.

Til Lejren til samme Dffiser sendtes fremdeles Korn, Levnetsmidler og hvad Andet, Soldaten har Behov. Saaledes leveredes herfra 100 Par Sko til Oberst-Løjtnants Folk.²⁾ Sendebud kom idelig hertil med Rekvissjoner, eller for at fremskynde deres Afsendelse, baade fra Wrangel, fra Rothenburg og fra Proviant-Intendanten³⁾, som synes at have havt sit Stade i Slesvig⁴⁾. Det var snart en Ds

Byens Defencion er Sambtøgt af Borgemeester oc Raad, saa de tilforordnede 24 Mend att hver Mk. skal giffue 4 Rdl. Actum Ribe d. 21 Julii 1625. — 1 Mk. giffuer — 6 Daler, indtil 2 s. giffuer 3 Mk. Som Curiosum: I Listen er ved Nummeret: Krøbel Anis Datter — 2 s. tilføjet: Hun holder en slem Hus. Af hvad Slags hendes Husholdning var, kan ses af Døbebogen for 1643: d. 3. Mars Christian Tobias Coglers (Kgl. Majest. Soldat) Son afflet i Skorleffnet medt Kirstine Christensdatter, Krøbbel Unnesdatter suse. Fredrich von Hamburg, Maria Harwig, Katharina Fuchs, svensche Soldater Quinder. Krøbbel Anne var bleven brændt som Her 1642.

- 1) Bag paa ovenomtalte Skatteliste over den sidste Fjerding staaer tilføjet, naturligvis med en anden Haand: Anno 1647 d. 4. Augusti er Restandjen wddragen aff disse 4 Fjerniger, som var Rottenborre den 2den schatt.
- 2) Betaldt Schomagerne her i Byen for 100 Par scho som Oberst Leuttenandt sich 68 Dal.
- 3) 1ste Aug. leverit efter Borg. Morten Lassens Befalning til en Bud fra Wrangel med Bressue 6 rdl.
- 4) Den 5te Julii betaldt denn Bud som var fra proviant-bediener i Slesvig om Proviant for Wrangel efter B. Morten L. Befalning 2 D. 1 Mk. og den 8de Juli betald den Bud som var her paa Nye om Korn och Proviant vedt Raffen henderich Petersen aff Sleswigh 3 Rdl. 2 Mk.

fiser¹⁾, formodentlig saa med et lille Detaschement, snart en Kvartermester²⁾ eller et andet Bud. Disse maatte Byen betale og undertiden give dem en større eller mindre Dufor³⁾, engang f. Ex. en Hest⁴⁾, for at de skulde have Taalmodighed; til Ob.-Løjtn. sendtes en stor Kofsvogn⁵⁾. Ogsaa hele Omegnen⁶⁾ baade mod Syd og Nord, navnlig Herregaardene, maatte naturligtvis, saavel erlægge Brandskat, som levere Proviant. Men om disse Paalægs Størrelse ved jeg Intet; jeg ser kun, at Byen jævnlig har maattet affende og betale Bud, som i disse Fjendens Grinder sendtes rundt om i Eggen, ogsaa til Varde⁷⁾ og videre. — Paa samme Tid har

- 1) Forærit Ritmester Luchas som der var her om proviant. — Penge 12 Rdl. Noch sich de 9 favne Lunte for 2 Mk. 4 š.
- 2) 27. August giffuen Lambert Dussen for han var for Quartiermester i Zonder.
- 3) Leuerit d. 11. Aug. effter B. Morten Lassens Befalning, som Knud Nygaard sennte til den lange Quartiermester først 40 Rdl. saa 10 Rdl. er 50 Rdl. Disse Penge har dog nok næppe været til ham selv.
- 4) Juni Noch en Hest til den lange Quartiermester Schierenkou 45 Rdl. Denne er maaste dog leveret efter Rekvissjon.
- 5) Jeg ved ei heller her, om som Foræring eller paa Forlangende. Bekomb Byen en Wagn aff mig til Oberst-Lyften. Rothenborg 50 Dal., 4 Juli betalt Hans Bølling for den Kofsvogn at male, Ob.-Lytt. sich — 2 D. Den er ført bort tilføs: i Augusti betaldt Anders Nissen for den Kofsvogn at føre til Husumb 3 D. 5 Mk.
- 6) 5 Juli betaldt Jens Suedicher for hand var met Bressue for Wrangel. 16. Aug. leuerit N. for han hafde verit sønder for met Bressue for Suenischens Folk — giffuen M. for hand war ude paa Landet for den lange Quartiermester.
- 7) Leueridt liden Christen Stadsbud thil thepenge og Omkostning met Bressue thil Herregaardene oc til Peder Byrgesen (Midefoged i Varde) 4 Rdl. 2 Mk. Ejusdem leueridt et Bud som war paa synderchouff met Bressue fra Ob.-Lyf. 9. Augusti leuerit Knud Nygaard till Thepenge for hand waar paa alle omkringliggende Herregaarde met Bressue fra Ob.-Lyf.

Raadet dog ogsaa vedligeholdt Forbindelse med vore egne Folk¹⁾.

I Prog. 1836 har jeg anført nogle Eksempler paa, at Forsendinger af Proviant og Andet ere gjorte til Lejren for Nendsborg, mest søvarts over Husum; ogsaa over Haderslev er sket, eller maaske kun paatænkt, Forsendelse af Fødevarer og Krigsfornødenheder²⁾.

Alt Wrangel og hans Bander, selv efter at den 13. August den her med Længsel ventede Fred³⁾ var sluttet, endnu gjorde et Røvertog ind i Sjælland⁴⁾, er alt omtalt i min tidligere Beretning om denne Krig. Nogle Tillæg til denne vil jeg anføre i det 2det Afsnit af denne lille Afhandling.

Af danske Krigs-Skatter bleve i denne den første svenske Fejde, i det mindste tvende paabudne. Den første paalignedes af Magistraten i Desember 1643, altsaa kort før Tjen-

-
- 1) Den 5. Julli efter Worm. Peder Scriffuers Befalning en Bud er gjort til Skodborre med Bressue som skulle til Rigens Marsk. 24de Leueridt Niels Stridt till terepenge efter B. Peder S. Befalning til Rigens Marsk. — 26de Efter Sammes Ordre givet en Mand 3 Dal. til at rejse til Rigens Marsk i Tjen, og saaledes oftere.
 - 2) 1 Sept. giffuen N. for han var i Haderslev med flesch oc nogen Saddeler. — Men den 7de hedder det: giffuen Hans Rasmussen for hand var efter det Flesch igien fra Haerslev.
 - 3) Det maa man slutte af den Beredvillighed, hvormed den sarsomme Magistrat uddelte Dusorer i denne Anledning: den 18de Aug. giffuen Hans Dudsens Dreng efter B. Morten Laasens Befal. for hanud først forte Tidenner om Fred, 1 Dal. Den 19de betaldt en anden aff hanns Dudsens Dreunge til Drichepenge, som forde ofi Tidenner om Fred — 1 Mk.
 - 4) 26de Aug. giffuen (2 Mænd) for de hassde verit paa Kundschaß, den Tid Wrangel kom tilbage. — 4. Sept. giffuen (2 Mænd) for de wisede de Suenische paa Weyen til Warde, hver 10 s. — 10 Sept. giffuen N. for at gaae til Lundenes med Bressue fra Wrangel; en Anden til Jandrup (Giannerup).

dens Ankomst, men efter Krigen's Udbrud. Det var tildels kun en Opkrævning af de sædvanlige til Sø- og Landforsvaret paabudne Skatter, som tidligere skulde have været erlagt¹). Den anden Skat, som var paa 2000 Rdlr., er omtalt i Programmet for 1836 (Pag. 44).

Pf alle disse Skatter vare der betydelige Restanser udestaaende. At Raadet ogsaa har gjort sig Umage for at faa dem inddrevne, kan man se af den Mængde Rister over Restanser, især af Brandskatten og begge Rothenburger Skattene²), hvilke Rister det Aar efter andet lod affatte og besørge indkrævede, og ere en Del endnu tilstede; de ere uden Aarstal undtagen de fra 1647 og de fra 1650. Men Byen var forarmet. I rede Penge indkom ikke meget betydeligt. I 1647 er der blevet holdt Samlinger derom paa Raadhuset mellem Magistraten og Borgerne af hver Fjerding for sig, og derefter Risterne udfærdigede.⁴)

1) Risterne har til Overskrift: En paabuden Rgl. Maj. Skat som referit aff Bodsmænds Wdschriuffelse saa og af de 520 Rdl., som skulle haaffue verit betald til forgangne St. Johanj og Halffparten deraf er indkressuit. Som bleff lagt af Borgemeester, Raadt oc di 24 Mænd den 24. August sidst forleden, och den Anden halffpart, Som nu strax skal indkressues och nu i Dag den 4. December 1644 lagt och sambtecht at skal vdgiffues som Efterfølger. 1 Mk. Skat giffuer 4 rird.; 14 s. giffuer 3½ Rdl.; 12 s. giffuer 3 Rdl. v. s. v. indtil 2 s. giver 3 Mk.

2) Jeg har nemlig kun funden en Restansliste paa de 2 nævnte Rgl. Skatter, nemlig paa den i 1643 lagte. Den har Aarstallet 1644.

3) Overskrifterne paa nogle, som f. Ex.: Restans wdi den første Fiering af Brandschatterne, Som skulle haaffue verit wdlagt wdi Januarij Manit 1644, noch af tuende Rothenborgerschatter, den første lagt v. s. v. En anden: 1650 d. 3 December Restandz aff Brandschatten och Rodenborgers Schatt, saa uit visse Kand erachtes, wdi den 1ste och Sanct Hans ferdingh. Derimod lyder den anden Liste fra samme Dato: Restandz aff Brandschatten oc Rodenborgers Schatt som er wuisse.

4) Med Overskrift: Anno 1647 den 9 Marti Haffuer Borgemeester

Den 15de November var Møde paa Raadhuset for at inddrive eller modtage de endnu resterende Skatter, ved hvilket der indkom efter det af Raadmand Peder Dlusfen forte Regnskab¹⁾ 350 Rdl. 1 Mk. 4 β ., næsten Alt i rede Penge²⁾.

oc Raad gjort Regenschab med Borgeriedt i den 1ste Fiering Antangende Restancen paa begge Brandschatter da befindes disse Effterschrestne Borgere at vere schyldig som efftersfølger, o. s. v. Der er kun kommet meget lidt ind, Nogle leverede Solv eller Klæde. Nogle forikkrede, at de havde betalt, og man synes at have troet dem, f. Ex.: Soffren Brøndum, rester 18 Rdl. 3 Ort, som hand beretter at haffue leuerit Peder Baggesen i hans Hus 10 Rdlr. Rester ham Endelig 8 Rdl. 3 Ort. Opborn i liden soff Kand oc 1 Solffschie, weiget 18 Løb. — Hans Bendsen Rester 3 Rdl. 3 Ort som hand beretter at haffue betalt i hans hus met schue och Penge. — Hans Troelsen Rester 11 Rdl. 2 Ort af bege hans schatter, som hand højlig soer at B. haffde annammet i hans Hus. Peder Baggesen hafde annamet 8½ Rdl. rester 5½ Rdl. 12 β . — 2 Mænd have betalt med 13 M. Klæde beløber efter Klæde Sedel 15 Rdl. 1 Mk. Blandt Restanterne i denne Fierding var ogsaa en Raadmand Carsten Dlusfen med 10 Rdl. Bagge Baggesen rester af Altting 82½ Rdl. Johannes Guldsmid Rester Alt, som han siger bleff ham indengiffuen for Sollet han weide. — Med sidste Fierding holdtes Samlingen 15. Marte.

1) 1647 den 15. November opborn paa Riber Raadhus aff Brandschatt som efftersfølger: opborn af M. S. hans resterende Brandschat 8 Rdl. opborn af Niels Kastberg hans resterende Rodenborgerichadt 5 St. D. foruden Christen Brøndums Solf hans Broder Jens skal betale 37 D. 4 β . Alf N. K. for den anden Rotenborß schadt. Opborn aff Thomas Rost paa hans Brandschatt 2 Rird. Denne har altsaa blot afbetalt disse. — Være Vedkommende ikke selv tilstede er det udtrykkeligen anført. Opborn aff Anders Jacobsen paa Niels Pedersens Vegne 2 Rdl. — Opborn af Anne Niels Arnumis 4 Rdl., som B. M. Anders Suane leueridt mig, o. s. v. 2 Dal. 3 Mk. blev fradraget til Dufører til Vægterne og Stadsbuddene. For Regnskab, bemærker Peder Dlusfen, oc Opborfel haffuer Borgemeester quiteret i sin Regnskab.

2) Den eneste Undtagelse er, „opborn af Soffren Brøndum paa

Af Vedtegningerne ved de følgende Mars Restanslister ses,
 at Raadet paa forskjellige Maader har søgt at hjælpe sig, som
 det bedst kunde. Hos nogle likviderede de Restansen med
 Arbejde, præsteret til Byen, eller i Betaling for hvad, der
 var leveret den¹). Andre sagde mere bemidlede Folk god
 for²), og vare disse Gejstlige eller Byens Embedsmænd afdro-
 ges det i deres Lon³). Af andre toges Pant i Gangs eller
 Sengklæder, Tinsfade og døslige⁴). Ved Mange bleve For-

hans Brandschat 1 liden solff Kand oc en solff sche weyct tilhobe
 18 Lod. Jennß Brøndum til sig annammedt og loffuer at betale.

1) Michel Knudsen, Rest. 8 Rdl., som schal quitis i det Kled, han
 forstrachte. Peder Als Smed Rest af de tuende Rodenborger^s
 schat 2 Rdl. 1 Ort, bleff gut giffuen for hestescho oc sømb. An-
 ders Smed Rester af 2den Rodenborgerschat bleff itigemaade ef-
 terlat for hestescho oc Sømb.

2) Michel Michelsen rester af Brandschat 2 Rdl. Anders Suane
 forloffuer til Jul at betale. Niels Fyn Rester aff Brandschat
 5½ Rdl., den 1ste Rodenborg schat Alt, Johan Apoteker forloffuer
 at betale. Morten Pedersen 11 Rdl. 1 Ort, herpaa betalt 6
 Sl. Dal. Noch er Johan Radtlof forloffuer for 2 slet Dal., og
 Susanne Jørgen Struckes for 4 D., for Resten en Kled schiordt
 og en Kled Raabe til Pant. 3 Randen er vedtegnat: Af Pan-
 tet har B. Anders Suane annammet 3½ Dal. Resten forloff-
 uerne at betale.

3) Niels Stussen Kniffmed 11 Rdl. 1 Ort, som Mester David Fos
 haffuer loffuit for. Neden under er skrevet: Disse forne 11½ Rdl.
 som M. Davidt haffuer loffuet for, er hannem bleffuen Quiterit
 wdj hans Lon, som Byen er hannem schyldig 1644—1645. —
 Ligeledes er et andet Sted 5½ Rdl. 12 s., som en Kirsten Jens-
 kun (Kone) resterede, quiteret samme M. David i hans Mars Lon.

4) Herman Schreder rester 3 Rdl., derfor i Pant: 1 Par Hørgarns
 Lagen, 1 Buggefengklede, 3 thinsfade, 2 thelertener. Sammes schre-
 der rester 6½ Daler, til Pant 14 Tinsfade, 3 Telerkener o. s. v.
 Blandt Panterne findes oftere: en soldet Raabe, en fir tra
 Schiort og en pidevardts Schort.

dringerne af angivne Grunde opgivne, som tabte og umulige at inddrive¹).

Det Indkomne af disse Restanser har altsaa langt fra ikke været tilstrækkeligt til at tilfredsstille de idelige og paatrængende Fordringer om Tilbagebetaling af dem, der have staaet i hine Forskud eller gjort andre Udlæg i Varer eller Penge under Krigens Løb, eller, hvis Personerne selv vare døde, af deres Arvinger eller af Stervboet. Alle disse betydelige Udgifter maatte derfor udredes af Byens Kasse, og vi finde ogsaa at meget anselige Summer, især i Aarene 1652—54, ere udbetalte af denne i dette Tiemed. For at sætte Kassen istand hertil, blev dels optaget Laan, dels indeholdt Indbetalingen af kongelige Skatter, hvorved Byen paadrog sig en betydelig Gjæld, baade i rentebærende Kapitaler (til 5 a 6 Prosent) og i resterende Renter, af hvilke sidste dog en Del eftergaves eller rettere likvideredes mod de betydelige Omkostninger, Byen for Krigen havde havt ved de kongelige Tropper²).

For at vise, hvormange Aar hine Klager bleve uhorste og Fordringerne stode uafgjorte, vil jeg anføre en Regning fra Apothekeren Johan Pouch over Vine og andre Varer, leverede i denne Krig til Svenskerne paa Raadets Befaling,

1) f. Ex.: Hassuer Intet, hendes Hus er forpantet. Er for Armod efterladt. Berettes Intet er at bekomme. Et Sted hedder det: Morten Mortensen rester 8 Rdl. Er rømt til Fano, kunde man beteppe ham her var det vel at bekomme.

2) Om de af Byens Kasse tilbagebetalte Forskud (i Alt 4254 Dal.), Byens Gjæld, Skatternes Likvidasjon og deslige, har jeg i Programmet for 1838 (1ste Afsnit Pag. 5—13) meddelt temmelig udførlige Oplysninger, uddragne af Revisionsbemærkningerne over Regnskaberne for 1652—54, til hvilke jeg maa henvide angaaende disse Gjenstande, for ikke at komme med for mange Gjentagelser.

hvilken hans Arvinger endnu i 1660 forgæves forlangte udbetalt¹⁾). For denne Krigs Vedkommende, thi senere vare flere andre betydelige Fordringer komne til, beløb den sig til 428 Daler, foruden en Obligation fra Raadet paa 80 Daler, med 10 Aars resterende Renter a 5 pCt. og det uagtet af og til betydelige Afbetalinger vare gjort ham²⁾).

Byens første Raadmand, Hans Rielsen Friis, der havde været Bergemeister fra 1623—33, altsaa ogsaa i den kejserlige Krig, have vi alt set var blandt dem, der stode mest i Forstod³⁾. Han havde i Alt i Krigen faaet 1122 Daler til gode hos Byen. Herom siger han selv i sin af mig i Prog. 1842 saa ofte anførte Regnskabs- eller maaske rettere Bemærknings-Bog: Item er Riber By mig skyldig, den største Part udi bare Rede Peninge og det Andet vdi gode corante Vare Vdi denne bedroffuelige Feide Tid oc Suenkens Indfald, Lill Brandstادت oc anden Wdgiffit paa Byens Wegne Effer noiactige Dpstrift oc Regenskabs Lydelse, haffuer Vdlagt oc betaldt Er 1122 Sl. Dal. Som er foruden di to Hundrede Daler, Byen war mig tilforne Skyldig, som findes her for oc haffuer Breff paa. Hvoraff Renten er mig fornoiet til Pindz Dag 1646. Som er foruden min egen Brandstادت, Contribucion til Oberst Daniel⁴⁾ oc Anden stor Wdgiffit bode til den Cne oc Anden.

1) Regnskabet (af hvilke Uddrag denne og den følgende Krig vedkommende skal meddeles længere hen) er endnu i flere Afskrifter til stede. Arvingernes Strid med Magistraten, dennes Indvendinger og Kontra-Fordringer meddeles i Slutningen af denne lille Afhandling, fordi de mest dreje sig om Krigen 1657—59.

2) i 1653 fik han 375 Daler udbetalt, i 1655 ligeledes 375, med Tillæg til de sidste af 34 Dal., som et Halvaars Rente (Progr. 1838 Pag. 6, Num. 3.)

3) Han var den Mand her i Byen, som betalte mest Afgift. Han var sat i 5 Mk. Skat.

4) Om Penge-Afgift til denne Oberst er ellers ikke Tale, saavidt jeg

Samme Mand mistede to Skibe i denne Krig, hvorom det hedder i samme Bog: 1644 i Februari bleff denne Skib opbrændt aff di Suencke, som da la fullb aff Ege-Timmer med 12 andre Skibe Samtid. Saa Gud betalle demnem, oc oprette os fattige Folk Skaden. Same Brand stede i Romme Haffn¹⁾. — 1644 i May, tog di Suencke denne Skib af Romis Haffuen, som di haffde giordt til edt Brand-skib oc paa 3die Dag derefter bleff under Norge.

har set. Her menes vel Rekvissjoner til hans og Regimentets Underholdning.

- 1) Romo-Havn var den sædvanlige Winterhavn for Niber-Skipperne, hvoraf mange, hvilket netop var Tilfældet med den paa det her omtalte Skib, havde deres Hjem paa Den. (Se herom min Afhandling i Prog. 1812, om Ribes Handel og Skibsfart.)

2.

**Om de fjendtlige Troppekorps, Offiserer,
deres Beværtning o. s. v. i 1644—45.**

De ikke betydelige Tillæg om disse Gjenstande, som jeg her har at bringe, ere for største Del oste af det foran berørte Regnskab af Apoteker Johan Pouch over forskjellige Vare, han paa Borgemeester og Raads Forlangende og deres Løste om Betaling har leveret i Krigens Løb til Offisererne for Soldatesken, saavel til vore egne, som da fornemmeligen til Fjendernes. Da hver Rubrik er nøjagtig dateret og Offiserernes Navne, som oftest, anførte, saa bidrager det meget til, at jeg, nøjagtigere end i mine tidligere Meddelelser, kan kronologisk bestemme den Orden, hvori og den Tid, hvorpaa de navngivne højere Offiserer have været her. Ligesom det vel ogsaa indeholder nogle Træk til nærmere at lære at kjende den Tids Levemaade, Priserne især paa Korns-Gjenstande o. s. v., altsaa til at levere Bidrag til at oplyse hin Tids indre Historie, hvilket stedse har været Djemedet for mine smaa historiske Afhandlinger, ligesom ogsaa min Medarbejder i Bearbejdelsen af Kilderne til Ribes Historie, afdøde Prof. Thorup, i sine Bestræbelser havde samme Maal for Dje. Ogsaa kaster den Strid, der opstod om Joh. Pouchs Forbringer mellem hans Arvinger og Byens Dyrighed, et stærkt,

skøndt intet mindre end glædeligt, Lys over Byens Tilstand efter Krigen i det 17de Aarh.

Uf omtalte Regnskab ser jeg da, at her var danske Tropper, i det mindste Offiserer, sidst i Desember, Oberst Kanzau nemlig¹⁾, ja lige til 7. Januar laa en Hendrich Oldeland her²⁾. Allerede den 8de meldtes Sjendernes Ankomst ved en Trompeter, med hvem dog muligt har været Offiserer, da der beværtedes paa Raadhuset med Rinsvvin, og det i temmelig Kvantitet³⁾. Den 10de kom der Tropper, hvilket ogsaa stemmer med mine tidligere Beretninger. Her nævnes som en af Anførererne Oberst-Løjtnant Israël Isachsen, der blev liggende i Lustrup, hvor han, herfra Byen naturligtvis, forsynedes med et vel fyldt Flaskefoder⁴⁾. Han er nok strax

-
- 1) 9de Dec.: 3 Kander Rinsvvin a 3 Mk. til Offuerst Raandhow 2 Dal. 1 Mk. Uf Joh. Pouchs Regnskab, som i det følgende stedse er min kilde, naar denne ikke udtrykkeligen nævnes.
 - 2) 4. Januar Vdtagen til Welb. Hendrich v. Oldeland paa Byens vegne som efterfølger efter Borg. Peder Sørensens Befalning: 2 Kander Vin for 1 D. 2 Mk., 1 Kand Luttendranck for 1 Dal. 6 Ditto: en halv Kand og 7de 3 en halv Kand Luttendranck for 3 Dal. 2 Mk. Den sidstnævnte Drik omtales ogsaa i Krigen 1657—60, og synes at have været en ydet Drik. De forekommer mig, som Navnet ikke er mig ubekjendt fra min Barndom. H. v. Oldeland var nok Krigs-Kommissær eller noget lignende.
 - 3) 8de Ditto: Bekom Borg. oc Raad paa Byens Vegne, der den Svenske Trompeter kom først til Byen, 3 Kander Rinsvvin. Dog kunde vel ogsaa en tydsk Korporal og Trompeter faa Lyst til at lade sig traktere med „Rheinwein“.
 - 4) Den 10de Januar vdsendt paa Byens Vegne til den svenske Oberst Israël Isachsen, der hand laa i Lustrup, 6 enhalv Kand Rinsvvin, 5 Vlancher (en Planke er en halv Potte) for 1 D. 1 Mk. En Flaske Foder dertil for 4 D. 3 Mk. Denne Is. Is. er omtalt i Prog. 1836; men da vidste jeg ikke rigtig, hvor jeg skulde føre ham hen, og var ikke utilbøjelig til at anse ham for dansk Offiser. I det for 1838 er det dog berigtiget.

draget videre til Varde, hvor han siges at have kommanderet det Hornske Regiment, som laa indkvarteret der i Byen¹). Han laa der i Kvarter hos Borgemeester Hans Nielsen Arensberg, hvor han skal have staltet med ham, hans Familie og Folk, som han vilde, som og med enhver anden Borger og hans Familie i Byen²). Han sendte Partier omkring i Egnen, vespiledede imellem, som det synes, af Borgere fra Varde³). Disse Partier rovede Kvæg og Mere omkring i Landet, navnlig bortførte de Drer fra Søvig, som fortes til Varde til hans Kvarter, hvor Ob.-L. bandede over, at de kun havde 4⁴); der bleve 2 overgivne til en Løjtnant, en slagtet paa Koffens Befaling⁵), og den 4de senere solgt af

- 1) Af Varde Tingbog for 1646 i Juni: Der for dennem (Tingmændene) vindet med opragte finger och Sed H. C., som tiendt Borg. H. N. for Affuets Karl Anno 1644, at det var hannem fuld witterlig at Ob.-Leutenant Israel Isaachsen da laa i hanss Husbond Borg. H. N. Hus och kommanderit den Hørensche Regiment, som loe her wdj Waarde By indquarteridt.
- 2) da regierde hannnd saa, Att Husbond och Hofstrue, Born, Suend och Piger motte og skulle giere, huis hand wille haffue.
- 3) Och daa motte Thomas Jensen ocsaa Reiske og Ride med Officerer och Soldatter Hid och did i Landet.
- 4) Och bleff befallet aff hannem att Ride til Søwigh och følge Een Korporal did och sendte Dueg derfra, och der hand kom hjem med 4 Dren 2 Rode och to Soerte, da bleff Oberst-Leutn. wred for hand haffde iche fleer, och bandet hannem.
- 5) Strar lod Ob.-Leut. sin Lüttenandt som loe til Enewold Jensens thage di thoe beste derfra oc dress dem aff Borg. Gaard o. s. v. Enewold Jensen (et andet Widne) wondte med lige soeren Edt, at det war hannem witterligt, at der kom 4 Drene fra Søwigh 1644 tho Roede och tho Soerte och loed Ob.-Lut. driffue tho aff samme Drene till Lüttenandten Manslef, Som han beholdte.
- 6) och Kochen fortroed at Ob.-Leut. iche beholte dem self, bestitte hand strar Slagteren att slagte den Ene af samme Dren. 2 andre Widner siger: Och Kochen sticket Bud efter Slagteren och besoeer

Ob.-Køjt.¹⁾ Efter Krigen har Ejeren af Søvig²⁾ anlagt den Borger, som havde været med de Svenske paa Gaarden, og denne har ladet disse Tingsvidner føre, for at vise at han var tvunget til at følge dem, og ikke havde havt den mindste Fordel deraf³⁾.

Da vi saaledes pludselig er kommet til Varde, vil jeg dog anføre nogle faa Bemærkninger endnu om dens Vilkaar i denne Krig. I Raadstubbogen hedder det: „Anno 1644 bleff ingen Almindelig Raadstussue formedelst Fiendernes Indfald Søgt eller holden, alleneſte NoGLE GANGE Borgerschabit var forſamlit wdj S. Jacobi Kiercke om ſchat och Contribution till di Schuenske och undertiden Kong. Maytt. Saa vel ſom Hertugs Friderichs Krigsfolck“⁴⁾. Bysfogden Da-

ham at slagte den bedste, der var igien, och di begge mottte holde Dren for Slagteren. Denne vidner: at hand efter Ob.-Køjt. Køctis Befilling slagtedt en af ſamme Dren, som kom fra Søwigh och daa spurde han, hui han ſkulde slagte ſlig en ſtor Dre, men Køcken ſuarde, at han ſkulde slagte den ellers gaff Ob.-L. denn bort.

- 1) Men denn ſierde loed han (Ob.-L.) driffue i Foeder och ſiden ſeff forhandlet denn.
- 2) Formodentlig Chriſtoffer Hvas paa Hennegaard, i det mtidſte blev der af 2 Mænd hjemlet ham og hans Foged Warſel paa hans Vegne.
- 3) Saa hnercken Thomas Jenſen eller Nogen af Haans fick huercken Hud eller Haar aff ſamme fire Dren. Tingsvidnet, hvoraf diſſe ſidſte Anforſler er taget, er ført for „Waarbtyting den 22de Juni 1646.
- 4) Af Varde Byes Raadstubbog, begyndt den 14. Sept. 1643. Foran i Bogen er ſkreuet: Anno 1643 den 13. Sept. haſſuer Borg. i Varde Las Jenſen och Haans Nielsen ordinerit och leuerit denne Bog til Niels Nielsen Juel, Borger och forordnet Byschriffuer her ſameſteds Eſfter Leuſmandens Erlige oc Welbyrdige Gregers Krabbe til Toſtelund K. M. Befalingsmaud paa Niberhus hans W. Conſens, vdi Nidefogdens Erlig och welachte Peder Byrgensens Nerruerſe och Samtecke. Och det aff Warſag, adt

niel Philipsen lod. i 1647 føre et Raadstuvbidne, at som de Svenske ved deres Ophold i Byen 1644 havde i Almindelighed rovet og plyndret i Byen, saa havde de hos ham Indkvarterede bortrovet hans Heste og Creature, Korn og øvrige Ejendom, ødelagt og ruineret hans Gods, pint ham til at komme frem med Penge, og da han ikke havde Flere, havde de mishandlet ham med Slag og forjaget ham, saa at han maatte forlade Hus, Hjem og Byen. Formodentlig er Bidnet foranlediget ved, at han er blevet dadlet, maaske endog tiltalt for at have forladt Byen og sit Embede, og han derved vil bevise, at han har været tvunget af den haardeste Nød.¹⁾

forrige betroed Byskriffuer hafde wforstuarlig forstanden sin Bestilling och derfor aff bemelte Ridesfogd efter Hr. Lensmands Bestilling er under Tiltale og Forfelling. Saa er N. J. Same Bestilling betrodt, och denne Bog leueret beseiglet, Richtig at indskriffue Alt huius Tønkwerdigt thil Raadhus forrettes och huor Raadhus holles, att indtegne hvad passerer och saa widt som nu i denne bedrøffuelig tidt for Rigens Fiender kan til Radhus forrettes.

1) Anno 1648 Torsdagen den 26de Oct.: H. N. Borgemester oc Jacob Jensen Raadmand. Dan. Ph. Bysougit her samestedz tilspurde ephterschr. Dannemendt, huius dennem witterligt war, anlangende hans Leilighedt och Tilstand wdi neshforleden Feide thiid 1644, saa fremkom for os idag (12 Navne) alle Borgere her sammesteds och widnet met opragte Fingere och Sed, at det war dennem witterligt i Sandhed, at det første Svenske Krigsfolcket kom her til Wahrde No. 1644 i Januari Monnith, da bemæchtiget di dennem ald huius Borgerschabet hafde och tilhorde och Serdieles war dennem witterligt, at nogle aff bemelte Krigsfolck, som bleff indquartierit wdi bemelte Dan. Phil. Hus, iche aleneste bemæchtiget sig hans Heste, Orsen, Korn, Kleder, Penge och Aldt andet hans Goedz wdi Husset wor eller findis kunde, medens ochsaa epster at det mieste Parten war Ruineret och borttaget tribulieret di hannem for rede Penge thiid epster Anden och paa det Sidste, daa hand iche flere Penge kunde bringe till Weye

Da Borgerfabet i Varde 1646 opfordredes af en Raadsmand paa Lensmandens Befaling til velvillig at underkaste sig en Kobber- og Tin- Skat, saa stor som de efter Tyne kunde udrede; svarede dette: at de vare komne saa stærkt tilbage ved Svenskens Plyndring og Udsugen de foregaaende Aar, og trykkes endnu saa stærkt, ja næsten over Tyne, af Indkvartering og Udgifter, at de ikke kunde udrede noget Mere, men maatte forskaanes for det første¹⁾.

Ogsaa i Varde Tingbøger findes Exempler paa, at Folk efter Krigen uden Videre borttoge fra Marken og Stalden Kvæg og Heste, som de troede at gjentjende som deres, af Fienden under Krigen dem frarøvede. Saaledes bortførte en Mand en „fortblesset“ Hoppe fra Provstiens Mark,

flog og forjagede dt hannem, att hand iche kunde bliffue i sit Hus eller i Byen, mens motte opholde sig paa andre Steder uden Byen, dette forschne Dannemendt bekræstedt ved dieres Sed Sandt at vere, Som di ydermere wille bestaa om fornøden giordes at haffue wonden, o. s. v.

- 1) Da bemelte Jacob Jensen tilspurde Menige Borgerschab, Som i Dag var opnessuit att epter som woris gunstig Hr. Lensmandt haffuer bekommet Hans Kongl. Maytt. Naadigste Befalling anlangende Een weluillig Kobber och Tin schatt som schulle wdgiffues inden Niber marchind (Eguens sædvanlige Termin) och epter som Begge Borgemestere epter hans goede Befalling samme Sag anlangende for hans Welb. wor indkaldet och befalet, at di epter deres Formue og Leilighed saa wiit di kunne afsted komme at wdgiffue. Der til Suarde Borgerschabet och dennem beklagit, att di wdj forrige Aaringer aff Suenischens Indsald, tuang, Plunderen och Contribution saa vel som endnu daglig fast offuer dieris Esne besuergis met Soldatters Indleg och wdgift och derfor en gansche ringe Ting til Hans Kongl. May., som di ellers gierne wille och forpflicht war, kunde formaae at wdgiffue, og derfor begierde, det maatte bewaar (bero), indtil de wed dieris Middet kunde laade Talle med welbemelte dieris gunstig Hr. Lensmand och derom hore hannus gunstige Kiendels.

og det midt under Kirke-Tiden. Provsten forte siden Tingsvidner for at hjemle sin lovlige Ret til Dyret, o. s. v.¹⁾

Men det er nok paa Tiden, at vi vende tilbage til Ribe og dets Affærer. Under dette forste Indfald er en Mand her fra Ribe blevet haardt saaret af Svensken, jeg ved ikke, ved hvilken Lejlighed; men ventelig er det sket Syd paa, da han har ligget i Kur under Badsters Haand i Lønder.²⁾

Fra 12. til 20. Januar er en Del Rinskvin og deslige, dels rekvireret op paa Raadhuset, formodentlig især til Gjen- nemdragende, dels udtaget af en Kvartermester³⁾.

1) 1646 den 27. Juli Hæderl. och Høyl. Mand Mester Peder Vallesen Sogneprest til St. Jacobi Kiercke oc Pronist wdi Wester Herred Hans wiise Bud P. L. Borger oc Procurator i Warde det Winde: — N. N. var neruerendes paa Wardeby-Mark 1644 Syndagen den 17. Aug. under Predicken oc Gudstieneste och horde oc saa at P. N. wdj Wareebøll kom gangendis til M. P. P. fortblessset Hoppe som den stod wdj Thyre, strøg Thyren aff den, och saa sprang han paa samme Hoppe och rende bort med den, og N. N. fra Thorrum Mølle fulgte med ham. 10. Aug. fores Vidner, at Præsten 14 Dage før Paaste har købt en Hoppe af Christen Saderup af Warde for 8 Rdlr. og hans Tiende fri i samme Aar; denne lovede at være ham samme Hoppe bestandig og hans fri Hjemmel til den. Videre bekræftede Vidnerne, at det var den samme Hoppe, som blev borttaget af Marken, o. s. v. En lig- nende Sag forekommer om en brun Gelding, d. e. Balkat, lige- saa paa Engelsk, a gelding; Ordet er nok endnu ikke ganske af Brug i Jylland.

2) Betald til Christen Thonnesen aff Thønder, som hand haffde betald thil Badschier i stønder, som forband Jens Engelbrechtssøn hans Arm, som aff Suensichens Folk bleff sonderkøft, 2 Rdlr. (U. S. Regnskab.)

3) 12. Jan. bekommet paa Raadhus paa Byens Begne 7 Kander Rinschwin, 2 sin Win-Rømmer a 6 s. 15de vdtagen til Quar- tiermester 2 enhalv Kand Rinschwin a 3 Mk., $\frac{1}{2}$ Pund Sukker Kandi for 20 s. 17. til samme 1 Kand Rinschwin, Uuis Wand for 1 Mk. 19de paa Raadhus Rinschbrændevin 14 s en Rømer 4 s., Aqua vitæ for 3 Mk. 20de Uuis Aq. vit. for 1

En af de Offiserer, som har ligget her i længere Tid, og som har kommanderet Tropperne her eller i det Mindste en Del af dem, var Oberst Daniel, som laa her fra Slutningen af Januar. Endnu den 9. April var han her, men synes da at have beredt sig til Afreise¹). Dog var her af hans Folk endnu sidst i April²). Han førte, som de fleste Offiserer, sin Familie, navnlig sin Kone med sig; har havt sin egen Kof og øvrige Husstand med, og førte egen Husholdning. Af Joh. Pouchs Regninger ser man, at han har holdt et meget krydret Taffel, og at hans Spisekammer er blevet rigeligt forsynet med alle Slags Krydrier og deslige paa Byens Befordring³).

Dal. 4 f. , 2 enhals Rand Vin. 21de 2 Rander Rinschwin, 1 Rand Spanschwin for 1 Dal. slet.

- 1) Jeg ser ham aldrig benævnet anderledes her; jeg ved derfor ikke, om det er Tilnavn eller Fornavn. Ogsaa i en Liste i Fyenske Selskabs Aktstykker, kaldes han saaledes. Den 9. April Foræridt paa Byens Begne til Ob. Dan. (altsaa ikke rekvireret) 3 Rander spanschwin for 3 Dal., 3 Rander Rinschwin for 2 Dal. 1 Mk., 3 Plancher af det bedste Aqua vitæ 2 Dal. 2 Mk. 8 f. , en ny flaskfoder dertil for 1 Mk.
- 2) se Prog. 1836, Pag. 36, Num. 1 efter Dødebogen. Af denne ses ogsaa, at Oberstens Frue var med.
- 3) Den 26de Januar bekommidt Oberst Daniel paa Byens Begne efter begge Borg. henders Lydelse efterfølgende Specerij: 4 Lopper sukker wect 12 Pd. a 2 Mk. 4 f. ; 4 Pd. Veber a 3 Mk.; 4 Pund Jugefær a 2 enh. Mk.; 1 Pd. Moschater for 3 Dal.; 6 Pd. Russiner a 12 f. ; 1 Pd. Moschatenblum for 6 Dal.; 6 Pd. Corintter a 12 f. ; 1 Pd. Melkener for 3 Dal.; enserd. Pd. Saffran for 8 Dal.; 1 Pd. Caneel for 3 Dal.; 12 Pd. Suedscher a 6 f. ; 8 Pd. Risengryn a 10 f. ; 2 Boger sin Papir a 1 Mk.; 8 Pd. Mandler a $1\frac{1}{2}$ Mk.; 4 Pod spansch Lack a 6 f. ; 2Pd. Distner a 2 Mk.; 2 Pd. Kappers a 2 Mk.; Urgurker for 3 Mk. 8 f. ; 2 store Krutker dertil for 2 Mk.; Brendvin for 8 f. . — Videre den 23. Febr. bekommet paa Ny til Oberst Daniel efter begge Borg. Befalling paa Byens Begne: 6 Pd. Suedsker, 30 Pd. Riis, 5

Hen i Martz har General-Major Wrangel været her, og var her endnu i Begyndelsen af April. Dette er uden Tvivl den berømte Carl Gustav Wrangel¹⁾, som noget senere førte en Overkommando i Tyskland, og udmærkede sig endnu under Carl den 10des Indfald i Danmark, 1657—60. Han var den Gang General-Major, og førte Overbefalingen over Infanteriet ved Torstensons Hær, og blev først General-Admiral og Befalingsmand paa Flaaden efter Admiral Flemings Død den 26. Juli. Ogsaa til ham er leveret Vin og Kryderi²⁾.

Da Torstenson forlod Landet, lod han en Besætning blive tilbage paa Niberhus, under Anførsel, siger Lerpager, af en Kaptejn Holla. Saaledes benævnes han ogsaa i Joh. Pouchs Regnskab³⁾: han eller hans Kock er nemlig ogsaa blevet forsynet af dennes Urtefram med Kryderier og desl.⁴⁾

Pd. lange Rusiner, 5 Pd. Corintter, 4 Pd. Mandler, 2 Topper sukker Weet 7 enh. Pd.

- 1) Foruden de to oftere omtalte Wrangeler (Carl Gustav og Helmut), nævnes ogsaa en Johan Wrangel, som Anfører for et Rytter-Regiment.
- 2) 20. Martii, bekommidt til Gen.-Major Wrangel, 3 enh. Rand Rinschwin, 5 Plancher Spanschwin. 2. April: Paa Ny vdtagen til Gen.-May. Wrangel: $\frac{1}{2}$ Pd. Peber, $\frac{1}{2}$ Pd. Ingesehr-Puder for 1 Mk., 3 Lod Muschatenblum for 2 Mk. 4 $\frac{1}{2}$; 2 Kander Wiin-Edick for 1 Dal., en steen Flasche dertil for 1 Mk.
- 3) I Progr. 1836 vilde jeg søge at gjøre ham til samme Person, som en Kaptejn Douglas, der omtales i et Ringsvidne, og hvis Folk, efter nogle Indlæg i Raadstubbogen, laa her i længere Tid. (Se anf. St., Pag. 18, Num. 1.)
- 4) 18. Juli bekommet paa Byens Vegne til Kaptain Holla: 2 Pd. stødt Peber for 1 D. 2 Mk.; 3 Pd. stødt Ingesehr for 1 D. 3 Mk. 8 $\frac{1}{2}$; 1 Lod stødt Melckener for 1 D.; 8 Lod Caneel for 1 D. 1 Mk.; 2 Pd. Mandeler for 3 Mk.; 4 Lod Muschatblum 3 Mk.; 20 hele Muschater for 3 Mk.; 3 Pd. Corintter a 12 $\frac{1}{2}$; 2 Pd. Rusiner for 1 Mk. 8 $\frac{1}{2}$; 2 Topper Sukker, Weet 10 Pd.

Om Slottets Tilbage-Trobring af de Danste i August, og disses Ophold her, maa jeg henvise til Programmet for 1836 (Pag. 23 og ff), da jeg her ingen nye Oplysninger kan give¹⁾. I den Tid Byen nu var fri for Fjender, har Raadet foretaget og ladet foretage Rejser paa Byens Begne.²⁾ Da Helmuth Wrangel atter trængte ind paa Halvoen, og lagde Besætning i Riberhus, kom først en Ritmester her til og fik som sædvanlig en lille Dufor³⁾. Selv har Wrangel personlig været i Ribe, navnlig den 15. Novbr., hvilket ogsaa kan ses af hans Urtekrømmer = Regning. Han fik da tillige en Ahme Rinsvvin med sig⁴⁾. Om Wrangels Stridskræfter

a 2 Mk. 4 $\text{\textit{f}}$.; 8 Pd. Suedsker a 6 $\text{\textit{f}}$.; 1 Pd. Risengryn for 10 $\text{\textit{f}}$.

- 1) I Pouchs Regning er anført under 21. August, altsaa medens de danske Tropper „den hollfensche Armede“ under Christian Raugaan endnu var her: leveret 5 Smelt Degeler for 2 D. 2 Mk. 1 Pd. Salpitter 2 Mk. 8 $\text{\textit{f}}$., 1 Pd. Snaffel 1 Mk. Dette har vistnok været til militært Brug. 5. Septbr. betalt R. af hans Heste och Wogn med Christen Randzav hans Tjener til Snabs-høien. (Und. Svane.)
- 2) 30. Augusti waar B. Morten Laasen och jeg vdi Weyle paa Byens Weigen och forterit 15 Sl. D. 3. Sept.: Easten Olufsen och Anders Jacobsen til Fortering paa Reisen adt Fyen 20 Sl. D. 4. Sept.: Laurib Jensen til Peder Skriffuers Therpenge til Glückstadt 5 D. Andre til Flensborg; en til Lochstadt, men kom knn til Husumb o. s. v. (Und. Svane.)
- 3) October: giffuen den Ritmester, som waar her i Byen om Kundschab fra Wrangel, den Tiidt han Marsierede her hen igien 22 $\frac{1}{2}$ D.
- 4) 16. Novbr. bekommidt paa ny Regning til General Helmut Wrangel: En Ahme Rinsvvin for 40 Rirdr. er 60 Dal., 1 Pd. hiel oc stedt Ingefør for 2 Mk. 8 $\text{\textit{f}}$., 1 Pd. Veber for 3 Mk., $\frac{1}{2}$ Pd. Muschateblum for 1 D. 2 Mk., $\frac{1}{2}$ Pd. hel och stedt Melckener for 1 Dal., 2 Pd. Mandeler 3 Mk., 2 Pd. Rufsner for 1 Mk. 4 $\text{\textit{f}}$., 6 Pd. Suesker a 6 $\text{\textit{f}}$., 2 Pd. Corinter for 1 Mk. 8 $\text{\textit{f}}$., Saffran for 1 Dal., 4 Pd. Riis a 10 $\text{\textit{f}}$., 2 Topper sucker wect 6 Pd. a 2 Mk. 4 $\text{\textit{f}}$., hele Muschater for 8 $\text{\textit{f}}$.; Noch en Kist, dertil en Pøse for 1 Mk. 12 $\text{\textit{f}}$.

paa Halvoen findes nogle Notitser i „Aftstykker, udgivne af Fyens Stifts literære Selskab“ (2den Saml. 2. Hefte, Pag. 163—64), aftrykte efter Afskrifter i Karen Brahes Bibliothek, men de ere kjendeligen unojagtige og ukorrekte.¹⁾ Ej heller kan man tydeligt se, til hvilken Periode af Krigen, de skal henføres²⁾.

Fra denne Svenskens 2den Besættelse af Byen ved jeg Intet videre at tilføje til de faa Notitser om Samme, jeg har meddeelt i Progr. for 1836. Ved Rygterne om danske Troppers Fremrykken har Magistraten dristet sig til at udsende Folk af og til „paa Kundskab og efter gode Tidender“³⁾.

Prinds (Hertug) Fredrik, Kristian den 4des Søn, der var bleven protestantisk Erkebiskop af Bremen, nærmede sig næmlich med en Hær fra Holsten, og til ham skulde de Tropper støde, som Rigets Marsk Anders Wilde havde ført over fra Fyen. Hele Hærens Styrke angives til 6548 Mand i en Optegnelse, aftrykt i Fyens Selskabs Aftstykker, og som har et mere autentisk Præg end de ovenomtalte Notitser, især Fortegnelsen over Prindsens Hær, hvilken er dateret Ribe og undertegnet af Kay v. Ahlesfeldt, hans Adjutant, eller vel rettere Generalkvartermester⁴⁾. Antallet paa de faldne

- 1) Af denne Grund lader jeg dem ikke aftrykke her; saameget mere som de nylig ere trykte andetsteds og ikke specielt vedkommer Ribe.
- 2) Overskriften er: Liste der Wrangelschen Völker, dog er det rimeligt, at her menes Helmuth Wrangels Styrke ved det her omtalte Indfald.
- 3) I Decembris och Novembris befaadt tvende Personer som hafde werit paa Stodborrichus om Kundschaft, 1 D. 8 s. — Decembris befaad en Bud, som Hr. Peder i Hygum hafde leyet til Haderslef om goede Tidender, 1 Dal.
- 4) Denne mener jeg bør finde Plads her, skøndt for trykt: „Extract aus den Rollen: Die Reuterey, so aus Holstein gekommen mit ihren Officirs 1554; Ohne ihren Officieren 1350; Dragunere mit ihren Officirs 192, Ohne Officier 164; Zu Fuß mit den

Evenskere ved Slottets Bestormelse angives i en samme Sted aftrykt Liste, i Byen til 50 Mand, og paa Slottet til 4 Offiserer (med Kommandanten Mortaigne) og 150 Mand dræbte, 3 Offiserer og 4 Menige saarede og fangne¹). Af et Regnskab ses, at 3 Offiserer ere begravede her, men ikke om det er af vore eller af Fjendens²). Dgsaa Prinds Frederik lod sin Kof forsyne sit Kryderiskab med Kryderi, Urter og Barer paa Byens Bekostning, efter som han lystede³). Dette skete den 4. Januar; umiddelbart derefter maa Prindsen være brudt op, og dette afgiver et Bevis mere for Urigtigheden af Tidbestemmelserne for Slottets Indtagelse hos Slange, Terpager og Flere⁴).

Officiers 2002, ohne Officier 1730; Summa ohne Officier 3244, mit den Officiers 3748. Datum Ripen den 3. Jan. 1645. K. v. Ahlefeldt. Dazu sein gekommen aus Föhnen Reuter 800, zu Fuesß 2000. Summa in Alles machet 6548."

- 1) Designation der Todten und Gefangenen auff Ripen. In der Statt sein bei 50 gefangen und niedergemachet. Auf Schloß ist gewesen: der Obristleutenambt Morteignie, 1 Major, 2 Capitani, als Wulff Pabst und Heinrich Rangow, wie dan andere Unterofficiere und bei 150 gemeine Knechte todt. Gefangen 1 Regimentsquartiermeister, 1 Leutnambt, 1 Fendrich, 3 oder 4 gemeine Knechte, Alle gequehet. (l. c. Side 124.)
- 2) Noch giffuen for Klocherne at ringe for di 3 Offiserer, som blev ihjelstagen paa Slottet af Kongl. May. Folck. (Und. Sv.)
- 3) Joh. Pouch har denne Gang ingen speciffiseret Regning indgivet, men anfører blot Modtageren, det Heles Beløb og paaberaaber sig iøvrigt Vedkommendes Modtagelses-Bevis i følgende kuriøse Note: 4. Janvar er Vdtagen paa Byens Vegne til Ihre Fürstliche Gnaden Durchleutt. Herzog Friderich, Erz-Bischof zu Bre. men, durch Foder-Marschaltz Claus Jensen vndt Ihre Fürstl. Gnad Mundtrock M. Balzer vndt stüch hopmand paa Apoteket wdi Ribe, alle Slags Speceri, Urter oc Ware effter Welb. Kay von Ahlefeldt Beuißning, in summa beregnet — 37 D. 3 Mk. 15 ß;
- 4) Slange sætter Erobringen midt i Januar. Terpager endnu langt senere. Se Prog. 1836 Pag. 48.

Herefter, fra Slutningen af Januar nemlig og til Krigens Ende, var Ribe i Fjendens Vold. Vel laa her ikke svenske Tropper, i det mindste ikke stadigt, men de vare dog i enhver Henseende Herrer her. Vi have set foran, at de alt i Februar paalagde Byen en Penge-Afgift, som maatte tilsendes dem ved Byens Afsendinge; at de hele Sommeren igjennem rekvirerede Levnetsmidler og andre Fornødenheder, som ogsaa sendtes til dem i Lejren. Byens Bud maatte drage rundt om i Egnen i deres Grinder efter Penge og Proviant.¹⁾ Af og til synes dog ogsaa Tropper at have ligget her. Saaledes har de i Maj paalagt Byen noget Arbejde for at lette dem Overgangen til Holmen²⁾.

Men først i September, altsaa efter Freden, kom de Svenske tilbage.³⁾ Den September kom Ob.-L. Rothenburg, med sin Sekretær⁴⁾ blandt Andre. Der er strax sket Indkvartering og afsendt et Korps til Varde,⁵⁾ hvorhen der ogsaa

1) Hertil kan tjene til Bevis, foruden de forhen anførte Exempler, følgende Udskrifter af Anders Svanes Regnskab for 1645: 19de Juni betaldt den Bud, som waar fra Slesuigh fra Proviantmester efter Vorm. Mortten Laßsens Befalning 4 Dal. 10. Juni giffuen Knud Nygaard for han var allevegne paa Lannidt medt Bressue om schatt for Wrangel, 4 Dal. 11. Juni giffuudt Benidt Fostermor for hand war paa troyborg i Ballumb mett Bressue for Oberst leuteuandt Sebastian v. Rothenborg, 3 Ml. (Und. Svane.)

2) Den 21. May: giffuen Etsue Karlle for Nogen Zimmerh-Arbejde, de gjorde for Ossner-Ridden for Suenschens Foltch paa Holmen. (Und. Sv.) Her menes vistnok den da saakaldte St. Hans Holm, hvor nu Kirkegaarden er.

3) Se udførligere herom Prog. 1836, Side 54 og ff.

4) Den 6. Sept. leueret K. N. 2½ Bog papir til Secretarius Ferdinandus Under Rottenborig efter B. M. Laßsens Befalling, og 10. ligesledes betaldt to Begger Papir til Secretarius. (Und. Sv.)

5) 21. Septb. becomb Byen til boletzedler 1 Bog Papir; den Ade giffuen N. og N. for di wispede dj Suensche paa Wejen til Varde.

faa er sendt skriftlige Ordre eller Udskrivninger¹⁾, ligesom ogsaa paa Landet rundt om. Noget, men kun lidt, Proviant omtales som leveret paa Byens Kasses Bekostning²⁾, formodentlig til Soldater, som ikke strax kunde skaffes i Kvarter, eller som havde Kvarter hos Folk, som Intet havde at levere. At der ogsaa er sendt Sligt ud paa Landet, haves et enkelt Eksempel paa,³⁾ — Folk bleve betalte for at vogte deres Heste ved Bagtstuerne o. s. v.⁴⁾

Wrangel var her ikke i Begyndelsen.⁵⁾ Men længere hen har han selv indfundet sig: i det mindste har hans Kof under den 20. September atter visiteret Apoteket.⁶⁾

- 1) Den 21. Ieneridt N. til theypenge medt Bressue til Peder Byrge sen. Denne var Kongelig Ridesfoged i Varde, hvilken paa en Maade var Lænsmandens Stedfortræder der. Om de Svenskes Huseren i Varde ved dette Indfald, se Prog. 1836, Pag. 56 og 57.
- 2) Den 23. October Ieneridt N. for at kiobe Proviantbrød 10 Eld, Giffuen Clementt Stadshods Hustru for 1 Thend D 11 Mk.
- 3) Betaldt for en Thende D, som kom op til Fardrup, 11 Mk.
- 4) Giffuen Haldor Holdensen, for hand wochte wdj Johan Storches Hus offuer Wrangels Folds dieres wogn och hester, som waar der wdj Gaarden. — Dette Hus, i Grønnegade beliggende, er blevet brugt til Bagtstue eller Samlingssted, og der er derfor foretaget noget Arbejde for at indrette det dertil ved Indfaldets Begyndelse: 1644 in Januari bleff bekostet paa Jorgen Storches Hus i Grønnegaade, met Kachelofen, Stalden och andet Mursarbeide at ferdig gjøre 6 D. 3 Mk. 4 s. — Disse sidste Anførseler ere alle af Anders Svanes Regnskab.
- 5) Den 5te giffuen N. for hand waar met Bressue till Wrangel fra Offuerst-Leutenant.
- 6) Noch ydtagen til Oberst Wrangels Koch efter Vorm. M. E. Befalsning paa Byens Wegne: 1 Pd. Peber, 1 Pd. Ingefær, ¼ Pd. Caneel-Padder for 2 Mk. 8 s., 2 Pd. Ruisiner, 2 Pd. Korintter, 1 Pd. Mandel, Saffran for 2 Mk., Muschat Blum 1 Mk. 8 s., Nelkener 1 Mk. 12 s., 3 Pd. Suedscher, 4 Pd. Sucker o. s. v. — Paa Joh. Pouchs Regning er endnu 3 Ahmer Rinkwin, leverede til Lænsmanden Gregers Krabbe, Aar 1647, 49, 50, efter Naadets Befaling, efter den, ogsaa i mine tidligere Programmer omtalte Skik, hver Julkaften at gjøre ham en saadan Foræring. Ogsaa har han leveret en Del Tommer til Reparation af Provst-Residentien, som Byen skulde holde vedlige. Han har altsaa drevet en fuldstændig Kofmands-Handel. Hele hans Tilgodehavende var 428 Dal. 1 Mk. 14 s. fra denne den første Krig.

3.

Tillæg til Programmet for 1838.

(Krigen 1657—60.)

Sin Byens Gjæld til Johan Pouch var, som foran er omtalt, endnu ikke betalt i 1660, men da var hans Fordring blevet betydeligt føreøget ved de Udgifter, han paa Byens Vegne havde haft i den ny Krig, som da netop var endt. Regningen paa disse Udgifter er af en anden Art end den Førrige, nys omtalte. Det er nemlig ikke her Luxus-Artikler, der ere udtagne eller leverede, men, paa to Orhoveder Bin nær, lutter Nødvendigheds-Artikler, Korn, Brød, Ol og Furasse, samt forstrakte rede Penge. Det er især Udlæg, han har haft i sine Kvarter-Alger, medens vore Allierede laa her og udsuge Byen. Her synes nemlig at have været den Indretning, at de anseligere Borgere, maaste blot Raadmændene, hver i sin Uge forestod Indkvarteringen. Enhver Saadan maatte da i denne sin „Quartier-Vge“ besørge Underholdningen til de Soldater og Deslige, som man ikke strax kunde faa anbragt i Kvarter, staffe de trængende Borgere, som selv ikke formaade at levere det Fornødne til sine paatvungne Gæster, Understøttelse dertil enten i Penge eller in natura; bringe Levnetsmidler og Furasse tilveje ved Gjenmemmarscher o. s. v. Naar ingen Penge var i Byens Kasse, maatte

han udrede Alt dette af sin egen Komme, paa B. og R. Befaling og under Løfte om Erstatning efter Krigen. Til videre Oplysning herom, og som historisk Bidrag til den Tids Indkvarterings-historie, vil jeg lade omtalte Joh. Pouchs Regning følge, noget forkortet.¹⁾

Borgemeester og Raads anden Regnskab paa Byens Vegne.²⁾

Anno 1658 den 13. May:³⁾ Peder Toldschriffuer til hielp effter Seddel fra Raadhuset 7 Dal.; Niels Gasse 2 D. 1 Mk.; noch erlagt paa Raadhuset 2 D. 2 Mk.; Anders Stadsbud Ieueridt 5 D.; Anders Byschriffuer Ieueridt 15 D.; Koch 5 Daler, som han oc self⁴⁾ annammede.

Til Gen. Major Wetters⁵⁾ Regiment forstrakt Rug 5 Riben Tonder a 3 Rdlr., en Tonde Bing, som kom til Solding, 4 Dal.

Sde Junt bekomt Byen 4 schipper Bing a 2 Mk.;

- 1) Forfortellerne bestaa især i, at Summerne af Priserne paa de leverede Gjenstande ere udeladte, f. Ex. Hassre 16 Schipper a 15 fl. er 3 Rdl. 3 Mk., hvilken sidste Sum er udeladt; og naar en Vare nævnes flere Gange anføres Prisen kun den første Gang, med mindre den siden forandres. Jeg har brugt samme Fremgangsmaade ved Anførslerne i forrige Afsnit.
- 2) Dette skal naturligtvis her betyde: Hans Regnskab (Regning) til B. og R. Det første var det fra Krigen 1643—45.
- 3) Altsaa i Mellemtiden mellem den russiske Fred og Krigens Gjennudbrud. Alt Ribe i denne Tid ikke var forskaanet for Indkvartering og Gjennemmarscher, viser Progr. 1838, Pag 29 og 37—38.
- 4) Naar en Borger fik en Indkvartering, der var usorholdsmæssig stor eller krævede for store Udgifter, befalede en anden Borger at understytte ham. I de her nævnte Tilfælde maa det være sket med Løfte om Erstatning af Byen.
- 5) Om ham og den megen Vin, han og Folge drak her i Byen, se Progr. 1838, Side 29 og 37.

leueret oc forstract Byen til de Suenfche 1 Orhøft Wiin, som Poffuel Tjepfen ved Vecterne lod vdtage.“

Mere er ikke leveret under Euenfens Besættelse. Men da Byen vel var befriet fra dem, men havde faaet en endnu byrdefuldere Indkvartering af vore egne Allierede, hedder det endvidere:

„11. Oct. i den Brandenburgfche Indkvartering¹⁾ leueridt oc forstract, som kom paa Slottet, 100 Pd. Bred 2 D. 2 Mk.; 1 Thønd Dll 5 Dal. 19. ditto 200 Bred, 1 Thønd Dll.

„2. Novbr.: Forstract i min Quartier Vge Haffre 16 Schipper a 15 f.“ Ligeledes de følgende Dage indtil den 7de incl. har han daglig leveret Havre, i Alt 51 Tdr. Videre: „den 6. Nov. 7 Laß Wæd a 3 Mk. 8 f., 1 Tønde Dll 5 D., som kom paa Slottet.“²⁾

„1. Decemb. forstract Proviand-Rug a 3 Rdlr.; den 12te ditto Ser Tønder Rug; 21de ditto 3 Tønder Dll.

„Anno 1659 den 12. Januarij bekom Borg. oc Raad paa Byens Begne En Orhøft fransch Wiin til Churfyrsten af Brandenburg, 36 Dal., medt det første adt betale.“³⁾

„17. Febr.: Forstract oc leueridt til den Keiferlig proviantmester 48 Schipper Rug, 18 Dal.“⁴⁾

„Vdgiffuen i min Quartier Vge 21. April En Ritmester, som waar til Andreaß frischuster, for hand fick ingen fri

1) 11. Oktober var den Dag, da Brandenborgerne kom og først indkvarteredes. Anf. Sted Side 45.

2) Dette har været til Vagtsluerne der, for det var nok alt den Gang for øvrigt ødelagt og ubeboeligt.

3) Frederik Wilhelm, den store Kurfyrste, var her, hvor Hærens Hovedkvarter var, i 5 Uger, fra 23. Desember af. U. St. Side 47—50.

4) Tønden altsaa 3 Dal. Ovenfor er Prisen ansat til 3 Rdl. Tønden.

Quartier Haffre 4 schipper a 20 fl. ¹⁾ 27de dito til 14 Bognheste, som vaar med Churfurstens Fodermarschalch efter Wiin oc stoed til Boeld Meilvongs²⁾ i 3 Dage, om Dagen 12 schipper Haffre, er 36 schipper, 12 Knipper Høe a 4 fl. , for 2 Karlis Fortæring i 3 Dage, 2 Dal., Oll oc Tobak 1 Mk. 8 fl. , Giffuedt dennem paa reisen, Haffre 4 schip.

„Samdag giffuet Ritmesteren af General Sporckes³⁾ Regiment, fordi hand marcherede igjennem Byen medt hans Trop, Haffre 20 Schip, 1 Londe Oll, for den ledige Londe 2 Mk. 8 fl. , for den at age til Lustrup 8 fl. , Jens Domeskers Datter til Hjelp 1 Mk. 8 fl.

„Den 28de ditto betaldt Andreas Verlohren for Ob. L. Commissario Waldaw en Nats hold 4 Dal. Den Keiserlige proviant betienter til Kirsten S. Lauridz Lassens 8 Knipper Hø, Niels Gasse til Hjelp 1 schip Haffre.“

„29de April, Peder Willadgen til hielp 1 Mk. 8 fl. , Bodild Meilvongs betald 2 Dal.⁴⁾, Haffre 4 schip, [til Oll 2 Mk., til Tobak 8 fl.

30te ditto Peder Lustrup til hielp 1 Mk. 8 fl. , Scar-tianten til en siug Soldat, som haffde ingen Quartier 1 Mk. 8 fl.

1) Denne Mand med sine 2 Titnavne kjende vi fra den forrige Krig. Han synes at have holdt Gæstgiveri, eller dog at have kunnet modtage og beværte anseeligere Gæster for Betaling.

2) Hos hende har været Vertshus og Herberge for simpere Folk. „Fodermarskalken“ selv har ikke været nogen uanselig Person, thi han repræsenterede Kurfyrsten selv ved en Barfælskads (Prog. 1838, Pag. 49, Num. 3.)

3) Sporck var General i Keiserlig Tjeneste. Ritmesteren har ventelig ogsaa faaet en Dufør for sin Villighed, men den er saa bleven ham betalt af en af Borg. N. eller en Anden af Raadet.

4) formodentlig for Folk, der har været lagt ind til hende.

„1ste May giffuedt [til Ob. Junge Garnerß¹⁾] soldt for de marcheridt igiennem Byen, som jeg kiohte af Karen Peder Toldstrupß, Haffre 3 Tonder for 7 D. 2 Mk., Hans Bagger for 1 Tond Ol 3 D. 3 Mk.

„4. ditto: Ib Nielsen til hielp til sin Fourier, efftersom han giffuer om Dagen 1 Mk. 8 ß. och desforuden haffde Soldater, 1 D.

„14. May forstract eu Tonde aff mit bedste Ol, 6 D.“

„25. ditto fick Matties Jessen paa Byens Vegne aff Hans Wandels oc mit fellis Korn ved Broen 10 Tonder Rug a 6 Dal.²⁾ Derpaa betald 24 Dal., rest. 36 Dal., min halff Part 18 D.“

„Forstract i min Quartier Bge, som følger:

6. Juny: E. H. til Hielp til en Profos 4 Mk.

7. ditto til Ob. Lieut. Görz Ryes³⁾ heste til Mette S. Lauris Baggesens 4 schip haffre.

8. ditto: betald Boel Meilbongs Piger for 8 Quetskte (kvæstede) Soldater, huer moltid mad a 6 ß, 20 Kander Ol, 1 D. 1 Mk.; Olie for 8 ß, Brendnin for 8 ß.

Sambdag Johanne Goldberg for 14 Quetskte Soldater huer 3 Moltider a 6 ß.⁴⁾, 38 Kander Ol, 2 D. 1 Mk. 8 ß

1) Garnier var østerrigsk Oberst (Puffendorf), det „alte Garnische Regiment“ omtales i Progr 1838 Pag. 87; det laa i Kvarter i Ulsborg Herred.

2) Denne Pris er dobbelt saa høj som den under 17. Febr. ovenfor anførte. Raadet har ogsaa anmærket dette i sine Vedtegninger, og astrukket 10 Rdlr.

3) En Görzky eller, som Puffendorf skriver, Görzke var brandenborgsk General allerede nogle Aar tidligere. Denne er maaske en Sou af ham.

4) Den 1ste Juni og følgende Dage faldt og saaredes en Del af de Allieredes Folk, dels ved Erobringen af Fæno, dels ved et mislykket Forsøg paa at lande i Jyen. Derfra ere vel disse Saarede komne.

„Søndag S. J. for 7 Soldater, huer 5 Moltider, 12 Kander Ol, Olie, Brenduin, Suedsker o. s. v.“¹⁾

Videre har han forstrakt Jæder til 7 Bogheste, som „aag samme Soldater“, til Karle, som kjorte dem, en Captein Armes, som var med dem o. s. v.

„3 Bødsænd som sad paa Raadhuset oc skulle til Keyren, 3 Mk.

„Jacob Brunsuig til hielp 2 slipper Haffre.

„26de Juni Efter Borg. Peder Dlussens Befalning leueridt Jorgen Stadsbud 12 Dal. til den Wactmester, som da kom bort oc skulle haffue om Bgen 6 Rdlr.“

Hermed ender Regningen paa Joh. Pouchs Udlæg i denne Krig, hvilke beløb sig til 379 D. 4 β. Hertil seje hans Arvinger endnu følgende Bemærkning: „Noch bliffuer Welvise Borg. oc Raad efter Obligation skyldig i Kapital 50 Rdl. med 10 Aars resterende Rentte til Michaelis næst forleden forfalden, er tilsammen 80 Rdl.“ Hele Beløbet af Boets Fordringer, Regningerne fra begge Krigene, Oblig. og Renter sammenreguede, udgjorde 927 D. 2 Mk. 2 β.

Joh. Pouch døde, som for er berørt, med Slutningen af denne ulykkelige Krig, den 15de Juli 1659, da Pesten begyndte at rase her i Byen. Han var en Bestfaler og havde været Apoteker her i Byen endnu for 1627. Den her oftomtalte Regning er underskrevet „Afgangne S. Johan Pouchs Apotekers efterlatte Børn oc Arffuinge“. Men nedenfor har en af dem, Doktor og Stiftsfysikus (Medicus) Ludvig Pouch²⁾ egenhændig skrevet: „oc paa deris Begue,

1) Disse have maaske ogsaa været Saarede eller Syge.

2) Blandt hans Børn er mig videre bekendt Johan Pouch, Kapellan til Domkirken, som laa i Arvestrid med Broderen Ludvig, hvilken fortos med stor Hestighed paa begge Sider, se Prog. 1838, S. 61. En Søster til dem, Lene, var først gift med Lambert

da flere ere fraværende. Ludevigh Pouch.¹⁾ De henstille til Raadet, hvad Rente det vil tilstaa dem af deres Forbringer, og anmoder det om, efter dets skriftlige Tilbud, nøjere at undersøge, om han ikke skulde have udlagt endnu Mere i sine andre Kvarter-Uger, (han har altsaa havt flere end de ovenfor anførte), da han ikke har indført Alt i sine Bøger, o. s. v.²⁾

Ved denne Regning har Raadet først gjort adskillige Bedtegninger: at Priserne flere Steder vare satte for høje,³⁾

Baggesen, som boede paa Vorskjold, var Kjøbmand og Gæstgiver, ogsaa Raadmand, og som døde af Pesten 1659. Hun havde ved Krigens Ende tilgode hos Bøen 2036 Rdt. 2 Mk. 6 S.; foruden Godtgjørelse for det Odelagte, o. s. v., hvoraf hun kun fik Lidet eller Intet betalt; hun giftede sig siden med Apoteker Løb. Frank, Se herom Prog. 1838, S. 63—69, og flere Steder.

- 1) Ved Siden er skrevet med hans egen Haand: Misregning bliffuer ingen Befalning.
- 2) Huis (hvad) Betviise Borg. oc Raad af Regnskaberne Rendte vil Os vnde, settis til deris egen gode Discretion.

Derfor Betv. Borg. och Raad efter deris gode skriftlige erbiudelse vdaß Skatmesternis och Proviandmesternis Regnskaber eller oc egen Kundskab nogit er Bitterligt, woris S. Fader at haffue videre forstract paa Byens Vegne i denne besuærlige Teyde tid vdi hans andre Quartier-Uger eller i anden Maade, som Vi endnu icke haffue kundet finde, efftersom den S. Mand icke haffuer hafft sine Bøger altid ved handen, men her oc der noget antegnet, oc Vi saa hastig icke alle hans Seddeler oc Bressue haffuer kundet igenem see, ey heller os Nøgedt om hans Regnskab haffuer weridt bewußt, formode Vi de for Guds oc Retfærdigheds Skyld ville os det tilkiende giffue, oc i sin tid godt giøre: Vi erbiude os igien dennem oc Bøen at giøre noiactig satis faction for huis Woris S. Fader billigen kand findis Skyldig, huis oc nogit herudi kunde mangle, ville vi os gierne lade underrette oc begære iutet uden det ræt er, findis ellers altid deris Tienstwilige oc ønske dennem alle et glædeligt oc fredeligt Nytaar. Den 30de Decbr. 1659.

- 3) først 5 Tdr. Rug til Gen.-Major Bødkers Regim. forstract a

at han havde anført som Udlæg for Byen, hvad der var hans egen Anpart at kontribuere¹⁾; og at han om nogle Poster skulde henvende sig til Krigskommissæren²⁾: at en og anden Leverans var sket uden deres Vidende³⁾, o. s. v.

Der næst indgav det en Kontra = Regning i Boet paa 161 Rdl., for Restanser, Johan Pouch havde paadraget sig, dels af Kontributioner, især til vore egne Allierede⁴⁾ i 1659, dels af Leveranser af Proviant, Brød, Ol, Rug, Malt o. s. v.⁵⁾ Endelig tilbyder det, at ville likvidere denne Gjeld

3 Rdl. gioris quitt efftersom Lauris Friis oc andre Hassuer forschreffuit 2 Rdl. afgaer 5 Rdl. 1 Orhoffuit Wiin beregnet 36 D. afgaer 6 Dal., o. s. v.

- 1) den 11., 19. og 20. Junt (skal være Oktober) beregnet 17 Dal. 2 Mk. for Ol og Brød, huorimod andre hans medbrødre saa oc Borgereschabet hassuer giort lige forstrekning oc derfor intet fordrer. 21. Decbr. 3 Tønder Ol vil forklarais mueligt er vdgiffuen i hans egen Contribution. 17. Febr. 48 schipper Rug, som vil forklarais schal være hans egen Vdgift.
- 2) 1. og 12. Decbr. forstract 14 Tdr. Rug, huilket han ligesom an dre Medborgere hassuer at fordre hos Com. Passbiereg.
- 3) 1650, d. 12. Janv. en Orhoffuet Wiin til Churfürst, som Borg. oc Raad ved Intet aff oc vil forklarais.
- 4) Bilagene hertil ere vedheftede J. V. Regning; først en Seddel fra vedkommende Skatmester: Huis Skatter den sal. Mand Jo^s han Pouch Apotecher befundes at restere med 658 d. 16. Febr. 20 Rdl., (til de Svenske). 20. Juni 20 Rdl., d. 19. Juli 21; 24 Sep. 15. Oct. og 29. ditto, 20 Rdl. hver Gang. Hertil har B. og R. føjet Novemb. Skat 20 — saa at det Hele er 144 Rdl. Se om disse Skatter Prog. 1638, Pag. 53—58. Den der efter Skattebøgerne saakaldte Gen. Strudz er den bekjendte østerr. General Strozzi.
- 5) Af den proviant schat, som er lagt 658 d. 2. Oct. rester Sal. J. V. 1½ T. Ol. Koste den Tid medt Tønde 6 Dal., af den Schat som er lagt 659 den 25de Maj rester sal. Mand af 1 Tønd er 5 Dal. Sal. J. V. Raadm. Rester aff en Prouianttschatt, som bleff lagt 20de Augusti 1659, Brød 96 Pd., Olpenge 3 Sl. D. J. V. rester aff den Kornschatt, som bleff paabuden

i det, som S. Johan Pouch muligens kunde have til Gode hos Byen¹⁾.

Men af denne Likvidering eller mindelig Afgjorelse blev der Intet. Thi i 1660 er det nok kommet til Profes. Paa et af Eksemplarerne af Regningen findes Paaakrift, at det dette Aar fire Gange er læst paa Ribe Gjestering.²⁾ Striden vedblev endnu længe, og Raadet klagede over, at de fik vidtloftige og grove Svar af Dr. Pouch.³⁾ Endelig synes Raadet og Bedkommende, at Byen skulde slippe med at betale 100 Sl. Dal., og endog have deres Obl. paa 50 Rdl. tilbage.⁴⁾ Men heri vilde Arvingerne ikke indvillige, og Saagen trak endnu længe ud. Thi blandt Bilagene til Regningen, og den vedheftet, findes en Kjendelse af 5 Voldgifts-Mænd, der stadfæster hin Raadets Afgjorelse⁵⁾, og denne er dateret 14. Nov. 1673; og derved er det saa vel blevet.

til Hs. K. M. Krigsfolet deris Fornødenhed 12 Schipper Rog oc Ni Schipper Malt, efter Tagsten i Penge, 9 Dal. 2 Mk. 4 s.
(Efter Proviantmesternes Sedler.)

- 1) Dersom noget herimod vdaaff Sal. Johan Pouch kunde vere forstracht eller vdtgiffuet paa Byens Wegne, som vitteliget oc beuiffigt er, Erbiuder vi os ved god Liquidering slikt at godt gjøre.
- 2) Den ene Gang lod en Prokurator tage Gjenpart af den paa Byens Wegne. Deraf de flere Utskrifter.
- 3) se ogsaa Prog. 1838, Side 61.
- 4) Blandt de oftnævnte ved Regningen heftede Bilage er en Seddel uden Dato: Extract af Niber Byes Restans Bog Fol. 16. All Regning paa begge Sider er foraffchediget, Byen er hans Urfvinge schyldig 100 Sl. D. Och derimod schal den Obl. paa 50 Rdl. som di endnu hos sig haffuer, igien tilbagelueris.
- 5) Efter Befalning fra Hr. Præsident, Borgemester och Raadmend haffue vi vunderschne hafft Byens och Sal. Johan Pouchis mellem werende Regenschaber for os och med Flid igiennemset, men effter som vi icke kunde eragte, nogit at forandris udi det som tilforne derudi giordt er, da Siunis os, at det Land forbliffue ved

Flere Andre have vistnok gjort Forskud i Løbet af denne Krig og have ventet længe, og vel stundum forgæves, paa Tilbagebetaling. I 1655 befaler saaledes Borg. og Raad Pengemesteren strax at betale en Enke 30 Rdlr., for en Sølfskande, der var blevet foræret Ritmester Neiss af de danske Tropper, der laa her mod Krigens Slutning.¹⁾

Som Tillæg til de Brudstykker om Ribe Stifts og Omegn's Skæbne i denne Krig, der findes i sidste Afsnit af min tidligere Afhandling herom, vil jeg meddele nogle Efterretninger om Haderslev Amts, især dets Geistligheds, Fata i disse ulykkelige Aar. De ere tagne af Præste=Indberetninger, men især, og hvad Haderslev Provsti angaaer, ene af Rhodes Beskrivelse over Amtet.²⁾

de hundrede Slette Daler efter den forrige Afshied, Som mellem Byen oc den Sal. Mands Arffvinger er giordt oc er udi Byens Bog indschreffuit Dat. Ribe 14. Nov. 1673. (5 Under. Krifter.)

- 1) Raadstubbogen, fol. 31. Befallis herved Gregers Pedersen at han strax bethaler Wibecke, sal. Laurig Friises 30 Rdl., som er for en Sølfskande, som bleff forærit Ritmester Neiss. Ribe d. 29. Dec. 1665. NB. och schall bliffue affkortiet i hendis Forderung i Byens Bog. Man maa heraf slutte, at Byen stod i større Gjeld til hende. Hendes afdøde Mand var en Søn af den ofte omtalte Hans Friis. Om Ritm. Neiss se Prog. 1838, Side 64—65.
- 2) Samlinger til Haderslevs Amts Beskrivelse o. s. v. af P. Rhode, Sognepræst til Uttersløv udi Lolland. Kbhavn 1775. — Stjondt jeg i Regelen kun bemytter utrykte Kilder, har jeg dog ment at burde meddele Uddrag af denne nu kun lidet bekjendte Bog. Disse Efterretninger maa ikke betragtes som samtidige Kilder, eller alle uddragne umiddelbart af saadanne. I Hovedsagen,

I de to Krigens Aar døde i dette Amt ikke færre end 28 Præster, de Fleste af en pestagtig Sygdom¹⁾, som i 1659 græsferede overalt i Amtet, ligesom i de to Kjøstæder, Haderslev og Ribe²⁾.

I gammel Haderslev døde Præsten Martin Hoyer fra Halk, og Polakkerne³⁾ plyndrede hans Lig. Ogsaa Præsten i Wonsbæk, Claus Jensen Casbergaard, døde „i det fatale Aar“ 1659 i Haderslev⁴⁾; ligeledes i Halk Hans Hoyer. I Wilstrup døde samme Aar Præsten Ehlers, „Hilarius Ottonis.“

I Thystrup døde endog 2 Præster, først Balthasar Brun fra Haderslev og tillige hans Moder. Derpaa ordineredes den 8. Juni Christian Schmidt von Eisenberg, som hans Eftermand. „Men hans Tilhørere vare tildels i den Pestbefængte By Haderslev, hvor han besøgte dem, prædikede for dem, men blev snart selv smittet og døde den 12. Septb. f. A.“

Præsten i Stepping, Laurentius Brodersen, døde ogsaa i Haderslev 1659; ligeledes Niels Nielsen Præst i Oddis⁵⁾.

Personernes Dødsfald og deslige, ere de vistnok aldeles paalidelige; men dette kan næppe siges om de enkelte Omstændigheder. Navnlige er det næppe rigtigt, at næsten alle Mishandlinger og Voldsbegjæringer tilskrives Polakkerne, da ogsaa vore andre Allierede og Svenskerne, den Gang vore Fiender, have deres rigelige Del deri.

- 1) Etsteds hos Rhode kaldes den „Blodgang, den hvide Blodsot.“
- 2) Især i den sidste. Se Prog. 1838, Side 60—62.
- 3) „Jordens Uffikum,“ kalder den vrede Rhode dem.
- 4) Han er ordineret 1621, har altsaa maattet udholde alle 3 fiendtlige Invassjoner i det 17. Aarh. Hans ældste Søn, Jens, er født 1627, da Moderen flygtede med ham til Bordingborg for de Kejserslige, Casbergaard (Korsbrødregaard) er Præstegaarden i Wonsbæk. Denne var før Reformat. en Klostergaard, og tilhørte Kannikerne i Haderslev.
- 5) Og, siger Rhode, hvo kunde her i Egnen overleve dette Aar.

Præsten i Wonsild, Matthias Antonii, døde 1658 i Kolding „i den fatale Tid“. Antonius Mathiæ Raff, Søn af den Forrige og ham adjungeret, overlevede ikke Faderen et Aar, men døde 1659 den 25de Januar i Kolding, „thi hvo, siger Rothe, torde for fjendtligt Dverfsald boe paa Landet i de Aaringer“.

Jorgen Schroder, Præst i Biert, blev ogsaa Offer for Pesten 1659.

Om Præsten i Stendrup, Christen Christensen Humbleth, fortæller Rhode, „da de slemme Polakker toge deres Kvarter her, satte de Hr. Christen paa en Hest, og da den blev stude under ham, maatte han lade sig slæbe om af dem og være deres Tolk paa Latin. Svensken mistænkte ham derfor, lurede paa ham, fik ham fat og forte ham over til Middelfart til General Wrangel, som strengelig forhørte ham og bød ham bekjende, hvor hans Klæder og Sager vare. De Svenske truede ham, at ville sætte Ild paa Stenderup; men Herren gjorde Beltet saa uroligt, at de ikke kunde komme over, og deres Brede kjolnedes imidlertid paa noget Andet. Hans Nabopræster døde bort, og Hr. Christen var tidt Præst for fire Sogne og flere. Polakkerne aade hans Fattigdom. Til sit Ophold fortjente han mest ved Rigtaler, tidt over 8 til 16 i en Grav. Krigen endtes, og Hr. Christen levede end i mange Aar.“

Præsten i Heils, Hans Dal, som havde været sin Fader adjungeret siden 1640, døde ogsaa „i det almindelige Døds og ulykkelige Aar 1659“, i Haderslev. Mag. Peter Hjort i Rustrup døde samme Aar. Ligeledes døde i Haderslev Gert Vilhelmi til Wittsted „i det fatale Aar 1659, efter at Polakkerne havde medhandlet ham ret tyrannisk; de udplyndrede ham, bandt ham bag deres Hestes Kumpe og slæbte ham om med sig.“ Hans Eftermand fik

af hver Kirke i Provstiet 1 Rdl. til at opbygge den af Polakkerne ødelagte Præstegaard. Hans Broder, Peter Wilhelm, Præst til Hammelov, døde 1659 i Haderslev „med saa mange flere gode Mænd“. Derhen flygtede ogsaa den berømte lærde Magister Peter Wandel fra Maugstrup, som var bleven udplyndret baade af Svenske og Polakker, og det Bibliothek, han havde grundlagt for sine Eftermænd, bortslæbt, og der døde han tilligemed sin Kone 1659.¹⁾

Gaarden Vojens var før en Landsby paa 11 Gaarde, som i denne Krig bleve afbrændte og ødelagte. Nu er det, siger Rothe 1775, en kongelig Forpagtningsgaard, og for de afbrudte Gaarde faar Præsten aarlig paa Amtstuen Betaling for 100 Skjæpper Rug.

Præsten i Drenvad, Mag. Peter Drejer, flygtede i 1659 ind til Haderslev, hvor han blev første Kapellan, da dette Kald netop da ved Dødsfald blev ledigt. Til Drenvad kom i hans Sted Laurentius Pors, en Borgerføn fra Ribe, der var Præst i Nastrup og ligeledes var flygtet til Haderslev.

I Østerlinnet havde Præsten Poul Trans „et bedrøvelig Besøg af de onde Polakker i 1658 og følgende Aar, da de afbrændte den arme Mands Præstegaard, da han intet mere havde at give dem.“

I Hygum Sogn rasebe smitsomme Sygdomme i høj Grad²⁾. Præsten Peter Jacobsen, flygtede med sin Familie til Ribe for Polakkerne, og der blev ingen Gudstjeneste holdt i Hygum første Juledag.

- 1) Hvad iøvrigt Rhode fortæller om hans Lærdom, Egenheder og besynderlige Levemaade, hører ikke herhen, og er ogsaa temmelig bekjendt. Han var en Søn af en Borger i Ribe, en Sønneson af Biskep Wandel sammesteds.
- 2) Rhode siger, at Hr. Veder selv skriver, at der i Sognet døde under Krigen 540 Mennesker. Hvilket vel maa være overdrevent, da dette Antal er vel større endhete Sognets Joltetal paa de Tider.

Præsterne i Rødding og i Skobborg, Anders Petersen og Jorgen Torning, bleve ihjelslagne af „de onde Polacker“ i Røddingskov nær ved Linghuset eller Tornumgaard, i det de vilde flygte til Ribe. Stedet kaldtes, efter Rhodes Udsagn, endnu i hans Tid „Præstekilde“.

Bertel Sture, Præst til Hjortlund og Kalslund, døde ogsaa i 1659. Hans Præstegaard i Kalslund, som da var Hovedsognet, blev ødelagt i Krigen, og det, mener Rhode, kan mulig have givet Anledning til, at Præsterne siden have bygget og boet i Hjortlund.

Præsten i Lintrup, Mag. Andreas Lintrup, Herredsprovst, led meget „i den bedrøvelige Krigstid 1658—59“ og døde endelig samme Aar.

Jonas Schnell, Præst i Agerstov og Herredsprovst, „i den jammerfulde Feide Tid og anstikkende Sygdom gif ogsaa denne plagede Mand al Rhodets Gang.“

I Tostlund flygtede Præsten Anders Clausens Kone, Elsebe Sture, til Ribe, hvor hun døde.¹⁾ Krabbius Caspari blev Præst i Spandet i 1657 og døde allerede Aaret efter, „thi hvo maatte da ikke døe“.

I Højtrup døde Provst Christen Andersen Klyne (en Ripenser) „under Polakernes Tyranni“. I Arrild døde endeligen ogsaa Præsten Hans Detlevsen fra Rustrup Præstegaard i 1659 „da Krig og Sygdom besøgte dette Sted“, — og hermed tager jeg Afsted med mine Læsere for denne Gang.

1) Se Mere om Tostlund i Progr. 1838, Side 72.

Efterretninger

om

Ribe Kathedralskole

for

Skoleaaret 1847—48,

ved

**C. S. N. Bendtsen,
Rector.**

Characterer,

tithefte de fra Ribe Rathedradsfole binnitende Sandbater ved Gramen artium i Aaret 1847.

Sandbaterens Naame.	Udarbejdelse Møderem.	Ratin.	Rating Stil.	Græft.	Gebræft.	Religion.	Geograf.	Historie.	Arithmetik.	Geometri.	Lydf.	Gramf.	Spøds- Characterer.
1. Suel, C. S. S. B.	H. ill.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laudabilis
2. Kjøer, L. O. .	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	L. p. c.	Laud.	Laud.	L. p. c.	L. p. c.	Laud.	Laud.	Laudabilis
3. Riis-Lowson, M. C.	H. ill.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	H. ill.	L. p. c.	Laudabilis
4. Koch, D. C. S.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Laudabilis
5. Slensburg C. M.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Haud ill.
6. Kjøer, S. S. .	Laud.	H. ill.	N. C.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Laud.	Laud.	Laud.	Laud.	Haud ill.
7. de Thurah, C. S.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	H. ill.	Laud.	H. ill.	H. ill.	N. C.	H. ill.	Laud.	H. ill.	Haud ill.

Følge Centanen i Ribe
Rathedradsfole:

Ebjellefen, S. D.

Laud. H. ill. Laud. H. ill. Laud. H. ill. Laud. L. p. c. Laud. Laud. H. ill. Laud. Laud.

Laudabilis

I. Lærerpersonalet og Fagfordelingen.

Lærerpersonalet er siden min sidste Beretning blevet forøget med en ny Kollega, Cand philol. J. S. Kinch, der under 31. August 1847 konstitueredes til Lærer ved Skolen. Hans Ansættelse foranledigedes ved, at 3die Klasse, hvis Disciple udgjorde 2 temmelig forskjellige Partier, ved indvarende Skoleaars Begyndelse blev deelt i 2 selvstændige Afdelinger med Hensyn til Underviisningen i Latin, Græsk og Fransk. Denne Deling af Sprogunderviisningen i 3die Klasse medførte 15 nye Timer, hvortil var at lægge andre 15 overskydende Timer fra issor, saa at der altsaa blev 30 Timer at besætte. Af disse Timer fik Hr. Kinch de 24, og de øvrige 6 bleve som Extratimer fordelte paa nogle af de øvrige Lærere imod sædvanlig Godtgjorelse. For at tilveiebringe det fornødne Lokale for den ene Afdeling af 3die Klasse blev det nødvendigt, at Adjunkt Thorup fraskyttede sin Beboelseslejlighed i Skolebygningen, dog mod en aarlig Huusleiegodtgjorelse af 32 Rbd. Det Samme havde været Tilfældet med Adjunkt Salto i det næstforegaaende Aar i Anledning af 5te Klasse's Oprettelse. Nu boer alene Overlæreren paa Skolen i den af Adjunkt Jacobi før beboede

Lejlighed, men ogsaa han vil blive nødt til at flytte ud, ifald en 7de Klasse i Liden skal oprettes.

Skolens samtlige Lærere med de dem for iaar tillagte Underviisningsfag og Timer ere følgende:

Rektor Bendtsen: Latin i øverste Klasse, 3
Timer Latin (Den poetiske Del) i 4de Klasse, samt
1 Time i hver af de 3 nederste Klasser . . . 16 Timer.

Overlærer Riis: Al Græsk i Skolen, Latin
(Den prosaiske Del med Grammatik og Stil) i
4de Klasse 23 T.

Adjunkt Adler: Historie og Geografi i hele
Skolen 25 T.

Adjunkt Thorup: Religion og Hebraisk i
de 2 øverste Klasser, Latin i 2den, Kalligrafi i
de 4 nederste Klasser 26 T.

Adjunkt Jacobi: Fransk i hele Skolen,
Dansk i de 4 nederste Klasser 24 T.

Samme: Gymnastik i alle Klasser . . . 4 T.

Adjunkt Salto: Mathematik og Naturhisto-
rie i hele Skolen 26 T.

Adjunkt Leth: Dansk Sprog og Litteratur
i øverste Klasse, Religion i de 3 nederste Klas-
ser, Lydst i de 2 øverste, samt Lydst og mundt-
lig Dansk i nederste Klasse 25 T.

Konstitueret Lærer Kinch: Latin i 3 A og B
samt Lydst i 3die og 2den Klasse 24 T.

Musiklærer Engelbreth: Sang i alle Kl. 2 T.

195 Timer.

Hvormange ugentlige Timer der iaar har været tildelt
hvert enkelt Fag i de forskellige Klasser, viser efterstaaende
Schema:

Sagene: Kl. 5. Kl. 4. Kl. 3A. Kl. 3B: Kl. 2. Kl. 1. Summa.

	Kl. 5.	Kl. 4.	Kl. 3A.	Kl. 3B:	Kl. 2.	Kl. 1.	Summa.	
Dansk	3	2	3	3	5	8	21	
Lydsk	2	2	2	2	4	6	16	
Fransk	3	3	2	2			10	
Latin	10	9	9	9	8		45	
Græsk	5	4	4	4			17	
Hebraisk	2	2					4	
Religion	3	3	3	3	2	3	14	
Historie	3	3	3	3	3	2	14	
Geografi	2	2	2	2	2	3	11	
Naturhistor.		1	2	2	2	3	8	
Mathematik	4	4	3	3	3	4	18	
Kalligrafi		1	3	4	4		8	
Sang	1	2	2	2	2	2	2	
Gymnastik	2	2	2	2	2	2	4	
<u>Rektors L.</u>			1	1	1	1	3	
	40	40	15	26	15	38	38	195

Med Hensyn til Rektors ene Time i de 3 nederste Klasser, da er den, foruden til Revision af Disciplenes Charak- bøger og dertil knyttede Bemærkninger, bleven anvendt i nederste Klasse alene til mundtlige og skriftlige Dvælses i Modersmaalet, men i de to næste ogsaa til latinske Dvælses. I Kalligrafi ere de 2 nederste Klasser combinerede; til Sang samles alle Klasser 1 Gang om Ugen, og de 4 nederste Klasser desuden 1 Gang særskilt, men Sangunderviisningen er i den sidste Tid bleven afbrudt paa Grund af, at Syn- gelæreren er gaaet til Armeen. Med Hensyn til Svomme- underviisningen da er der i Overensstemmelse med Univer- sitetsdirektionens Skrivelse af 17. Juli 1847 truffet den For- anstaltning, at de 2 nederste Klasser, naar Veirigtet tillader det, faae 4 Timers Underviisning om Ugen, de 3 øverste 3

Timer, ligesom ogsaa Ovelserne skulle fortsætted hele Juli Maaned uden at afbrydes af den ved Maanedens Slutning stedfindende Examen.

I dette Aar har Adjunkt Salto havt Permission fra Skolen fra Oktober 1847 til Slutningen af Februar 1848, for under et Ophold i Kjøbenhavn at udvide sine naturhistoriske Kundskaber. I hans Fraværelse, som først var bestemt til Udgangen af December, vikarieredes der af Skolens andre Lærere indtil den Tid, men fra Januar af bemyndigedes Rektor til at antage den da her i Byen værende Cand. theol. Hauschulz som Lærer i Mathematik indtil Hr. Saltos Tilbagekomst. Den 1. Marts overtog Hr. Salto igjen alle sine Funktioner ved Skolen.

Jeg tilsejer her Lærernes nuværende Gager og Emolumenter:

Rektor Bendtsen — foruden Embedsbolig med Have og et Stykke Jord, hvorpaa kan holdes 2 Køer —	1400 Rbd.
Overlærer Riis — foruden fri Bolig paa Skolen —	1000 —
Adjunkt Adler	800 —
Samme som Assistent ved Bibliotheket	32 —
Adjunkt Thorup — foruden Huuslejegodtgjorelse af 32 Rbd.	600 —
Adjunkt Jacobi	600 —
Samme som Gymnastiklærer	100 —
Adjunkt Salto — foruden Huuslejegodtgjorelse af 32 Rbd. —	400 —
Adjunkt Leth	400 —
Konstitueret Lærer Kinch	400 —
For hver af de over det sædvanlige Antal af 24 ugentlige Timer besorgede Extratimer betales i Reglen 2 Rbmf., ligesom ogsaa Syngelæreren har 2 Rbmf. for Timen.	

2. Disciplene.

Bed den offentlige Examen i Juli 1847 var Discipelsantallet 36; af disse dimitteredes til Universitetet 7, hvis Navne og Charakterer ved Examen artium ere anførte ovenfor S. 54; Discipel S. Randrup var afgaaet fra Skolen kort iforveien for at underkaste sig Præliminairexamen i Kjøbenhavn, hvilken han bestod i Oktober Maaned. Bed det nye Skoleaars Begyndelse den 1. September optoges følgende 11 nye Disciple: 1, S. S. A. Meier (Kl. 4), 2, K. P. Lind (Kl. 3 A), 3, S. O. Lind (Kl. 3 A), 4, C. A. Gad (Kl. 3 A), 5, P. S. Faber (Kl. 3 A), 6, W. C. Rasmøsing (Kl. 3 B), 7, P. J. Bjerrum (Kl. 2), 8, S. S. Gad (Kl. 2), 9, G. M. Kleisdorff (Kl. 1), 10, D. Koefoed (Kl. 1), 11, C. L. Bjar (Kl. 1), og strax efter Nytaar 12, S. P. Forum (Kl. 1). Skolens nuværende Disciple ere altsaa 41, hvilke ere fordeelte i Klasserne paa følgende Maade:

V. Klasse.

- 1, Kleisdorff, Lessor, en Søn af Kjøbmand Kleisdorff i Ribe.
- 2, Laurberg, Laurits, en Søn af Sognepræst for Bredsten og Skibet Menighed, Provst Laurberg.
- 3, Pontoppidan, Hans Jørgen, en Søn af afdøde Sognepræst i Hvidding, Pastor Pontoppidan.
- 4, Jørgensen, Jørgen, en Søn af Skolelærer Jørgensen i Ribe.
- 5, Seilberg, Senning Frederik, en Søn af Pastor Seilberg i Ulderup i Sundeved.
- 6, Zolst, Thomas Martinus, en Søn af afdøde Sognepræst for Nørhø, Pastor Zolst.

IV. Klasse.

- 1, Nagaard, Jacob, en Søn af Bagermester Nagaard i Ribe.

- 2, Meier, Hans Hansen Andersen, en Søn af Skolelærer Anders Hansen i Arnum.
- 3, Daugaard, Petrus Janus Kruse, en Søn af Stiftsprovst Daugaard i Ribe.
- 4, Esmann, Vilhelm August, en Søn af Pastor Esmann i Bryndum.
- 5, Bertelsen, Edvard Thomas Gottlob, en Søn af Amtsforvalter, Rammerraad Bertelsen i Ribe.
- 6, Hviid, Christian Alexander, en Søn af Lødbetjent Hviid i Ribe.
- 7, Borchsenius, Johannes, en Søn af afdøde Sognepræst for Høne, Pastor Borchsenius.
- 8, Smith, Ole Worm, en Søn af Birkedommer Smith paa Jans.
- 9, Friis, Gabriel Michael, en Søn af Pastor Friis i Brønd.

III. Klasse A.

- 1, Hansen, Sophus Vilhelm, en Søn af Kniplingshandler Hansen i Mogeltønder.
- 2, Gad, Carl August, en Søn af Provst Gad i Hølstebro.
- 3, Tvede, Levin Levinsen, en Søn af Procurator Tvede i Ribe.
- 4, Lind, Knud Peter, en Søn af Proprietair Lind til Ulfsum ved Lemvig.
- 5, Lind, Hans Ellgaard, en Broder til Nr. 3.
- 6, Saber, Peter Heinrich, en Søn af afdøde Apotheker Saber i Hølstebro.
- 7, Bertelsen, Ludvig Carl Frederik, en Broder til Nr. 5 i 4de Kl.

III. Klasse B.

- 1, Ramsing, Werner Casper, en Søn af Pastor Ramsing, Sognepræst til Darum og Bramminge.

- 2, Andersen, Carthesius Kliejer Joachim, en Søn af Stiftskasserer Andersen i Ribe.
- 3, Koch, Carl Bendix, en Søn af Pastor Koch i Alslerup.
- 4, Müller, Christian Theodor, en Søn af Kjobmand og Borgerrepræsentant S. J. Müller i Ribe.
- 5, Seilberg, Peter Bern, en Broder til Nr. 5 i 5te Kl.
- 6, Diderichsen, Thorvald Julius, en Søn af Toldinspektør Diderichsen i Holstebro.
- 7, Bjar, Konrad Karl, en Søn af Stiftsfysikus Bjar i Ribe.
- 8, Gottlieb, Albert Andreas Henrik Christian, en Søn af Pastor Gottlieb i Hvidding.

II. Klasse.

- 1, Lindelof, Georg Christian Peter, en Søn af Forpagter Lindelof i Hygum.
- 2, Bjerrum, Peter Janniksen, en Søn af Gaardeier J. Petersen i Skjærbek.
- 3, Tolstrup, Karl Theodor, en Søn af afdøde Pastor Tolstrup.
- 4, Gad, Hans Schulz, en Broder til Nr. 2 i 3die Kl. A.
- 5, Bendtsen, Bendt, en Søn af Skolens Rektor.

I. Klasse.

- 1, Kleisdorff, Gilpert Motié, en Broder til Nr. 1 i 5te Kl.
- 2, Koefoed, Daniel, en Søn af Proprietair Koefoed til Limgaard.
- 3, Sorum, Hans Peter, en Søn af afdøde Kjobmand Sorum i Varde.
- 4, Bjar, Casius Louis, en Broder til Nr. 7 i 3die Kl. B.
- 5, Bertelsen, Harald Viggo Julius, en Broder til Nr. 5 i 4de Kl.

6, Friis, Thøger Teilmann, en Broder til Nr. 9 i 4de Kl.

3. Disciplinariske Bestemmelser.

Da det maa ansees for hensigtsmæssigt, at der er nogle positive Bestemmelser for Disciplenens Opførsel baade i og udenfor Skolen, saa har jeg, fra indeværende Aars Begyndelse af, efterat Sagen forinden var behandlet i nogle Lærerforsamlinger, indført nedenstaaende disciplinariske Bestemmelser:

1.

Disciplene have at møde paa Skolen i rette Tid, senest 5 Minutter før Kl. 8 om Morgenen og paa Slaget 2 om Eftermiddagen. Enhver skal strax sætte sig i Stillehed paa sin Plads, saasnart han kommer ind i sin Klasse. Ingen Omloben eller høirostet Snakken maa finde Sted i Klasserne, hvor der til enhver Tid skal herske Orden og Rolighed. Ingen maa uden en Lærers Tilladelse forlade sin Klasse eller, med Undtagelse af i Frikvartret, Skolebygningen, saalænge Læsetiden varer.

Skolen aabnes om Morgenen 15 Minutter før Kl. 8 og om Eftermiddagen 15 Minutter før Kl. 2; før de Tider maa Ingen indfinde sig, men da skal hver Klasses Ordensdur være tilstede.

Naar en Discipel har lovligt Forfald, saasom i Sygdoms-tilfælde, skal derom gøres en skriftlig Anmeldelse til Rektor.

2.

Ligesom enhver Discipel skal møde vel forberedt paa sine Lektier hjemmefra, samt anstændigt og reentligt klædt, saa skal han ogsaa have med sig paa Skolen de nødvendige Ting, han skal bruge, saasom: Bøger, Landkort, Papir, Penne, Blyant, Griffel m. m. Alt Saadant skal holdes i reentlig og ordentlig Stand.

Tager Nogen uvedkommende Ting med sig paa Skolen, blive de konfiskerede.

3.

Ingen maa beskadige Skolens Inventarium eller besudle Borde, Bænke, Bægge og deslige Ting i Skolelokalet. Hvad der i saa Henseende beskadiges, skal, foruden anden passende Straf, erstattes af Den eller Dem, som have gjort Skaden. Er Gjerningsmanden ikke til at udfinde, da maa hele Klassen eller, i visse Tilfælde, alle Klasser staae til Ansvar. For sin Plads i Klassen er enhver Discipel ansvarlig.

4.

I Frikvarteret maa ingen uanstændig Skrigen eller Spektakel finde Sted paa Gangene eller i Gaarden, heller ikke Udloben og Dphold paa Gaden.

5.

Naar Disciplene gaae til og fra Skole, og ellers naar de vise sig paa Gaden og de offentlige Spadseregange — overalt og til enhver Tid — skulle de opføre sig sædeligt.

6.

All offentlig Tobaksrygning forbydes, ligesom ogsaa at gaae paa Bærtshuse eller deslige offentlige Steder. Ingen Discipel maa være Medlem af nogen Forening eller deeltage i offentlige Baller uden Rektors Vidende og Samtykke.

7.

Overtredelse af disse Bestemmelser straffes efter Forselsens Bestaafenhed, i værste Tilfælde med korporlig Røffelse eller endog med Udviisning af Skolen.

4. De i Skoleaaret gennemgaaede Bønsa. Danst.

V Kl. Thortsens Litteraturhistorie fra S. 55—128 o: hele det attende Aarhundrede, dog Holberg undtagen; karakteristiske Provestykker af Forfatterne blive jævnlig forelæste,

ligesom Disciplene ogsaa saasnart muligt blive gjorte bekendt med de nyeste Frembringelser i Litteraturen s. Gr. taar med Herk's Rinon. En Oversigt over den nordiske Mythologi er meddeelt. Mundtlige Foredrag ere især i Vinterhalvaaret hyppigt forsøgte. En Udarbejdelse skrives hver Uge af afværende religiøs, historisk og almindeligt Indhold.

IV. Kl. Thortsens Litt. fra S. 42 (Holberg) til S. 77, idet Disciplene tillige ere blevne gjorte bekendte med adskillige af de i det nævnte Lidsrum foresaldende Forfatteres vigtigste Værker; fremdeles har Klassen gennemgaaet den 22de, 23de og 24de Lektion af Borgens Stilovelse, og er samtidig med Læsningen deraf bleven øvet i Anvendelsen af Troper og Figurer. Hver Discipel har lært 4 Digte udenad til Dvelse i Recitation, samt Forklaring og Udvikling af ikke for vanskelige Poesier. En Time ugentlig anvendt til kristelige Arbejder.

III. Kl. Holst's profaiske Læsebog fra S. 117—170 med Dvelse i at gjengive det Dplæste i et godt Sprog og Foredrag, samt med Analysering og Ordforklaring. Af den poetiske Deel ere 5 Digte udenadlærte til Recitation. Bojesens danske Sproglære er repeteret forfra til Adjektivet, og den sidste Deel af Bogen fra S. 23 til Enden gennemgaaet og indøvet i Exempler. Hver anden Time anvendt til Stil, dels Gjengivelse af forelæste Stykker, dels Dvelse efter Borgens Veiledning.

II. Kl. Funch-Rogind-Warburgs Læsebog fra S. 264—360 med Gjengivelse af det Dplæste og Analysering. Bojesens Grammatik forfra til S. 29. 5 Digte udenadlærte. Hver anden Time anvendt dels til Diktat, dels til Dvelse efter Borgens Veiledning.

I. Kl. Funch-Rogind-Warburgs Læsebog er for Stor

stedelen gennemlæst, og nogle Digte bagi Bogen lærte udenad. Af Bojesens Grammatik ere Hovedreglerne gjentagne Gange læste og ibelig indøvede ved Analyse. 4 Timer ugentlig ere anvendte til orthografiske Øvelser.

Latin.

V Kl. Dimittenderne opgive til Examen artium: 2 Bøger af Livius; hele Sallust; 8 Taler af Cicero; Cic. de officiis lib. 1, de senectute, de amicitia; 2 Bøger af Horatius Ober, alle Epistlerne og ars poetica; 3 Sange af Virgils Æneide.

Af hele Klassen er iaar læst: Livii Hist. Rom. libb. 1—2.; Cic. de Off. lib. 1, de senectute et de amicitia; Horatii Epp. libb. 1—2. Ars poet. Repeteret Ciceros Taler IV in Catil. pro lege Manilia, pro Archia, pro Ligaris, pro Dejotaro.

Madvig's latinske Grammatik: Orddannelseslæren og hele Syntaxen. Tregders latinske Litteraturhistorie. Skriftlig og mundtlig Oversættelse efter Henrichsens Materialier og Opgaver.

IV Kl. Cic. orat. 1 in Catil. Sallustii Catilina og Jugurtha til Cap. 42 incl. Virgil. Æneid. lib. 1. Terentii Andria.

Madvig's Grammatik: Ældste Parti: fra 2det Afsnit Cap. 5 til Metriken; yngste Parti: 1ste Afsnit Cap. 7 og Afsnittet ud, og fra 2det Afsnit Cap. 7 til Metriken. Stil: Ældste Parti: Ingerslevs Materialier 1ste Samling, mundtlig fra S. 80—105, skriftlig fra S. 116—149, samt fra S. 155 til Bogens Ende; yngste Parti: Ingerslevs Materialier 2den Samling, mundtlig fra S. 39 „Chi ikke som Borgere“ til S. 52 „Dernæst udforskede han“; skriftlig fra S. 69—106. Bojesens romerske Antiquiteter (2den Udg.)

er benyttet ved Henviisning. I Sammenhæng er læst C. 42—44 (Senatus); C. 57 § 20 (Almuetribuner); C. 65—70 (Retsvæsenet); C. 80—88 (judicia privata og publica). I Tregders Litteraturhistorie Stykkerne, som angaae de Forfattere, der i Aarets Lob ere læste.

III Kl. A. Cæsar de bello Gallico 4de og 5te Bog og af 7de Bog forfra indtil Cap. 52.

Madvig's Grammatik: af Formlæren Cap. 17—25; af Syntaren fra Cap. 7 i første Afsnit (om Adjektivernes Forhold) indtil Tillæget til Cap. 3 i andet Afsnit (om Gjenstandssætninger). Stile ere skrevne efter Trojels Exempler fra Cap. 4 indtil Bogen ud. Nogle faa Stykker have dog været tagne til mundtlig Stil. I den sidste Del af Aaret er der blevet dikteret Stile til Indøvelse af det, som er læst af Syntarens andet Afsnit.

III Kl. B. Cornelius Nepos - Thrasybulus, Conon, Iphicrates, Chabrias, Epaminondas, Eumenes, Phocion.

Madvig's Grammatik: af Formlæren Cap. 17—25; af Syntaren forfra indtil Læren om Genitiv. Stile ere skrevne efter Trojels Exempler forfra indtil lidt ind i Cap. 4 (Læren om Ablativ).

II Kl. Borgens Læsebog forfra indtil det 27de Stykke med Undtagelse af et enkelt Stykke. Alle foran i Bogen anførte Glosser ere lærte udenad. Hele Formlæren efter Madvig's Udtog, dog med Undtagelse af de Stykker, som ere trykte med smaa Typer.

Græff.

V Kl. Dimittenderne opgive til Examen artium: 1 Bog af Herodot, 2 Bøger af Xenophons Anabasis; Platos Apologia Sokratis og Crito; 2 Bøger af Xenophons Memorabilia Socratis, samt 7 Bøger af Homer.

Alf hele Klassen er iaar læst: Platos Apol. og Crito;

1ste Bog af Xenophons Anabasis; af Homers Iliade I—IV og VI—VII; desuden have Dimittenderne specielt læst Xenophons Memorabilia Socratis lib. I—II, og Hom. Il. lib. V.

I Grammatiken er Formlæren repeteret efter Lange; i Madvig's Syntax læst og repeteret fra Begyndelsen til Cap. 6 (Propositionerne). Bergs „Opgaver“ er benyttet til dette Afsnit, deels til mundtlig, deels til skriftlig Oversættelse, og Bojesens græske Antiquiteter er benyttet ved Henviisning. I Tregders Litteraturhistorie er læst Stykkerne som angaae de i Aarets Lob læste Forfattere.

IV Kl. Xenophons Anabasis lib. II—III. Hom. Il. II—III.

Grammatik: Formlæren repeteret efter Lange; af Madvig's Syntax læst og repeteret til Cap. 5 (Genitiv). Endeel Anmærkninger forbigaaede. Bojesens græske Antiquiteter benyttet ved Henviisning. I Sammenhæng er læst S. 122—127 (Krigsvæsenet). I Tregders Litt. Homer og Xenophon.

III Kl. A. Lunds Læsebog fra S. 15 Nr. 7 excl. (de danske Stykker mundtlig og skriftlig) til Afsnittets Ende, samt fra S. 95 til 98 (Περὶ τοῦ-).

Tregders Grammatik: Formlæren til Orddannelselæren (af de uregelmæssige Verber, de som forekomme i Lunds Læsebog). Adskillige Anmærkninger ere forbigaaede og Alt som angaaer andre Dialekter end den attiske.

III Kl. B. Lunds Læsebog fra Begyndelsen til S. 15 Nr. VII excl. (de danske Stykker mundtlig og skriftlig). Tregders Grammatik til 2den Conjug. (excl.) Mange Anmærkninger ere forbigaaede.

Hebraisk.

V Kl. Øverste Parti: Hele Genesis og de 10 første Kapitler af Exodus; desuden den 1ste, 2den, 8de, 14de, 22de, 91de og 104de Psalm, men som ikke ere repeterede og derfor ikke opgives til Hovedexamen. Nederste Parti:

Genesis fra Cap. 16—41 incl. Hele Klassen har læst Whittes Grammatik forfra til det 12te Kapitel saaledes, at Alt er medtaget.

IV Kl. Dverste Parti: Genesis Cap. 8—27 incl. Whittes Grammatik for § 64 til § 107. Nederste Parti: 1ste, 2det og 3die Kapitel af Genesis. Whittes Grammatik forfra indtil 6te Kapitel med Forbigaaelse af specielle Regler, samt det regelmæssige Verbum.

Religion.

V Kl. Johannis Evangelium i Grundsproget, forfra indtil det 12te Kapitel. Herslebs Bibelhistorie forfra og indtil det jødiske Riges Deling, samt fra Apostlernes Historie og Bogen tilende. Krog-Meiers Lærebog fra § 145 til Enden samt fra § 1 til § 69 incl. Dimittenderne have desuden repeteret (efter Bohrs Ledetraad) §§ 70—115 incl.

L. Kleisdorff, af den mosaiske Tro, har i en ugentlig Time læst af Krog-Meiers Lærebog fra § 1 til § 69 incl. og i Forbindelse med de Dvrigte i Klassen ovennævnte Afsnit af det gamle Testaments Bibelhistorie.

IV Kl. Bohrs Ledetraad 1ste Kap. (§ 1—§ 45), samt fra § 109 og Bogen tilende. I Herslebs Bibelhistorie Udsigten over det gamle Testaments Bøger, Apostlernes Historie, og de 2 første Perioder af den jødiske Historie. I den danske Bibeloversættelse er „Apostlernes Gjerninger“ gjen-nemgaaet som Bibellæsning.

III Kl. Valles Lærebog, 4de, 5te og 6te Kapitel, men af 6te er Udskilligt forbigaaet. Troesartiklerne og Buddene i Luthers Katechismus. Herslebs større Bibelhistorie, forfra til Rigernes Deling.

II Kl. Valles Lærebog, de 3 første Kapitler. Katechismus 1ste og 2den Troesartikel samt Buddene. Herslebs mindre Bibelhistorie, forfra til Jesu Parabler.

I Kl. Her er uden Lærebog meddeelt en kort Oversigt over de christelige Troeslærdomme, knyttet til nogle udenadslærte Hovedskriftsteder og til Katechismus, hvoraf de 3 Troesartikler, Buddene og Fadervor er læst. Daugaards og Stechholms Bibelhistorie, forfra til Lignelsen om Sædemanden.

J de 3 nederste Klasser Psalmer af Hjerts Samling.

Historie,

V Kl. Af den gamle Historie efter Kosob, Langbergs Udgave: De ældre asiatiske Stater, Egypten, Karthago, det persiske Monarki og Grækenland til det makedoniske Herredomme. Af den nyere Historie: Frankrig, England og Tydskland fra 1517 til vore Dage, samt hele Spanien, Portugal, Nederlandene, Tyrkiet, det græske Keiserdømme, Persernes, Arabernes og Mongolernes Historie — Alt efter Kosob's Udtog. En historisk Afhandling maanedlig.

IV Kl. Hele Danmark's Historie efter Allens Udtog; Sverrigs og Norges Historie, samt Frankrigs fra 1517, efter Kosob's Lærebog.

III Kl. Allens kortere Danmark's Historie fra den oldenborgske Stammes Thronbestigelse til vore Dage. Bohrs gamle Historie indtil de romerske Kejsere.

II Kl. Hele Klassen Kosob's fragmentariske Historie forfra og indtil den franske Revolution; Lindelof, Tolstrup og Bendtsen desuden Allens Danmark's Historie indtil Frederik den Ade.

I Kl. Allens Danmark's Historie indtil Christian den Ades Død, men med Udeladelse af en Del af Skildringerne af den indre Tilstand i Landet.

Geografi.

V Kl. Hele Ingerslevs større Geografi.

IV Kl. Efter samme Bog Afrika, Amerika, Australien, den almindelige Indledning og Europa til Schweiz.

III Kl. Samme Bog forfra til Spanien.

II Kl. (2 Timer ugentlig) Hofods mindre Geografi, Europa indtil Schweiz, alle de andre Verdensdele.

I Kl. (3 Timer ugentlig) Hele Geografien efter samme Bog.

Mathematik.

V Kl. I Arithmetik efter Berg forfra til Ligninger af 2den Grad. I Geometri har Laurberg læst efter Bjørn fra § 99 til § 126 og det Dyrige af Geometrien efter Diktat. De Andre have læst efter Doppermann fra 2den Bog til 450 med Forbigaaelse af 269—274, 378—428 samt 441—446. Det Meste af 1ste Bog er repeteret. I den sidste Tid er givet skriftlige Opgaver 1 Gang ugentlig.

IV Kl. Øverste Parti; Bergs Arithmetik forfra til 9de Kapitel med Forbigaaelse af § 6, samt Ligninger af 1ste Grad med 1 Ubekjendt. Nederste Parti; I Arithmetik efter Berg forfra til Brok. Begge Partier ere i Timen blevne øvede i Bogstavregning og Regning med Decimalbrok. I Geometri har øverste Parti læst efter Doppermann fra 169—312 med Forbigaaelse af § 10 samt 249—257; desuden repeteret forfra; nederste Parti har i Doppermann læst forfra til § 7.

III, II og I Kl. Øvelser i praktisk Regning efter Ursins Regnebog samt efter opgivne Exempler. Hovedregningsøvelser.

Naturhistorie.

IV Kl. Indledningen til Planteriget efter Drejers og Bramsens Lærebog.

III Kl. Forfra Planteriget til de bagerblomstredes Klasse, efter samme Bog.

II Kl. Pattedyrene og Fuglene efter samme Bog.

I Kl. Pattedyrene efter Stroms Læsebog.

Indsk.

V Kl. Hele Hjorts poetiske Læsebog. Formlæren repeteret efter Hjorts større Grammatik. En skriftlig og en mundtlig Stil om Ugen efter Lorensens Stilovelsler forfra til S. 58.

IV Kl. Hjorts Læsebog, den profaiske Deel fra Side 412 (3die Cursus) — 558. Af Hjorts større Grammatik: Formlæren. Lorensens Stilovelsler forfra til S. 42.

III Kl. Hjorts Læsebog S. 1 — 53 og 113 — 120. Hjorts lille Grammatik er gennemgaaet 2 Gange.

II Kl. Hjorts Læsebog S. 1 — 62. Hjorts lille Grammatik er gennemgaaet 2 Gange. Af Wolles Materialier til at indøve den tydske Formlære er lært S. 37 — 49.

I Kl. Riises mindre Læsebog fra S. 111 til Enden; i Sommerhalvaaret Riises større Læsebog forfra til S. 57. Hjorts lille Grammatik er læst med endeel Forbigaaelser. I Wolles Materialier er Brugen af Hjelpeverberne og 1ste Conjugation indøvet.

Franff.

V Kl. Øverste Parti: Borrings Etudes littéraires: La famille Riquebourg, les célibataires og Partie épistolaire til Lettres d'Italie. Borrings Grammatik fra Brugen af Hjelpeverberne til Enden og repeteret forfra til Syntaren. Borrings franske Stilovelsler fra Nr. 49 — 75 (de ulige Nummere). En Time om Ugen er anvendt deels til Stil, deels til Overhørelse af hvad Disciplene i Ugens Løb havde læst paa egen Haand. Nederste Parti: Borrings Grammatik fra Syntax til § 4 om Hjelpeverbernes Brug, samt den paradigmatiske Deel repeteret. Stilovelsjerne forfra til Nr. 27 (de ulige Nummere); iøvrigt som øverste Parti.

IV Kl. Øverste Parti: Etudes littér.: Une aventure de Gil-Blas, Jeannot et Colin og les Célibataires; Ingerslevs Materialier fra S. 31 til Enden; Borrings Grammatik forfra til S. 117 samt Orddannelseslæren efter Prof. Abrahams's Grammatik. Nederste Parti: Borrings Læsebog for Mellemklasserne fra S. 109—174 og fra S. 241—262; Abrahams's Gr. fra S. 99 til Orddannelseslæren, Ingerslevs Materialier fra S. 16—29. Begge Partier have i *Télémaque* læst 12te og 13de Bog, og have af og til havt skriftlige Øvelser.

III Kl. A. Borrings Læsebog for Mellemkl. fra S. 25—37 og fra S. 90—121. Abrahams's Gr. forfra til S. 56 og fra S. 67—83 (om Verbum). Ingerslevs Materialier fra III (Flertalsdannelsen) til IX (de pers. Pron.).

III Kl. B. Læsebogen fra S. 13—27. Abrahams's Gr. forfra til S. 172 med Forbigaaelse af det Meste med smaat Tryk. Ingerslevs Materialier forfra til Flertalsdannelsen S. 4.

5. Skolebibliotheket.

Bibliotheket har siden sidste Programs Udgivelse deels ved Forsendelser fra Regeringen, deels ved Gave og ved Indkjøb for den normerede Sum modtaget følgende Tilvært:

Skoleprogrammer for Aaret 1847 fra

Aalborg Kathedralskole: Ledetraad for den første Undervisning. Af Adjunkt Jermin.

Aarhus Kathedralskole: Om danske Læsebøger for Børgyndere, med særegt Hensyn til den af Funch, Rogind og Warburg udgivne Læsebog. Af Adjunkt J. Rogind.

Aarhus videnskabelige Realskole: Efterretninger om Skolen for Aaret 1846—47. Af K. C. Nielsen, Skolens Rektor.

Borgerdydsskolen paa Christianshavn: Om den rette Grundighed, i Anledning af den store Trængsel af Læresag især i de lærde Skoler. Af Mag. M. Hammerich, Skolens Forstander.

Borgerdydsskolen i Kjøbenhavn: Skoleefterretninger. Ved C. B. Rimestad, Skolens Forstander.

Frederiksborg lærde Skole: Nogle Bemærkninger om Religionsunderviisningen i de lærde Skoler. Af L. de Richelieu, Adjunkt.

Horsens lærde Skole: Sveveren Recimer og det vestromske Keiserrige. Af L. Thornam, Adjunkt.

Holding lærde Skole: Om dansk Grammatik og danske Grammatikker. Af Overlærer Chr. Troiel.

Metropolitanskolen: Tvende Skoletaler. Af B. Borgen, Professor, Skolens Rektor.

Nykjøbing Kathedralskole: 1. Om de Gamle, navnlig Grækerne, som den nyere Verdens Lærere. Af C. P. Rosendahl, Rektor. 2. Fortsættelse af Katalogen over Kathedralskolens Bibliothek.

Odense Kathedralskole: Det kirkelige Kalendervæsen, 1ste Hefte, af Overlærer Dr. Paludan-Müller.

Roeskilde Kathedralskole: Grundsætninger for Underviisningen i de lærde Skoler med stadigt Hensyn til den nye Underviisningsplan for samme, 1ste Hefte. Af Rektor Dr. C. N. J. Bloch, Etatsraad, R. af D. og Ovrmand.

Randers lærde Skole: Skoleefterretninger for Aaret 1846—47. Af Dr. C. A. Thortsen, Skolens Rektor.

Reykjavik lærde Skole: Islenskir málshættir safnadir, utvaldir og í stafrosbröd færdir af Dr. H. Scheving.

Ribe Kathedralskole: 1. Bidrag til Skildringer af Ribe By i de forrige Aarhundreder (3die Hefte). Af P. Alder, Adjunkt. 2. Fortsatte Bemærkninger om den provisoriske

- Underviisningsplan af 25. Juli 1845. Af C. H. A. Bendsen, Rector.
- Rønne lærde og Real-Skole: Collatio codicum II Havniensium cum editione Elberlingiana G. Julii Cæsaris Comment. de B. G. Inst. H. K. Whitte, A. M.
- Slagelse lærde Skole: Anmærkninger til D. Horatius Flaccus's femte Brev i første Bog. Af Rector Mag. Elberling.
- Sorø lærde Skole og Opdragelsesanstalt: De duobus codicibus Sallustii Hauniensibus. Scrips. Dr. E. F. Bojesen, Rector Scholæ Soranæ.
- Viborg Kathedralskole: Skolefosterretninger for Maret 1846—47. Af J. C. Disen, Rector.
- Slensborg lærde Skole: Exponitur de rerum inventione ac dispositione, quæ est in Lysiæ atque Antiphontis orationibus. Scrips. P. G. Ottsen, Dr. phil.
- Haderslev lærde Skole: Haderslevens Seemag in alter und neuer Zeit. Von dem Subrector, Dr. Michelsen.
- Zusum lærde Skole: Einige Worte über die Unzulänglichkeit eines bloß passiven Verhaltens der Schueler in Bezug auf den mathematischen Unterricht. Vom Subrector Kohse.
- Slesvigs Domskole: Die Oedipusfage und ihre Behandlung bei Sophokles. Von Dr. Fr. Lübker, Conrector der Domschule.
- Kiel lærde Skole: Ueber die Beziehung der chronologischen Bestimmungen im Lucas 1., 2. und 3. Vom Collaborator Dr. Jessen.
- Glücksstadt lærde Skole: Einzelnes zur Geschichte Glücksstadts und Orempeß. Von A. C. Lucht, Conrector.
- Izehoe lærde Skole: Sprachstudium, Naturwissenschaften

und allgemeine vergleichende Geographie. Vom Dr. und Subrector Dreiß.

Plön lærde Skole: De Platonis Cratylo disputat C. A. Klander, Dr.

Altona Gymnasium: Erstes Buch der Geschichte Mithridates des Großen. Von Professor Frandsen.

Rageborg lærde Skole: Andeutungen zur Geschichte des Römischen Kriegswesens. Erste Forts. (1846). Von E. L. E. Zander, Direktor und Professor.

— Andeutungen über den Zusammenhang des Gymnasiums mit der Kirche. Von F. Rieck, Dr., Rector.

De preussiske Gymnasialprogrammer for 1846.

C. T. Engelstoft: De confutatione Latina, quæ apologiæ concionatorum Evangelicorum in comitiis Hauniensibus Anno 1530 traditæ opposita est, commentatio (Universitetsprogram). Kbhavn 1847.

Sr. Chr. Sibbern: Bidrag til at opklare den christelige og kirkelige Frihed saavel i Almindelighed som med Hensyn til Danmark i Særdeleshed. (Universitetsprogram). Kbhavn 1847.

L. A. Rothe: Om Holger Danske (Program for Sorø Akademi). Kbhavn 1847.

S. V. Clausen: Taler, holdte ved forskjellige Leiligheder. Kbhavn 1848.

P. W. Becker: Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredies Regjering af udenlandske Archiver. Kbhavn 1847. 1ste Deel.

Guizot: Den europæiske Civilisations Historie fra det romerke Riges Fald til den franske Revolution. Oversat af Franck ved L. Moltke. Kbhavn 1847. 4 Hefter.

- N. S. S. Grundtvig:** Lykkeskning til Danmark med det danske Dummerhoved og den danske Højskole.
- Ch. Lütken:** Om Sorø Akademies Idee.
— Om Sorø Realhøjskoles Idee.
- C. Molbech:** Om Sorø Akademi, dets Skjebne og dets Fremtid.
- D. E. Rugaard:** Skole-Bibliothek eller Fortegnelse over danske Skrifter angaaende Opdragelses- og Underviisnings-Væsenet, sagsviis opstillet i alfabetisk Orden. Kbhavn 1847.
- S. P. Selmer:** Aarbog for Kjøbenhavns Universitet og øvrige højere Underviisningsanstalter for 1846. Kbhavn 1847.
- M. G. G. Steenstrup:** Det theologiske Studium ved vort Universitet. Kbhavn 1848.
- M. Sassing:** De colica scortorum. Hauniæ 1848. (Doktor-disputat).
- M. Trier:** De symptomatologia meningitidis cerebri acutæ. Hauniæ 1847. (Licentiat-disputat).
- J. L. Ussing:** Inscriptiones græcæ ineditæ. Hauniæ MDCCCXLVII.
- D. Ruhnkensii in Terentii comoedias dictata. Cura L. Schopeni. Bonnæ MDCCCXXV.**
- Oratores Attici. Recensuerunt atque adnotationes criticas addiderunt Jo. Georgius Baiterus et Hermannus Sauppius. Turici 1839—43. 4.**
- Synonymes Grecs, recueillis dans les écrivains des différents âges de la litt. gr. par M. Alex. Pillon, Paris 1847. 8.**
- Θουκυδίδου συγγραφή. Mit erklärenden Anmerkungen von K. W. Krüger. Berlin 1846. 2 Bd.**
- S. A. J. Bloch:** Om Skoleembedsøramen og de fornødne Reformers af samme. Koeskilde 1848.

P. 17. Thorups efterladte Digte. Udgivne af E. E. Thorup og A. Veth, Adjunkter ved Ribe Kathedralskole. De 2 første Hefter. Kbhavn 1847 og 48.

Mindedigt over Kong Christian den 8de. Indbydelseskrift til Universitetets Sorgfest. Kbhavn 1848.

Mindeblad om Kong Christian den 8de. Indbydelse til Sorgfesten paa Sorø Akademi d. 12. Marts 1848. Kbhavn 1848.

Fortegnelse over Forelæsningerne ved Kjøbenhavns Universitet og Charakterlister over dem, der have underkastet sig Examen artium og anden Examen (for Aaret 1847—48).

Fortsettelse af følgende Bærker og Tidsskrifter:

H. Stephani Thesaurus græcæ lingvæ. Edd. C. B. Hase G. A. L. Dindorfii.

Beckers Verdenshistorie ved J. W. Koebell, oversat af J. Riise.

Jahns Neue Jahrbücher; Helweg's "For Litteratur og Kritik", Molbech's historiske, Schouw's danske Tidsskrift og Erslev's Forfatterlexicon.

Oversigt over det Kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og dets Medlemmers Arbejder i Aaret 1847. Nr. 1—8.

Regnskabs-Oversigt for Aaret 1846 over samtlige Statsindtægter og Udgifter. Kbhavn 1848.

Budget for Aaret 1848 for samtlige Statsindtægter og Udgifter. Kbhavn 1848.

Et Herbarium af indenlandske Planter.

Bibliotheket har iaar modtaget en ikke ubetydelig Tilvært ved Gaver fra tvende Belyndere af Skolen.

Fra Hr. Kjøbmand Rahv i Ribe ere følgende Bøger tilstillede til Indlemmelse i Skolebibliotheket:

- The Spectator. London 1789. 8 Dese.
- The Works of Al. Pope. London 1797. 9 Dese.
- The Plays of William Shakspeare. London 1797. 8 Dese.
- Commentaries on the Laws of England by W. Blackstone.
London 1800. 4 Dese.
- The Constitution of England by J. L. de Lolme. Lon-
don 1789.
- The lives of the most eminent English poets by Sam.
Johnsen. London 1801. 4 Dese.
- Elegant Epistles: being a copious collection of familiar
and amusing letters. London 1794.
- Elegant Extracts or useful and intertaining Pieces of
Poetry. London 1801.
- Elegant Extract in Prose.
- The history of Rasselas, prince of Abissinia. London
1798.
- A new collection of select pieces in English prose by
Ebeling. Hamborg 1789 (en Kæsebug).
- The beauties of England. London 1764.
- Paradise regain'd by John Milton. London 1770.
- Description of Greenwich Hospital. 1790.
- The Bristol and Hotwell Guide. Bristol 1789.
- The new Oxford Guide. Oxford s. a.
- The autentic Trial of R. Williams. London 1790.
- Lessons to a young Prince. London 1790.
- Isabella, or the fatal marriage, altered by Garrich. Lon-
don 1783.
- The Grecian Daugther, by Arthur Morphy. London 1784.
- The Beggar's Opera, by Mr. Gay. London 1772.
- Histoire ancienne par Rollin. Amsterdam 1754. 13 Dese.
— moderne — Paris 1755. De 6 ferste Dese.
- L'origine des loix. Paris 1759. 6 Dese.

- Principes du droit de la nature et des gens par Mr. Formey. Amsterdam 1758. 3 Dele.
- Le droit des gens par M. de Vattel. Londres 1758. 3 Dele.
- Histoire du Cardinal de Granville. Paris 1761.
- Introduction à l'histoire de Dannemarc, par Mallet. Copenhague 1755. 4.
- Le misantrope. A la Haye 1726. 2 Dele.
- Cornelius Nepos, les vies des grands capitaines. Halle 1748.
- Quinte-Curce, par Vaugelas.
- L'abeille ou recueil de philosophie, de littérature et d'histoire. A la Haye 1755.
- Amours de Theagènes et Chariclée. Histoire Ethiopique. Paris 1743.
- Contes de Bocace. A Cologne 1702.
- Histoire des anciennes revolutions du globe terrestre. Amsterdam 1752.
- Bibliothèque de campagne ou amusement de l'esprit et du coeur. A la Haye 1735. 3 Bd.
- Nouveau voyage autour du monde par M. le Gentil. Amsterdam 1728.
- Recueil de cent lettres par de Grimarest. A Vienne 1751.
- Traité des feux d'artifice. Paris 1747.
- Observations phisiques sur le barometre et le thermometre réglé, par J. Bianchy. Manheim 1758.
- Memoires de Brandebourg, par Frédéric 2, roi de Prusse. Klopstock's Messias. Altona 1780. 3 Dele.
- Die dänische Schaubühne von L. Holberg. Copenhagen und Leipzig 1752. 5 Bd.
- Hagedorn's sämtliche poetische Werke. Hamburg 1771.

Nicolai Klins underirdische Reise. Kopenhagen und Leipzig 1741.

Nordbergs Leben Carl des Zwölften. 1745—51. 3 Bind fol. med Kobber og Planer.

Buddei Allgemeines historisches Lexicon. Leipzig 1730—32. 4 Bind fol.

Epiktets Haandbog oversf. af E. Boye. Kbhavn 1781.

Efterretninger om Mordet paa Gustav den Tredie. Kbhavn 1797.

Adam og Eva. Et dramatisk Stykke af J. Ewald. Kbhavn 1769.

Vieyra's Portuguese & English Dictionary. London 1794. 4.

Vieyra's Portuguese Grammar. London 1794.

Nova Grammatica Portugueza, por A. Meldola. Hamburg 1785.

Traduccion de las cartas mercantiles y morales de J. C. Sinapius, por A. Meldola. Hamburgo 1784.

Spanische Sprachlehre und Chrestomathie von J. B. Calvi. Helmstadt 1790.

—
Af Hr. Distriktslæge Øgmundsen har Skolen iaar modtaget folgende Gave:

8 Kasser med indenlandske Insekter.

1 udstoppet Væsel.

17 Hefter af Illustrirte Naturgeschichte des Thierreichs.

Mit 4000 Abbildungen. fol. Leipzig 1846—47.

—
Disciplenes Bibliothek har i Skoleaaret 1847—48 havt en Indtægt af 25 Rbd. 3 Mk. 1½ f. Udgiften var 21 Rbd. 3 Mk. 7½ f., saa at der haves en Beholdning af 3 Rbd. 5 Mk. 9¾ f. Et Bogskab er blevet indrettet i et af Skolens Værelser, hvor Bibliotheket er bedre bevaret end forhen var Tilfældet.

Følgende Bøger ere desuden anskaffede:

- Kampeviser, samlede af Grundtvig.
 Baggestens Bærker, 11te og 12te Bind.
 Illustrirter Volkskalender für 1848.
 Chr. Winthers Digte 4de Udgave.
 Valudan Müllers Ungdomsarbejder.
 L. Heibergs poetiske Skrifter 1ste—3die Bind.
 Gjenboerne af Høstrup.
 Shakespeares dramatiske Bærker 11te og 12te Levering.
 Dannevirke ved Worsaae.
 Ninon af Henrik Hertz.
 Amleth af Dehenschläger.

Efternævnte Bøger ere fra forskjellige Sider blevne
 stjænkede til Bibliotheket.

- Bibliothek for Ungdommen af Riise.
 Læsefrugter af Elmqvist.
 Der lustige Dag oder Figaros Hochzeit.
 Originale Anekdoter om Peter den Store.
 Stambuch-Aufsätze.
 Italiensk Læsebog ved Sommer.
 Do. Grammatik ved Samme.
 Experimental Physik ved Krazensteiner.
 Der deutsche Kinderfreund.
 En Telemaque overs. paa Svensk.
 Peter Nicolai Thorups efterladte Digte (1ste H. samt An-
 hanget indehold. Levnetsbeskrivelsen). Udg. af C. C. Tho-
 rup og Andr. Leth.
 P. N. Thorups historiske Esterretninger om Ribe Cathe-
 dralskole. (2det Exemplar).
 Grundtvig: Prover af den gammel-danske Rimkronike.

Kofod-Hansen: Om Nationalitetens Væsen og Betydning.
N. Nyerup: Det danske Sprog og Rettskrivningstheorier.

6. Udtog af Skolens Regnskab.

A. Skolens almindelige Regnskab.

1. Indtægt.

	Rbd.	ß.
1. Kassebeholdning fra 1846	351	30
2. Indt. ifølge Decisionsposter til Regnsk. 1846	5	60
3. Renter af Skolens Kapitalformue	494	82
4. Jordbogsindtægter i Korn og Penge	2579	55½
5. Indt. af Kirker og Præsteskald i Korn og Penge	240	72½
6. Skolekontingenter (Skolepenge, Lys = og Brændpenge, Indskrivningspenge)	638	72
7. Indtægter fra Hospitalet i Ribe (Kostpenge, Til Ade og Ste Lektieholder, Skolens Dltønde)	407	6
8. For solgt ubrugeligt Inventarium	5	32
9. Tilskud fra den almindelige Skolefond	4240	36
10. Restancer for 1846	157	=
	<hr/>	
Summa	8820	62

2. Udgift.

	Rbd.	ß.
1. Faste Gager, Tillæg og Gratifikationer	5041	92
2. Til Timeundervisning	357	=
3. Pensioner	680	=
4. Til Bibliotheket	200	=
5. Til Bygningers og Inventariers Vedligeholdelse	500	86
6. Brændsels- og Belysningsforudenheder	154	4
7. Skatter og Afgifter	217	80
8. Regnskabsforingen	171	51
9. Forskjellige tilfældige Udgifter (a. Lon til Pedellen, b. Rengjøring, c. Porto, Proto- foller, Skrivematerialier og Afskrivning, d.		

Rateris

 7323 25

	Rbd.	ß.
Transport	7323	25
Programmer og Skolehoitideligheder, e. an- dre Udgifter)	404	25
10. Extra Udgifter — Dyrtidsgratialet	524	„
11. Gageforskud. Alt refunderet.		
12. Restancer	204	29
13. Udgifter ifølge Decisionsposter til Regnskabs- bet for 1846	5	12
14. Overstud til den almindelige Skolefond (Professorsinde Hanssens Pension og Renter fra Verchs Legat i Kbhvn til Decbr. 1847)	223	87
	<hr/>	
Summa	8684	82
Kassebeholdning ultimo 1847	135	Rbd. 76 ß.

B. Bibliotheket.

1. Indtægt.

	Rbd.	ß.
1. Kassebeholdning for 1846.	„	34
2. Renter for Aaret 1847	7	21
3. Af det Teilmanske Legat	20	„
4. Tilskud fra Skolekassen	200	„
	<hr/>	
Summa	227	55

2. Udgift.

	Rbd.	ß.
1. Boghandler- og Bogbinderregninger til Beløb	179	69
2. Ven til Assistenten	32	„
	<hr/>	
Summa	211	69

Beholdning 15 Rbd. 82 ß.

C. Stipendiefonden.

1. Indtægt.

	Rbd.	ß.
1. Renter af Kapitalformuen	159	78
2. Indtægter i Korn og Penge	176	88
3. Kostpenge fra Ribe Hospital	209	11
	<hr/>	
Summa	545	81

2. Udgift.

	Rbd.	ß.
1. Underballance efter Regnskab for 1846	1	22
2. Til Stipendier ifølge Direktionens Resolution af 20. Novbr. 1847	500	—
3. Renten fra Borchs Legat, tildeelt to Disciple, hver 11 Rbd. 91½ ß.	23	87
4. For Regnskabsførelsen af Netto Indt. a 2 pCt.	10	88
5. Porto og Postgebyr	3	31
	<hr/>	
	Summa	539 36
	Beholdning	6 Rbd. 45 ß.

D. Det Thurah-Salsterske Legat.

1. Indtægt.

	Rbd.	ß.
1. Kassebeholdning fra 1846	10	20
2. Renter i Maret 1847	23	—
	<hr/>	
	Summa	33 20

2. Udgift.

	Rbd.	ß.
For Regnskabsføringen a 2 pCt. af Indtægten i 1847	—	44
	<hr/>	
	Beholdning	32 Rbd. 72 ß.

7. Fordelingen af Beneficierne i Skoleaaret.

Ved den kongelige Universitets- og Skoledirektionens Skrivelse af 20. Novbr. 1847 var Fordelingen af Beneficiær for det nu tilendebragte Skoleaar saaledes approberet:

A. Sjette Stipendium, 50 Rbd.

(15 Rbd. at udbetale, 35 at oplægge.)

1. Kleisdorff, L. 2. Pontoppidan, H. J.

B. Mellemsste Stipendium, 35 Rbd.

(15 Rbd. at udbetale, 20 at oplægge.)

1. Jørgensen, J. 2. Feilberg, H. F. 3. Holst, T. M.
4. Hagaard, J. 5. Esmann, B. A. 6. Borchsenius, J.
7. Hviid, C. A. 8. Lvede, K. K.

C. Laveste Stipendium, 20 Rbd.

(10 Rbd. at udbetale, 10 at oplægge.)

1. Andersen, J. C. E. 2. Diderichsen, Th. J. 3.
- Gottlieb, A. A. H. C. 4. Feilberg, P. B. 5. Kjær,
- C. E. 6. Bendtsen, B.

D. Fri Underviisning.

(Foruden Stipendiarierne.)

1. Friis, M. G. 2. Müller, C. Th. 3. Lindelof,
- G. C. P. fra 1ste Januar 1848 at regne. 4. Tolstrup,
- C. L., fra 1ste April samme Aar.

E. Det Borchske Legat.(Galt 23 Rbd. 87 β . til Deling mellem 2 Disciple.)

1. Kleisdorff, K. 2. Pontoppidan, H. J.

De tvende Portioner af det Moltkiske Legat, som ere tillagte Ribe Kathedralskole, oppebares for Tiden af Disciplene B. A. Esmann og C. E. Kjær.

Den offentlige Examen

i Ribe Kathedralskole for Aaret 1848 afholdes

i følgende Orden:

Tirsdag den 25. Juli:

Første Bærelse.

8—10 Latin Kl. 5.
 10½—12 Græsk Kl. 5.
 2—4 Hebraisk Kl. 5.

Andet Bærelse.

8—10 Fransk Kl. 3 A.
 10—12 Historie) Kl. 4.
 Geografi)
 2—4 Latin Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8—10 Religion Kl. 2. 1.
 10—12 Regning Kl. 3.
 2—4 Naturhistorie Kl. 2. 1.

Onsdag den 26. Juli.

Første Bærelse.

8—10½ Historie) Kl. 5.
 Geografi)
 10½—12 Tydsk Kl. 5.
 2—3½ Fransk Kl. 5.

Andet Bærelse.

8—10½ Tydsk Kl. 3.
 10½—12 Hebraisk Kl. 4.
 2—4 Mathematisk Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8—10 Dansk Kl. 2. 1.
 10½—12 Naturhistorie Kl. 3.
 2—4 Latin Kl. 2.
 3½—5 Fransk Kl. 3 B.

Torsdag den 27. Juli.

Første Bærelse.

8—10 Religion Kl. 5.
 10½—12 Historie) Kl. 1.
 Geografi)
 2—4 Dansk Kl. 5.

Andet Bærelse.

8—10 Dansk Kl. 4.
 10½—12 Naturhist. Kl. 4.
 2—4 Græsk Kl. 4.

Tredie Bærelse.

8—10 Historie) Kl. 2.
 Geografi)
 10—12 Latin Kl. 3 A.
 2—4 Latin Kl. 3 B.

Fredag den 28. Juli.

Første Bærelse.

8—10 Mathematisk Kl. 5.
 10—12 Historie) Kl. 3 A.
 Geografi)
 2—4 Tydsk Kl. 2. 1.

Andet Bærelse.

8—10 Religion Kl. 4.
 10½—12 Tydsk Kl. 4.
 2—4 Historie) Kl. 3 B.
 Geografi)

Tredie Bærelse.

8—10 Græsk Kl. 3 A.

10 $\frac{1}{4}$ —12 Græsk Kl. 3 B.2—4 $\frac{1}{2}$ Dansk Kl. 3.

Lørdag den 29. Juli:

Første Bærelse.

8—10 Fransk Kl. 4.

Andet Bærelse.

8—11 Religion Kl. 3.

Tredie Bærelse.

8—10 Regning Kl. 2. 1.

(Generalcensur Kl. 3.)

Translokation Kl. 6.

(De skriftlige Opgaver udarbejdes i den foregaaende Uge, nemlig for 5te Klasse: Religios og historisk Opgave, latinisk Stil og Version, tydsk og fransk Stil, arithmetisk og geometrisk Opgave; for 4de og 3die Klasse: dansk og latinisk Stil; for 2den og 1ste Klasse: dansk Stil, samt Kalligrafisk for de 4 nederste Klasser; endvidere Svømme- og Gymnastikprøve for hele Skolen.)

—
 Saar agtes følgende to dimitterede til Universitetet:

- 1, Laurits Laurberg, en Søn af Sognepræst for Bredsten og Skibet Menigheder, Provst Laurberg.
- 2, Hans Jørgen Pontoppidan, en Søn af afdøde Sognepræst i Hvidding, Pastor Pontoppidan.

—
 Det nye Skoleaar begynder Fredagen den 1. Septbr. Kl. 8, og Dagen før, Torsdagen den 31. August, Form. Kl. 8 foretages Prøven med de nyindmeldte Disciple.

—
 Disciplenes Fædre og Børgere samt andre Skolens og Videnskabernes Belyndere indbydes herved til at bære Examen med deres Nærvarrelse.

Ribe Kathedralskole den 15. Juli 1848.

C. S. A. Wendtsen,
 Rektor.

